

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

~~~~~  
VII. BIND. 1878—79.  
~~~~~

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FØRLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

INDHOLD.

	Side.
1. St. Hans Aften i det nordlige Vendsyssel. Af A. Peter Gaardboe.	1.
2. Historiske Efterretninger om Hemmet, Nørre-Bork, Sønder-Bork og Sønder-Vium Sogne. Af Palle Fløe og O. Nielsen....	8.
3. Af Sebberklosters Arkiv. Meddelt af D. H. Wulff.	67.
4. Smaastykker. Af J. Kinch.	
1. Om Hr. Jens Hansen Rusk i Lønne, som blev brændt for Trolddom.	79.
2. Viborg Landstings Dom i en Arvesag.	84.
3. Forordning af 1554 om Husbygning i Nørrejylland.	85.
5. To Bryllupsindbydelser fra 1679. Meddelt af D. H. Wulff. ...	87.
6. Bidrag til Oplysning om den jydsk Bondestands Vilkaar i Frederik II.'s Tid. Ved Holger Fr. Rørdam.	89.
7. Kulturhistoriske Efterretninger fra det nordlige Vendsyssel. Af A. Peter Gaardboe.	112.
8. Historiske Efterretninger om Handelsforholdene i det nordlige Vendsyssel for 2 til 3 hundrede Aar siden. Af samme.	123.
9. Nogle Bemærkninger om Kæmpehøje m. m. i Ribe Stift. Af J. Kierckebye.	129.
10. En Landsby-Skræder, der blev Præst. Meddelt af afdøde Kordegn Chr. Frølund.	134.
11. Breve og andre Aktstykker af Ribe Stiftsarkiv. Meddelte af J. Kinch.	142.
12. Egholm Slot og Teglgård. Buderupholm. Af D. H. Wulff.	179.
13. Fra Krigens Tid 1657. Meddelt af samme.	195.
14. Seglen og Leen. Af J. Kinch.	197.
15. Regnskab for 1877.	199.
16. Et Bøndergods's Tilstand for 150 Aar siden. Ved J. Christensen.	201.
17. Historisk-topografisk Beskrivelse af Elling Sogn i Horns Herred, Hjørring Amt. Af A. Peter Gaardboe.	224.
18. Spørgsmaal. Af V. A. Secher.	253.
Besvarelser.	256.
19. Borgen Fjandhus i Søndernissum Sogn. Af O. Nielsen. ...	257.

	Side.
20. Bidrag til Aalborgs Handels Historie. Af D. H. Wulff.	271.
21. Tillæg til Side 236. Af samme.	357.
22. Om Grove Kirke. Af Evald Tang Kristensen.	360.
23. Anmeldelse af nye Skrifter vedk. jydsk Historie og Topografi. Af J. Kinch.	361.
24. Regnskab for 1878.	366.
25. Medlemsfortegnelse for 1879.	368.
26. Register til 7 Bind. Ved D. H. Wulff.	376.

St. Hans Aften i det nordlige Vendsyssel.

Af A. Peter Gaardboe.

Da den gamle Skik at brænde St. Hans Blus utvivlsomt har sin Rod nede i Hedenold, turde det i culturhistorisk Henseende have sin Interesse at overlevere til Efterslægten de nærmere Omstændigheder derved i Nutiden, saavelsom ogsaa Oplysning om denne Aftens hidtil havte Betydning overhovedet. Efter Folketroen her er det Væsentlige ved St. Hans Aften, at alle Hexe denne Nat ere svært paa Færde, og at det gjælder om saa godt som muligt at beskytte sig mod deres Trolddom. Selve St. Hans Ilden ansees ogsaa af de Ældre blandt Almuen nærmest som et almindeligt Præservativ mod Virkningerne af Hexenes fordærlige Idrætter. Ved Siden heraf anvendes ogsaa, om man saa kan sige, flere Husraad, og er det saaledes endnu temmelig almindeligt St. Hans Aften at anbringe friske Røn- eller Porsris over alle Porte, Døre, Vinduer, Luger og Huller paa Husene. I Mangel af de nævnte Slags anvendes ogsaa andre Smaaris, som stikkes ind i Ovsen (oldn. ups) af Taget, hvor de blive siddende i længere Tid. Anvendelsen af dette Middel kaldes »at meje«, hvilket nok er det oldnordiske meina : hindre, formene, og Hensigten hermed er ogsaa efter Folketroen at kunne forhindre Hexene i at trænge ind i Husene ¹⁾).

---

¹⁾ Udtrykket her »at meje« staaer ikke i nogen Forbindelse med det almindelige Udtryk »at maje«, som betyder at pynte med Foraarsløv, saaledes som Kirkerne i tidligere Tid pyntedes især til Pintsen.

Paa Højlandet brændes Blusset gjerne paa det højeste Punkt (ofte paa en Gravhøj), som haves til Raadighed. Ogsaa her paa Lavlandet vælges et højt Sted til Baalet, som i denne Egn kaldes »Vaagild«, og da det har megen Betydning at kunne antænde denne strax efter Solnedgang, trækkes Kreaturene tidlig ind denne Aften, og mange Steder kappes man om at blive færdig dermed, da den sidste bliver kaldet »Kjanstav« (Kjærnestav), og kan være udsat for at blive benyttet som saadan af Hexene, som man troer ride til Bloksbjærg denne Nat paa en Kjærnestav eller et Koste-skaft. I nogle Egne mener man, at Hexene ride paa Katte til Tromsø Kirke og der dandse sammen med Fanden. Sagnet om, at Hexene ride til Bloksbjærg, turde maaske sættes i Forbindelse med den Antagelse, at Oprindelsen til St. Hans Ilden og Hexenes Bal paa det nævnte Bjærg i Selskab med den Onde skulde hidrøre fra, at Sachserne, efterat Carl den Store i det 8de Aarhundrede havde tvunget dem til at antage Christendommen, endnu ofte samledes her om Natten for at forrette deres hedenske Gudsdyrkelse med tilhørende Offeringer og Ildbaal. For at forhindre dette lod Kejser Carl nogle frankiske Soldater besætte de Veje, som efter Formodning førte til Offerstederne; men Sachserne klædte sig ud i saa fatale Dragter (og vare tillige bevæbnede med Høtyve, Kesteskafter o. s. v.), at Soldaterne forskrækkede toge Flugten, og derved kom det Sagn i Omløb, at Hexene denne Aften rede til Bloksbjærg paa Kesteskafter og andet lignende. Senere, da det ikke mere lod sig gjøre at komme til Offerstederne, drev man tildels samme Idræt i Husene ved Brug af den saakaldte Hexesalve (nok tillavet af den saakaldte Bulmeurt), ved hvilken Indbildningskraften sattes i en saadan Bevægelse, at man under den fremkaldte Bedøvelse virkelig troede at befinde sig i Offerforsamlingerne¹⁾.

I Tydskland brugtes Nødilden til at antænde St. Hansblusset eller Midsommersilden, og det hjalp ikke, at det, efter at Christendommen for omtr. 1100 Aar siden var indført med Vold, blev forbudt at antænde denne Ild. Senere Forbud vare lige saa frugtesløse og Skikken har vedlige-

¹⁾ Helmuths Naturlære.

holdt sig indtil vore Dage¹⁾. Nødilden blev tændt ved at gnide tvende Stykker Træ mod hinanden, hvilket skete til Ære for Gudinden Nød eller Nødvendigheden. Naar Vestas hellige Ild slukkedes i Rom, maatte den kun tændes ved Nødild²⁾.

Det kan neppe betvivles, at vore hedenske Forfædre, som ere indvandrede fra det fjerne Østen, engang have været Ildtilbedere.

Der turde dog vist være størst Sandsynlighed for, at St. Hans Ilden i de nordiske Lande kan være en Levning af stedfundne Offerbaal i Anledning af Balders Død. Til Støtte for denne Antagelse kan anføres, at Professor Sw. Nilsson i sine »Skandinaviske Nordens Urinvånare« S. 13 citerer 1. Kongernes Bog 18 K. 22—40 Vers, hvor man seer, at det har været Brug med Brændoffre hos Hedningerne. Paa samme Maade som St. Hans Aften i Danmark holdes ogsaa efter Prof. Nilssons Beretning i Midsommersnatten den saakaldte Baldersfest i Skaane og langs Kysten opad Halland, Bohuslen og helt op i Norge. Ildbaalene kaldes der »Baldersbaal«. St. Hans Aften fejres paa samme Maade i Irland, hvor man dandser omkring de paa Højderne antændte Baal, gennem hvilke man stundom ogsaa springer frem og tilbage for at beskytte sig mod eller bortmane Trolddom. Forestillingen om Ilden som hørende med til Offeringer og iøvrigt som rensende Kraft har meget tidlig været og er tildels endnu udbredt over en stor Del af Jorden. Ildens og Solens Tilbedelse har sikkert ogsaa gaaet gennem alle Tider og alle Lande, og dette kan neppe antages at være overleveret fra et Folk til et andet, men maa snarere ansees for en af de mange Fællesideer, som gennemstrømme Menneskeslægten. Forresten er det vistnok vanskeligt med Bestemthed at kunne paavise, hvoraf St. Hans Ilden, med de dertil knyttede Sagn og overtroiske Fordomme, har sin Oprindelse, da denne ganske vist ligger udenfor den skrevne Histories Omraade; dog synes det højst rimeligt, at Festen er en Levning af en hedensk Offerfest og identisk med Baldersfesten i Sverrig.

¹⁾ »Den 1. Novbr. og den 1. August« af Fin Magnussen.

²⁾ Sammesteds.

Professor Finn Magnussen har i sin fortrinlige Afhandling »Den 1ste November og den 1ste August« oplyst, at Sommersolhverv fejredes hos os til Erindring om Balders og Nannas Ligbaal ved hans og Hejmdals aarlige Højtid; siden tændtes Festens Højtidsbauner St. Hans Aften eller Nat overalt i Skandinavien, Rusland, og i Middelalderen over hele Europa, ligesom ved Sommersolhvervstiden i Asien af Syrer, Phøniciere, Perser og endnu (1829) i Egnene omkring Constantinopel. Han omtaler ogsaa festlige Maaltider og Dands omkring St. Hans Ilden og anfører: »Ellers drak man klart Vand af de først i Hedenskabet og siden i Katholicismen dyrkede hellige Kilder, som den Nat især mentes at have helbredende Kraft. Den persiske Sommersolhvervsfest holdtes ogsaa til Ære for de Genier, der bevogtede og velsignede Vandet, som Floder, Kilder o. s. v. Da fandt ogsaa Kildedyrkelse Sted i det hedenske Norden og finder det endnu lige til vore Dage (1829) f. Ex. i Sverrig ved de saakaldte Offerkilder.

Persernes store Ildfester svarede nøje til de skandinaviske og germaniske. I Indien gjenfindes Oprindelsen til Europæernes Nødild¹⁾.

I det nordlige Vendsyssel er det mest Ungdommen, som brænder »Vaagild«, og hvor det er Skik at dandse, seer man at blive færdig dermed, saasnt ske kan, og dandser saa enten paa en Lo eller paa Marken i Nærheden af Ildbaalet, til hvilket der længe i Forvejen bliver samlet Brændsel af Hyrderne. Nogle benytte ogsaa hertil en nylig tømt Tjæretønde, som brændes paa en Stage. I denne Egn er det endnu saa almindeligt at brænde »Vaagild« St. Hans Aften, at der ofte fra et af de højeste Punkter inde paa Højlandet kan sees over 50 Blus, et Syn, som i en nogenlunde dunkel Nat gjør et forunderligt, for ikke at sige uforklarligt, Indtryk, og man føler sig ligesom hensat i hin fjerne Tid, da disse Baal efter Folketroen have været ansete for nødvendige, og man har her tillige et synligt Bevis for, hvilke lange Tider Oplysningen behøver for at kunne

---

¹⁾ »Den 1. Novbr. og den 1. August« af Finn Magnussen Side 153, 168, 171, 175, 196, 199 og 200.

vinde Sejr over visse Løvninger af de mange fra Hedenold gjennem mange Slægtled overleverede Fordomme.

Af de mange overtroiske Handlinger, som fra umindelige Tider have været og endnu ere knyttede til St. Hans Aften, fortjener især at nævnes, at mange Syge denne Aften, ligesom fordem til Bethesda ved Faareporten i Jerusalem, fra fjerne Steder valfarte til forskjellige hellige Kilder, hvis Vand antages for at have helbredende Kraft.

I Skjærum Sogn ved Frederikshavn findes en saadan Kilde kaldet »den helle Kjaahl« (hellige Brønd) i Stedet Øster Haldens Ejendom, som grændser mod Studsbjærg Mark, der er Navnet paa det nordøstligste Sted i samme Sogn. Kilden, som bestaaer af et almindeligt Vandhul, ligger i en Bakke, som er omtr. 60 Fod høj. En gammel agtværdig Mand, Exsognefoged Jacob Sørensen, som er født i fornævnte Øster Halden, har fortalt Forfatteren Følgende om denne Kilde.

I al den Tid, Jacob Sørensen, som er henved 80 Aar, kan huske, har denne Kilde været stærkt besøgt af »alle Slags Patienter« St. Hans Aften og besøges endnu, men ikke saa meget som i ældre Tider. »Ja,« sagde den nævnte gamle Mand, »det er at undres over, og det første jeg kan huske var den besøgt af syge Folk fra Vesterhav til Østerhav, ja kort sagt fra hele norden Aalborg Fjord.«

Af Sogneraadet udnævnes en Mand til at møde ved Kilden St. Hans Aften, og han medbringer en saakaldet Blok af Træ med Jern Laag og Laas, som hensættes ved Kilden, af hvilken Vandet tages stiltiende i en ubrugt Lerpotte, og Vadskningen dermed udføres ligeledes stiltiende enten af Patienten selv eller, naar denne er meget daarlig, af en anden Person, hvilket gjerne foregaaer i Læ af en af de mange Risbuske, som findes paa den nævnte store Bakke. Blandt de Syge ere altid mange Børn. Nogle hente Vand flere Gange, og naar man saa endelig er færdig, hensættes Potten, hvori lægges en Pengegave, i Nærheden af Kilden. Derpaa afklædes den Syge fuldstændig og iføres andre Klæder, hvormed Kuren er afsluttet. De i Potterne værende Smaapenge lægges nu i den forannævnte Blok, hvorpaa Potterne, tilligemed de afkastede Klædningsstykker af Sogneraadetsmedlemmet blive solgte til de Højstbydende af de i

dette Øjemed mødte Liebhave, og de for disse Gjenstande indkomne Penge lægges ligeledes i Blokken, hvis hele Indhold fra denne Aften tages til Indtægt i »de Fattiges Kasse« i Skjærum Sogn. Om Opdagelsen af denne Kildes helbredende Virkning haves følgende gamle Sagn. En fattig Kone gik engang med et blindt Barn ved Haanden. Tilfældigvis satte de sig ved Kilden, med hvis Vand Konen vadskede Barnets Ansigt, hvorpaa dette udbrød med glad Forundring: »O Moer! hvad er alt dette?« og den overraskede Moder erfarede til sin hjertelige Glæde, at Barnet nu kunde se, og troede, at Vandet havde havt denne forunderlige Virkning.

Endnu er det en almindelig Skik St. Hans Aften at hænge de saakaldte St. Hans Løg op ved en af Bjelkerne i Stuen. Denne Plante, som Svenskerne kalde Kjærlighedsurt, hører til Løgslægten og voxer vild paa mange Steder. Man tager 4 à 5 Tommer af det øverste af Stænglen og binder dem sammen, to i hver Bundt, hvorpaa de hænges paa en Bjelke, og er ethvert Par Løg bestemt for et vist Par Folk, Kjærestefolk eller Ægtefolk. De saaledes ophængte Planter kunne, naar der tages friske Skud, vedblive at gro i flere Uger, og af den Retning, i hvilken de voxe, spaaer man eller drager Slutninger om de Folks Skjæbne, for hvem de ere ophængte. Voxe et Par Kjærestefolks Løg i samme Retning og bøje sig sammen, er man vis paa, at Kjærestefolkene ville faae hinanden; groer derimod det ene af Løgene til en af Siderne eller de begge voxe fra hinanden, vil Forlovelsen gaae overstyr. Visner det ene af Løgene, ansees dette som et Varsel for den Enes Død, inden Aaret er omme. Naar det ene af de for et Par Ægtefolk ophængte Løg under Væxten bøjer sig til Siden, menes der, at den Ene ikke er lykkelig gift, og voxe begge Løgene fra hinanden, betyder dette, at Ægtefolkene ikke kunne forliges. Visner den ene Løgplante, har dette samme Betydning, som er anført om Forlovede.

Den paa flere Steder endnu brugelige Skik, at Hyrderne St. Hans Aften pynte sig selv og deres Qvæg med Blomsterkrandse, turde maaske ogsaa tale for Rigtigheden af den Antagelse, at St. Hans Dag meget tidlig har været en hedensk Fæstdag. Befolkningens væsentligste Næringsvej

var i hine fjerne Tider Qvægavl samt Jagt og Fiskeri, og synes det saaledes rimeligt nok, at Levninger af Festen indtil vor Tid fortrinsvis kunne have vedligeholdt sig hos Hyrderne. I nogle større Landsbyer bliver en af Hyrdedrenge St. Hans Aften, før »Vaagilden« tændes, iført en hvid Kjole og rider saa, med trekantet Hat og pyntet med Blomster, paa en af Byens største Køer, som er næsten helt besat med Blomsterkrandse, fra Sted til Sted for at samle Pengegaver, der kort Tid efter anvendes til et saakaldet St. Hansgilde for samtlige Byens Hyrder.

Til Minde om Johannes den Døbers Fødsel har St. Hans Dag faaet sit Navn, og den højtideligholdes tildels endnu hos Katholikerne. Da Christi og Johannes den Døbers Fødselsdage skulle ligge $\frac{1}{2}$ Aar fra hinanden, var det jo passende at henlægge disse til de Tider, der svarede til de tidligere ældgamle Midsommers- og Midvintersfester, thi Alt skulde jo saavidt muligt passes ind i de gamle Former, men efter nye Begreber.

Historiske Efterretninger om Hemmet, Nørre-Bork, Sønder-Bork og Sønder-Vium Sogne.

Af Palle Fløe og O. Nielsen.

1875 udgav vi første Hefte af »Historiske Efterretninger om Nørre-Horne Herred«; men da Afsætningen var så særdeles ringe, at vi ikke uden stort Tab kunde levere Fortsættelsen, have vi stanset Udgivelsen og ladet det udkomne Hefte fremtræde alene som en Beskrivelse af Lønborg og Egvad Sogne. De herefter følgende 4 Sognebeskrivelser have været bestemte til at danne Fortsættelsen af det nævnte Skrift.

Hemmet Sogn.

Hemmet Sogn gennemstrømmes fra sydøst til nordvest af en mindre Å, langs med hvilken Bebyggelsen har samlet sig, så at det opdyrkede Land strækker sig bredere ud, efter som Åen i sit Løb bliver større. Det opdyrkede Areal danner derfor en Trekant, hvis vestlige Side begrænses af Ringkjøbing Fjord, og hvis sydlige og nordlige Sider støde ind til Heder og Kær af en meget ringe Beskaffenhed, naar det Stykke undtages, hvor Grænsen dannes af Nørre-Bork Sogn fra Hovumgårde i vest til Fjorden.

Imellem Hemmet og Nørre-Bork strækker sig fra Fjorden i øst til Hovumgårde en Lavning, som tidligere har udgjort en Vig af Fjorden. Efter at en Vralle¹⁾ har lukket for Vigen, har der dannet sig en Mose, som nu er god Eng,

---

¹⁾ Vralle er en af Vandet frembragt lang Forhøjning.

hvori der, navnlig paa Nørre-Bork Siden, findes betydeligt Tørveskær, hvori der er opgravet Hasselnødder.

Nordligt i Sognet indtil Ringkjøbing Fjord findes Sandklitter, de eneste på Fjordens østlige Side, der dog have været dæmpede i mange År og sagtens aldrig haft nogen farlig Karakter; værre har Sandflugten vistnok været tæt sønden og norden for Præstegården, hvor der er Syn for, at den engang har hersket, om det end er meget længe siden. Endnu findes ved »Slottets« Mark en temmelig betydelig Vold, der øjensynlig er opført som et Værn mod Flyvesandet.

På Heden er spredt en Del Kæmpehøje, om deres Tal end ikke er stort, hvoraf følgende have Navn: Fladhøj i Nærheden af Lønborg Sogneskel, samt Troidhøj og Bavnhøj på Toftum Mark. På Bandsbøl Mark er der omtrent $\frac{1}{2}$ Alen under Jordens Overflade fundet en mindre Samling Stendysser, hvori der var Potteskår samt brændte Ben og Aske, og sydligst i Sognet, omtrent lige østen for Nørre-Bork Kirke findes Spor af en lignende Samling Indhegninger som de, der findes på Vostrup Hede¹⁾, altså af Småforhøjninger, som gå fra syd til nord og skæres af andre fra øst til vest. Forhøjningerne i syd og nord ere noget større end de, der gå i øst og vest. I Nærheden heraf har i Mandsminde været flere Småhøje, som kaldtes »e Skanser«. Nordøst for Kirken laa 1638 en Høj »Hemmethøj«. Sønden for Kirken lå da en Sø, der vældede op af Jorden og hverken havde Til- eller Afløb, den hed Præstesø.

Ligesom enkelte andre Steder f. Eks. Ål og Egvad må Sognets Navn udledes fra Kirken og Præstegården, da ingen By eller Gård hedder Hemmet; den ældste Form for Navnet, som kendes, er fra omt. 1340, da skreves det Hæmeth²⁾, altså noget nær ligesom nu. Formodentlig har der i Oldtiden været en Gård, kaldet Hemmet, der er givet til kirkelig Brug og anvendt dels til Kirke, dels til Præstegård.

Byer og Gårde.

Hemmet Præstegård.

Skuldbøl, den nordligste By i Sognet. 1664 ydedes af

¹⁾ Se Beskr. af Lønborg og Egvad Sogne S. 4.

²⁾ Oldemoder S. III.

3 Gårde i Byen 2 Pd. Smør, 3 Ørte Byg, 2 Ørte Rug, 10 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Penge, 3 Skovsvin, 3 Skovvogne og 3 Fødenød årlig til Lønborggård; 1669 ydedes 1. Mk. 14 Sk. af nogle Enge i Skuldbøl til Organisten ved Ribe Domkirke¹⁾. 1683 var her 4 Gårde, 1 Bolshus, 2 Gadehuse. 1761 bortsoltes 2 Gårde i Skuldbøl fra Grubbesholm til Lønborggård, den ene var Kirkegods, og begge gav tilsammen en Landgilde af 3 Rd. 3 Mk. 5 Sk. og 6 Skpr. Byg.

Pagårde, udtales Pågård, 1664 og endnu 1766 skrives Navnet Pøbgård, men da var den ligesom nu delt i 3 Ejendomme, som hørte under Lønborggård. Afgiften dertil var dog endnu 1664 ikke adskilt, den udgjorde 1 Td. Honning, 2 Daler Gæsteri og Landgilde, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn og 1 Fødenød. Se under Gravengård.

Nordenå. Her ejede Lønborggård 1664 2 Gadehuse. 1761 afhændedes 1 Gård her fra Grubbesholm til Lønborggård med Landgilde 8 Rdlr. Var 1683 1 Gård, 5 Bolshuse og 3 Gadehuse. Da Gravengård ikke nævnes i Matriklen 1683, men dog bevislig var en Gård på den Tid, er den formodenlig regnet under Nordenå, i hvis Mark Pagård ejede en Del.

Gravengård. Af dette Navn findes ikke få Gårde, der ved nøjere Undersøgelse findes i ældre Tid at have været Herregårde. I Kinchs Ribe Bys Historie påvises 3 Gårde af dette Navn, og senere har Overlærer Kinch i en privat Meddelelse gjort opmærksom på, at alle Gårde af dette Navn fortjene en nærmere Undersøgelse, da Navnet vistnok betyder en med Grave omgivet, altså befæstet Gård. Dette har vi også flere Steder fået Stadfæstelse på og ikke mindst her. I Indberetningen til O. Worm 1638 nævnes således: »Gravengård, nordøst for Kirken, som i fordum Tid skal have været en Herregård«. Lige vesten for Pagård ude i Engen og i Nærheden af Åløbet lå til for henved 30 År siden en Høj, omtrent 30 Alen i Gennemsnit, der kaldtes *Borgvold*. Vel ligger Gravengård nu ikke mere på dette Sted, men dog kun i omtrent 1000 Alens Afstand derfra, og Borgvold kan altså meget godt have haft Mark der, hvor Gården nu ligger, og taget Navnet med sig. Pagård og Nordenå ligge iøvrigt

¹⁾ Kinch: Ribe 578.

imellem Gravengård og Borgpladsen, der hører under Pagård. Deraf kan man slutte, at det egentlig er Pagård, der er den gamle Hovedgård, og at Gravengård er en Parcel deraf. Nordenå er opstået efter 1638. Pagård, i ældre Tid Pabgård, har så formodentlig fået Navn efter Pabe, der var en Slegfredsøstersøn af gamle Bo Høg, som levede under Valdemar Atterdag. Nu fortæller man, at en »Pave« har givet Ejendommen Navn. Pabe var Væbner og ejede Glistrup 1413. Den Ejendomsret, som de gamle Høger havde her på Egnen, er vel så gået over til ham¹⁾.

Gundesbøl, hørte indtil 1761 under Grubbesholm, hvorpå Gården afhændedes til Lønborggård. Var 1683 Ryttergods.

Fusgård, hørte 1664 til Lønborggård, hvortil den årlig udredede 1 Får og 4 Mk. i Penge og kaldes 1683 et enligt Bol.

Østergård, havde 1664 2 Beboere og udredede årlig 1 Får og 4 Mk. til Lønborggård.

Blæsbjerg, ydede 1664 1 Får og 4 Mk. til Lønborggård, hvorunder Ejendommen hørte. De 3 sidste Ejendomme havde 1683 en Del Jord i Fællig.

Gallebjerg ligger ind til Sønder-Vium Sogn, hvor et Par Steder bære samme Navn.

Slottet, »e Slot«, er et gammelt Navn og ikke som på så mange Steder i Jylland en ironisk Benævnelse på et ringe Sted. Det solgtes 1761 fra Grubbesholm til Lønborggård og kaldes da Hemmet Slot, Landgilde 4 Rd. 4 Mk. 1683 var det »en enlig Bolig« med særskilt Mark.

Klemmensborg, en lille Gård, der ligger lige vest for Kirken, Navnet er af temmelig ny Oprindelse.

Hovum. I Begyndelsen af det 17de Århundrede bode her en Mand ved Navn Niels Iversen, † 30. Marts 1621; han var gift med Anna Jensdatter, † 2. Septbr. 1627. 2 store smukke Ligsten over dem findes endnu på Kirkegården, men de dække ikke længer deres Grave; Stenene ere nemlig fornylig flyttede og henlagte på to nye Grave over et Ægtepar fra Hovum. På Ligstenen over Anna Jensdatter kaldes hun ærlig og velbyrdig Kvinde, og hun må altså have været af *adelig* Slægt. På Stenene ere 2 Skjolde, i

¹⁾ Jfr. Beskrivelse af Lønborg og Egvad Sogne S. 76.

det ene H. S. sammenslynget, i det andet et Bomærke, men disse er vist fra senere Tid, da H. S. ikke passer på deres Navne. En Iver Nielsen i Hovum, og født der, levede 1649, og han må efter Navnet være Søn af ovennævnte Niels Iversen, men hans Moder Ingeborg var en Datter af Præsten Klavs Lavridsen Barfod i Sneum¹⁾; hun må altså have været Niels Iversens første Kone. Den anden, der kaldes velbyrdig, har vist været af samme Æt, og Datter af Jens Barfod til Sæddinggård²⁾. Gården har altså været en stor Bondegård. Kort efter bliver den imidlertid Herregård, ti

Enevold Kruse indgav efter Krigen sin Jordebog, dateret Bandsbøl 4. Novbr. 1660; deri omtaler han »Houmgård, som jeg selver påbode, gav til årlig Landgilde $\frac{1}{2}$ Td. Smør, er 6 Tdr. Hartkorn, denne Gård er afbrændt og nedbrændt af de Brandborgere, så der er ikke en Stage af samme Gård«. Af Gods hørte dertil: Slot, 1 Sted, Bandsbøl 1 Gård, Skuldbøl 1 Gård, Sønder-Bork 2 Gårde 1 Bol, »Skadsbøl« 1 Gård, denne sidste og de i Bork var nedbrudte og ganske øde; desuden nogle Gårde i andre Herreder. Efter 1670 var den udforpagtet og synes 1677 at være dreven sammen med Lønborggård. 1682 regnes den endnu for en Hovedgård, derimod ikke i Matriklen 1683.

Toftum. Navnet skrives i Midten af det 17de Århundrede Toutumb, 1664 hørte en Gård her under Lønborggård, hvortil den skyldte årlig 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 4 Mk., 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 1 Fødenød. 1761 tilkøbte Lønborggård 2 Gårde her med Landgilde i alt 21 Rd. 2 Mk. fra Grubbesholm. Et Bol på Byens Mark hedder Præstkjærholm.

Bandsbøl. Af Ejendomme i Byen ydedes 1664 1 Pd. Smør, 3 Ørte Byg, 2 Mk., 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 1 Fødenød og 8 Skp. Salt til Lønborggård, som ved Køb 1761 fra Grubbesholm fik sit Gods her forøget med 11 Ejendomme, hvis samlede Herskabsafgift udgjorde 42 Rd. 1 Mk. 4 Sk., 3 Lam, 2 Tdr. 2 Skp. Byg og 40 Æg.

Den vestligste Ejendom i Bandsbøl, et mindre Sted i Nærheden af Fjorden, hedder Svinken (»e Svink«).

¹⁾ O. Nielsen: Skadst Herred S. 55.

²⁾ O. Nielsen: Vester Horne Herred S. 10—11.

Hemmet Mølle, er en Vandmølle opført paa Præstegårdens Mark af Præsten Villum Pedersen, altså i Årene 1534—43; Møllen bortforpagtedes straks for 12½ Td. Rugmel og 4 Mk., hvorimod Præsten skulde indlægge de nye Møllestene, som behøvedes. Senere bortfæstedes Møllen med en Del Jorder og overgik først til Selvejendom 1859.

Kirken.

Højkirken, Koret og Sakristiet ere opførte af hugne Sten med Indblanding af almindelige Mursten, hvilket sidste Materiale dog tydelig fremtræder som indsat ved forefaldende Reparationer. Østen ud af Koret har været et smalt rundbuet Vindue, som nu er tilmuret; på Stenen over Vinduet uden til er indhugget Liniestyngninger; østen ud af Skriftestolen er en lille Dør.

Altertavlen består af Træskærerarbejde, i Midten Gudfader med Guldkrone og Guldskæg med den tornekrone Kristus, til højre Jomfru Marie med Barnet, til venstre en Helgen, hvilke 2 sidste Figurer danne Bærestykker for Midfeltet. Resten af Altertavlen er af nyere Oprindelse, i det Figurerne på begge Sidefelter ere udtagne og erstattede med 2 malede Træplader. 1808 var Altertavlen endnu hel, da var der øverst et malet Billede, der forestillede Gudfader i siddende Stilling, holdende Verdenskuglen med et Kors på; nedenfor har været malet en Due, der blev forandret 1790, da Kirken blev malet. Døbefonten er af Sten, Døbebækkenet af Messing med en Indskrift i Munkebogstaver, der dog er temmelig udslidt. Prædikestolen er af Egetræ og udvendig prydet med udskåret Filegranarbejde. Himlen er temmelig ny og meget klodset.

I Kirkens søndre Side er indsat en Ligsten over Præsten Ture Terkelsen, i den nordre en Mindesten over en Kone i Bandsbøl. I Skriftestolen henstå 2 af Kirken udtagne Ligsten, den ene opsat af Biskop Iver Hemmet over hans Forældre, den anden ualmindelig stor, men Indskriften på den er på enkelte Bogstaver nær aldeles udslettet. Ved Kirkens Istandsættelse 1753 fandtes i Sakristiet en Ligkiste, der blev nedsat i Jorden under Kapellet. Af Pladen så man, at deri lå Ingeborg Jakobsdatter, født 1601, gift med:

1) Anders Iversen, Foged i Romsdalen i Norge (levede 1632, se Yngvar Nielsen: Jens Bjelke S. 224), 2) Iver Jensen Bandsbøl, død 1678.

Koret og Skriftestolen er hvælvet, Højkirken har Bjælkeloft. Tværs over Kirken er der et Pulpitur, hvorpå Apostlene ere anbragte i ret godt Træskærerarbejde. På Kirkegulvet ligger en Ligsten over Niels Bygums Hustru (se Viungård) og en lille Sten med Årstallet 1681.

På de øverste Stole er Jakob Grubbe til Grubbesholm og Hustru Ingeborg Kruses Våbener indskårne tilligemed Årstallet 1653.

Tårnet er helt opført af brændte Sten 1788, efterat det gamle var faldet ned; det står ved den nordre Side af Højkirken og danner Våbenhuset. Underligt nok findes ingen Optegnelser om det gamle Tårns Fald og det nyes Opførelse, men Sagen er desuagtet sikker nok; der lever endnu Folk, hvis Forældre og Bedsteforældre kunde huske Tildragelsen; et Par Ligsten, som bleve skåede i Stykker ved Tårnets Fald, ligge endnu på Kirkegården. Tårnet har 2 Glamhuller mod vest, nord og øst, men kun 1 mod syd.

Klokken er forsynet med en Indskrift i Munkebogstaver, men den hænger således, at det ikke er muligt at komme til at læse denne. Hele Kirken er tækket med Bly med Undtagelse af Skriftestolen, der er teglhængt.

1319 skænkede Kantor Esger Mø i Ribe en Ko til Hemmet Kirke, således, at en Privatmand overtog Koen og forpligtede sin Ejendom til at udrede en Afgift til Kirken til evige Tider af Koen. En sådan Ko kaldtes en Jærnkø.

Ved Skøde af 30. September 1673 overdrog Kongen Kirken til Rentemester Heinrich Müller; denne afhændede den til sin Søn, Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård. Amtmand Selio Müller til Lønborggård solgte derpå Kirken imellem Årene 1731—1744 til Etatsråd Hein til Grubbesholm. 1760 solgte den daværende Ejer af Grubbesholm, Oberstlieutenant Preben Brahe til Hvedholm, Kirken til Bønderne i Nørre-Bork, som 27. Maj s. A. afhændede den til Kristen Hansen til Lønborggård, og siden har den været ejet sammen med denne Ejendom. Da det sidste Salg foregik, hørte der 5 Ejendomme under Kirken af samlet Hartkorn 5 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb.

Præster.

Før Reformationen:

Hr. *Villum Clausen* † 1517.

Hr. *Nicolaus*, Præst her fra 1517 til 1534; i hans Tid blev den lutherske Lære bekendt i Menigheden.

Efter Reformationen:

1) Hr. *Villum Pedersen*, kaldet hertil 1534, † 1543. Som anført opførte han Hemmet Vandmølle.

2) Hr. *Gregers Pedersen*, kaldet først i Året 1543, † 1559.

3) Hr. *Iver Gregersen*, Formandens Søn, blev Præst her efter Faderens Død, † 17. Avgust 1601, 3 Dage efter hans Hustru Marie Klavsdatters Død; begge bleve begravede den 19. Avgust tæt østen for Kirken. Blandt andre Børn var Iver Hemmet, Biskop i Ribe Stift, som 1620 lod en Mindetavle indsætte over Forældrene i Hemmet Kirke. Tavlen er nu nedtaget og hensat i Skriftestolen; den er slået itu, hvorved en Del af den på Latin affattede Indskrift er gået tabt¹⁾.

4) Hr. *Gregers Enevoldsen*, ordineret til Præst her i September 1601, blev siden Provst for Øster- og Nørre-Horne Herreder, † 1637; en Søn af ham — Iver — var Præst i Skjærn i Bølling Herred i 52 År og Provst i Herredet, en Sønnesøn, Hans, Præst sammesteds i 24 År og en Sønnesøns Søn, Iver Hansen Hemmet, Rektor ved Ringkjøbing Latinskole, da denne nedlagdes.

5) Hr. *Søren Nielsen Glud*, kaldet i September 1637, † 1652, gift med Kirstine Olufsdatter Roed. En Datter, Sidsel Sørensdatter Glud, døde i Hemmet i April 1715, 82 År gl.

6) Hr. *Iver Thomsen Thisted*, kaldet 1652, † 3. Juledag 1658, gift med Formandens Enke, † 1682.

7) Hr. *Lave Enevoldsen Dejbjerg*, kom her først i Året 1659, † 1. Maj 1664.

8) Hr. *Jakob Jakobsen Holm*, der var en Sønnedatters Sønnesøn af den fra Reformationens Indførelse og Evalds Roman »Den skotske Kvinde på Tjele« bekendte Broder Thøger (urigtig kaldet Løvenbalk), kaldet hertil af Amt-

¹⁾ Begyndelsen af Indskriften er aftrykt i Ribe Skoleprogram 1837 § 34.

mand Hendrik Müller til Lønborggård 1664, † 1680, gift med Hr. Søren Gluds Datter, Gjertrud Sørensdaughter, Trinitatis Søndag 1666, med hvem han avlede 3 Sønner og 3 Døtre. Hans ældste Søn, Jakob Hansen Holm, f. 8. Februar 1669, var Fader til Professor, Dr. theol. Peder Jakobsen Holm i Kjøbenhavn. Embedets første Kirkebog er begyndt af ham 1664.

I Embedets liber daticus har Hr. Lemvig indført følgende om ham: »Hr. Jakob Holm har været en brav og vittig Mand, forsvarende trolig i sin Tid Præstegårdens Ejendomme, som andre vilde benytte sig af og tilegne sig«¹⁾.

9) Hr. *Thomas Eriksen Páske*, født i Sønder-Vium, var i nogle År Skibspræst, indtil han 1680 kaldedes hertil, hvor han kun levede i 13 Uger, † 24. Februar 1681, 53 År gammel. En Ligsten har tidligere dækket hans Grav på Kirkegulvet, men nu er den borte.

10) Hr. *Nikolaj Johannes Riis*, født i Viborg, kaldet 1681 af Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård, ordineret den 24 Maj 1681, gift Året efter, 25de April, med Hr. Jakob Holms Enke, der døde samme År. Riis døde først i Året 1683.

11) Hr. *Ture Terkelsen*, f. i Varde 1640, ved hvis Latinskole han var Rektor i 17 År. Som Rektor synes han ikke at have været på sin Plads, i det mindste har en af hans Elever givet ham et mindre godt Skudsmål²⁾. Ture Terkelsen kaldedes hertil af Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård, ordineret 28. Marts 1683, † 9. Maj 1709 og begravet i Kirken, hvor der endnu, indmuret i Korets søndre Side, findes en Mindesten over ham.

Han var gift med: 1) Else Madsdatter, † i Varde, medens han endnu var Rektor, med hvem han avlede 7 Børn; 2) Johanne Jakobsdatter, Datter af Hr. Jakob Holm, til hvem han blev viet den 29de December 1685; hun skænkede ham en Datter³⁾ og døde i August 1689, hun blev begravet 29. August; 3) Ida Pedersdatter, Enke efter Hr. Jesper i Dejbjerg (selv født i Dejbjerg Præstegård den 6. Maj 1657),

¹⁾ Jfr. under Jens Lassen, Grubbesholm.

²⁾ Samlinger t. jydsk Hist. og Top. I. 325.

³⁾ Hendes Navn var Marie, hun ægtede Niels Bygum, se Viungård.

med hvem han havde 2 Sønner og 3 Døtre, af disse levede dog 1731 kun 1 Datter, der arvede Stiffaderen Hr. Morten Friis og ægtede Hr. Peder Bruun.

12) Hr. *Morten Friis*, f. 12. Juli 1686 i Thorstrup Præstegård, var i nogen Tid hos Provst Tarm eller Tarum i Oddum, kaldet af Amtmand Müller til Lønborggård 10. Juni 1709 og blev Året efter d. 6te Marts gift med Hr. Ture Terkelsens Enke, som døde 3. Juli 1738, 80 År gammel. I Avgust 1723 blev han valgt til Viceprovst, da Provst Tarm var bleven svagelig; han opbyggede Præstegården, hvilket kostede 1503 Rd. 2 Mk. 10 Sk., og roses som en akkurat og arbejdsom Mand, † den 30. Maj 1731.

13) Hr. *Peder Nikolaj Bruun*, f. i Varde den 9. Novbr. 1701, Degn i Sønder- og Nørre-Bork, derpå Degn for Thorstrup og Horne, kaldet hertil af Amtmand Selio Müller til Lønborggård 31. Maj 1731, gift med Hr. Ture Terkelsens yngste Datter Margrethe, f. 15. Jan. 1701; »han levede ej så vel med hende som han burde«; † 4. Febr. 1744.

14) Hr. *Niels Bloch*, f. i Kollerup Præstegård i Ålborg Stift d. 4. November 1700; efter at have været Præst i Malt og Folding fra 24. Oktober 1733, blev han kaldet hertil 13. Feb. 1744 af Etatsråd Frederik Hein til Grubbesholm. Han var gift med en Stifdatter af sin Broder, Hr. Urban Bloch i Ål, Cecilie Marie Lassen, »som — står der i Embedets liber daticus — forårsagede ham megen Hjertesorg ved at gå på sine egne onde Veje; desårsag græmmede han sig til Døde, som påfulgte den 15. Jan. 1747. Derefter holdt hun, såsnart hun kunde, Bryllup med hendes velbekendte Avlskarl Hans, og det i Lyne Sogn, hvor hun flyttede hen og nu bor. Dette Ægteskab har været slet og Tiden vil vise hvordan hendes Ende bliver«.

15) Hr. *Johannes Georg Kaspar Lemvig*, f. i Kjøbenhavn 16. Septbr. 1718, hvor hans Fader, Kaspar Jørgensen Lemvig, var dansk og tysk Skolemester. Ved Kjøbenhavns Ildebrand 1728 mistede denne 6 Gårde og Huse og en Bogsamling, som havde kostet over 1000 Daler. Den 3die Juni blev han Lærer og Kantor ved Vajsenhuset og 21. Febr. 1747 kaldet af Kongen til Præst her, † 25. Juli 1774.

Han var gift med: 1) Karen Rahbæk, Datter af Jens Kristensen Rahbæk på Allergård i Borris Sogn, † 23. Juni

1771, med hvem han avlede 4 Sønner og 4 Døtre; 2) Anne Bramming fra Ribe, hvem han ægtede 29. Juni 1773; hun fødte ham en Datter.

Hr. Lemvig har udarbejdet den omhyggelige Præsterække, som findes i Embedets Liber daticus, og Kirkebøgerne har han ført med megen Omhu, så det er øjensynligt, at han har varetaget sine Forretninger med Dygtighed.

På den anden Side synes han at have holdt på sine Rettigheder til det alleryderste og ikke at have været fri for Hævnerrighed. En Søn af Fæsteren i Hemmet Mølle havde således fået et Pas af Præsten, og da Karlen ikke vilde give 20 Daler derfor, søgte Hr. Lemvig at fortrædige ham. Først vilde han tvinge ham til at tjene sig, og dernæst fik han Stiftsprovsten i Ribe til at give sig Fæste på nogen øde Jord, hvoraf Herlighedsretten tilhørte Stiftsprovstiet, uagtet en Enke i Bandsbøl havde Jorden i Fæste, hvilken hun igen havde overladt Mølleren. L. tog nu Afgrøden af Jorden, men den Hævn han derved fik over Mølleren kom ham temmelig dyrt at stå, da han blev dømt til at tilbagelevere Jorden, erstatte Enken Afsavnet og udrede en hel Del Bøder, deriblandt for utilbørlig Skrivemåde ved Landstinget mod Underdommeren I. I. Frausing, hvem han i et egenhændigt Indlæg beskyldte for at ville dømme sig imod, »hvor retfærdig min Sag end monne være«.

I Kirkebogen har han indført følgende: »1755 dom. quasimodogen. var Karen Hovles Skammebarn i Kirke, kaldet Jens efter Faderen, som var Niels Jensens Søn i Skuldbøl af Lønborggårds Gods; Barnet døde 2 Uger efter Fødselen og Jens Nielsen fik kgl. Oprensning, fordi han havde besøvet sit Søkendebarn. Hun stod åbenbar Skrifte efter Dom, som var fældet over hende ved Lønborg Birk Fastelavns Søndag. De Bøder, som Jens Nielsen skulde efter Reskriptet give her til Sognet, beholdt Amtmand Albertin til Herredskassen«.

16) Hr. *Joakim Jakob Kålund*, f. 4. Oktbr. 1740 i Farstrup Præstegård, kaldet hertil af Kancelliråd N. Hansen til Lønborggård d. 10. Avg. 1774, † 3. Juni 1820. Han var gift med Formandens Enke, med hvem han havde en Datter, som blev gift med Pastor Vindekilde i Vilstrup ved Haderslev.

Kålund var en streng religiøs Mand, og det omtales endnu, at han var den eneste Præst i Amtet, der havde

Mod til at sætte Amtmand Hansen i Ringkjøbing Stolen for Døren, når denne, der var en Gudsfornægter, spottede over Religionen og gjorde Nar ad Gejstligheden.

17) Hr. *Eskild Høyland*, f. 1785, Præst her den 27. September 1820, † d. 25. April 1839, gift med Dorteia Kirstine Fæster fra Ringkjøbing. Høyland var noget drikfældig, men sit Embede ledede han med Orden og Dygtighed.

18) Hr. *Hans Herman Bruun*, f. i Kjøbenhavn d. 19. September 1810, kaldet hertil d. 8. Juni 1839, g. m. Jakobine Vessenberg, forflyttet d. 22. Maj 1855 og er således den første Præst, der ikke er død i Embedet, skønt dette kun er lille.

19) Hr. *Jakob Frederik Engberg*, kaldet den 20. Avg. 1855, g. m. Elise Teilmann, forflyttet til Tåstrup i Sjælland d. 10. Avgust 1866.

20) Hr. *Jens Peder Orslef Qvistgård*, kaldet den 29. Oktober 1866, g. m. Anna Margrethe Wolff.

Degne.

Børge Olufsen, g. m. Anna Iversdatter d. 25. Marts 1711. Kand. theol. *Niels Skjerne*, kaldet 1742, † d. 4. Oktober 1752.

Kand. theol. *Jørgen Henrik Serup*, kaldet d. 18. Oktober 1752.

Niels Stokholm, kaldet 30te December 1806.

Niels J. Kristiansen, kaldet den 21. Septbr. 1834.

L. Mortensen, kaldet d. 1ste Jan. 1865.

Nørre-Bork Sogn.

Medens en stor Del Stednavne ere undergæede Forandringer, som oftest temmelig betydelige, er dette ikke Tilfældet med Nørre-Bork, ti omtrent 1340 skreves Navnet Norræ Bork¹⁾.

---

¹⁾ Oldemoder S. 111.

I Sognet findes kun 1 Kæmpehøj, Kirkehøj kaldet; den ligger ved Fjorden og er næsten sløjfet; om denne hedder det i Indberetning til O. Worm 1638, der også kun omtaler denne ene Høj i Sognet, at den er i Præstegårdens Mark og »formen Kirken der først at skulle have stået og siden for Havfloden forflyt med Byen ved 2 eller 3 Pileskud østerpå«. En *mærkelig Begravelsesplads* fra Oldtiden findes nogle få Alen østen for Kirken af et Omfang, som formelig må kaldes storartet. På et Flademål af over $\frac{1}{2}$ Td. Land er Jorden i en Dybde af $\frac{3}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ Alen under Overfladen fyldt med Sten, hvorimellem der findes Urner med Aske og brændte Ben; de Urner, som ere opgravede, have dog på en enkelt Undtagelse nær været i Stykker. For længre Tid siden blev her gjort et Fund af Brugsgenstande, men Finderen kastede dem bort med Undtagelse af en lille Guldring, og ingen erindringer, hvoraf de øvrige Ting bestod.

Sognet består kun af en By, *Nørre-Bork*, og Gårdene *Magårde*.

1310 oprettede Provst *Kristjern* i Hardsyssel et Testamente, hvorved han stiftede en Messe i Ribe Domkirke og gav dertil Gods, som han ejede sammen med sin Broder Niels Håk; til Godtgørelse derfor skulde Broderen have hans Del af deres fælles Arvegods i Nørre-Bork; hvis han ikke vilde gå ind derpå, skulde Kirken have i Stedet for Broderens Del af dette Gods Jorder til 20 Mark Gulds Værdi i Nørre-Bork af deres fælles Gods der¹⁾. Altså ejede de tilsammen mindst 40 Mk. Guld her. Da der i en Mk. Guld såedes omtrent 2 Ører eller 72 Skæpper Byg²⁾ og i 20 Mark Guld altså 180 Tdr. Byg, må det have været en temmelig stor Ejendom, som hine Brødre have ejet her, dog ikke så stor som man skulde tro, ti det ses³⁾, at det hele, som Provst *Kristjern* gav i Stedet for sine Ejendomme i N.-Bork, var 3 Gårde og 2 Landboer med en årlig Afgift af 3 Mk. Korn (lig 108 Tdr. Byg), hvis Værdi netop må svare til det halve af Brødrenes fælles Arvegods i Nørre-Bork. Desuden skulde Broderen have hans Del af det Gods i Nørre-Bork, der var

¹⁾ Kinch: Ribe S. 139—41.

²⁾ Stenstrup: Studier over Valdemars Jordebog S. 61.

³⁾ Oldemoder S. 82.

kjøbt af Hr. Niels Eriksen. Det ses heraf, at det har været hans Mening, at Broderen skulde samle en stor Ejendom her. Kirken her gav han 1 Mk.

1318 døde Ridder Kristjern Pæsz, der gav til en daglig Messe i Ribe Domkirke blandt andet 1 Gård i Nørre-Bork, som årlig gav en Indtægt af 13 Mk. I Følge et Brev af 1488 blev denne Gård overdraget til Ridder Gunde Lange til Lydumgård († 1477)¹⁾. Omtrent 1440 ejede Ribe Domkapitel en Eng her, der årlig ydede 1 Sk. grot²⁾.

1683 var der i Nørre-Bork 23 hele og halve Gårde, 4 Bolshuse og 8 Gadehuse, 1768 32 Mænd, der holdt Heste og Vogn, og 13 små Steder og Husmænd, desuden en liden Torp kaldet *Magård* med 2 Beboere, på 4 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn. *Magård* var 1683 en Helgård, hvis Mark ikke var i Fællig med Nørre-Borks.

Den vestligste Gård i Sognet hed tidligere *Vestergård* og tilhørte som Ryttergods Kronen. 1617 blev Fæsteren af denne Gård, Las Lavridsen, udnævnt til Herredsfoged i Nørre-Horne Herred ved følgende, Skanderborg d. 4. Jan. daterede Kongebrev til Lensmanden på Lundenæs, Ulrik Sandberg:

»Vor Gunst tilforn. Vider at eftersom du os underdanigst haver ladet give tilkende, at der skal fattes en Herredsfoged udi Nørre Herred der udi Eders Len Lundenæs, og ingen blandt vore og Kronens Bønder skulle findes dertil dygtig og tjenlig uden en, som er udskreven at skal holde en Knægt, ved Navn Las Lavridsen i Bork. Ti bede vi Eder og ville, at I forordne Las Lavridsen til Herredsfoged, og at I siden med os elskelige Mogens Kås, vor Mand, Tjener og Embedsmand på vort Slot Ørum, vor Øverste, udskrive en anden til at holde den Knægt, som forskrevne Las Lavridsen tilforn holdt haver. Befalende Dig Gud.«

Las Lavridsen blev ved at bo på *Vestergård*, hvor han døde d. 13. Januar 1650, 67 År gammel; han var gift med Elisabeth Jensdatter, med hvem han havde 6 Sønner og 6 Døtre. Ægtefolkene ligge begravede i Nørre-Bork Kirke,

¹⁾ Kinch: Ribe S. 167. Ripæ Cimb. S. 292. Oldemoder S. 54.

²⁾ J. Teg. VI. 195.

hvor deres Ligsten endnu findes, derimod er et Mindesmærke over dem, som tidligere fandtes i Kirken, nu borte; det skildres således i en Indberetning fra 1765 af Præsten Borch: »I den største Afdeling på Tavlen findes de meget net afskildret i fuld Korpus, Sønnen Jens Lassens Brystbillede findes oventil.« »Rammen om Maleriet består af smukt Billedhuggerarbejde og af fuldkommen Størrelse.«

Nørkjærgård.

I Ribe Domkapitels Sjælemessebog SRD. V., 546 omtales, at den Niels Håk, der foran er nævnt som Provst Kristjerner Broder, 1331 gav til Domkirken nogle Ejendomme i »Nørkiergarth«, men ved at efterse Håndskriftet ses det, at der oprindeligt stod Kiergarth og at Nør er tilføjet langt senere. Desuden ses det af forskellige Steder i »Oldemoder«, at det Kiargarth, hvoraf Provst Kristjern gav sin Del til Kapitlet, lå i Ål Sogn, ligesom det også udtrykkelig står på nævnte Sted i Sjælemessebogen, at det er i Ål Sogn. Der er altså intet, der kan lade os sætte Nørkjærgårds Alder tilbage til det 14de Århundrede. Den må ikke forveksles med den gamle Herregård Kjærgård i Gjærding Herred eller med Kjærgård i Strellev Sogn eller Kjærgård i Bølling Herred. Nørkjærgård har været en stor Bondegård lige til ind i det 17de Årh. Således var Nis Nielsen i Nørkjærgård (Lønborg og Egvad Sogne S. 3) 1533 og Klavs Kristensen i Nørkjærgård (Vester-Horne Herred S. 15) omtrent År 1600 Bønder. Endelig haves en stor Mængde Fortegnelser over Herregårde fra Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Århundrede i Anledning af Mønstringer, og Nørkjærgård nævnes aldrig deri. Endnu 1638 siges i Indberetning til O. Worm: »en eneste Gård ligger norden Nørre-Bork Kirke kaldes Nørkjærgård«; vi kan af denne Omtale slutte, at den da endnu var en Bondegård. Det kan imidlertid ikke have været længe efter, at den blev indrettet til Herregård og omgivet med Volde og Grave, hvilke jævnedes i Årene 1735—36, men endnu er der Spor tilbage, hvoraf det kan ses, at der har været en Vold og en Grav. Porten gennem disse har været mod øst, hvor Ladebygningerne rimeligvis har ligget udenfor. Den første og den sidste Ejer

af denne Herregård har været *Jakob Grubbe*. Men på Grund af, som Jens Lassen 1684 udsiger, at »den er bygget på en Holm, på hvilken hos Gården en Del af Jorden var beliggende, og som der ikke aleneste mellem Holmen og den anden Gårdens Jord var sidt, moradsigt og en lang Vej, at Gødningen med stor Besvær på samme Jord føres, men Havfloden dem endog ofte i 8 Dage på Holmen således holdt, at intet Menneske kunde komme derfra« flyttede J. Grubbe Bygningerne og anlagde Grubbesholm 1651. Nørkjærgård kan således kun have været Herregård i en halv Sned År i det højeste.

I Erik Kruses Jordebog af 5. November 1660 regnes Nørkjærgård som en Bondegård med 14 Tdr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn under Grubbesholm. Se forøvrigt under Grubbesholm. De sidste af Bygningerne nedbrødes 1675 af Jens Lassen, der lagde Jorderne under Grubbesholm. De ere nu delte i flere Bøndergårde, der kaldes *Holmen*.

Grubbesholm.

Denne Gård er af forholdsvis yngre Oprindelse; den er nemlig anlagt af *Jakob Grubbe* i Året 1651. Grubbe ejede Nørkjærgård, hvortil hørte Jorder på det nuværende Grubbesholms Mark. Efter den foran meddelte Fremstilling af dens senere Ejer, Jens Lassen, kunde Havvandet ofte omflyde Holmen, hvorpå Nørkjærgård lå, hvilket bevægede Jakob Grubbe til at bygge en ny Gård på det Sted, hvor de fleste af Nørkjærgårds Jorder fandtes. Under den nye Gård lagde han endvidere nogen Bondejord, idetmindste siger Hr. Augustinus Miller i en Indberetning af 1690, at »Grubbesholm er af 3 gode og store Bøndergårde funderet«. Gården kom til at hedde Grubbesholm efter Anlæggerens Navn og Holmen, hvorpå han tidligere havde bot.

Der fortælles at Jakob Grubbe fik så stor en Gæld ved dette Byggeforetagende, at han måtte forlade sine Ejendomme. Man kan også nok tænke sig, hvilken Bekostning det har været at opbygge først Nørkjærgård og derpå kort efter nedrive den og bygge den op et andet Sted. Efter Hofmans Fundatser I. S. 209—12 har en Jakob Grubbe gjort sig usynlig for Gæld til Universitetet, der rejste sig

fra at han var gået i Borgen for Jomfru Anna Kruse til Juleberg. At det er ham, derom er der ingen Tvivl, ti Anna Kruse var hans Halvsøster eller også vare de sammenbragte Børn. Han var nemlig en Søn af Lavrids Grubbe til Røgle og Agnete Thott. Hans Moder blev anden Gang gift med Admiral Gabriel Kruse, der med hende eller med sin anden Hustru Karen Lykke havde en ugift Datter Anna Kruse. Iøvrigt var Jakob Grubbe selv gift med en Kruse, i det han nemlig 1635 ægtede Ingeborg Kruse, over hvem Ligprædiken haves af Jesper Brockmand. Af denne ses, at hun er født 28. Februar 1604 i Kjøbenhav og Datter af Enevold Kruse til Hjermelevgård, Danmarks Riges Råd samt Statholder i Norge, og Else Marsvin. Da hun var $\frac{1}{2}$ År gammel, kom hun i Huset hos Fru Ingeborg Skeel til Vorgård, hvor hun var i $2\frac{1}{2}$ År, til denne for sin Hårdhed berygtede Frue døde. Derefter var hun i Hjemmet til 1628, da hun tog til sin Søster, Karen, der var gift med Hr. Oluf Parsberg til Jernet. Efter et Par Års Forløb tog hun igen til sin Moder, der var bleven Enke. Efter hendes Død opholdt hun sig hos sin Broder Jørgen Kruse til Hjermelevgård. Her bejlede Jakob Grubbe til hende og hun blev ham tilsagt på Viborg Snapsting 1632. Deres Bryllup stod i Snapstinget 25. Jan. 1635. Hun havde selv ingen Børn, men tog i Huset sin Mands 2 moderløse Søsterdøtre, Anna Helvig og Agnete Skinkel. Hun døde 11. Oktober 1644 i Kjøbenhavn, hvorhen hun formodenlig er flygtet under Krigen. I Ligprædikenen findes forøvrigt ingen Oplysning om hendes Forhold her. Hun og ovennævnte Gabriel Kruse var Søskenbørn. På de øverste Kvindestole i Hemmet og Nørre-Bork Kirker er udskåret Ingeborg Kruses, ligesom ligeoverfor Jakob Grubbes fædrene og mødrene Våbener.

Erik Kruse, den følgende Ejer, kom i Besiddelse af Gården ved Arv. Slutningen af en af ham forfattet, Grubesholm den 18. Marts 1661 dateret, Jordebog lyder nemlig således: »Forskrevne Grubesholm med underliggende Nørkjærgård og dertil liggende forskrevne Bøndergods bedrager sig i Hartkorn, eftersom det på Søskeneskifte ganget er, 165 Tdr. 7 Skpr.; det bekender jeg med egen Hånd.«

Han var Anna Kruses Broder og altså Halvbroder til Jakob Grubbe; hans Hustru hed Beate Lykke. Erik Kruses

Pengeforfatning var også slet, og i 1661 måtte han opbyde sine Ejendomme til sine Kreditorer, hvorved Erkebiskop *Hans Svane* overtog Grubbesholm og Landsdommer *Lange* og Mag. *Hans Rosenberg* i Ribe fik i Forening Nørkjærgård udlagt. Grubbesholms Hartkorn var da omtrent 39 Tdr. og Nørkjærgårds omtrent $20\frac{1}{2}$ Tdr. Da den hele Ejendoms Hartkorn udgjorde 165 Tdr. 7 Skpr., har Bøndergodset altså været lidt over 106 Tdr. Hartkorn. Begge Gårde svarede i denne Tid Skat lige med Bøndergods.

Udlægshaverne solgte derefter Grubbesholm og Nørkjærgård, hvilket År vides ej, til

Jens Lassen, som atter forenede begge Gårde til en Ejendom. Han var en Søn af den før nævnte Herredsfoged Las Lavridsen i Nørre-Bork, hvor han var født i Året 1625; han var gift med Margrete Lund, en Slægtning af Hans Rostgård.

Lassen var Skriver i Kristiansstad, da han d. 9. September 1651 blev kongelig Renteskriver. D. 7. Marts 1655 blev han af Kongen fritaget for Ægt, Landgilde og Arbejde af sin Fødegård i 50 Ar, men allerede 1664 fik han Skøde på Gården som en fri Ejendom.

Under Kjøbenhavns Belejring 1658—59 viste Lassen Landet meget væsentlige Tjenester, hvis man ellers tør tro et Skrift betitlet »En oprigtig Patriot forestillet i Landsdommer Jens Lassen¹⁾«, nemlig:

- 1) Han udstedte et Opråb til alle danske Mænd, der gjorde et betydeligt Indtryk på de belejrede; Opråbet røber både Mod, Redebonhed til Ofre og Kærlighed til Fædrelandet;
- 2) Pladsen mellem Kastellet og Byens Vold, hvor Fjenden tidligere »eskadronvis kunde have indredet«, befæstede han, hvilket en højere dansk Officer dog tog så ilde op, at han vilde have skudt Lassen, fordi denne blandede sig i Ting, som var ham uvedkommende;
- 3) Han var Skyld i, at 14 Skibe fra Møn uskadede kom ind til Hovedstaden;
- 4) I Jan. 1659 meldte Hans Rostgård, at Fjenden vilde søge at trænge over Isen mellem Toldboden og Kri-

¹⁾ Trykt i danske Samlinger IV, 301 ff.

stianshavn den næst følgende Nat; Lassen lod da en Våge opise på dette Sted, og han holdt den senere åben under Belejringen, alt sammen på egen Bekostning;

- 5) Om Aftenen den 9. Febr. 1659 fik de belejrede Kundskab om, hvor Stormen vilde blive prøvet, og da Fæstningsværkerne her vare i en mindre god Stand, skaffede Lassen såkaldte spanske Ryttere til Stede i så stort Antal, at Volden kunde behænges dermed.

Foruden disse Tjenester nævner Skriftet endnu adskillige andre mindre, og selv om man antager, at her er anvendt for stærke Farver, kan der ikke næres Tvivl om, at Lassen jo har været en særdeles virksom Deltager i hint mindeværdige Forsvar, ligesålidt som at hans Virksomhed har kostet ham mange Penge; selv siger han, at han forstrakte Kongen med nogle hundrede tusinde Rigsdaler.

Jens Lassen udnævntes til Admiralitetsråd, i hvilken Stilling han forblev til 1. Jan. 1680, men da havde han, under Landets pengefattige Tilstand, hverken fået Løn for denne eller sin anden Stilling, som Landsdommer i Fyn, hvortil han beskikkedes 2. Avg. 1661; desuden var han Assessor i Højesteret. Derimod havde han i 1662 fået Dalum Amt i Fyn, i Alt 2183 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. Hartkorn, og Gods i Rugårds Amt, ligesom 1664 en Del spredt Gods i Fyn — deriblandt St. Knuds Kloster —, i Sjælland og Jylland i Betaling for de Summer, hvormed han under Krigen havde forstrakt Kongen.

Efter Krigen indlod han sig i mange Spekulationer, Jordegodsets Værdi sank efterhånden, medens Skatterne forøgedes, og da han tilsidst ikke kunde udrede disse, gjorde Rentekammeret 1681 Udlæg i hans Gods for 163,000 Rd. og fratog ham en stor Del af hans Jordegods, hvoriblandt vistnok Dalum Amt, til en ikke lidt lavere Pris, end han selv havde fået det. Indførslerne dreves dog ikke i deres fulde Strængthed, og 1688 blev der gjort Afregning med ham, hvorved det viste sig, at han endnu havde 35,292 Rd. tilgode, når hans tilbagestående Gæld fradrog. Ved Indførslerne 1681 bleve hans 4 Hovedgårde Grubbesholm, Kjærgårdsholm, Egense Kloster og Grøftebjerg ufri, men 1688 fik han Tilladelse til, at de i 3 År måtte anses som fri

Sædegårde, mod at han kompletterede deres Gods. Da ejede han desuden Dalum Kloster, St. Knuds Kloster, Hindsgavl og Krumstrup. Nørholm fik han 14. Januar 1686 udlagt for Tilgodehavende hos Kristian Bille til Dybæk i Skåne.

Når han blev Ejer af Grubbesholm vides, som bemærket, ikke; omtrent 1676 opførte han en Vandmølle ved Gården, som fik 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, den blev imidlertid snart øde. Hvad der ellers kendes til hans Virksomhed taler ingenlunde til hans Fordel, men viser ham som en temmelig myndig og selvrådig Herre. Da hans Moder døde — hun levede endnu 1665 — tog han således Skriftestolen i Nørre-Bork Kirke i Besiddelse, indrettede den til Begravelse for sin Familie, satte Moderens Lig derind og aflåsende Døren. Bønderne klagede 1696 derover, men uden Nytte. 1675 gjorde han et Forsøg på at få en Vide oprettet for Nørre-Bork Sogn, men det mislykkedes, da flere Bønder satte sig imod, som Følge af, at Bøderne vare for store; disse skulde forøvrigt gå i Jens Lassens Lomme og ikke, som sædvanligt, anvendes til Byens Gavn. Dernæst brød han Bygningerne ned til Annexpræstegården i Nørre-Bork og lagde Jorderne ind under Grubbesholm. Herfor sagsøgte Hr. Avgustinus Miller ham og han blev naturligvis tilpligtet at udlevere Ejendommen til Præsten og genopbygge Gården inden År og Dag, men medens han ved Landstingsdommen endvidere dømtes til at yde denne en Erstatning af 80 Daler samt udrede en Mulkt, blev han ved Højesteretsdom, afsagt 25. Juni 1678, mærkeligt nok fri både for Erstatning og Mulkt. Måske har det haft nogen Indflydelse, at han selv var Assessor i Højesteret. Samtidig med denne Sag førte han en anden med Hr. Avg. Miller, der vilde have ham til at yde Tiende af Nørkjærgård, som han påstod, at hans Formænd havde nydt 5 Tdr. Korn i Tiende af, og også fik ham dømt dertil ved Landstinget, men ved Højesteret, der afsagde Dom 5. Juli 1678, bleve Jorderne kendte tiendefri. Ikke desto mindre ere de nu tiendepligtige, hvordan det så siden er gået til at de svare denne Ydelse. Hr. Avg. Miller klager desuden over, at han siden 1675 intet Offer havde fået af Grubbesholm, uagtet Gården tidligere havde ydet 3 Sletdaler til hver Kirkehøjtid, og han søgte derfor Kongen om at pålægge Lassen at ofre, dog uden Resultat. Endelig

førte Lassen en Proces med Baroniet Ryssensten. Han lod nemlig fiske Østers i Ringkjøbing Fjord, hvilket Fiskeri tilhørte Baroniet, som lod ham tiltale, og hin Østerssmavs kom til at koste Lassen mellem 700 og 800 Daler i Omkostninger og Bøder. 1680 klagede Præsten i Hemmet til Kongen over, at han vilde gjøre sig Hævd på Præstegårdens Hede og at han for 4 År siden havde opbygget en Mølle ved Grubbesholm, til Skade for den nærliggende Mølle ved Hemmet Præstegård. At han ogsaa af den nærmeste Efter-slægt blev betragtet som en Mand, der intet lod gå bort, fremgår af, at Amtmand Selio Müller til Lønborggård anfører det som et Bevis på, at Lundenæs og Lønborggård havde Eneret til Laksefiskeriet, at Lassen ikke drev dette Fiskeri »og havde han haft nogen Rettighed dertil, var det ikke af ham forbigået«.

1683 havde Grubbesholm 3 Marker: 1) Sejser og Stenklink, 2) Nørkjærgårds Mark eller Holmen og 3) Lykkebjerg ud mod Fjorden; desuden nogle Agre i Nørre-Bork Mark. Nordøst for Gården lå da en Vandmølle, som netop denne Sommer var ødelagt af Vandflod, og angaves ellers at være meget ringe, da alt dens Tilløb var Regnvand. 2 Mænd i Sønder- og 4 i Nørre-Bork havde nogle Jorder i Sejser Mark, og desuden vare nogle øde Jorder under Gårdens Taxt, men det vidstes ikke når de vare lagte øde og hvad deres Navne havde været. Lykkebjerg havde ikke været dyrket i 20 År.

Jens Lassen havde en Godsforvalter for Grubbesholm og Nørholm, Henrik Ovesen Pflug, der 1707 udgav »Den danske Pilegrim«, den første danske almindelige Jordbeskrivelse. Han døde 19. Febr. 1709, 76 År gammel og begravedes i Nørre-Bork Kirke. Hans Enke levede flere År efter hans Død i et lille Hus i Nørre-Bork.

Jens Lassen døde som Justitsråd 1706 på St. Knuds Kloster, 81 År gammel, hans Mindesmærke er rejst på Jægerspris. Hans Søn

Kaptejn *Frederik Lassen* arvede nu Gården tilligemed Nørholm; han har neppe bot her på Egnen. I det seneste 1729 solgte han en Part i Gården til Kaptejn *Jakob Tommerup* og en Medinteressent fra Fyn. Tommerup bode på Grubbesholm, men allerede 15. Marts 1731 fik

Kancelliråd *Frederik Hein* Indførsel på de tre Fjerdedele af Grubbesholm med underliggende Gods, og 11. Juni 1732 modtog han Skøde på den manglende Fjerdedel og var selvfølgelig Ejer af hele Ejendommen.

Hein, Søn af Amtsforvalter Jens Kristensen i Ribe, blev senere Etatsråd og var gift med Susanne Brahe. Han tilkøbte så meget Jordegods, at ved hans Død hørte der 430 Tdr. Hartkorn og 8 Kirker til Hovedgården, men da alle Dokumenter angående Gårdens Historie ere borte, kan det ikke ses, hverken hvor dette store Gods lå, eller hvilke Kirkerne vare. Etatsråd Hein døde i Juli 1751 i Fyn, hvor han bode, og hans Enke ejede nu Gården til sin Død 12. Januar 1760, hvorved den i Følge Testamente tilfaldt hendes Broder

Oberstløjtnant *Preben Brahe* til Hvedholm. Allerede den 13. Marts 1760 solgte Brahe Grubbesholm, Nørkjærgård med Bøndergods og Hemmet Kirke, af Hartkorn i alt 286 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., til Hovbønderne i Nørre-Bork, på hvis Vegne Lars Sørensen og Hans Kr. Gade modtog Skødet, der er udstedt 25. Maj 1761. Købesummen for det hele udgjorde 18,000 Daler Kourant. Grubbesholms Hartkorn var da 32 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 1 Alb., øde Mølle-skyldshartkorn 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. og Hartkorn til Nørkjærgård 19 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., hvilken sidste Ejendom regnedes for Bøndergods og står således opført i Jordebogen med den Tilføjning, at Jorderne drives under Grubbesholm og at »Herskabet svarer Skatterne«. Bøndergodset lå i Nørre-Bork, Sønder-Bork, Hemmet, Lønborg, Egvad, Lyne, Sønder-Vium, Ovtrup, Lunde, Nebel og Ål Sogne. Alt uden for Nørre-Bork liggende Gods var frit for Hoveri.

Ved Købekontrakt af 27. Maj 1760 solgte Bønderne Hemmet Kirke og Strøgodset samt Gården Magård i Nørre-Bork til *Kristen Hansen* til Lønborggård og Skrumsager for 9100 Daler Kourant. De udstykkede derpå Grubbesholm og Nørkjærgård og lagde $\frac{2}{3}$ af Jorderne ind under deres Gårde, hvorpå de, efter den mundtlige Fortælling, solgte Hovedparcellen til

Diderik Meiner, først Forvalter på Grubbesholm, senere Birkedommer til Lønborggårds Birk. Som med de fleste af

hans Formænd gik det ned ad Bække med hans Pengeforhold, og efter yderligere at have udstykket Gården, solgte han den til

Kancelliråd *Niels Hansen* til Lønborggård. Grubbesholm tilhørte derpå Besidderen af Stamhuset Lønborggård indtil 1796, da Kaptejn *Jermin* ved Skøde af 15. Juni solgte Ejendommen, der nu kaldes en Bondegård, til

Kristen Pedersen Muff for 1500 Daler Kourant. Han ejede Gården til 1812, hvorpå den solgtes ved Skøde af 10. Avg. til

Niels Jensen Brøndum, som afhændede den den 25. Avg. 1827 til

Terkel Danielsen, og nu er dennes Søn

Niels Kr. Terkelsen Ejer af den.

Kirken.

Højkirken, Koret og det nederste af Tårnet er opført af hugne Sten, medens Våbenhuset og Tårnets øverste Del er bygget af brændte Mursten. I Højkirkens nordre Side ses Spor af en tidligere Indgang; Kirken er tækket med Bly, Tårnet med Teglsten, Tårnet har kun 3 Lydhuller, 1 mod øst nærmest den nordre Side, hvad der giver Formodning om, at der har været et til, skønt det ikke kan ses i Muren, 1 mod vest og 1 mod syd, der er et Stykke lavere nede end de 2 andre. Koret er hvælvet, hvorimod Højkirken har Bjælkeloft. Sakristiet nedbrødes 1821.

Altertavlen er delt i 4 Felt, øverst Korsfæstelsen, til højre Himmelfarten, til venstre Opstandelsen og i Midten Nydelsen af Påskelammet, alt i smukt Maleri. På Alterbordet er der 2 Messinglysestager uden Indskrift, Disk og Kalk af Sølv, på hvilken sidste er indgravet B. T. B. sammenslyngede. Døbefonten er af Sten og Døbebækkenet af Messing, hvori Bebudelsen er fremstillet i drevet Arbejde og omgivet af en 5 Gange gentaget Indskrift med Munkebogstaver; bag på Bækkenet står: F. D. B. C. H. M. Ao. 1723 (F. D. Blome,¹⁾ Cathrine Hornemann).

På Prædikestolen læses: Verbum domini manet in æter[um] si deus pro nobis quis contra nos (Herrens Ord varer

¹⁾ Ejer af Lydumgård.

evindelig; når Gud er for os, hvo kan da være imod os) samt 2 Bibelsprog på dansk. Himlen over Prædikestolen er prydet med lidt simpelt Træskærerarbejde. På de øverste Stole findes i udskåret hævet Arbejde 4 Våbener, hvorover står Bogstaverne IGF IGM IKF IKM, det er Jakob Grubbes Fædrene, Jakob Grubbes Mødrene, Ingeborg Kruses Fædrene, Ingeborg Kruses Mødrene. Årstallet 1652 står under Våbnerne. En af Mandfolkestolene bærer i ophævet Arbejde Årstallet 1575; flere af Stolene ere ud mod Gangen langs ad Kirken prydede med Træskærerarbejde. Nederst i Kirken tværs over denne er der et Pulpitur.

I Koret ligger en stor og smuk Ligsten over den før nævnte Herredsfoged Las Lavridsen og Hustru, og i Høj-kirkens Gang findes en Ligsten, hvorpå er indhugget: »Her hviler Her Henrich Pflvg døde d. 19. F. Ao. 1709«. Stenen er omgivet af en Træramme, hvori er indtælgget: »H. Henrich Pflvg, som døde på Grobbisholm den 19. F. Anno 1709 udi sit Alders 76 Aar, samt hans kiere Svoger¹⁾ velfornemme Mand sal. Isach Klit, som døde den 8. Mai Anno 1711 udi sit Alders 27 Aar. Gud opvecke dem glædelig«. Kirkeklokken er omstøbt 1865.

Kirken kom i Begyndelsen af forrige Århundrede under Lydumgård, men 1767 solgte Oberstløjtnant Trappaud den til Assessor Hansen til Lønborggård for 1510 Rdl., derimod havde Kongen Kaldsret. Efter Skøde til hver enkelt Mand fra Byfoged Bork i Ringkjøbing og Forvalter Lassen på Lønborggård af 1807 ejes Kirken nu af Sogneboerne.

Kongetienden tilhørte, ligesom den af Sønder-Bork, Ribe Bispestol.

Præster.

- 1) Hr. *Peder Ipsen*, kaldet hertil 1527, † 4. Juli 1566.
- 2) Hr. *Iver Nielsen*, Provst i Nørre-Horne Herred, † if. Hegalunds Almanakker 14. Januar 1612.
- 3) Hr. *Oluf Klavsen*, se Sønder-Bork, med hvilket Sog- net forenedes 1631.

Degne.

Skole oprettedes 1741. Skoleholderen holdtes af de største Lodsejere og nød 10 Rdlr. i Løn; han holdt Skole

¹⁾ Det er: *Svigerson*.

i 4 Måneder fra 1. November. Fast ansatte Degne har hidtil været:

Hans Jakob Jensen Bork, kaldet 1819, † 1844,
Jens Kristian Kristiansen, kaldet 29. September 1844,
Jens Peder Olesen, kaldet 3. Juni 1861.

Sønder-Bork Sogn.

Såvidt bekendt er en for nogle År siden funden Stensætning ved Anerå den eneste Oldtidslevning, der kan påpeges i Sognet; der findes ingen Kæmpehøje og intet Fund er gjort af Brugsgenstande. I Indberetning til O. Worm siges, at der kun er en eneste Høj i Mærskens kaldet Hjøngbjerg »eftersom denne Egn ligger dikt ud med Vesterhavssiden og for den slette (flade) Egn tit og ofte overskylles med Havfloden, både Engene og Agerland med den største Part af Byerne«; desuden var der »en liden Tue i Sønder-Bork, kaldet Korset, hvor der skal være sket et Manddrab og et Kors der oprettet i Steden«.

Denne Armod på Oldtidslevninger er rimeligvis begrundet i, at den sydvestlige Del af Sognet oprindelig har dannet en Arm af Fjorden, og det øvrige ikke været bebygget. Skønt dette naturligvis kun er en ren Gætning, bestyrkes den dog ved, at Undergrunden i ringe Dybde består af Blåler, eller som det her kaldes, Klæg, hvilket bestemt peger hen på en Alluvialdannelse. Hvad der derimod er aldeles sikkert, er, at Sognets Grænser i Tidernes Løb ere undergåede meget betydelige Forandringer, thi dette er sket i den allernyeste Tid og fortsættes den Dag i Dag, om man end nu søger at komme Naturen en Smule til Hjælp ad kunstig Vej.

De Forandringer Sognet er undergået, ere fremkaldte ved Vandet og Sandflugten i Forening, begge atter påvirkede af, hvor Ringkjøbing Fjord gennem Nymindegab har haft sit Udløb i Havet. Dannelsen af Nymindegab går rimeligvis meget længere tilbage end til de første Efterretninger, der haves om Udløbet, nemlig fra Midten af det 15.

Arhundrede, da Domkapitlet i Ribe havde påtaget sig at holde en daglig Messe for Esger Jensens Sjæl, efterat han var bleven dræbt i Nyminde¹⁾; en af Udgiverne håber imidlertid en Gang at kunne underkaste hele Forholdet ved Ringkjøbing Fjord en dybere gående Undersøgelse, og vi indskrænke os derfor til at fremhæve, at Udløbet i det 15de og 16de Århundrede har været temmelig sydligt, og da har Sønder-Bork Mærsk haft sin bedste Tid.

Så har Naturen lukket Udløbet og brudt et nyt langt nordligere, omtrent hvor nu Bjerggård på Holmslands Klit ligger, og nu har Sønder-Bork været prisgivet Vandets og Sandflugtens forenede Virkninger, og at disse Virkninger have været forfærdelige, derom foreligger både Beretninger og utvivlsomme Kendsgerninger. Det kan vel neppe oplyses bestemt, når hint nordlige Gennembrud er sket, men det må have været i Begyndelsen af det 17. Århundrede, måske 1634, i hvilket År vi vide at en Vandflod i Oktober har forårsaget store Omvæltninger²⁾, der endog strakte sig så vidt op i Land, at Bygningerne til Sædegården Store Oldager i Skjærn Sogn, Bølling Herred, bortskylledes³⁾, om der end tidligere har været en Oversvømmelse, som kan have været slem nok; se således Hr. Oluf Klavsens Ytring 1629: »siden den store Vandflod overgik«.

Fjorden blev nu egenlig kun en Vig af Havet, og snart lyde Klagerne højt over Beskadigelser af Vandfloder på Jorderne omkring Fjorden, særlig fra Bork, der også lå mest udsat. Hr. Avgustinus Miller skriver således i en Indberetning af 20. Febr. 1690: »Vore bedste Enge ere omkring ved Fjorden beliggende, og hænder det sig tit og ofte, at Vesterhavet går op over dem, når Høet ligger på Skår, og bortskyller og fordærver det, som slået er, nogle Gange År efter År, så vi derudover tit må lide Mangel på Hø og Foder.«

Til Vandfloderne kom snart Sandflugt, for hvilken man søgte at værne Mærskens ved Opførelse af Diger; endnu ses Spor af 9, 3 og 3 samlede, og hvor betydeligt det Arbejde

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. I. 84.

²⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred, S. 64.

³⁾ Dansk Atlas, Tom. 5.

har været, Sandflugtens Dæmpning krævede, får man et Begreb om, når man hører, at det pålagdes hele Vester-Horne Herred ved kgl. Befaling af 2. December 1720 at yde Hjælp hertil, hvilket Påbud hævedes 25. Avg. 1749, på Grund af, at Sandflugten begyndte at tage Overhånd i selve Herredet.

Den 11. Juni 1759 optoges et Syn angående Sandflugten i Sønder-Bork, hvori det hedder: »Den ved Nymindegab og Havbredden beliggende store Sandbakke, Mjølén kaldet, fra hvilken, tilligemed 2 nær sønden for befindende høje nøgne Sandbjerge, som ere af vidtløftige Strækninger, og fra hvilke 3 grumme Sandbjerge, fornemmelig den første, en umådelig Opfyldning i den hule Fjord, af mere end 2 Miles Længde og en Mils Bredde, er virket, således at nu bemeldte store Strækning af slet (∴ jevn) og tør Sand, hvor tilforn og end for få År siden har været 2 til 3 Favne dybt Vand, ved lave Vande, tørt Vejr og Blæst gør samme skadelige Effekt med sin Flugt og Opfyldning på omgrænsende Enge og grøn Jord, som bemeldte fordærlige Sandklitter i sig selv.«

Mjølén (e Mjøl), som er til endnu, siges i Synsforretningen at have en Omkreds af 2100 Al. og en Højde af 450 Al.¹⁾, og Kristen Hansen til Lønborggård, der har deltaget i Synet, tilføjer: »jeg vilde ej have troet den forunderlige og utrolige Opfyldning af Flyvesand, før end jeg så det, og da alle tilstå, at Sandbjergene dette uagtet ere uformindskede, hvo kan da ikke nære Ængstelse«. Synet foreslog derefter ny Diger opførte til Værn for Mærskén, hvilket skete Året efter, da Hoven, Andsager, Tistrup, Torstrup, Hodde og Horne Sogne opførte 2 Diger, 12 Al. brede og tilsammen 300 Al. lange, og 2 Diger 8 Al. brede, begge 840 Al. lange, men, som det fremgår af en Skrivelse fra Ejerne af Lydumgård og Skrumsager samt Præsten i Bork, har Stormfloder og Sandflugt allerede såvidt ødelagt disse Diger, at der 1762 behøvedes 500 Dages Arbejde for at sætte dem i Stand. At det ikke alene var Mærskén og de

---

¹⁾ Her må være ment den skrå Linie fra Foden og op til Toppen; det vil endda give en lodret Højde af omtrent 300 Al. og kan desårsag næppe være rigtigt, med mindre, hvad der er sandsynligt, Toppen har været nærmere den ene Side end den anden, og Målet er taget fra den længste Side.

ind til Fjorden stødende Jorder, som led af Vandet, men at dette jævnligen trængte helt op til Sønder-Bork By, fremgår af en den 16. Juni 1753 dateret Vedtægt for Brugen af Byens Gadejord, ti hvorvel det forbydes at grave Tørv på Gadejorden og Byens Fæled, har man dog tilføjet: »dog er hermed ikke forment, at de, som have uden Byesside Lukninger, jo må, når Floden sådanne Diger nedskyller, igen Diget oplukke af det nærmeste, som ved Diget er at få, men ellers ikke.« Når det var den eneste Betingelse, hvorunder Jord måtte tages på Byens Gade og Fæled, at den skulde benyttes til Opførelse af nedskyllede Diger, kan man sikkert slutte, dels at Vandfloderne vare hyppige, dels at der kunde ske så megen Skade, når Digerne nedbrødes, at alle andre Hensyn måtte vige.

Snart må dog Forholdene have forandret sig, Nymindesgab har begyndt at vandre mod syd, hvilket hæmmede de hyppige Vandfloder, og man lærte at dæmpe Sandflugten ved Udplantning af Helme, der i en ganske anden Grad end de kostbare Diger opfyldte sin Bestemmelse, og Naturen gav Sønnerne mange Fold, hvad den havde røvet fra Fædrene. De store Sandflader vare, navnlig om Sommeren, snart oversvømmede, snart tørre; når Vandet var bortdunstet, lå der et tyndt Lag Salt tilbage, hvilket Omegnens Folk skrabede løs og på denne Måde skaffede sig det Salt de brugte¹⁾. Tidligere havde en Mængde endog fjerntliggende Sogne skaffet sig Salt på en anden Måde, hvorom det hedder i en Indberetning af 1768: »Beboerne gøre Salt af Tang således: Tangen, som af Vandet opskyles, skal udstrøs ganske tynd, og såsnart det er tørt, skal det brændes til Aske, dog agtes herved, at der imidlertid ikke kommer Regnvand på samme, om så sker, er det forgæves hvad gjort er. Siden køres Asken hjem og lægges på 2 Kar og lægges Tang på Bunden af Karret ved Tapstangen, ligesom man behandler et Bryggekar; så slår man Vand på Asken og samme Vand bliver til Saltlage; Lagen af det ene Kar slæes på det andet, hvormed kontinueres, indtil Kraften rent er udtrukken af Asken. Bemeldte Saltlage kommes i 2 Gryder, som sættes

¹⁾ Fremgangsmåden ved Saltets Behandling er beskrevet af Hr. Gård-ejer C. Mathiesen af Vittrup i Dansk Landbotidende V. 414—15.

på Ilden i første Begyndelse på Ebben, hvoraf den ene skal bestandig stå på Ilden og være nærved at koge, og den anden koge kontinuerlig Nat og Dag, så længe som Lagen varer; imidlertid opspædes den Gryde, som stedse koger, af den anden der står på Ilden. Tvende Gange hvert Døgn optrækkes Saltet af den Gryde, der stedse koger, hvilket samles på Bunden i Gryden, dette Salt oplægges i en linned Pose, indsvøbes i nogle gamle Klude og lægges i varm Aske at tørres, hvilket er sket udi et halvt Døgn; dog erindres ved Ilden, at der ej sættes for stærk Ild ved Gryden, thi det kan den ej tåle.«

Foruden Saltet efterlod Havvandet endvidere det såkaldte Slik, ligesom Skjærn Ås Vande bragte plantenærende Dele — Limon — med sig, som afejrede sig på Sandfladerne og et halvt hundrede År efter, at man med Ængstelse havde set hen til Sandene, som de kaldes på Stedet, begyndte disse så småt at forvandle sig til Eng, hvilket fortsættes den Dag i Dag. Efter Generalstabens Opmåling i 1871 udgør det tilgroede Areal nu omtrent 3000 Tdr. Land, hvoraf dog omtrent $\frac{1}{10}$ er Klitter, men langt den største Part henligger endnu i ubevoxede Sandflader som for 100 År siden.

Det opgroede Areal er delt i Tipperne, Værnet og Bjålum, men er for øvrigt nu sammenhængende og begrænses mod vest af Nymindegab, mod nord af Fjorden, mod øst af Fjorden og Vandløbet Falen og mod syd af Anerbjerg og Gødelen (e Gødel), en mod øst gående dyb Indskæring fra Nymindegab. Tipperne ligge nordligst og tilhøre Staten; Skellet mellem denne Ejendom og Værnet er fastsat ved en Landvæsenskommissionsforretning af 29. April 1805. Den første Gang Tipperne nævnes er i Lensregnskabet for 1581—82 over Riberhus, hvor det kaldes »Thip Fiskerleje«¹⁾ og må derfor have ligget i Lønne Sogn, ellers havde Fiskerlejet intet med Riberhus at gøre. Dernæst have vi truffet Navnet i et Tingsvidne af 1729; det kaldes her Tippeland i Lønne Sogn, men bestod kun af Klitter, hvilke Vandfletterne senere må have jevnet. Når Tipperne først have båret Græs vides ikke, men allerede 1777 havde Staten tilegnet sig Ejendomsretten. Den første Tilgroning bevirkedes ved,

¹⁾ O. Nielsen, Vester-Horne Herred, S. 63.

at et Knippe Halm tabtes på Sandfladen. 1787 den 28. Marts lod Rentekammeret holde Avktion over Tipperne, ved hvilken Lejlighed der bødes:

for Afbenyttelsen i 10 År . . . . . 16 Rd. 2 Mk. årlig,
for Ejendommen i Arvefæste . . . 19 -- « — —
og for Engene til Selvejendom . . 480 Rd.

Det første Bud blev approberet. I de sidste 10 År har Staten nu haft et Nettoudbytte af omtrent 150,000 Kr. af Engene. Værnet tilhørte oprindeligt de Lodsejere i Sønder-Bork Mærsk, som havde opført Nyværndige, men 1828 anlagde Ejerne af det ufri Hartkorn i Herredet Sag mod dem og vandt ved alle 3 Retter; Højesteret afsagde Dom i Sagen 17. Juni 1833, men da denne kun bestemte, at Hartkornsejerne skulde have Part i Værnet uden at fastsætte noget Skel, indgik Parterne den 7. Juli 1838 en Forening om, hvor dette skulde være. Værnengene ere nu delte i: 1) Hartkornets Værn, tilhører 1510¹/₈ Td. Hartk. og gav 1874 et Udbytte af 7 Rdl. 56 Sk. til hver Td., 2) Dagsalleternes Værn, tilhører 425³/₄ Dagsallet i Sønder-Bork Mærsk og gav 1874 et Udbytte af 10 Rdl. 24 Sk. til hver Dagsallet, 3) Gammel Værn, tilhører samtlige Lodsejere i Sønder-Bork Mærsk og giver et årligt Udbytte af 16—20 Sk. til Dagsalleten. Både på Tipperne og Værnet arbejdes der årlig for at komme Naturen til Hjælp ved Sandfladernes Tilgroning, mest dog på den sidstnævnte Ejendom, dels ved Anlæg af små, meget flade Dæmninger, dels ved Udplantning navnlig af Flæg (*scirpus maritimus*) og Sandgræs (*agrostis stoloniferæ*) og dels ved Vanding på Værnsandene. Engene hæve sig kun højst ubetydeligt over Sandfladerne og af hine er det kun ganske enkelte Punkter, der ligge 5 Fod over Havet. Den langt overvejende Del står derfor om Vinteren under Vand.

Bjålum tilhører Sønder-Bork Sogn og er udskiftet mellem Lodsejerne, her er det Klitterne findes.

Et mundtligt Sagn fortæller, at Skrumager Stude ere indskibede på Gårdens Mark for at gå til Holland, og der er stor Sandsynlighed for, at det er rigtigt; vel er den sydlige Del af Ringkjøbing Fjord nu fuldstændig opfyldt af Sand, men som det fremgår af den foran omtalte Synsforretning, har her tidligere været 2 til 3 Favne Vand, og det er fuldkommen sikkert, at der ved Sejlbjerg, nordøstligst i

Lønne Sogn har været Skibsvinterleje. Fra dette Sted må der så have været Sejlads mod syd til Anerå, omtrent der hvor Gødelkanalen nu er gravet. Dette bekræftes af ældre Optegnelser. 1783 var der Sag mellem Lønne og Sønder-Bork-Sogn angående Retten til Græsning i den såkaldte Nørreklint i Lønne Sogn, ved hvilken Lejlighed 5 Mænd afgave følgende Erklæring: »I gammel Tid, som en Del af os endnu kan huske, da forbød et naturligt Skel, som var et stort Sejldyb, der kom af Fjorden nord fra og gik næsten lige i Syd til Lønne By, al Dispute mellem disse 2 Sogne . . . . , men nu har Sandflugten i nogle År således tiltaget, at bemeldte gamle Sejldyb er næsten ganske tillagt.« Ligeledes hævder Ejeren af Hennegård, Stockholm, i en Erklæring af 20 Febr. 1783, at der har været et Sejldyb mellem Lønne og Sønder-Bork Sogne. Vel påstode Beboerne i Bork bestemt, at der aldrig havde været et »stort Sejldyb«, men de erkendte dog Tilstedeværelsen af et Vand på det omhandlede Sted, og det må herefter anses godtgjort, at der fra Anerå gennem den østlige Del af Fjorden har været Sejlads norden om Tipperne ud ad Nymindegab, og at den lange Halvø i nord mellem Fjorden og Gabet oprindeligt har hørt til Lønne Sogn, hvorfra den overgik til Sønder-Bork 1784, i hvilket År Sognene indgik et Forlig om, hvor Skellet skulde være.

I Sønder-Bork Mærsk have flere af de omliggende Sogne i umindelige Tider haft Andel, men Beboerne i Sønder-Bork have villet tilegne sig Græsningsretten til det hele, hvad man ser deraf, at 1547 udvirkede Henning Kvitzov til Lydumgård og Klavs Sehested på Riberhus et Forbud til Bønderne i Sønder-Bork mod at drive deres Kvæg over deres Bønders Enge i Sønder-Bork Mærsk¹⁾; dette har dog kun hjulpet til en Tid. De fleste af Lodsejerne indgik nu en Forening om at frede Engene fra 8 Dage før Valborgs Dag og til Høet var indbjerget, men Bønderne i Sønder-Bork og Obling sloge Kreaturer løse i Engene, og når de bjergede Høet, tog de løse Kreaturer med til stor Skade for Græs og Hø, hvorfor Kristen Krag til Lydumgård udvirkede et kgl. Brev af 21. Jan. 1639, hvorved det forbødes alle al lade Krea-

¹⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 26.

turer, Svin, Kalve og Heste gå løse i de Enge, de havde sammen med Krag eller hans Tjenere, uden de kunde have det med hans Minde og gøre det sædvanlige Arbejde derfor. Hvis ellers løse Kreaturer bleve grebne i de uslagne Enge eller i Høet, skulde Ejeren bøde $\frac{1}{2}$ Rdl. til Kronen og $\frac{1}{2}$ Sletdaler til Ejeren af Engen¹⁾.

Ved Udskiftningen af den gamle Mærsk 1822 tilhørte denne Lodsejere i Sønder-Bork, Nørre-Bork, Hemmet, Sønder-Vium, Lyne, Horne, Tistrup, Thorstrup, Kvong, Lunde, Ovtrup, Lydum, Nebel, Lønne og Henne Sogne, hvorhos Nørup og Bredsten Kirker hver ejede en Eng her.

Mærskens er ligesom Tipperne og Værnet meget flad, men hæver sig dog højere end disse, den gennemstrømmes af flere Vandløb: Falen, Store-Kast, Lille-Kast, Ildsig og begrænses ind til Ribe Amt af Anerå. En Del af Mærskens anvendes som Pløjeland, og der findes flere Beboere derude, der dog enten fare til Søs eller drive Fiskeri ved Siden af Landbruget.

1754 oprettede samtlige Bønder i Sognet et Videbrev angående Hegn og Fred, Jordernes Dyrkning o. s. v., trykt i Samlinger til jydsk Historie og Topografi 5. Bind.

I Følge en Optegnelse fra 1765 af Præsten Bork var der den Gang 6 Fattiglemmer i Sønder-Bork, der nød 4 Td. 1 Fkr. Rug og 4 Tdr. 1 Fkr. Byg, og et Fattiglem i Nørre-Bork, som oppebar 7 Skpr. Rug, $4\frac{1}{2}$ Skpr. Byg og 3 Mk. 6 Sk. Om Beboernes Kår hedder det: »deres bedste Næring er Avling og Opdræt; af Rug sælges intet, men vel lidt Byg, om Vinteren stange Småfolk mange Ål på Fjorden, og de fiske også nogle Flynder«.

Byer og Gårde.

Sønder-Bork By; heri ligge Gårdene Vrå, Legård og Henningsgårde. De 2 sidste hørte oprindeligt under Lundenæs, hvorfra Fæsterne købte dem til Selvejendom ved Avktion over en Del af Lundenæs Gods d. 14. Oktober 1741. Ejeren af Lundenæs, Etatsråd Lukas Klippe, udstædte imidlertid intet Skøde til Fæsterne, Klippe fallerede og Kan-

¹⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 29.

celliråd Niels Hansen til Lønborggård og Skrumsager købte Lundenæs. Hansen påstod nu at være Ejer af Henningsgårde, hvorover der opstod en Proces, som først endte ved en Højesteretsdom af 12. April 1785. Så opsat var Hansen på at blive Ejer af Gården, at man endnu fortæller, hvorledes han bød Præsten i Bork et Par sorte Køreheste for at han ikke skulde komme Bønderne til Hjælp. Præsten tog dog ikke mod Hestene, men gav Bønderne Anvisning på en Prokurator, Rådmand Simonsen i Ribe. Denne havde tidligere været Forvalter på Lønborggård og her haft den Dristighed at forelske sig i Hansens Datter, Kristense, hvorfor Hansen jog ham bort. Simonsen nærrede af den Grund alt andet end blide Følelser mod Hansen, og af Proceduren ser man, at han har gjort alt muligt for at stille denne i så ufordelagtigt et Lys som muligt. Bønderne vandt både ved Underretten og Landstinget, men medens Hansen ved begge disse Retter optrådte på Etatsråd Klippes Arvingers og egne Vegne, erklærede han i Stævningen til Højesteret, at det beroede på en Fejlskrivning, når han tidligere var nævnt som Sagvolder på egne Vegne; han førte kun Sagen for Etatsråd Klippes eneste Arving, dennes Søn, Generaladjutant, Major Klippe i Glückstad. Major Klippe afgav imidlertid den Erklæring, at han hverken havde givet eller vilde give Hansen nogen Fuldmagt til at føre Sagen, da — siger han — »mir der gantze Process nicht angehet«. Sagen blev nu afvist og Hansen idømt Bøder til et Beløb af i Alt 339 Rdl. Da Hansen havde erklæret, at han kun optrådte på Major Klippes Vegne, og denne påstod, at Sagen var ham uvedkommende, var der ingen, som kunde modtage Købesummen, 329 Rdl. for begge Gårde, og denne blev derfor indbetalt i Statskassen. Ejerne modtage endnu Rente af Købesummen, vistnok et enestående Tilfælde i Danmark.

1493 fik Sct. Laurentius's Alter i Ribe Domkirke 1 Gård i Sønder-Bork i Mageskifte af Biskoppen i Ribe for et Byggested i Rødding, og da Gården ingen Eng havde, blev nogle Jorder tilhørende Sønder-Bork Kirke henlagte til denne mod en Landgilde af 4 Ørte 4 Skpr. Byg¹⁾); en mindre Gård i Byen skal have tilhørt Biskop Nikolaus's Kapel i Ribe

¹⁾ Kinch: Ribe 571.

Domkirke¹⁾. Før Reformationen ydede 1 Gård $\frac{1}{2}$ Td. Smør til Provstiet ved Domkapitlet i Ribe²⁾, og Bispestolen ejede 4 Gårde her³⁾. 1656 skænkede Lavrids Povisk til Skrumsager 2 Agre, og 1661 gav Kristian Urne til Marsvinsholm Jorderne til et Bol i Sønder-Bork til Præsteembedet. 1761 døde her en Kone, som var 103 År gammel.

I Matriklen 1683 nævnes her 27 Gårde og Bol med Præstegården, 2 Gadehuse, et øde Gadehus kaldet Brødløs. Byen havde Fællig i en Del af Obling Mark, ligesom Obling havde Fællig i en stor Del af S.-Bork Mark. Der dreves intet andet Fiskeri, end at en Mand selvtiende havde Del i en Båd på Havside ved »Klindtane«⁴⁾, der både førte Sejl og Årer og årlig ydede til Borgmester Lavrids Thorsen i Varde 14 Mk. Sandtold, foruden at hver af de 10 Bådejere gav i Skriverfisk en stor Torsk eller Rokkel og to Snese tørre Hvilling. 1768 berettes, at Beboerne såde Rug og Byg, omtrent lige meget af hver Slags, også lidt Havre og Valling eller Sommerrug; noget Byg solgte de, men den bedste Næring var Kreaturopdræt. Jorden brugtes i 3 År og hvilede i 2. Noget Fiskeri dreves af Småfolk, i Fjorden fangedes nogle Østers, men dette Fiskeri var udforpagtet til Baroniet Ryssensten.

Obling. Navnet skreves i Slutningen af det 15. Århundrede Obølling, der måske igen er en Forvanskning af Åbølling, hvad enten det så er Vandløbet Falen (e Fal) eller den Strøm, der, før den udtørredes, havde sit Udløb gennem Nørre-Bork Enge, som har givet Byen sit Navn. I Byen ligger Overgårde og Nissensgårde; de sidste nævnes allerede 1610, hvilket År Besidderne idømtes Bøder for at have indtaget et Stykke af Fællesjorderne som Enemærke.

1478 og 1480 levede Bertel Lassen, Herredsfoged i Nørre-Horne Herred, her.

1683 bestod Obling af 15 Gårde og Bol, hvoraf 4 Selvejere, 1 Bolshus; 3 Tørvehuse beboedes af fattige Folk, der tiggede deres Brød, 3 Gadehuse. At Byen er oprindelig

¹⁾ Kinch: Ribe 577.

²⁾ Smst. 600.

³⁾ Smst. 607.

⁴⁾ Jfr. O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 63.

Udflytter fra Sønder-Bork ses af, at de gensidig havde Fællig i hinandens Marker. Af Byens Marker hød nogle Safelagre, Strengagre, Plamagre. Den havde Græsning til 104 Hoveder.

Som et Vidnesbyrd om den Frygt, Bønderne nærede for at komme fra Kronen under en Adelsmand, en Frygt man i den sidste Tid har villet benægte Tilstedeværelsen af, meddeles nedenstående Brev fra en Mand i Obling til Sekretær Erik Krag. Brevskriveren — Niels Nielsen — besad en stor Gård, som nu er delt i 4, han var Sandemand i Herredet og sikkert en meget anset Bonde. Som et Bevis på den fremragende Stilling, han må have indtaget blandt sine jevnlige, kan endvidere anføres, at de 4 af hans Døtre vare gifte med Præster, den 5te, Anna, 3die Gang med Biskop Mathias Ankersen i Ribe. At han var velhavende fremgår dels af Brevet, dels af den Omstændighed, at der i Kirken har været opsat et Mindesmærke over ham og Hustru Maren Jensdatter. Ægtefolkens og deres 5 Sønners og 5 Døtres Portræter vare malede på Mindetavlen. Denne er nu ødelagt og en Ligsten, som tidligere har dækket deres Grav i Kirken, er flyttet udenfor Kirkedøren. Niels Nielsen døde 7. Juli 1654, hans Hustru 3. Påskedag 1671 på Stovgård. Som bekendt havde Bønderne dengang ikke Ret til at købe sig selv, så de kunde ikke blive Selvejere, og det er derfor, han af Frygt for at komme til at gøre Hoveri til Skrumsager eller Grubbesholm beder Erik Krag at købe ham selv, hans Moder og Sæskendebarn, der hver ejede en Gård i Obling, af Kongen, i det han tilbyder at betale Købesummen. Erik Krag var født på Lydumgård og har formodenlig fra Barndommen af stået i Forhold til Niels Nielsen. Brevet lyder med Nutidens Retskrivning således¹⁾:

Gunstige, velbyrdige og fromme Hr. Sekretær og gode Erik Krag Gud nådelig belønne Eders Velbh. for mig meget bevist gode.

Lader jeg Eders Velb. ganske ydmygelig vide, at mig af en trofast Ven er berettet, at velb. Laurids Povisk haver hårdelig truet mig, at jeg inden Filippi Jacobi (1. Maj) skulde gøre Arbejde til Skrumsager, og er det vist, at hans Velbh.

¹⁾ Meddelt af Hr. Arkivsekretær Matthiessen.

har ladet sligt Ord falde nu siden vi var i Viborg; veed mig nu ingen Råd, uden Eders Velb. vil hjælpe på mig, ti eftersom Kristen Nielsen, forrige Skriver på Lundenæs, nu nylig fra Kjøbenhavn hjemkommen, beretter, at der et åbent Brev udganger, at hans kongelige Majestæt deri begærer Penge af Adelen til Skibenes Udredning og Landets Defension og derimod tilbyder at sætte til Underpant, brugeligt Pant, ja endogså bortsælge af Kronens Gods, hver Td. Hartkorn for 50 eller tresindstyve Rdl., befrygter jeg mig des højere for den gode Mands hårde Hjertelag imod mig fattige Mand; ti havde jeg ikke bygget såmeget her på Stedet, skulde jeg ikke tage mig det nær, hvorfor jeg skikker Eders Velbh. Kopi af den kongelige Bevilling, Eders Velbh. selv flyede mig. Dersom Eders Velbh. synes, at der kan være den aller ringeste Faute under, at samme Brev ikke kan fri mig for Ægt og Arbejde, om Lavrids Povisk eller velb. Jakob Grubbe købte min Gård, da beder jeg Eders Velb. på det aller ydmygeligste, at I cito cito og så snart, ja det allersnarest muligt er, selv køber mig; min Landgilde er ikke uden 3 Tdr. Byg, 4 Alb. Toftepenge og 4 Sk. Spendpenge. Hvad Eders Velb. for Td. Korn udlover, skal jeg selv, til hvilken Tid I Pengene udlover, aflægge uden al Eders Velb. Skade. Siden forlader jeg mig til, at Eders Velb. lader mig sidde rolig under Eders Velb. gode Gunst og Venskab. Her er i Obling mit Søkendebarn Niels Kristensen, som i lige Tilfælde befrygter sig for Arbejde, saa fremt Eders Velb. fornemmer, enten Povisk eller Grubbe vil gøre nogen Indpas på hans Halvgård, begærer i lige Måde af Eders Velb., I og vilde købe hans Halvgård, jeg skal til den Tid I Pengene udlover dem forskaffe til al Taksigelse, og forlader os nu fuld og fast til Eders Velb. at I vil bevise os dette Venskab; i alle de Dage jeg lever skal jeg befytte mig på at tjene Eders Velb. Jeg har afsendt et eget Bud, på det jeg kunde forvente nogen Trøst skriftlig tilbage, vil og selv med det snarest besøge Eders Velb. i Kjøbenhavn. Gud allermægtigste give, jeg måtte finde Eders Velb. glad og ved Helbred, under hvis nådige Protektion jeg med Hustru og Børn i vore Bønner Eders Velb. stedse vil have befalet. Bork, den 19. November 1652.

E. Velb. Tjener al Tid *Niels Nielsen mpp.*

I Brevet er indlagt 2 Sedler, hvorpå står følgende:

a) »Nu siden jeg havde Brevet indforseglet kom min Moder til mig, som og befrygter sig at blive bortforhandlet, hun lader velb. Erik Krag ganske ydmygelig ombede, om noget med hendes Gård forfalder; han da vilde have hende i Hu-kommelse og afværge så vidt muligt er, eller og selv købe hende, hun vil og skal skaffe Penge frem efter Eders Velb. gode Vilje, hendes Skyld er 3 Tdr. Byg, 1 Skovsvin, fire Hestegæsteri er 4 Mk. Hendes Gård er og en Selvejergård.

Niels Nielsen mpp.«

b) »En Jordegengård i Obling, Jens Iversen og Kristen Nielsen, Byg 3 Ørte, Penge 2 Mk., Skovsvin 1, Toftpenge 4 Sk., Hestegæsteri 4 Mk. Halvparten af denne ovenskrevne Landgilde tilregnes Niels Kristensen på Halvgården, nemlig Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Penge 1 Mk., Skovsvin $\frac{1}{2}$, Toftpenge 2 Sk., Hestegæsteri 2 Mk. Min egen Landgilde 3 Tdr. Byg, Toftpenge 4 Alb., Spændpenge 4 Sk.

Niels Obling.«

Krasborg, et Sted østligst i Sognet, skal i sin Tid være givet fra Skrumsager til en Gartner. I Matriklen 1683 kaldes det *Kragsborg* og var da øde.

Skrumsager.

Den første Ejer af Skrumsager, hvis Navn er overleveret til Efterverdenen, er *Niels Lange*, ældste Søn af Kristen Lange til Bramming og Barbara Vind (født 1571). Han ejede Gården 1606, da han indvikledes i en skandaløs Rets-sag. Han var nemlig bleven gift med Juline Jespersdatter Vognsen, der var Enke efter Spænd Skram. Kort efter Brylluppet fødte hun et Barn, hvilket hendes første Mands Slægtninge, nemlig Frands Påle til Starup på egne og Med-arvingers Vegne, Peder Skram til Strandbygård, Erik Skram til Rammegård, Kristen Prip på sin Hustrus Vegne og Anna Skram, Klavs Strangesens Enke til Nørholm, tog hende ilde op. Peder Skram og hans Medarvinger havde nemlig efter deres Broder og Svoger, Spænd Skrams Død undt hende Hovedgården Volbjerg i hendes Livstid, men da det befandtes, at hun så hurtig efter sin Mands Død kom i Barselseng, mente de, at hun havde opført sig usømmelig i sit Enkesæde

og derved efter Recessen ikke alene forbrudt sit eget Arve-gods, men også Volbjerg, og at hendes Ægteskab ej var lovligt, kristeligt og tilbørligt, men gav stor Forargelse blandt andre Adelsfolk. Fru Julines Fader, Jesper Vognsen til Hestrup i Børlum Herred, førte Sagen på sin Svigersøns Vegne, og den forligedes således ved en Herredagsdom 20. Marts 1606, at hun til Filippi Dag skulde afstå Volbjerg til Spend Skrams Arvinger, hvilke skulde udbetale hende 3000 Daler, der var den Gæld, de skyldte hende efter hendes Husbondes Død.

Niels Lange ejede 1633 Tjerred (Rønnovsholm) i Børlum Herred, som han sandsynligvis har fået efter Svigerfaderen eller ved Køb for Arvemidler efter ham. Her har han formodentlig mest boet, ti 1635 købte han et Kapel i Hjørring Kirke og begravedes der efter sin Død 1640. Hans Søn Kristen fik Rønnovsholm, Henrik blev Ejer af Fuglsig og Datteren Kirsten blev gift med *Lavrids Povisk*, som fik Skrumsager.

Om hans Forhold til sin Sognepræst Hr. Oluf Klavsen, fortæller C. P. Rothe i »Brave danske Mænd og Kvinders berømmelige Eftermæle« II 354, efter Fortælling af en »troværdig Mand«, formodentlig den daværende Professor Ankersen, der var en Præstesøn fra Bork, at Povisk havde fattet et dødeligt Had til Præsten, »fordi denne havde straffet (o: dadlet) hans frække Skørlevnet og Fylderier. For at få Ram til Præsten, underkøber han en Kælling, der skulde se til, når hun gik til Guds Bord, at hun kunde komme til at drikke 2 Gange af Kalken. Dette skete også, i det mindste gav Kællingen det så an for Herremanden«. Denne fik ham derefter afsat, og hans Had gik så vidt, at da Præsten gik ud af Gården og havde sin Søn ved Hånden, lod han hidse Hundene på Præsten, der skal have vendt sig om og i sin Forbitrelse udtalt disse Ord: »Herren skal udrydde alt dit Hus indtil den, som pisser på Væggen«. Dette mindedes mange År efter, da Hr. Oluf Klavsens ene Søn, Oluf Bork, var bleven en berømt Læge og en af Lavrids Povisks Søner kom til Kjøbenhavn for at søge Lægehjælp hos ham; ti da Bork havde forordnet ham en Drik og næste Dag ved sit gentagne Besøg fandt denne urørt, sagde den Syge, at han ikke havde turdet tage den, da han huskede, hvad For-

træd hans Fader havde voldt Borks Fader, og nu var bange, at Grisen skulde undgælde, hvad Soen havde forbrudt. Men Bork forsikrede ham om, hvor langt han var fra hævnfulde Tanker og skaffede ham hans Helbred igen¹⁾. Efter andre Optegnelser fra forrige Århundrede skal det have været Fru Kirsten Lange, Lavrids Poviskes Hustru, der bevirkede Præstens Fald. Lavrids Povisk havde dog ej heller noget godt Ord på sig, hvad der fremgår af det foran meddelte Brev fra Niels Nielsen i Obling.

Povisk indsendte 1661 og 1662 Jordebøger over Skrumsager Gods, i Alt 261 Tdr. Hartkorn. »Skrumsager Hovedgård så vel som Store Nyland (købtes 1648 af Erik Krag), som er atbrudt og underlagt, er udi Søkendeskitte taxeret for 33 Tdr. 6 Skpr.« Under Gården hørte: Store Nyland 1 Gård, Lille Nyland 11 Gårde, Obling 7 Gårde, Nørre-Bork 2 Gårde, 1 Gadehus, Magård, Egersbølle 1 Gård, Tarm 1 Gård 1 Bol, Gods i Vester, Skadst og Hammerum Herreder og 3 Gårde på Bornholm.

1647 var han Oberstvagtmester, havde Kompagni i Jylland under Oberst Axel Urups Regiment og blev 19. Juli 1661 Oberst til Fods.

Han havde følgende Børn: 1) Henning, 2) Niels, om disse se det følgende, 3) Hans, født 2. Juni 1644, død i Kjøbenhavn som Fændrik 20. Nov. 1668, begravet i Frue Kirke, 4) Karen, gift først med Anders Lange, siden med Sivert Ratlov, Oberst til Hest, der døde i den skånske Krig 1676, hun døde 1. Septbr. 1711²⁾, 5) Juline Kirstine, om hvem det

1) Formodenlig angår denne Fortælling den nedenfor nævnte Hans Povisk, men i så Tilfælde er det næppe rigtigt, at han fik sin Helbred igen, ti han døde 24 År gl.

2) Da Anders Lange og hun var beslægtede i 2det og 3die Led, skulde de ved deres Giftermål give 500 Daler til de fattige i Ringkjøbing og lige så meget til Lemvig Hospital og fattige i Følge kgl. Brev af 11. April 1652. Hun var efter sin første Mands Død, der indtraf før 1664, meget forarmet; hans Gårde gik over til Sønnen Kristen Lange, der 1682 gav sin Moder Skøde på Rindumgård, som 1684 udlagdes til Kongen for resterende Skatter, og for Kristen Langes Gæld til Otto Povisk, der af denne var overdraget til Kongen, udlagdes 1681 Vernergård, som igen 1686 afstodes til Marskalk Lützov. Fru Karen Povisk søgte i disse År stadig Kongen om Hjælp til

hedder, at hun »blev lokket«, senere gift med Peder Hammer, hvem hun lod ihjelslå og derfor blev henrettet 29. Juni 1695¹⁾.

Lavrids Povisk døde før 31. Juli 1667, da der udgik kgl. Befaling om Skifte efter ham²⁾.

I Matriklen 1681 hedder det, at Skrumsager Hovedgård med en øde underlagt Gård, kaldet Stensgård, tilhører Lavrids Povisks Arvinger og besiddes af *Henning Povisk*; den havde 2 Mil til Hedetørv og havde ingen Klynegrøft, Skovparter, Jagt, Fiskeri, Forstrand, Mølleskyld, Frugt- eller Humlehaver, dens Enge led ofte Skade af Vandflod og Marken af Ulve, dens Bygning var forfalden og så godt som ganske øde. I Lundenæs Amtsregnskab 1673 ses, at Henning Povisk boede på Gården og havde af Tjenestefolk 1 Dreng (Karl), 1 Tjenestekvinde, 1 Hyrdedreng og en hvervet Rytter i Huset; 1677 var her 8 Ildsteder, 3 Heste, 14 Stude, 6 Køer, 1678 2 Tjenestedrenge, 2 Piger, 1 Hest, 1 Hoppe, 4 Køer, 1 Kvie, 4 Ungnød, 2 Kalve, 16 Får, 4 Svin. 1683—87 hedder det, at hos Henning Povisk med Frue, som residerede på Skrumsager, boede hans Broder Niels Povisk. Denne Henning Povisk, der ikke må forveksles med en anden samtidig af dette Navn, hvis Stilling var mere betydelig, døde omtrent 1688, ti 27. Oktober d. År udstødtes kgl. Brev til Oluf Krabbe til Bjerre og Anders Nielsen på Søvig om at være Kommissærer på Skiftet efter ham, på hans Enkes Begæring; hendes Lavvæрге blev Mathias Pedersen på Stabylund.

Underholdning for sig og 7 Børn, da hun ikke alene havde tilsat de ringe Midler hendes Mand efterlod hende, men endog var kommen i Gæld. Hverken hun eller Sønnen Kristen Lange havde så meget som 1 Dalers Værdi og hun skyldte 1400 Daler til en »god Mand«, der truede med at sætte hende i Fængsel, siger hun i en Ansøgning 1687.

- 1) Niels Povisk fik 18. Jan. 1696 kgl. Tilladelse til at sælge, hvad der var tilfaldet hans Søster Juline Kirstines Børn i Fuglsig.
- 2) 1697 overdrog Johan Klavsen Bielefeldt i Kjøbenhavn en Monsieur Carol, der var på en Rejse i Jylland, at afhænde 98 gamle Dokumenter, som fandtes på Skrumsager efter Lavrids Povisk og som Otto Povisks Fuldmægtig Anders Pedersen efterlod ved sin Død i hans Hus. Dette har formodentlig været Gårdens hele Arkiv, som det neppe er sandsynligt, at den fattige Niels Povisk har haft Midler til at købe tilbage.

Henning Poviskes Enke *Birgitte Marie Galt*, Datter af Gjord Galt til Viungård, er nu bleven siddende ved Gården, i det dog de andre Medarvinger ikke ere blevne udløste, og lige som sin Mand i Armod. I Amtsregnskaket 1689 siges, at hendes Tilstand er ganske slet, og 1690—91 kaldes hun en fattig Enke, men 1694 trådte hun i Ægteskab med Kristoffer Hvas, Søn af Anders Nielsen til Søvig, og har formodentlig da forladt Skrumsager, idet vi straks efter finde denne Gård gået over til hendes Svoger. Hun havde neppe Glæde af sit andet Ægteskab, ti hendes Mand var en Pralhans og en Ødeland, der satte alt overstyr og tilsidst gik omkring med Melkekanden og tiggede. Iøvrigt må hun have været en Del ældre end han, der ved deres Giftermål kun var 23 År¹⁾.

Skrumsager med dens Armod gik nu over til Henning Poviskes Broder *Niels Povisk*, der havde den 1696. Det er formodentlig ved at udløse sin Broders Enke, at han kom i Pengeforlegenheder. 19. Januar 1697 fik han nemlig kgl. Bevilling at gøre Testamente som han selv vilde og have fri Rådighed over sit Gods, hvis han ingen Livsarvinger efterlod. Dette lød således, at Overførster Mads Kristensen og hans Søn, Mag. Svend Sparre, siden Præst i Thorsager, efter hans Død skulde nyde Skrumsager med tilhørende 100 Tdr. Hartkorn til Gengæld for hvad de havde forstrakt ham med. Efter Overførsterens Død opsagde Mag. S. Sparre ham 884 Rdlr. 1 Mk. eller begærede Forsikring derfor, hvis han ikke straks vilde afstå ham Skrumsager til brugeligt Pant, hvorfor Niels Povisk 1707 »i Henseende til min lange Tjeneste, som jeg for min Konge og Fædreland fra min Ungdom af har anvendt udi Krigen« søgte om at få Testamentet kaseret, idet han udsiger, at det var gjort »så godt som uden Eftertanke formedelst min høje Alderdom«²⁾. Kongen påbød da Sparre at lade Sagen falde, men denne påstod, at de 884 Rdlr. 1 Mk. var et Lån fra en senere Tid end Testamentet, og K. Ludvig Plessen beskikkedes da til at undersøge Sagen og tage Summen i Forvaring, som Povisk imidlertid havde

1) Om hende og Kristoffer Hvas, se F. Hvass: Meddelelser om Familien Hvas II. 42—46 og O. Nielsen: Vester-Horne Herred 121—22.

2) Han var neppe stort over 50 Aar, da han gjorde Testamente.

skaffet til Veje. Hvad der kom ud deraf er ubekendt; men sandsynligvis er Testamentet tilintetgjort, ti det hedder 1768, at Niels Povisk testamenterede Gården til sin Slægtning, Generalmajor *Kristian Georg Møsting*, Niels Langes Sønnedattersøn, Ejer af Rønnohvsholm, der synes at have samlet en Del af Langernes splittede Gods. Niels Povisk levede endnu 1714, ti med dette År er hans fædrene og mødrene Våbener indskårne på den øverste Stolestand i Kirken; men han må være død kort efter, da det vides, at Generalmajor Møsting omtrent 1715 solgte Gården til K. H. Teilmann. Møsting har dog allerede i flere År før Niels Poviskes Død været den egenlige Ejer, ti det hedder i Riberhus Amts Regnskab for 1712, at Nebel Degneembede betjentes af en Substitut, der var Fæstebonde under Generalmajor Møsting til Skrumsager. Det er selvfølgelig denne Mand, der hjalp Niels Povisk ud af Forlegenheden med Magisteren, og han har formodenlig da fået Gården i Pant.

Kristian Hansen Teilmann er født i Ribe den 14. Marts 1689, † på Skrumsager den 2. Januar 1749. Udførlige Meddelelser findes om ham i O. Nielsens Skadst Herred S. 133—37, og vi indskrænke os derfor til nogle korte Notitser om ham. 11. Avg. 1724 blev han udnævnt til Amtmand over Lundenæs og Bøvling Amter, 1729 fik han Titel af Justitsråd, 1746 af Etatsråd. Teilmann var gift 2 Gange, første Gang med Kristine Marie Reenberg † 1734, Datter af Digteren, Landsdommer Tøger Reenberg til Ristrup, hvem han ægtede 7. Oktober 1714, og med hvem han havde følgende Børn: 1) Hans T., Lieutenant i Søetaten, død i engelsk Tjeneste; 2) Magdalene T., 1742 g. m. Konsistorialråd Thomas Just Jermin til Avsumgård; 3) Johanne T., † som Barn; 4) Ingeborg Kirstine T., 1749 g. m. Sekretær Henrik Kristian Vormskjold til Bramminge; 5) Tøger Reenberg T. til Endrupholm, Kaptajn af Fodfolket, g. m. 1) Margrete Benzons, 2) Sofie Amalie Gersdorf; 6) Andreas Charles T. til Nørholm, Lunderup og Agerkrog, Stifter af Stamhuset Nørholm; 7) Morten T. Anden Gang giftede han sig med Marie Ehrenfeldt, Enke efter Stefan Nielsen Ehrenfeldt og Datter af Forvalter Schultz på Lundenæs, ved hvilket Ægteskab han blev Ejer af Nørholm, Lunderup, Agerkrog og Endrupholm; dette Ægteskab var barnløst.

Det Åløb, som nu går forbi Skrumsager, har Teilmann ladet grave, der siges ved Hjælp af en Afdeling Soldater; ligeledes har han fået Kasterne i Mærskens gravede og vist sig virksom ved Dæmpning af Flyvesand; det hedder derom 1768, at Mærskens for mange År siden havde været øde, der- som ikke Teilmanns »Bevågenhed og Omsorg havde været, der, skønt imod manges Vilje, udvirkede hos Majestæten Til- ladelse, at få en Del Herreder, nemlig Øster og Nørre Herre- der, der skal, så ofte det gøres fornøden, lade sig indfinde i Mærskens for at sætte Diger imod Sandflugten, og at gøre andet som man kan eragte fornødent til Sandets Dæmpelse. Det var i Året 1719, at Teilmann indkom med Klage til Rentekammeret over Sandflugten, der i 5 År havde ødelagt mange tusind Skår Eng, og fremkom derfor med Forslag om, at Beboerne i Vester og Nørre Herreder og »Lønborg- gårds Birk, som sorterer under Herredet«, hvert Forår måtte gøre en Dags Arbejde med at opkaste Diger, og at Lods- ejerne i Mærskens måtte skaffe det nødvendige Helmfrø til at beså Digerne med og ompløje de med Sand belagte Enge østen for Digerne. I Maj 1720 kunde han berette, at Di- gerne bleve opsatte 6 Alen høje, men de var ikke færdige formedelst Øster og Nørre Herreders Mænds Uvilje, der ikke vilde møde, da de ikke vare Lodsejere. En kgl. Resolution af 2. December 1720 bestemte derpå, at de skulde møde. Han beretter også 1720, at i det foregående Efterår var Grøften bleven færdig, som trak Vandet, så mange Engskifter, som i 12—16 År havde stået under Vand, nu var tørre hele Sommeren.

Da han købte Gården, var den ikke komplet, men han samlede Gods dertil; således fik han 6. Maj 1720 Skøde af Kongen på noget Bøndergods i Kyvling og i Tarm.

Ved Amtmand Teilmanns Død delte hans Sønner Jorde- godset ved Lodtrækning, hvorved Skrumsager tilfaldt den yngste

Justitsråd *Morten Teilmann*. Han blev endvidere Ejer af Ristrup og solgte nu Godset ved Avktion, hvorpå han 1755 for 1200 Rdl. afhændede Hovedgården, hvis Hartkorn da var 28 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., til

Kristen Hansen til Lønborggård. Hansen fuldstændig- gjorde Godset således efter en Jordebog af 13. Avgust 1755:

Sønder-Bork Kirke	30	Tdr.	«	Skpr.	«	Fdkr.	«	Alb.
Kirkens Ejendomme	1	—	6	—	2	—	2	—
Bøndergods i Sønder-Bork	10	—	5	—	«	—	2	—
do. i Hemmet . .	32	—	3	—	3	—	»	—
do. i Lønborg . .	154	—	1	—	3	—	1 ^{1/2}	—
do. i Egvad . . .	7	—	3	—	«	—	1	—
<hr/>								
i Alt 236 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 1/2 Alb.								

Som det i Beskrivelsen af Lønborg og Egvad Sogne Side 43 er fortalt, oprettede Hansen et Stamhus af Lønborggård og Skrumsager ved Fundats af 31. August 1757, og Skrumsager ejedes nu sammen med Lønborggård, indtil den førstnævnte ved Bevilling af 20. December 1805 udløstes af Majoratsbåndet, og den daværende Besidder af Stamhuset solgte Hovedgården og Bøndergods Hartkorn 25 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. i Sønder-Bork, Nørre-Bork (Magårdene), Sønder-Vium og Egvad Sogne samt Sønder-Bork og Nebel Kirker for 40,500 Rdl. til

Byfoged *Bork* i Ringkjøbing og Forvalter *Henning Lassen* på Lønborggård i Følge Skøde af 1. Oktober 1807. *Bork* og *Lassen* bortsolgte Kirken, Godset, hvis Landgilde var 66 Rdl. 5 Mk. 13 Sk., 1 Td. 7 Skpr. Rug og 2 Tdr. 2 Skpr. Byg, og nogle Parceller fra Hovedgården, hvorpå de afhændede denne til

Jørgen Nielsen af Adsbøl ved Skøde af 25. Juli 1811, som den 20. Oktober 1833 afstod den til sin Søn

Niels Hansen Jørgensen. Efterat have ødelagt Gårdens store Arkiv så grundigt, at der nu ikke findes en eneste Stump Papir, som er 50 År gammel, solgte han Gården 13. Oktober 1852 til

Jens Jakobsen af Rærup. *Jakobsen* overlod den 29. Juni 1855 til sin Svigersøn,

Jakobus Riis, nu Ejer af Lydumgård, som afhændede Gården 1872 til

Theodor Fabricius fra Bramminge. Gårdens Hartkorn er nu 8 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2^{1/4} Alb.

Af de egentlige gamle Bygninger er der nu intet som helst Spor. Haven er fuldstændig ødelagt, og den eneste Levning fra Fortiden er en udtørret Fiskedam og enkelte Rester af den gamle Hovedbygning, vistnok opført af Amtmand

Teilmann. Den siges 1768 at være af Bindingsværk og i en mådelig Tilstand. I dette År var Besætningen 40—50 Stude, 6—8 Køer, 6—8 Heste. Ejeren drev Gården med 1 Plov og ved Hjælp af Fribønder og lejede en Del af Engene ud for 80—100 Rdl. årlig. Der såedes årlig omtrent 30 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 12—14 Tdr. Havre, 5—6 Tdr. Boghvede.

Kirken.

Sønder-Bork Kirke har oprindelig været opført af Tufsten, men nu er kun mindre Stykker af Skibets Sider tilbage heraf, forsirede på den søndre Side med de for Tufstenskirkerne ejendommelige Buer og Halvsøjler; i den vestre Ende var der indtil for få År siden ligeledes Tuf, og måske er Korets østre Ende endnu for en Del heraf, i det mindste findes Halvsøjlerne her. Den øvrige Del af Kirken består dels af Kampesten, dels af Mursten. På Korets nordre Side er der udvendig en smuk Frise, og her findes en Sten, hvori er indhugget B P og neden under 1618.

Koret er ualmindelig stort og er hvælvet; østen ud af dette har været 3 smalle, rundbuede Vinduer, som nu ere tilmurede. Højkirken har Bjelkeloft, i den nordre Side er indmuret en smuk sort Marmorsten over Amtmand K. H. Teilmann, hvorpå læses:

Ingen Højhed, ingen Ære,
ingen Rigdom, ingen Stand
kan så stor i Verden være,
Døden den jo fælde kan.

Derpå opregnes hans Fødsels- og Dødsdag, hans Ejendomme, hans Hustruers og Børns Navne, hvorhos der findes følgende:

Distichon sequens hæredes posuere inconsolabiles.

Ak her er bleven indelukt
en Fader uden lige,
en Fader død, et Lys er slukt,
vi må med Sandhed sige:
lev vel, hav Tak, vi kysse må
din Grav, du os opføde;
det ene, som vi anker på,
er, du så tidlig døde.

Altertavlen er gammel og består af meget smukt Træskærerarbejde; i Midten Gudfader med Krone på, i en sidende Stilling, holdende den korsfæstede Frelser foran sig, til højre Jomfru Marie med Jesusbarnet, der holder Jordkuglen i Hånden, til venstre en Biskop med Stav i Hånden. Sidefelterne indeholde Apostlene med deres Emblemer. Til den oprindelige Altertavle er i den nyere Tid føjet 2 nye Felter oven til, hvilket vistnok er foretaget af Amtmand Teilmann, hvis Navn før har været at læse på Tavlen. Tidligere har Altertavlen været til at lukke sammen; der findes endnu Spor af malede Figurer bag på Fløjene. 1871 ramtes den af Lynet.

Lysetagerne ere af Messing, på den ene er indgravet et Bomærke. Kalk og Disk ere af Sølv, forfærdigede 1861; på Foden af den førstnævnte er indsat et Guldkrucifix, der har siddet på den forrige Kalk. Døbefonten er af Sten, uden Prydelser, Døbebækkenet er af Messing, hvorpå Bebudelsen er fremstillet i drevet Arbejde, omgivet af 2 Indskrifter, gentagne 5 Gange. Prædikestolen er prydet med udkåret Løvværk, Himlen med Træskærerarbejde, hvormed Degnestolen også er forsynet. På en af Stolene findes Årstallet 1576.

Tvers over Kirkens vestre Ende er et af Amtmand Teilmann 1739 opført Pulpitur med hans og første Hustrus Våbener. I Skibet hænger en Lysekroner til 16 Lys, givet af Justitsråd Morten Teilmann.

Under Altergulvet har været en åben Begravelse, der tilhørte Præstegården; deri lå formodentlig Hr. Avgustinus Miller og Hustru, Hr. Søren Borris og Hustru og Mag. Anker Sørensen med 2 Børn; en Træramme med en Indskrift om Borris's Grav er nu borte.

Tårnet står på Kirkens nordre Side og danner Våbenhuset, det er opført af Kampesten og Kalk med en Murstensforskalling og må altså være gammelt; det har tidligere haft 5 Spir, det midterste så højt, at det har tjent som Sømærke. Klokkeren er støbt 1710 i Amsterdam af Jan Albert de Grave og vistnok skænket af Amtmand Teilmann, på Klokestolen står nemlig Bogstaverne C. T. C. M. R., samt Årstallet 1724; en mindre Klokke fra 1722, hvis Stillads til Ophængningen endnu findes, ligeledes indsat af Teilmann, er udtaget af

Kanselliråd Niels Hansen, da han ejede Kirken, og omstøbt til en Gårdklokke på Lønborggård.

Kirken har været helliget Scta Anna, hvis ene Finger har været gemt i et lille forgyldt Kobberskrin, der fandtes i Alterbordet omtrent 1718. Når det i O. Nielsen, Sysseleinddelingen i Danmark 68 antoges, at S.-Bork var annekeret Provsterne i Varde Syssel, da der 1171 nævnes en Provst i Synder Borch, så er dette næppe rigtigt, da Kinch foretrækker Læsemåden Synderberch, hvilket er Sindbjerg i Jelling Syssel. 1755 solgte Justitsråd Teilmann Kirken til Kristen Hansen til Lønborggård for 1200 Rdl.; Kaptajn Jermin afhændede den, som anført, til Byfoged Bork og Forvalter Lassen og disse skødede den igen til Sogneboerne. Til Kirken hørte 1768 2 Enge i Bork Mærsk, som brugtes til Skrumsager, 1 Bol i Sønder-Bork, en Eng på Rankjær, en Eng i Vesterkjær og en Eng på vestsiden af Hyngbjerg. 1866 underkastedes Kirken en Istandsættelse, som kostede omtr. 2000 Rdl.

Præster.

1) Hr. *Peder Nielsen*, »blev konfirmeret med et Pergamentbrev 1519«, han var først Papist, men gik over til den lutherske Lære.

2) Hr. *Morten Klavsén*, † 1590.

3) Hr. *Klavs Mortensen*, Formandens Søn, † 1604.

4) Hr. *Niels Iversen*, en lærd og gudfrygtig Mand, indsat 1. Juli 1604, † 1631.

5) Hr. *Oluf Klavsén*, fra 1613 alene Præst i Nørre-Bork. 1629 indgav han en Ansøgning om, at Sønder- og Nørre-Bork Præstekald måtte sammenlægges til et, da de ikke hver kunde opholde en Præst, »besynderlig siden den store Vandflod overgik«, og at en af de daværende Præster måtte beskikkes dertil og den anden befordres til først ledige Kald i Stiftet. Biskoppen og Lensmanden fik 18. April Ordre at undersøge Sagen¹⁾; de må have givet ham Medhold, ti 6. Febr. 1630 blev det bestemt, at Kaldene skulde sammenlægges²⁾

¹⁾ Jydske Registre VII. 28.

²⁾ Jydske Registre VIII. 227.

og en af Præsterne skulde beskikkes til det først ledige Kald i Stiftet; dette er næppe sket, ti Hr. Niels Iversen døde og Hr. Oluf Klavsen blev nu tillige Præst i Sønder-Bork, hvor han indsattes 20. Marts 1632. Få År efter hans Ansættelse i S.-Bork synes der allerede at være kommen falsk Klage imod ham, ti 28. Avgust 1636 udstædtes kgl. Brev til Lensmanden, Ulrik Sandberg, at Hr. Oluf Klavsen »skal for en urigtig Seddel tiltales af Eder og forskrevne Hr. Oluf Klavsen underdanigst hos os har ladet anholde, at med Tiltale en Tid måtte bero, da har vi for nogen Betænkende Skyld bevilget, at med samme Tiltale må forblive til førstkommende Herredag er overstanden«, og da skulde den Seddel, der var underskrevet af Præsten og som formentes at være urigtig, indsendes til Kancelliet¹⁾. I denne Sag fandtes han vist uskyldig, da intet senere høres derom. Den Sag, der bevirkede hans Afsættelse 1647, er omtalt under Skrumsager. Han flyttede til sin Broder, der var Degn eller Klokke i Roskilde. Han var Fader til den navnkundige, lærde Ole Bork, født 1626, † 13. Oktober 1690; dennes Levnet er imidlertid så bekendt, at vi ikke skulle komme ind på dette her, men kun bemærke, at hans Fødested ikke er Sønder-Bork, men Nørre-Bork²⁾.

6) Hr. *Søren Kristensen Borris*, Student fra Ribe Skole 1638, ordineret til Præst her 17. September 1647, »døde i en hastig Feber i Varde 1659«, 41 År gammel; gift med Maren Jensdatter, med hvem han avlede 4 Sønner og 3 Døtre, hvoraf 2 Sønner og 2 Døtre overlevede ham. 1768 vidste Folk at fortælle, at han, da Svenskerne Indfald skete anden Gang 1657, af Frygt for Fjenderne om Søndagen efter Gudstjenesten drog til Varde og blev der til næste Lørdag, på hvilke Rejser han den ene Gang kom til Skade i Ovtrup Vad, hvilket skal have været en Pind til hans Ligkiste.

7) Hr. *Avgustinus Miller*, f. 1626, † 5. Febr. 1698; i Kirken er indmuret en Ligsten over ham, hvorpå læses:

- Den salig Herrens Mand, Hr. Avgustinus
sine gamle, trætte Ben her nedenunder hviler,

¹⁾ Jydske Teg. IX. 332.

²⁾ Det må dog fremhæves, at Ole Borks Velynder, Joakim Gersdorf, er opdraget på Lønborggård.

I Århus var han født; der lærte han sin Bog, Ringkjøbing Skole ham derfor til Rektor tog. I otte og tredive År Guds rene Ord han lærte retsindig i Bork; med et oprigtigt Hjerte omgikkes han for Gud og for hver kristen Mand, halvfjerdsindstyve År og to dem nåede han. Vibekke Palludan hans dydefulde Matrone, der sex og tredive År, som en gudfrygtig Kone, med hannem levede, dog uden Livets Frugt, er og i Graven her med hannem indelukt. Gud rejse dennem op af Graven at fremtræde på den din store Dag til Himmelfryd og Glæde, når alle troende med evig Lov og Pris skal findes frydelig i Himlens Paradis.

Hans Hustru var født 1638 og døde 1704; om hans Stridigheder med Landsdommer Jens Lassen er fortalt under Grubbesholm.

8) Mag. *Anker Sørensen Ankersen*, Brodersøn af Biskop Ankersen i Ribe, født i Ringkjøbing, hvor han var Rektor i 3½ År, siden Rektor i Kolding i 5½ År og ordineret til Præst her i Marts 1698; 1712 blev han Herredsprovst, † 30. Oktober 1715. Han blev gift i Kolding 16. Juli 1695 med Marie Hansdatter Curtz, med hvem han mindst havde 4 Børn, nemlig Professor Ankersen i Odense, Dr. A. i Ribe, Justitsråd A. og Brygger A. i Kjøbenhavn. 1714 søgte han om at blive Præst i Vejle på Grund af »mit ringe Kalds daglige Aftagelse formedelst Sandflugt og Vandets Overskyllelse af Vesterhavet«.

9) Mag. *Lavge Pedersen*, ordineret til Præst her i December 1715, g. m. Formandens Enke († 1768), Herredsprovst 1737, † 1ste Pindsedag 1753 og begravet »uden Ligprædiken og al Ceremoni«. I hans Tid brændte Præstegården, hvorved flere gamle Dokumenter gik tabte. En Søn af ham, Anker Lavesen Bork, blev Præst i Ringive.

10) Hr. *Søren Bork*, kaldet 1749 og må således nogle År have været Kapellan hos Formanden, † 15. November 1773. Han blev 29. Avgust 1749 gift med Formandens Datter, Karen, og er den sidste Præst i Bork, som har gjort Brug af offentligt Skriftemål.

11) Hr. *Hans Bertram Fogtmann*, kaldet hertil 20. Ja-

nuar 1774, Herredsprovst s. År. Han blev 14. Oktober 1774 gift med Hr. Anker Lavesen Borks Datter, Anna Sofie, død i Barselseng i Januar 1777, anden Gang med hendes Søster, Agathe, † 1841, med hvem han havde 8 Børn. Fogtmann døde 24. Maj 1814. Hans Søn N. Fogtmann var 1831—33 Biskop i Ribe, derpå i Ålborg Stift til sin Død.

12) Hr. *Albert Sadolin Sabro*, Felttelegrafbestyrer på Høje Sandbjerge på Hirtsholmene 1808—14, hvorfor han blev Krigsassessor, en Titel han senere fik ombyttet med Konsistorialassessor, Præst her 5. Spt. 1814, g. m. Ebba Ovidie Stenbuk. Der herskede Misfornøjelse med ham i Menigheden, navnlig fordi han ikke prædikede så nær hver Søndag, og Beboerne indgav derfor en Klage over ham ved en Bispevisitats, hvilken bevirkede, at han blev entlediget 25. September 1826 og afskediget 6. April Året efter. Han døde 18. Juni 1847 i Kolding.

13) Hr. *Jens Lassen Bøggild*, kaldet hertil 1827, gift med Kristiane Thorlacius, den 9. Juni 1850 forflyttet til Lintrup og Øster-Hjerting. Bøggild er endnu den eneste Præst, som er bleven forflyttet fra Embedet.

14) Hr. *Ernst Frederik Jørgensen*, født i Hjarup 24. Oktober 1813, kaldet til Præst her 14. Avgust 1850, ugift.

Skole oprettedes 1741, men Fundatsen var utålelig for Beboerne og de havde derfor i Følge Optegnelser fra 1768 indgået en vis Akkord med Skoleholderen. Skolen begyndte 1. November og varede 4 Måneder, dog kunde de Børn, der havde Tid, gå længere.

Af **Degne** kendes:

Peder Nikolaj Bruun, senere Præst i Hemmet og Sønder-Vium.

Niels Fuglsang, † 1753.

Jørgen Hatting, handlede en Del med Jordegods.

Anker Bork, gift med 1) Margrethe Deichmann, 2) Mette Kristensdatter.

Søren Kristian Sommer, født 1790, kaldet til Degn her

1814, g. m. Lavgette Fogtmann, Datter af Provst F., † 8. Maj 1861.

L. C. Petersen, kaldet 28. Juni 1860.

Sønder-Vium Sogn.

I Sognet findes ikke få Kæmpehøje, men de fleste ere forstyrrede og gennemgravede, nogle næsten sløjfede; enkelte have Navn, nemlig: Sortehøj, Tinghøje (2), Ravnbjerg, Skårhøj, Trerøgelhøje (2), Grydmosehøj, Lushøj, Vejruphøj, Egehøj og Møllehøj; den sidste ligger på Viumgårds Mark, og her skal have stået en Vejrmølle.

Ved Tinghøjene, der ligge omtrent $\frac{1}{2}$ Mil nordøst for Kirken, har Herredstinget oprindeligt været holdt; der ses endnu Spor af Veje gående ud fra Højene i alle Retninger. Højene ligge 40 Alen fra hinanden i Nord og Syd, og have været forbundne med en Jordvold, formodenlig til Læ for dem, der besøgte Tinget. En Tid har Herredstinget været flyttet derfra, rimeligvis til Forsum i Egvad Sogn, men er atter kommet tilbage på sin gamle Plads; herom haves et Kongebrev af 1. Febr. 1580 til Bønder og Herredsmænd i Nørre Horne Herred, hvorledes deres Herredsting for nogen Tid siden skal være flyttet fra de 2 Høje i Vium Mark østen Vium Kirke til et andet ubejligt Sted, og det befales derfor, at Tinget al Tid skal herefter være ved de 2 Høje i Vium Mark og ej derfra til noget andet Sted henflyttes¹⁾.

Den ene af Højene er der gravet noget i for henved 30 År siden, men der fandtes intet, ligesom der, såvidt bekendt, intet Oldsagsfund er gjort i Sognet. Ej heller nævnes Oldsager i Indberetning til Ole Vorm af 1638, derimod omtales en Sø, som nu er tilgroet, således: »sydvest for Kirken ligger en liden Sø, som kaldes Vium Sø«.

Når det i samme Indberetning hedder, at Vium er Hovedsognet, må dette ikke forstås således, at Præsten har boet her, ti han har bestandig haft Bopæl i Hemmet; måske er

¹⁾ J. Reg. III. 33.

det den Omstændighed, at der var 2 Herregårde i Sognet, der har bevirket, at Præsten har kaldt det Hovedsognet.

Pastor Kålund indberettede 1808 til Oldsagskommissjonen, at en gammel Mand havde fortalt ham, at en af Bønderne i Hermansgård en Gang grov Tørv ved Esbøl Høje og fandt nogle Stykker af en Lerpotte. Han og en Møller gravede da om Natten på Stedet for at finde en Skat, men fra den Tid kom hver Aften en sort Hund til Hermansgård og vilde ikke lade sig bortjage før om Morgen. Mandens Kvæg døde derpå og han selv gik i Armod.

Den største Part af Sognet består af Hede, navnlig er den nordøstlige Del en udstrakt sammengrænsende Hede-strækning.

1764 døde 26 Mennesker i Sønder-Vium af Sprinkelsyge.

Om Sognets Grænser mod vest har der til forskellige Tider været Strid, først 13. Juli 1785 fastsattes Skellet i Birkkjær mellem Sønder-Bork, Lydum og Sønder-Vium.

Byer og Gårde.

Vium, hvori Gårdene *Hermansgård*, *Toftumgård* og *Bjerge*. Vium er et mærkeligt Navn, der betyder ved det hellige Sted. »Vi« var nemlig i Oldtiden Benævnelsen på et Gudehus, Offersted eller lignende, og da det gamle Tingsted ligeledes fandtes herved, ses det, at Stedet havde en fremtrædende Betydning før Kristendommens Indførelse.

Esbøl, hvori Gårdene *Vestergård* og *Padbjerg*. 1683 siges, at Hermansgård i Vium, Esbøl og Vium Mølle »har deres Mark, Ren om Ren, iblandt hverandre liggende« og altså ikke var udskiftede fra hinanden.

Vejrup har, som andre Byer af samme Navn, vistnok i ældre Tid heddet Vithorp (således f. Ex. Vejrup i Gørding Herred, hvor også findes nogle Gårde Vibæk); Navnet betyder altså den fra Vium udflyttede Torp. En Tægt her hed 1683 Gravegårdtægt, hvilket kunde tyde på, at her engang har været en Borgvold (se ovenfor ved Hemmet).

Gallebjerg var et øde Bol 1683 og hørte da til Esbøl.
Vium Vandmølle.

Viumgård.

Den første Ejer af Viumgård var vistnok *Tyge Kruse*, der 1597 fik i Mageskifte af Kongen 1 Gård og 3 øde Bygge-

steder i Vium Sogn, Brosbøl Gård og 1 øde Møllested samt en Bolig i Vejrup. 1622 nævnes i et Tingsvidne Niels Iversen i Viumgård, hvoraf det synes at fremgå, at Gården fra den Tid har været bortfæstet.

Knud Galt nævnes 1647 til Viumgård, men har formodentlig ejet den flere År forud. 7. Oktober 1621 ægtede han Birgitte Juel, Datter af Niels Juel til Kongstedlund¹⁾. Det må være hende, der 1670 boede i Kyvling i Lønborg Sogn. Foruden nedenfor nævnte Gjord Galt havde han følgende Børn: Folmer, levede 1647, Regitse, »skikkede sig ilde«, Anna, gift med Sigvard Friis, og en tredje Datter skal i Følge Klevenfeld have været Moder til Oluf Krabbe til Bjerre, jfr. nedenfor, hvor denne sidste kalder Knud H. Galt Broder.

1651 nævnes Knud Galts Arvinger, af hvilke Sønnen *Gjord Galt* snart overtog Viumgård. Han var gift med: 1) Barbare Lange, Datter af Henrik L. til Dejbjerglund, 2) Maren Kristoffersdatter Mormand og 3) Eva Unger, Datter af Hans Wulf U. til Villerup. Vistnok af første Ægteskab havde han Sønnen Knud Henrik Galt og Datteren Birgitte Marie Galt, der blev gift med: 1) Henning Povisk til Skrumsager, 2) Kristoffer Hvas. Gjord Galt ejede også Hørbylund i Vendsyssel, men det gik meget tilbage for ham, således var Besætningen på Viumgård 1677 kun 4 Heste, 18 Stude, 2 Kør. 1671 var Gården udforpagtet til Niels Kjærgård og 1678 til Løjtnant Jonas Capperman, og Gjord Galt boede her næppe selv, i det mindste ikke 1683, i hvilket År den halve Del af Marken dreves ved Gårdens egen Pløjning og den anden Del af Bønderne. Under Hovedgårdens Taxt hørte 2 Gadehuse og nogen Jord på Vejrup Mark. Gjord Galt er død 1684, 63 År gammel, hans Enke 1694, 68 År gl., begge begravne i Hørby Kirke.

Sønnen *Knud Henrik Galt* nævnes 1690 som Ejer af Viumgård, hvilken han skal have kompletteret, men var da i Kongens Tjeneste. 1696 den 3. Desember købte han 3 Enge på Sønder-Bork Mærsk af Lisbet Pedersdatter, sal. Niels Nielsens på Store-Hebo. Samme År udlagde en Pige, der stod åbenbar Skrifte, ham til Barnefader »og det i hans

¹⁾ Bricka og Gjellerup: Den danske Adel I. 510—519. Om denne Gren af Galterne se Samlinger t. j. Hist. og Top. IV. 84.

egen Nærværelse og Påhør«. Han ejede 1697 det halve af Østergård i Lyne Sogn, hvis anden Halvdel tilhørte Ritmester Permoser. Knud Henrik Galt var en voldsom Mand og vistnok, som sin Nabo Jens Bramming på Lydumgård, med hvem han delte Skæbne, en hård Bondeplager. 1766 optegnede Præsten i Hemmet: »Fortælles for vist, at i Maj 1698 tog han en Dag til Østergård efter Invitation og blev der dødelig skudt ud af Laden, da han gik og så sig om, hvorpå han halvdød kørtes til Viumgård, hvor Hr. Ture Terkelsen kom til ham og efter at han havde forligt sig med ham, som han for Sandheds Skyld havde været vred på, opmuntrede og betjente ham med Sakramentet, hvorpå han døde af sit Sår. Hans Arvinger gav Kalk og Disk til Kirken«. Han begra- vedes 21. Maj 1698. Grunden til hans Mord kendes ikke, men 18. Juli 1698 nedsattes en Kommissjon, som skulde forhøre Vidner og skaffe Oplysning om »et Drab på Mølleren i Vium Mølle, som Knud Henrik Galt skal have begået, hvilken siden af Ritmester Permosers Tjener skal være ihjel- skudt«¹⁾. Hans Drab er måske en Hævn for Mordet på Mølleren, men de nærmere Omstændigheder er for Øjeblikket ikke oplyste.

Året efter Knud Henrik Galts Drab, solgte Arvingerne Viumgård til den under Skrumsager omtalte

Kristoffer Hvas, der var gift med Knud Galts Søster Birgitte Marie og som sådan en af Arvingerne. Medarvin- gerne var Klavs Unger til Villerup, der på sine Børns Vegne udstødte Skøde den 21. Januar 1699 på hvad de havde arvet efter deres Morbroder Knud Galt, og Oluf Krabbe til Vam- drupgård, som udstødte Skøde den 1. Marts 1699 på sin Part. Krabbe kalder i Skødet Knud H. Galt sin Broder og Kristoffer Hvas sin Svoger.

Viumgårds Hartkorn var da 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb. og Bøndergodset, som solgtes i Alt 60 Td. 3 Skp. 2 Fk. 1 Alb. samt Møllerskyld af Sønder-Vium Mølle 1 Td. 2 Skp. 2 Fk. 1¹/₂ Alb., men dette er sikkert kun Halvdelen af Bøn- dergodset, ti Klavs Unger og Oluf Krabbe skøder hver kun ¹/₄ af Viumgård bort, og derfor er det vel også kun ¹/₄ af Godset; Halvdelen arvede han selv. Godset lå i Sønder-

¹⁾ Jydske Tegnelser.

Vium, Hemmet, Lyne, Lønborg, Borris, Bølling, Brande og Lydum Sogne. Udsæden til Viumgård var 32 Td. Rug, 20 Td. Havre, 8 Td. Byg og 4 Td. Boghvede.

Skønt Kristoffer Hvas boede på Nørholm den Gang ovennævnte Skøder udstødtes, må han dog have købt Medarvingerne ud straks efter Knud H. Galts Drab; ti allerede den 5. Avgust 1698 kaldes han *til* Viumgård i et Skøde, som Amtmand Knud Gjede den nævnte Dag udstødte til ham på en Gård i Forsum med årlig Afgift $1\frac{1}{2}$ Ørte 3 Skp. Rug og 1 Skovsvin, og det samme er Tilfældet i et Gavebrev af 24. Desember 1698, hvorved Niels Povisk til Skrumsager skænkede ham og Hustru sin Part i en Gård i Ovtrup. Kristoffer Hvas ejede kun Viumgård i kort Tid, hvorpå han købte Frøstrup, og da han afstod førstnævnte Gård, blev

Niels Bygum Ejer af den. Før han købte Viumgård, bode han i Tarm; han var gift med: 1) den 28. Oktober 1705, Maren Tuersdatter, Datter af Hr. Ture Terkelsen i Hemmet, 2) Karen Jensdatter Augsburg † 15. Juli 1719. Han havde flere Børn, men der kendes kun 2 nærmere, nemlig Konstance, gift 1724 med Kristian Krarup til Dejbjerglund, og Kirstine Marie, gift 24. Maj 1729 med

Søren Sørensen Sterm, hvorved denne 1730 blev Ejer af Viumgård; 1737 den 6. April udstødte han en Obligation på 6000 Rdl. til Henrik Lichtenberg og Hans Kristensen, begge af Horsens, hvorfor han pantsatte Viumgård og Gods; det hele er nævnt særskilt og det fremgår deraf, at Ejendommen udgjorde: Viumgård, Hartkorn 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb., Bøndergodset i Vium 7 Gårde 1 Hus, Esbøl 5 G. 1 H., Gallebjerger 1 G., Vejrup 7 G. 1 H., Nordenå i Hemmet 2 G., Kyvling i Lønborg 5 G. 1 H., Tarm 1 H., Forsum 2 G., Gyris i Oddum 1 G., Østbæk i Ølgod 3 G., Kirkebæk i Andsager 1 G., Gunderup i Horne 1 G., Glibstrup i Lyne 3 G., Nørthede 1 G., der dreves under Hovedgården, Langkjær i Stavning 1 G., Ovtrup Sogn 8 G., Nebel 4 G., Præstbøl 2 G. og Sedding 3 G. af samlet Hartkorn 197 Td. 5 Skp. $1\frac{3}{4}$ Alb., og Vium Vandmølle, Hartkorn 5 Td. 2 Skp. 2 Fkr. Landgilden udgjorde 19 Td. 4 Skp. Rug, 14 Td. 2 Skp. Byg, 1 Td. 2 Skp. Havre, 325 Rdl. 3 Mk., 100 Æg og 2 Høns af Bøndergodset samt 11 Td. Rugmel af Vium Vandmølle. 1737 byttede Sterm og Selio Müller til Lønborggård

noget Jordegods, hvorved den første fik en Del Kirkejorder og afstod 1 Gård i Langkjær i Stavning.

Sterm var Prokurator og efter hans Indlæg at dømme en Lovtrækker af første Skuffe. Selv var han stadig i Proces, blandt andre med Præsten i Hemmet angående nogle Enge, som han vilde tage fra Præsteembedet, i det han påstod, de tilhørte Sønder-Vium Kirke. Skønt han ganske sikkert ikke var nogen elskelig Personlighed, er det dog rimeligt, at Processen med Præsten har haft nogen Indflydelse på, hvad denne har indført i Kirkebogen om ham; det lyder således: »1754 den 19. April døde Søren Sterm, Proprietær på Viumgård, efter nogen Sygdom og Svaghed, som tilsidst steg til Raseri etc.; Gud forbarme sig over hans arme Sjæl, ti som Livet så Enden. Han blev begravet Lørdagen den 27. April uden Ceremoni af Betydenhed. Ingen græd for ham og ingen længes efter ham; han fik dermed Ende på alle sine Processer og mange fik Ro for ham, han giver nu ej mere Forargelse, men høster Frugten af sit Arbejde i Livet.«

Hans Enke døde 1759 og begravedes den 31. Maj. Af Børn havde Sterm mindst 3, nemlig Peder Severin, Tøger og Niels, † 1732, og efter Faderens Død overtog

Tøger Reenberg Sterm Viumgård. Han solgte Ejendommen ved Skøde af 30. April 1758 til

Jakob Passau og ejede den således kun i 11 Dage, hvorefter han flyttede til Ovtrup, senere til Søvig. Ejendommen udgjorde da: Hovedgårdstaxt 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb., Mølleskylld 5 Td. 2 Skp. 2 Fk., Kirke-, Korn- og Kvægtiende 21 Td. 4 Skp., Kirkejorder 7 Td. 7 Skp. $\frac{1}{6}$ Alb. og Bondeskylld 238 Td. 2 Skp. $\frac{2}{3}$ Alb. Hartkorn.

Med Ejendommen fulgte Sønder-Vium Kirke med jura patronatus & vocandi. Købesummen for det hele udgjorde 18,000 Daler.

Jakob Passau omtales som en god Mand, der var meget afholdt af sine Bønder; en Gang kom han ud til Hovfolkene, medens de høstede, og han ytrede da: »dette går let at se på«. En Karl forespurgte nu, om Husbonde ikke havde Lyst til at prøve at høste med, og han gjorde også et Skår, men må rimeligvis ikke have fundet Arbejdet let at deltage i, ti siden trakterede han bestandig Høstfolkene med gammelt

Øl. 22. April 1759 fik han Skøde på noget Bøndergods i Sønder-Bork og Henne, solgt fra Hennegård, af Hartkorn 6 Td. 5 Skp. 1 Fk. 2 Alb.

Passau ejede kun Viumgård i få År, hvorpå han solgte den til Oberstlieutenant *Hans Vilhelm Rosenvinge*, gift med Edel Margrete Gersdorf. I Følge Trap købte han den 1760 ved Avktion med 270 Tdr. Hartkorn Bøndergods, Møllenskyld og Tiender.

1766 bestod Gården af en Hovedbygning med 2 Sidefløje, hver på 20 Fag, en stor Lade med Hestestald på den søndre og Stude- og Kostald på den nordre Side. Østen for Hovedbygningen var en Lysthave med en Del Frugttrær og en Yderhave til Urter og Kål. På Marken var 2 Fiskedamme. Besætningen var da 30 Stude og 10 Kør; men da den var komplet, staldedes der 50 Stude, 16 til 20 Kør foruden 6 til 8 Heste og 100 Får. Rosenvinge, der 1766 var bleven Ejer af Frøstrup, solgte Godset til Fæsterne og lod 12. Februar Viumgård stille til Avktion, hvorved

Provst *J. H. Brorson* i Lunde blev højest bydende med 3051 Rdl. Gården udgjorde da Hovedgårdstaxt 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb. Bondeskyld 1 Td. 3 Skp. 2 Alb. og nogle Enge i Sønder-Bork Mærsk 3 Skp. 3 Fk. 1 Alb. Provst Brorson overdrog sin Ret til at erholde Skøde til

Mattias Kristensen og *Søren Kristensen Torbøl*, til hvem Avktionsskøde udstædtes 30. Juli 1768, og disse delte nu Jorderne og Bygningerne mellem sig.

Akkurat i 100 År var Viumgård nu delt i 2 Ejendomme, som tilhørte Bønder, foruden nogle mindre Afbyggersteder, der efterhånden fremstod. Nogen rigtig Ordning på Forholdene kom dog først tilstede 1825, da Jorderne udstykkedes og Afbyggerstederne solgtes, ligesom hver af Hovedparcellerne fik sine særskilte Jorder, men Gårdspladsen og Laden vedblev dog at være fælles.

Nu er Gården atter samlet, i det den nuværende Ejer *Klemen Sejrup* 1866 arvede og købte den ene Halvdel og 1868 købte den anden Halvdel. Gårdens samlede Hartkorn er nu omtrent 14 Td. 4 Skp. Af de gamle Bygninger er kun en Bindingsværks Agerumlade tilbage, af Volde og Grave ses intet Spor og på Gården findes aldeles intet angående dens ældre Historie. Oplysningerne om Ejerne og

Ejendomsforholdene siden Knud Henrik Galts Drab har derfor måttet søges i Viborg Landstings Arkiv.

Lundsmark.

Om denne Hovedgård, der er og i umindelige Tider kun har været en ubetydelig Bondegård, vides nu intet. Den har ligget ude i en sumpig Eng, og Stedet er endnu kendeligt på en ikke ubetydelig Forhøjning, der kaldes Voldstedet.

1666 den 7. November fødtes velbaarne Sigvart Kruse i Vium et Barn; var han Ejer af Lundsmark eller en forarmet Ætling af Kruserne på Viumgård?

1683 tilhørte den Herredsfoged *Jens Holst* i Tarm Bisgård, men var udforpagtet.

Kirken.

Kirkeskibet, Koret og det nederste af Tårnet er opført af hugne Kampsten, hvorimod Tårnets øverste Del er af brændte Sten. Kirken er tækket med Bly med Undtagelse af Våbenhuset, der er teglhængt. Østen ud af Koret har der tidligere været et nu tilmuret rundt Vindue. Hele Kirken har Bjælkeloft. Altertavlen er af Træskærerarbejde af den simpleste Slags, Lysestagerne af Messing, i den ene er indgravet et Bomærke, Kalk og Disk ere af Sølv, på den første læses: »Salig Knuth Henrich Galtis Arfvinger hafwer gifwen denne Kalck og Disch till Wiumb Kirke 1698.« Døbefonten er af Sten uden Prydelser. Prædikestolen er ligesom Altertavlen forsynet med dårligt Træskærerarbejde, den er delt i 5 Felt, hvorpå læses:

Herrens Ord bliver evindelige I P I
S M SKM SLC SIO

Vi er af Gud, hvo som kender Gud hører os, hvilke ikke er af Gud hører os ikke, samt Årstallet 1616.

Der findes ingen Lydhimmel over Prædikestolen. På den nordre Mur hænger et stort Trækrusifix, temmelig dårligt Arbejde. På en af Mandfolkestolene står i hævet Arbejde: O Herre Gvd i hvd dv vilt saa ske din Vilie W. mit Hob til Gvd alene [An]no 1600, og på en af Kvindestolene findes Årstallet 1639.

Kirkeklokken er gammel, den bærer en Indskrift i Munkebogstaver, men den hænger således, at det er umuligt at komme til at læse, hvad der står.

1673 den 30. September skødede Kong Kristian V. Vium Kirke med jura patronatus & vocandi til Rentemester Heinrich Müller, og den tilhørte derefter Lønborggård, indtil Amtmand Selio Müller 1734 solgte den til Søren Sterm. Derefter blev den ved Skøde af 17. Februar 1761 solgt af Jakob Passau til Kancelliråd Peder Saxesen til Lindbjerggård, og denne stillede den til Avktion den 17. August 1764, hvorved den blev Sogneboerne tilslået for 1415 Rdl.

1673 var Kirkens Indtægter 10 Ørte Rug og 6 Ø. Byg i Tiende og 3 Ø. Rug og 80 $\frac{1}{2}$ β i Jordskyld; den ejer nu Jorder i Sønder-Vium, Sønder-Bork og Stavning samt en Kapital af omtrent 1000 Rdl.

Kirken ligger lige i Udkanten af de bebyggede Jorder, så der ingen Beboere findes nord for den; dette har formodentlig givet Anledning til følgende Sagn: Den Gang de skulde have en Kirke bygget i Sønder-Vium, vilde Herremanden på Viumgård og Bønderne have den lagt i Nærheden af Viumgård, men Herremanden på Lundsmark vilde have den i sin Nærhed og han forstod ved Troldomskunster at flytte om Natten, hvad de andre byggede om Dagen; dette blev ved, til Murene vare færdige, så gav de tabt for Troldmanden og fuldførte Kirken, hvor den nu står.

1769 havde Militæret i Nørre Herred sin Samlingsplads ved Kirken, hvori Våben o. s. v. gemtes.

Skolelærere og Degne.

Jeppé Hus i Esbøl.

Peder Skolemester, Bolsmand på Viumgårds Mark.

Jens Lemvig, Husmand.

Peder Nielsen, senere gift med en Enke på den ene af Viumgårds Halvgårde.

Lavrids Hansen Højmark, siden Degn i Skjærn.

Anker Ankersen Bork, siden Degn i Sønder- og Nørre-Bork.

Kristen Jensen af Vium By.

Hans Falk.

Jens Madsen, først Skolelærer, siden Degn.

Jens Bjerg Rindom, kaldet 30. September 1844.

Jens Kristian Kjær, kaldet 1852.

Niels Thuesen Korsholm, kaldet 18. Februar 1864.

Af Sebberklosters Arkiv.

Meddelt af D. H. Wulff.

Herregaarden Sebberkloster i Sebber Sogn, Slet Herred, Aalborg Amt, var i Middelalderen et Nonnekloster, som ved Reformationen blev inddraget under Kronen, der 1581 afhændede det. 1707 kom Gaarden i Jørgen Jensen Gleerups Besiddelse. Denne var, efter velvillig Meddelelse af Pastor Nielsen, født i Viborg den 24de April 1653 og nedstammede fra fattige Bønderfolk i Landsbyen Gleerup, Vesterbølle Sogn, Rinds Herred. Han ægtede den 22de Maj 1683 Else Hansdatter, f. i Aalborg den 24de Decbr. 1661, Stifdatter af Rasmus Jensen paa Vraa, og døde den 5te Juni 1727. Hans yngste Søn, Kommerce-Assessor Bagge Gleerup, f. den 12te Juni 1700, fik ved Faderens Død Sebberkloster og tillige det nærliggende Kyø. Han ægtede den 25de Juni 1733 Henrikke Margrethe Holst, Datter af Kjøbmand P. Christensen Holst i Aalborg, f. 1702, og døde 1750. Af deres Børn var den ældste Datter Elisabet, f. 1734, gift med Kancelliraad Mathias Johannes Wederkink (til Sebberkloster og Kyø), f. 1714, og døde 1789, i hvilket Aar hendes Mand ogsaa døde. Senere ejede ogsaa den yngste Datter Marie, f. 1748 d. 1805, Sebberkloster; hun var gift 1) med Prokurator P. Lund, f. 1736 d. 1790, og 2) med C. P. Svindt.

Af de nedenfor meddelte to Aktstykker er det første kun et Brudstykke uden Angivelse af, fra hvem af de mange (8) Søkende det skriver sig, men kan tjene som et lille Bidrag til Oplysning om Datidens Forhold; det andet er et

Skiftebrev efter en velstaaende Fæstebonde, som foruden sit Agerbrug uden Tvivl skyldte det den Gang gode Fiskeri ved Valsted og Sebbersund sine bedre Omstændigheder, og har sin Interesse saavel ved den Efterretning, det giver om en saadan Bondes Bo i det hele, som ved mange Enkeltheder.

I. Fortegnelse paa det Hr. Cancellie Raad Wederking har faaed med min Søster Else Gløerup, saavidt jeg veed:

Min Søsters prægtige Brudestats som bestaaed af følgende:

30 Al. Brocent Stoff med Collorte poqueter à 3 Rd., garnering, Dræt og Skræderløn	100 Rd. « $\mathcal{K}$ « β
1 Taftes Fiskebeen Skjørt, 1 Broderit Kloke og 1 Snørliv med Skræderløn	40 — « - « -
20 Al. Kniplinger à 14 $\mathcal{K}$, Flor til Gescanter, Baand, Blomster, Skoe, Tøfler og 1 Par Silkestrømper	60 — « - « -
34 Al. rød og hviid Triumfant, hvoraf Cancellie Raaden fick til Slofrock med Tülles Underfoer, Dræt til hendes Kjøl og Skræderløn	80 — « - « -
Kniplinger til Agescanter, Camerdug, Baand og Blomster, Skoe samt en Ducke, hvorefter min Søster pyntes	40 — « - « -
1 Par Kniplings Hengsler	30 — « - « -
Cancellie Raaden foræret af min Moder 1 fin Skarlagens Klædning, som var min Sal. Faders Brude-Klædning	80 — « - « -
6 Halv-Skjorte med Kniplinger for, 6 Halsklude, Tørklæder, 1 Par rød Fløyels med Guld bestuckne Tøfler	60 — « - « -

Sølv.

2de Par Lysestager, 1 Præsenteer Tallerken, Peeber-Børse, Ollie og Ædicke Krucker, 2de Sucker Børser, 2de Potagesker, 12 Spiisesker, 12 Theesker, 12 Viinsker, 2 Sucker Klemmer, 2 Salt Kar, 1 Terine, 2de Natbords Børster, 2de aflange Æske, 2de runde dito, ungefæhr 500 Lod à 4 $\mathcal{K}$, er	333 — 2 - « -
Latris	823 Rd. 2 $\mathcal{K}$ « β

Transport 823 Rd. 2 R « β

Meublier.

2de Stoere Speile med 12 Lampetter	156	—	«	-	«	•
1 Stoer indlagt Dragkiste, 2de L... borde, 1 Canopee med 12 Stoele, overtrækket af rød Calmesin Damast	100	—	«	-	«	-
2de Thee Borde	28	—	«	-	«	•
1 Sæng med grøn Damastes Omhæng, ind- klædning og Overtræck til en Dyne, 4re Stoele, 1 Sænge Tæppe, dertil 100 Al. . .	180	—	«	-	«	•
1 rød Stolpe Sæng med Sirtzes Omhæng, Overtræck til en Dyne og 6 Stoele	60	—	«	-	«	-

Sænge-Klæder.

2de Materesser, 4re Underdyner, 10 Puder, 4re smaae dito, 2de Overdyner, hvilke jeg med Vaar og Fyld regner for	150	—	«	-	«	-
Nættedug til Gardiner og Natbord Tæppe- linnet og Dæcketøy	130	—	«	-	«	-
Tin, Kaaber, Mæssing og Malm, Jernfang, samt Træ Tøy blev givet af eye, regnes kuns for	200	—	«	-	«	-
1 nye forgyldt Caret, klæd med rød Klæde, heele Speilglas	300	—	«	-	«	-
Fragt	10	—	«	-	«	-
Hæstetøy til 4re Bæster, Mæssing Beslag, Liberie til Kudsk og Tiener	130	—	«	-	«	-
2de Hopper à 60 Rd.	120	—	«	-	«	-
Hands Cancellie Raads Caracteer kostede min Moder	760	—	«	-	«	-

Suma 3147 Rd. 2 R « β

Da Madame Gram havde overtalt min Moder for 16 Aar siden at overlade ham Kyhe og underliggende, modtog hand samme med Besætning og Indboe alt i goed Stand, hvilket paa nærværende Tiid icke kand ansættes ringere end	6000	—	«	-	«	-
---	------	---	---	---	---	---

Bliver saa en Suma af 9147 Rd. 2 R « β

Her for uden tviles icke om min kjære Moder
joe lader og os andre Sødskende enten nu

Transport 9147 Rd. 2 & « β

eller i Tiiden nyde Jevnet og Vederlag
mod følgende:

- 1) Har Cancellie Raaden i sidste 16 Aar
oppebaaret Kyhe og Godsens Reveneurer,
der i de forløbene goede Tiider ansees
aarlig for . . . . . 1582 Rd. 3 & 3 β
hvorimod han icke skulle
erlægge uden . . . . . 480 — « - « -
har saa foruden det der mangler af denne
aarlige Afgift i de 16 Aar en Forlods
Suma af . . . . . 17640 — 3 - « -
- 2) har min kjære Moder i forberørte Aa-
ringer ey alleene fournerit hands Huus-
holdning, men endog opdraget 4re af hands
Børn, som jeg meener alt er gaaed fra
os andre Sødskende, derfor anføres for
hver 1000 Rd., er . . . . . 4000 — « - « -

Dette uden at beregne Rente af saa an-
seelige Capitaler bliver en Suma . . . . . 26787 Rd. 5 & « β

- 3) Prostinde Gram, Søster til Cancellie Raad W. har faaed
langt meere fra min Moders Huus end jeg og paa hendes
anseelig bekomne i Vahre og Penge tviler jeg icke om
min kjære Moder joe har gjort Rigtighed. Hendes Ud-
flyening var langt prægtigere end min, og hun har aarlig
faaed det, som jeg og mine andre Sødskinde har maattet
saune, dog anføres lige med vi med . . . . 1313 Rd. 1 & 7 β

Hendes Mands Provst Grams Debet til Boen er 1000 — « - « -
(Resten mangler.)

2. Skifte efter en Fæstebonde.

Anno 1713 dend 23 Nouembr: waere jeg, som Hoszbund,
efter Kongl. allernaadigste Anordning, wdi min Tjenner Jensz
Pederszen i Walsted¹⁾ hansz i fæstehauende Boelig, at lade
registere, wurdere, saa och skifte og dielling at til Ende
gjøre, imellum bemeldte Jensz Pederszen och hansz Sl. Koene
Anne Madzdaater, deris samlede Egt Børn, som er, Suend

¹⁾ Fiskerby ved Limfjorden, i Sletterred.

Jenszen vdi 11 Aar, Mette Jenszdr. vdi 8ten Aar, Gregers vdi sin 6te Aar och Peder Jenszen vdi sin 3die Aar: Och befandtis ald Bouens Middel, efter foregaaende Forseiling og nye Effterseelse saa ledis som følger, och dett wurdeerit af disse tuende Erlig og w-willige Dannemend nembliq Jensz Anderszen og Lauridz Nielsen i Barmmer¹⁾, vdi Børnens Faderbroder, Nielsz Pederszen i waldsted, og dend Sl. Koenes Søstermand Chresten Jenszen Faerstrup ibd. deris Ofuerwerelse.

Sølf:

1 liden Soelf Kaende, woeg 40 Loed, à 3 ℥ er 20 Rd., 1 liden Sølf Begger, woeg 4 Loed à 3 ℥ er 2 Rd., vdi dend Sl. Koenes Kledder waer $1\frac{1}{2}$ Doesin Sølf Knapper, woeg 3 Loed à 3 ℥ er 1 Rd. 3 ℥ , Item dend Sl. Koenes Skoespender og Krauspender woeg $1\frac{1}{3}$ Loed, wurdeerit for 4 ℥ .

Kaaber:

1 Brøeger Keddel paa 2 Td. woeg 5 Liszp. Skolp. $1\frac{1}{2}$ ℥ , er 20 Rd., 1 Haandkeddel, woeg 10 ℥ ²⁾ à 10 β er 1 Rd. 4 β , 1 liden beder dito woeg 3 ℥ à 12 β , er 2 ℥ 4 β , 1 Sengebecken, woeg 4 ℥ à 12 β , er 3 ℥ , 1 Fiuerfaed wurdeerit for 4 ℥ .

Tienn:

6 Tiendfaede 13 Taelerckener 1 Tienkrus og 2 Smoerbegerre, alt mangut³⁾, woeg 2 Liszp. $2\frac{1}{2}$ ℥ Skolpundt 1 ℥ , er 5 Rd. 4 ℥ 8 β , 1 Paer Liden Liuszestaeger 2 ℥ , 1 liiden Saltekaer 12 β .

Meessing:

1 Fiuerbeken wurdeerit for 4 ℥ , 1 liden Kackelouensbecken 4 ℥ , 1 Paer dreffuen Liuszestaeger 4 ℥ , 1 gl. dito 1 ℥ . — Latris 55 Rd. « ℥ 12 β .

Jernfang:

1 Kackelouen vdi Dagligstuen, wurdeerit for 6 Rd. 4 ℥ , 1 Jerngryde vdi Kjøckenet paa 3 Kander 1 Rd., 1 Braepaende 1 ℥ 8 β , 1 Riist 1 ℥ , 1 Braenfoerck 6 β , 1 Ildpaend 6 β , 1 Hjælie⁴⁾ 4 ℥ , 1 dito 3 ℥ , 1 gl. dito 2 ℥ , 1 w-brugelig

¹⁾ Ligel. i Slettherred. ²⁾ 1 ℥ i Vægt = $\frac{1}{2}$ ℥ . ³⁾ ? ⁴⁾ Høle, Le til at slaa Hø med.

dito 1 K , 1 Skierknif¹⁾ med Kiist og Sax 4 K , 1 gl. Boeløxe 2 K , 1 gl. Plouøxe 1 K 8 β , 1 ringere dito 1 K , 1 Jernwegge²⁾ 2 K , 1 liden Bonsau³⁾ 1 K 4 β , 2 Spaer 2 K , 2 skouid⁴⁾ Greeb 2 K , 1 Hjæfoerck 1 K , 2 Seggel à 1 K er 2 K , 1 Tingszel⁵⁾ 12 β , 1 Bundknif 1 K , 1 Houtang⁶⁾ og 1 Hammer 1 K 8 β , 1 Bræstnauer og 1 Legenauer 2 K , 1 Bildjern 8 β , 4re Boerer med en Skaft 1 K , 1 Hugjern og 1 Døckerboer⁷⁾ 8 β .

Huuszgeraed i Dagligstuen:

1 gl. Fuerboer med gl. Eggeblaed og 1 Skoffe med Laisz 5 K , 1 Furkiistebenck med Laais 4 K , 1 gl. aaben Benck og 1 beder dito, tilsammen 1 K 8 β , 1 Fuer Folbench⁸⁾ med Foedskammel 4 K , 2 gl. Egge Kledstoele⁹⁾ 4 K , 2 Boegge dito 2 K , 2 mindre dito 12 β , 1 liden Fuerskammel og 1 ringere dito af Eeg 1 K , 1 Fuerskab med 5 Døere og Laesze, grønmaaelet 4 Rd. 4 K , 1 Egge Kiiste med Lucht Laais 4 Rd. 4 K , 1 liden Eggeskrin med lucht Laaisz 1 Rd., 1 gl. Reiszeggeskrin 3 K , 1 Fuerskrin med aaben Laais 2 K , 1 liden Egge Siueskrin med Laais 1 Rd., 1 gl. Fuerseng med Foedskammel 4 K , 1 Børenwoege¹⁰⁾ af Fuer med sin Foed 4 K , 2 Mielkehøelder¹¹⁾ ofuer Kackelounen 1 K . — Latris 30 Rd. 5 K 8 β .

Wdi Lillestuen:

1 gl. Fuerkiiste med lucht Laaes 1 Rd., 1 Slaufuerseng 4 K , 1 Fuerfoelbenck 4 K , 1 Hampperock 4 K , 1 Høerrock 3 K , 1 Strentt tree¹²⁾ 8 β , 2 Garnwinder 2 K , 1 Eggekjern 1 K , 1 Eggefloedboet 12 β , 1 Fuer dito 6 β , 12 Egge Mielkeboetter à 3 β , er 2 K 4 β , 1 Egge Halfkande og 2 Poetkruusze 1 K , 7 hollandske Poettkruusze med Tinloege 1 Rd., 1 blaae hollandsk Glaes 8 β , 1 liden Glaerflaeske med Tinskrue 12 β , 7 liden skoeren Glaesze 3 K , 1 Spiszglaes 6 β , 1 Boetehl¹³⁾ paa 1 Poett 6 β , 1 gl. dags hollandsk steen

1) Skærekniv, Hakkelsekniv. 2) Kile. 3) Baandsav, Sav til at skære Tøndebaand med. 4) skoet $\circ$: beslaet med Jern. 5) Bødkerinstrument til at banke Tøndebaand fast med. 6) Knibetang. 7) Bor til at danne Huller at banke Døcker $\circ$: Pløke ind i. 8) Slagbænk. 9) Stole med Halmsæde, hvorover er lagt et Hynde. 10) Vugge. 11) Mælkehylder. 12) Garnhaspe, Garnvinde. 13) Bouteille.

Boetel med Tiinloeg 2 $\mathcal{K}$, 4 hollandske Steenfaede og 4 breckit dito 3 $\mathcal{K}$, 6 hollandske Tallerckener af samme Sort 1 $\mathcal{K}$ 8 β .

Wdi Frammerszit:

1 Fuer Broegerkaer paa 4 Td. 1 Rd. 1 $\mathcal{K}$, 1 dito paa 3 Td. 3 $\mathcal{K}$, 1 Egge dito paa 1 $\frac{1}{2}$ Td. 4 $\mathcal{K}$, 1 dito af Fuer paa 1 Td. 2 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 gl. Egge Saae 6 β , 1 Egge Beerkaer 1 $\mathcal{K}$, 1 Fuer dito 6 β , 4 Egge Stripper à 4 β er 1 $\mathcal{K}$, 20 staen Tdr.¹⁾ og boen laem²⁾ à 8 β er 1 Rd. 4 $\mathcal{K}$, 3 Egge Laegtønder à 1 $\mathcal{K}$ er 3 $\mathcal{K}$, 3 Bøege Salttønder à 1 $\mathcal{K}$ er 3 $\mathcal{K}$.

Wdi Spijszkammerit:

5 Egge leeg øeltønder à 1 $\mathcal{K}$ 4 β er 1 Rd. 4 β , 1 Egge dito weszmeersfard³⁾ 2 $\mathcal{K}$, 6 gl. Egge Anckere à 8 β er 3 $\mathcal{K}$, 2 gl. Flatter⁴⁾ à 6 β er 12 β , 3 gl. Beerhaelmlob⁵⁾ 12 β , 1 liden Teins⁶⁾ 1 $\mathcal{K}$, 2 Deynballier⁷⁾ 1 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 nye Kaaber Loedz Beszmerwegt 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$. — Latris 17 Rd. 2 $\mathcal{K}$ 14 β .

Wogen og Wogen Redskab sampt Plou og Plou Redskab:

En beslaegen woen med Aufsettnng og Egge beslagen Hjuhl, og ald disz Tilhøerende Woenredskab, wurderit for 16 Rd., En dito med Hauer, med Egehjuhl alle 4re beslaegen, med dendz Woenredskab 8 Rd., 1 gl. dito med Hauer, Hjuhlen ringet og bæsset, mens ingen Reedskab dertil 4 Rd., 1 Plou med ald sin Tilbehøer til 4re Heste 2 Rd., 2 Paer Høelreder⁸⁾ med Leeszstaenge 1 Rd., 2 Haerer 4 $\mathcal{K}$, 1 Bøege Sleis⁹⁾ 2 $\mathcal{K}$, 2 gl. aulegs Slibsteen 1 $\mathcal{K}$, 3 Hjæliedrau og 6 Riufuer 1 $\mathcal{K}$ 14 β .

Leuendis Bester og Queg:

1 blaegraae Heest vdi 6te Aar 10 Rd., 1 soerttebroen dito 16 Aar 4 Rd., 1 beerbron dito 12 Aar 5 Rd., 1 gl. soertt Heest 22 Aar 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 1 sorttebron Maerføel¹⁰⁾ 2 Rd. 4 $\mathcal{K}$, 1 broen dito 2 Rd.

1) ? 2) ? 3) ? 4) flad og vid Halmkury til at ælte Dejg i. 5) Halmkury med Hanke at bære den i. 6) eller Teine, Tine ∴ en Træsæ af særegen Form. 7) Dejgballie. 8) De sammenbundne Stænger, hvormed Vognen gjøres bredere foroven, naar der kjøres Korn eller Hø ind. 9) Slæde. 10) Hoppefel.

Queg:

1 soertthielmit Kou 14 Aar 2 Rd. 2 ₤, 1 soertgrimmit 8 Aar 4 Rd., 1 raufnsoertt dito 8 Aar 4 Rd., 1 sortt dito 11 Aar 2 Rd. 4 ₤, 2 soerttegerit¹⁾ Aaringsquier 3 Rd. 2 ₤, 2 raufnsoertte dito 2 Rd. 4 ₤, 1 Sousuin og 1 Galtsuin 2 Aaringer 2 Rd, 4re Poeller²⁾ udi foerste Aar 1 Rd. 2 ₤.

Sengekleder wdi Jens Pederszens Seng:

1 Olmerdugs hiemgioertt Ofuerdyne med blae Striiber udi, wuderit for 3 Rd., 1 Bolster Wnderdyne med blae Striiber vdi 3 Rd., 1 dito Wnderdynne, med røe Striiber vdi 3 Rd. 2 ₤, 1 Houeddynne med røe Striiber og 2 Houedpuder af Bolster med røe Striiber udj 3 Rd. — Latris 92 Rd. « ₤ 14 β.

Wdi Giestesengen:

1 Olmerdugs Ofuerdyne med røe og blae Striiber udi 2 Rd. 4 ₤, 1 Bolster Wnderdynne med blae Striiber udi 2 Rd. 4 ₤, 1 soert og huid striibereet Weymels³⁾ Wnderdyne 2 Rd., 1 dito houeddøene 3 ₤, 3 Olmerdugs Houedpuder med blaae Striiber udi 1 Rd. 3 ₤.

Wdi Tjennestedrengens Seng:

1 gl. Olmerdugs Ofuerdyne med soertte Striiber 1 Rd. 4 ₤, 1 gl. Olmerdugs Wnderdyne med sortte Striiber 1 Rd. 4 ₤, 1 Weymels Houeddyne med sorte Striiber 3 ₤, 1 gl. Olmerdugs Houedpude 2 ₤.

Wdi Pigens Seng:

1 huid Olmerdugs Ofuerdyne med sortte Striiber udi 1 Rd. 2 ₤, 1 soert Weymels Waer⁴⁾ 4 ₤, 1 huid og grae dito 3 ₤, 2 gl. Olmerdugs Houedpuder med soertte Striiber udi 2 ₤.

Wdi Børnens Seng:

1 huid Olmerdugs Ofuerdyne med blae og røe Striiber udi 1 Rd. 1 ₤, 1 grae Weymels Wnderdyne 4 ₤, 2 Olmerdugs Houedpuder med blae Striiber udi 1 Rd.

Sengekleder wden Brug med Puder og Pudhønder:

1 hiemgioertt Olmerdugs Ofuerdynne med røe Striiber udi 3 Rd. 4 ₤, 1 Bolster Ouerdyne med røe og blae Striiber

1) ? 2) halvvoxen Gris. 3) Vadmels. 4) Vaar.

udi 3 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 1 danstiger Boerklede 1 Rd. 3 $\mathcal{K}$. — Latris 27 Rd. 3 $\mathcal{K}$.

Widere Sengekleder:

2 Olmerdugs Puder med røe Striiber udi 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 2 grau, blae Kledehønders Waer 1 Rd. 4 $\mathcal{K}$, 2 blae Kledehønder med Sjøning¹⁾ paa 1 Rd., 1 gammel Pløesszis Høende 1 $\mathcal{K}$, 4 gl. flamskis Høender 2 $\mathcal{K}$, 1 gl. flansk Benchedyne 1 $\mathcal{K}$, 3 Støck Omheng, Kappe og Sengetecke blae og huid udi Leeridzhjørn dog ruderit til en Seng med 18 Aaehl²⁾ udi à 12 β 2 Rd. 1 $\mathcal{K}$ 8 β , 18 Aael guel gemeen Kram³⁾ Raesk⁴⁾ à 20 β er 3 Rd. 4 $\mathcal{K}$ 8 β , 3 Støck Omheng, Kappe og Sengeteck blaefaeruet af hiemgjoere 3 søelit⁵⁾ Wldentøy til en Seng 16 Aal udi 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$.

Linkleder:

1 fin Dreyels Dug 8 Aael udi 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 1 do. grou med 12 Aael udi 1 Rd. 3 $\mathcal{K}$, 1 dito til daglig Brug 5 $\mathcal{K}$, 1 Støck Høergarns Dreyel 21 Aael à 20 β er 4 Rd. 2 $\mathcal{K}$ 4 β , 5 Handkleder af Høergarns Dreyel huer 4 Aael lang à Aalen 1 $\mathcal{K}$ er 3 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 2 Blaergarns daglig Leridzduger 4 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 Paer Høergans Lagner med 14 Aal wdi 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$ 12 β , 1 Paer dito ochsaa 14 Aal vdi 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$ 12 β , 1 Paer om Jensz Pederszens Seng af lige Sort 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$ 12 β , 1 Paer dito ringere 1 Rd. 1 $\mathcal{K}$, 1 Paer Pudiswaer med huid Søem om 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 1 Paer dito med hiemgioert gemeen Kniplinger 3 $\mathcal{K}$, 1 Paer wden Knipling 3 $\mathcal{K}$, 1 Høergarns Laegen med 6 Aael udi 3 $\mathcal{K}$, 1 Paer Blaergarns dito med 12 Aael vdi à 6 β er 4 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 Paer dito paa Jens Pedersens Seng 5 $\mathcal{K}$, 1 Paer dito paa Giestesengen 4 $\mathcal{K}$, 1 Blaergarns Lagen paa Drengens Seng 1 $\mathcal{K}$. — Latris 34 Rd. 5 $\mathcal{K}$ 8 β .

Widere Lintøy:

En Blaergarns Laegen paa Piigens Seng 1 $\mathcal{K}$, En Paer Blaergarns dito paa Børnens Seng 2 $\mathcal{K}$ 8 β . Huad sig dend Sl. Koenes egen Leentøy belanger saa er de efter hindis

¹⁾ Syning. ²⁾ Alen. ³⁾ Naar »Kram« fejes til en Vare, betegner det, at det er kjøbt i en Butik, Krambod, modsat hjemmegjort. ⁴⁾ Et Slags uldent Tøj. ⁵⁾ Et Væverudtryk om Traadenes Mængde i Tøjet (3skafet?).

Willie og Begiering vdi hindis yderste offuerlefuert hindis for^{ne} effterlaette Mand til deris Børns Nøette og Brugelighed som bestaaed vdi 12 Sercker 10 Halszklude och andet Houed og haande Leenetstøy.

Dend Sl. Koenes Igangskleder bestaaed vdi effterskreffne:

1 soert Klede Kiouel med soert Fløyels Stoffeering om Ermerne og foran 8 Rd., 1 broen Klede Kiouel, stoferit med broen blommet Atlaesk 7 Rd., 1 hiemgioert broen Saerszis 3soelit Kioufl 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, 1 gl. hiemgioert blaebroen 3soellit Kioufl 4 $\mathcal{K}$, 1 soertblommet Tafftis Foerklede med soertte Kammelhaers Knipling 2 Rd.. 1 soert blommet Tafftis Houedtafft 4 $\mathcal{K}$, 1 soert Atlaeskis Houedlue med soertte Kammelhaers Knipling beprydet 2 Rd., 1 floers Søergehouedlue 4 $\mathcal{K}$, 1 soert baerattis houedlue 2 $\mathcal{K}$, 1 gl. soertt Klede dito med soertt Ploesz om 1 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 røe Kram Saerszis Skiøert med blommet possimønt Bremmer om, wurderit for 2 Rd. 4 $\mathcal{K}$, 1 røe blae Danssiger Skiøertt 1 Rd. 1 $\mathcal{K}$, 1 blae hiemgioert Skiøert udi 3soellet Siøener¹⁾ 4 $\mathcal{K}$, 1 halvesleden grae dito 3 $\mathcal{K}$, 1 røe Kram Nattrøj med gult Kniplings Stoffeering foræen 3 Rd., 1 røe hiembunden dito 3 $\mathcal{K}$, 1 gl. hiembunden Nattrøj 1 $\mathcal{K}$ 8 β , 1 røe og huidstriiberit Kallemanchis Bræstdug 4 $\mathcal{K}$, 1 gl. blommet Fløyelssne Liif 2 $\mathcal{K}$, 1 Paer røe Kramstrømpper 3 $\mathcal{K}$. Hindis daglig Hoeszer, Skou og Strømper samt Tøffel, berette Hun at hafue foræhrit med meere dend Sl. Koenes daglig Igangskleder og Børnen Endeel der af tillagt at giøere sig nøetig. — Latris 33 Rd. 1 $\mathcal{K}$ » β .

Feskegarn og disz Redskab bestaaende udi:

1 Bundgarn 80 Masker dyb med Raad og Steeg 12 Rd., 1 Bundgarn 80 Masker dyb med Raad og Steeg 11 Rd., 1 Bundgarn 70 Masker dyb med Raad og Steeg 10 Rd., 1 dito 70 Masker dyb og med Raad og Steeg 10 Rd., 1 ringere 70 Mask dyb med Raad og Steeg 9 Rd., Noch 1 Bundgarn 70 Mask dyb med Raad og Steeg 8 Rd., Endelig 1 Bundgarn 70 Masker dyb med Raad og Steeg 6 Rd., 2 gammel Ruuszer 120 Masker dyb med deris Kroege wurderit for 1 Rd. 2 $\mathcal{K}$, En Fisker Koeg²⁾ med 2de Rouer og en gammel Zeihl og

¹⁾) : Syn, Udseende (i Flt.).   ²⁾) Kaag, fladbundet Baad.

huad der tilhøer 24 Rd., Wdi hansz Windtøer Raene¹⁾ faendtis 9—12 Aael Trer med 1½ Tølt Steeg udi 4 Rd. — Latris 95 Rd. 2 ₤.

Summa beløuer ald denne Boues Meddel, som er angifuen og forewiist, nemblig Penge = 386 Rd. 3 ₤ 8 β.

Och blef Jenz Pederszen flichtig tilspuertt, om hand hafde nogit meere endten af Guld, Sølf, Reedepeng eller andet w-angifuen, som kunde komme ham og Børnen til Deelling, huortil hand suarede, hand hafde eller wiiste ej meere det hand med en goed Samwittighed kunde bekræfte ej at were af nogen Werdi, saasom Leergryder, Poetter, Tallerchener og Skee, som waer udj daglig Brug och snaertt affeldig.

Imoed forinfoerte Bouens Middehl hauer Jeg som Hoszbunde foerloedz vd at fae goetgioert dette.

Først ickon en half Gaardz Besettnng med 4 døchtige Ploubeester, Plou og Hæerre og ald disz Tilbehøer, som Jeg anseer for i det Ringeste 44 Rd., Noch en Arbeidzwoen med disz Tilbehøer 8 Rd., Nu Sædekornit, da det Indauflede ej neer er tilstreckelig Føeden og Kongl. Skatters Vdreedelsze, nemblig Biug 2 Td. à 5½ ₤ er 1 Rd. 5 ₤, Aure 2 Td. à 4 ₤ er 1 Rd. 2 ₤, Denne Skiftis Forwaltning med stemplet Papir 6 Rd. 2 ₤.

Huad sig Gaardens Biugfældighed belanger, da er dett iche af stoer Inportanz, og wil dett ej udi noget fra Bouens Middel afkortte, da ieg wed at for^{ne} Jenz Pederszen hafuer merckelig forbedret dett og loued fremdeellis at holde dett wed Lige, dett ieg og ej paatuifler, om hand blifuer sindet som hidindtil.

Hellers pretenderit bemeldte Jenz Pederszen, effter Kongl. allernaadigste Lou, hans Begræuelsis Bekostning ligesaa goed som hansz Sl. Koenes, som hand i det Minste siøntis, Jeg og derpaa giorde nøyeste Vdreigning, wille komme til 20 Rd.

Summa beløfver for^{ne} som tagis fra Bouens Middel = 81 Rd. 3 ₤.

Lignet og lagt det Ene moed det andet, da blifuer Faderen og for^{ne} sine Børn til Deeling Penge = 305 Rd. 4 ₤ 8 β, huoraf Faderen tilkommer Helten, som er 152 Rd. 3 ₤ 4 β og hansz 3de Sønner og eene Daater ligesaa 152 Rd. 3 ₤ 4 β,

¹⁾ Et Lad af Stænger til Vindtørring.

hvilche Børnens Arfueloed, efter deris Sl. Moeder, Faderen Jensz Pederszen indtil videre er betrouid vden Rendte, da Børnen alle er wnge og w-gaunflige, och hand derimoed at føede og klede dem, ia holde dem i Skoele at kiende Gud og wiide deris Chrestendomb: Dette saaledis reedelig og richtig forrettid er, winder Jeg som Skifftefaldter och forindførte Wurdeeringsmænd, tillige med Børnens Faderbroder med Heenders Wnderskrifuelsze og min Zignetz Hoesztræckelse.

Actum ut supra.

Jørgen Jensen Glerup.

(L. S.)

Nielsz Pedersen.

Jens Anderszen.

Chresten Jenszen Fastrup.

Laurids Nielszøn.

Smaastykker.

Af J. Kinch.

I. Om Hr. Jens Hansen Rusk i Lønne, som blev brændt for Trolddom.

I sine »Histor. Efterretninger om Vester Horne Herred« fortæller Dr. O. Nielsen om den ældste bekjendte, protestantiske Præst i Lønne, som dengang endnu ikke var annekteret til Henne Sogn. Hans Navn var Jens Hansen Rusk (Formen »Rusvard« har neppe nogen historisk Hjemmel), og han er bleven sørgelig bekjendt derved, at han 1611 blev brændt for Trolddom. Dr. Nielsen siger, at de eneste skriftlige Minder, der haves om ham, det vil da sige, om Retssagen imod ham, ere 3 korte Bemærkninger om den blandt den daværende Biskop i Ribe, M. Peder Hegelunds, Almanak-Optegnelser, medens derimod Processen imod ham er sporløst forsvunden. Dette Sidste er dog ikke så fuldstændig Tilfældet, idet der i Ribe Tingbog for 1610 findes optaget Noget om et Par Forhør over ham og Vidneførsler i hans Sag, hvilke undtagelsesvis foretoges på Ribe Byting eller rettere Gjæsteting¹⁾. De give os dog nogen, om end ufuldstændig

¹⁾ Hans Henrettelse omtales også af Resen i hans Atlas under Ribe By; han siges der at være bleven brændt d. 1ste Æbr. 1610 (sic) på Grund af Magi og Anvendelsen af Tryllemidler (»magiam et incantationem«). Fremdeles nævnes den i en samtidig ripensisk Optegnelse om mærkelige Begivenheder i Ribe og dets Omegn; den har rigtig Årstallet 1611, men siger urigtigt, at han blev brændt på Vesterherreds Ting.

Oplysning om, hvad der blev lagt ham til Last, og da en Sag imod en Præst for Trolddom ikke kan Andet end have nogen Interesse, vil jeg meddele, hvad der forefindes i Tingbogen.

Mandagen d. 1ste Oktober.

For Tings Dom stod Lambert Hansen Slotsskriver og tilspurgte Jens Rusk, om han haver skrevet for Nogen deres Sygdom¹⁾. Dertil svarede fornævnte Jens Rusk, at dersom han havde skrevet for Nogen, da må de fremlægge hans Skrift; da vil han den vel være bestændig; thi han er en gammel Mand, at han ikke kan huske det, om han haver skrevet for Nogen.

Item blev han tilspurgt, om han haver skrevet for Nogen her i Byen, eller om han haver skrevet for Kristen Hansen Højbjerg i Farup eller Jep Sørensen i Kjærbøl²⁾. Dertil svarede forskrevne Jens Rusk, at han ikke haver skrevet for dennem, eller han kjendte dem.

For Tings Dom stod Kristen Hansen Højbjerg og fremviste »et Tingeste«, han havde om hans Hals, som Jens Rusk havde fået (∴ givet) ham; dog de havde ingen Forstand derpå.

Forvinder Lavrids Staffensen Skriver³⁾, Hans Bundsen og Las Jensen Bonum, at de hørte på Riberhus udi Borgestue d. 27de September nu sidst forleden udi velb. Albert Skeel⁴⁾ hans Nærværelse, at Jens Rusk blev tilspurgt af Lensmanden, om han haver skrevet for noget Menneske. Dertil svarede han, at han haver vel skrevet for Folk, men han kan nu ikke mindes, hvem de ere, eller hvad Ord han haver skrevet.

Desligeste stod forskrevne Jens Rusk selv her idag til Vedermaalsting og bestod forskrevne Ord udi alle Måder.

Desligeste vandt forskrevne Mænd, at de hørte samme

¹⁾ Man ser, at Udtrykkene »skrive for Ens Sygdom« eller blot »skrive for En« og Navneordet »Skrift« ere faste Udtryk for sådanne skrevne Amuletter og deres Anvendelse, som vistnok på den Tid har været meget almindelig.

²⁾ Begge Steder i Nørfardrup Sogn.

³⁾ Byfoged i Ribe. — De 2 andre Vidner vare Borgere i Byen.

⁴⁾ Lensmand på Riberhus, en ivrig Forfølger af Hexe og Troldkarle.

Tid, at forskrevne Jens Rusk blev tilspurgt, om han haver skrevet for Nogen deres Sygdom, som han haver hjulpet, undtagen hvis (o: hvad) han haver gjort med naturlig Mid- del, som forskrevne Jens Rusk selv bestod idag for Tings Dom.

Kristen Hansen Højbjerg, boendes i Farup, vandt og kundgjorde med oprakte Fingre efter Recessen, at for 15 År siden ungefær noget før S. Hans Dag, da fik han Ondt i hans Bene og Lemmer, så at han fast ingen Ro havde, så at han mente, at han var forgjort, og da samme Tid havde han Thamis Sörensen i Hillerup¹⁾ hen om Råd, om han kunde få Bod, og var forskrevne Thamis Sörensen i Hillerup til Hr. Jenses i Lønne, og da blev hannem svaret, at han skulde ikkun drage hjem — det skulde vel blive godt — og at forskrevne Kristen Hansen skulde selv tale med forskrevne Hr. Jens om S. Hans Dag her i Ribe, hvilket forskrevne Kristen Hansen også gjorde og talte med forskrevne Hr. Jens udi Niels Juels Hus her i Byen, og da samme Tid fik forskrevne Hr. Jens Kristen Hansen en Seddel med noget Skrift på, som han sagde, at han skulde bære på sig; så skulde han få bedre. Og der han fik samme Seddel på sig, fik han Bod, og udi »Rougskeer« (Rughøsten, da Rugen blev skåren med Seglen) blev forskrevne Skrift og Seddel borte for hannem. Så blev han strax syg igjen, ligesom han var tilforn, hvorfor han søgte forskrevne Hr. Jens strax derefter udi Riber Markend om Råd, og da fik han en anden Seddel og Skrift af hannem, som han skulde bære på sig; så skulde han få Bod; som han også gjorde og fik bedre og altid siden den Tid og endnu haver båret samme Seddel på sig, som han her idag for Tings Dom fremviste.

Onsdagen den 28de November.

For Tings Dom stod Thamis Sörensen i Hillerup, vandt og kundgjorde med oprakte Fingre og Helligånds Ed efter Recessen, at det er hannem udi Guds Sandhed fuldt vitterligt, det som Kristen Hansen Højbjerg, boendes i Farup, Sören Nielsen og Jep Sörensen i Kjærbøl på Jens Hansen Ruske, former Præst til Lønne Sogn vundet haver til Riber Ting den 1ste Oktober nu sidst forleden, hvilket han her

¹⁾ Hører halvt til Nørfardrup, halvt til Vilslev Sogn.

idag inden Tinge udi alle Måder var fuld og fast bestændig efter forskrevne Vidnesbyrd og deres Vinders Indhold. Og stod forskrevne Jens Rusk med Thamis Sørensen her idag til Vederfølging, der dette Vinde blev taget beskrevet.

Da det sidstnævnte Vidnesbyrd blev taget, var Jens Rusk allerede bleven Trolddom oversvoren af et Kirkenævn d. 23de Novbr.¹⁾ Dette Vidnesbyrd er altså taget af Hensyn til den egentlige Dom, som skulde følge efter Nævnningernes »Ed«, og som efter Frederik den Andens Reces af 1576 i Trolddomssager skulde afsiges på Landstinget. Den 2den Januar 1611 besøgte Biskop Hegelund »den fattige gamle Hr. Jens Rusk, Præst af Lønne, anholden på Ribarhus for Trolddoms Spøgeri«²⁾. Da var altså, som det synes, ikke endelig dømt endnu, og Biskoppens fremherskende Følelse med Hensyn til ham synes at have været Medlidenhed. Samme Måned kom dog Dødsdommen over ham, og den 1ste Februar blev han brændt ved Kjærgård i Ål Sogn, hvor der holdtes et særligt Birketing for Fiskersognene i Vesterherred. Fra sit Æmbede må han allerede længere Tid iforvejen (förend han blev overgivet til den verdslige Ret) være bleven dømt, uagtet Hegelund endnu i Januar 1611 kalder ham »Præst af Lønne«; thi som man vil se af Tingsvidnerne, som ere tagne d. 1ste Oktober 1610, kaldes han allerede da hverken »Herre« eller »Præst«. Hans Efterfølger i Lønne Præstekald kunde derfor allerede ordineres d. 30te Januar. — Hvad hans Forbrydelse angår, bestod den efter de i Ribe tagne Tingsvidner kun i, at han havde kureret på syge Folk ved Hjælp af Trylleformularer, som de skulde bære skrevne på sig. Ved Siden deraf synes han også at have brugt naturlige Lægemidler og at have været meget brugt som Læge. Han søgtes således af Folk, der bode i Ribeeegnen, i en Afstand af 7 eller 8 Mil. Det var vel også tildels for sin Lægepraxis's Skyld, at han indfandt sig i Ribe både ved Sommer- og Efterårs-Markedet, hvor han satte sine Patienter Stævne. Herimod var der nu Intet

---

¹⁾ Bisk. Hegelunds Alm.

²⁾ Smst.

ivejen på en Tid, da der næsten ingen examinerede Læger vare; Indtægterne af hans Præstekald vare også så små, at det vel neppe var muligt for en Mand at leve af dem alene; men forargeligt var det tilvisse, at han, en Præst, benyttede overtroiske Midler herved. Da hans Hensigt dog ikke var at gjøre sine Medmennesker Skade, og det heller ikke omtales, at han i sine Formularer påkaldte Djævelens Hjælp, synes Dommen over ham at være meget streng, hvis han intet Værre har gjort. Herpå gå nu også de Sagn ud, som endnu ere bevarede der i Egnen¹⁾, at han f. Ex. ved Trolddom havde foranlediget en Stranding; men af sådanne Sagn kan Meget være senere Tildigtning. Det Eneste, som vi af Historien vide, at han er bleven dømt for, har Sagnet ikke bevaret. Selv om man allerede i hans Levetid har mumlet om de værre Ting, synes han dog ikke at være bleven anklaget for dem eller idetmindste ikke at være bleven overbevist om dem, siden det viser sig, at man har anvendt så megen Omsorg på at bevise det Mindre, nemlig at han under sin Sygebehandling har anvendt Trylleformularer. Herpå tyde vistnok også de Udtryk, som Biskop Hegelund anvender om Sagen. Ved den 2den Januar 1611 siger han, som ovenfor anført, med Medlidenhed at Jens Rusk var anholdt for »Trolddoms Spøgeri«, som vistnok må anses for et mildere Udtryk end det blotte »Trolddom« vilde være, og ved den 1ste Februar siger han, idet han fortæller hans Henrettelse, at han var overbevist om »Trolddom (veneficium) og magiske Bedragerier«. Det første Udtryk betegner blot Forbrydelsens Art i Almindelighed; men det andet sigter vistnok ganske sikkert netop til de overnaturlige Kure, som han anvendte, og som Biskoppen egentlig kun betragtede som Bedragerier, men som dog vare så meget strafværdigere, som de støttede sig til Overtro og befordrede Overtro.

¹⁾ Se foruden det ovennævnte Skrift af O. Nielsen også C. B. Claudis »Erindringer fra Vestkysten af Jylland« i Tidsskriftet »Fra alle Lande« 1875, I, S. 331 fl.

2. Viborg Landtings Dom 1571 i en Arvesag¹⁾.

Axell Jull till Willestrup, Landz Dommer vdi Nørjotland, och Gundj Skriffuer, Landztinghørrer ibd. giör witterlig, att Aar effther Gudz Byrdt Mdlxxj, Leffuerdagen post Dominicam Jubilate, paa Wiiburg Landzting waar skickidt hederlig Mandt, Her Lauge Raffn y Tostrup²⁾ paa then ene och hagde vdti Rette steffnidt syn Moder, fornumstig Quinde, Kierstin Raffns y Wellingh, paa then anden Siide, for hun skull wille formiene hanom syn federne Arffue, som hand effther syn affgangen Fader arffueligen skull till falde, medt en Wpskrift, ther skull verre skreffuith och forzeglith, adt handt skull haffue standitt syn Fader, for hand holt hanom till Skole och Studium³⁾, xij Snees Daller, end dog hand icke hanom saa stuor Sum skull till syn Vnderholding haffue standith, ey eller⁴⁾ myen, sligt Skoles Vnderholding burde hanom y syn Arffue adt tillregnis. Saa møtt Hans Kielbeck paa for^{ne} Kierstin Raffns Vegne och fremlagde en beseglit Skriff, hvorledes Her Lauge skull haffue standith syn Fader vdi xij Aar, att hand hollt hanom till Skole och Studium, well xij Snees Daller, buode till Skuo, Kledder och Bøger⁵⁾ mett miere, samme Skriff bemeller, och ther hoes mieente, at for^{ne} Her Lauge burde saadan Penningh vdtj syn Arffue att affquitte. Ther till suaritt for^{ne} Her Lauge, att hans Fader och Moder samptligen haffuer satt hanom till Skuolen, och the buode skull haffue hanom medt nogen Vnderholding besørgitt, och satt y Rett, om thet kunde hanom till regnis, att hand jw buorde syn federne arffue att bekomme, medt mange flere Ordth och Talle, thennom ther om emellom war.

1) Efter en Kopi i Ribe Bys ældste Rådstue-Dombog.

2) Nu »Torstrup« i Øster-Horne-Herred. — Wiberg har i sine »Personahist. Bidrag til en da. Præstehist.« Intet om Hr. Lauge Raffns Herkomst, men kun, at han døde 1579.

3) Universitet.

4) D. e. heller.

5) Der beregnes altså slet ingen Udgift til hans Føde i den Tid han var i Skolen og ved Universitetet. Den må han vel altså have fået frit, som navnlig så mange Skolebørn i den Tid. Derved forklares det, at han i sin Skole- og Universitets-Tid ikke kostede mere end 20 Dr. i Gjennemsnit om Året.

Tha ephther Tilltalle, Giensuar och Sagsens Leilighed, saa och ephtherthj for^o Her Laugis Fader och Moder samptlig medt Wilge och Vidskab haffuer satt hanom till Skuole och Studium, och buode aff theris afflet Pening haffuer hanom medt Vnderholding besørget, och icke thet findis y Lougenn eller haffuer werridt hørdt Landzens Wiiss att verre, Forældre theris Börn sliig Bekostning att paaregne, eller adt dømme sliig Kostins Gielltdt att stande thennem for fulde, theris rette Arffue att formindske, och sliig en Sag will offuer all Landit wider strecke, tha wiide vy icke Her Lauge nu om saadan Skolis Vnderholding effther Faderens Dødt aff Moderen att kunde wiides¹⁾, eller ham rette Arffue Lodt och Part ther medt adt formindske, in cuius rei testim. nostra (posuimus?) inferius impressa. *Gunde Christiensen.*

3. Forordning af 1554 om Husbygning i Nørrejylland²⁾.

Vij Christiann meth Guds Naade etc. giøre alle vittherligt at ephther thij wij kome vdj Forffaring, at mangedstedtz vdj wort Land Nørre Jutland, hwor wore vndersatte bønder paa Landzbyerne vpsetthe nogen Hwse, Tha en Part vpsetthe weggene y samme Hwsse meth Bullfiele³⁾, og en Part jordgraffue Støllperne vndher theris Husse, hwilket er en wuarlige Biggening oc Skoffuene tiill Forderff, Tha paa thet at Skoffuene kunde bliffue vid Magtt, oc wore Vndhersatte motte opsetthe theris Hwsse thenom oc theris Eptherkomere thes mere tiill Gaffnn, haffue wij met wore ellsk. menighe Danemarckes Riges Raadt beuilliget oc samtycket, at ephther thynne dag skall ingen Rigen Indbyggere vdj wort Land Nørre Jutland mwe bruge Fielle Themmer eller Bulle Wegge vdj theris Hwsse, men aleniste klyne oc lycke thenom meth Leer oc Stieen oc skall ingen Stolper Fodstycker eller andet Themmer jordgraffuis, men thet skal settis paa Stieen, at thet tislengher kand bliffue bestandt. Fordristher sig Nogen

¹⁾ D. e. tiltales.

²⁾ Efter en Afskrift i Ribe Bys ældste Rådstue-Dombog.

³⁾ Vistnok vort »Planke«.

tiill her emodt at giöre, epther som for^{uit} staar, tha skall
thend ther met haffue forbröt sitt Faldzmoll oc dielles lige
som thend, wore Breffue oc Bud icke agtthe will. Giffuit
paa wort Slott Nyborg Sanctorum Symonis et Jude apost.
dag aar etc mdliij ¹⁾. Wndher wort Singnett.

---

¹⁾ D. 28de Oktbr. 1554.

To Bryllupsindbydelser fra 1679.

Meddelt af D. H. Wulff.

Originalerne til nedenstaaende to Bryllupsindbydelser bleve erhvervede tillige med en Del andre Papirer paa en Avktion i Vendsyssel af Pastor A. H. Nielsen i Skjæve. De manglede Udskrift og al Antydning af, til hvem de vare udstedte, og ere kun blevne frelste derved, at Papiret, hvorpaa de ere skrevne, senere er benyttet til Opskrift af, hvorledes forskjellige Retter laves, og andre Køkkenrecepter, saavel paa Bagsiden som ogsaa ved at skrive tværs hen over den oprindelige Skrift, der dog tydelig skinner frem mellem og under det senere overskrevne. Det er ret interessant at sammenligne disse Indbydelser med de to Formularer til saadanne Breve, som N. Helvader har optaget strax i Begyndelsen af tredje Part af sin Bog »En Ny oc Skön Formular-Bog. Kiøbenhaffn 1650«, med hvilke de, deres Forskjellighed uagtet, dog røbe saa megen Lighed, at Udstederne maa antages at have kjendt (og benyttet) hin Bog.

I.

Høyt-ærede kiere Svogerschel

Det som, næst foregaaende Bøn og Paakaldelse, efter Himlenes Raad, er af min kiere Hustroe og Mig samtycht, at dend høylærde unge Mand, Peder Rosenstand¹⁾, er til-sagt min kiere Daatter, dend ædle og gudfrygtige Møe, Karen Foss, til sin Ægte-fælle; det agter Jeg, næst Guds Hielp, Tiisdagen d. 6 Maji førstkommendes, ved en hellig copulation at fuldbiurde. Thi falder min tjenestvillig begæ-

¹⁾ Ejer af Hessel (formentlig i Louns Sogn), Ritmester. En Datter af ham var gift med Hans Lund, Præst til Rødding og Kreiberg, og en anden, Bodil Margrete, med Peder Goiske, Præst til Vestervig og Agger, og saaledes Moder til Professor theol. P. Rosenstand Goiske.

ring til min kiere Svogersche, at det maatte behage Hende, til forsagte Dag udj Aalborg at møde, der baade ved andægtig such at befale Gud dette deres Ægteskab til ald velsignelse, saa og med sin nerværelse ziire og pryde denne Dags Gierning, og ellers være siden vores kierkommen Giæst paa hvis, Guds Goedhed oss da vil beschære. Hvilchet vj samtlige med ald redebaand tjenestvillighed schal erkiende, og Jeg igien forbliver

Aalborg d. 5 April 1679. Høyt-ærede kiere Svogersche
hendes tjenestberedvilligste
*M. Foss*¹⁾.

II.

Glæde och all Velstandz yndsk,
Højærede fornehme Ven och Suogersche!

Saa som til foren, ved et Christelig Trolofuelse effter Gudz gode Villie och fornehme Venners Raad och Samtyeche, er slutet et kierlig Ehteskab imellomb den Erbaare och Velfornehme Unge mand Niels Madson Tued och min kiere Daatter Hederlig Dyd och Gud Elschende Møe Giørild Sørensen Daatter, saa achter ieg och min Kiereste (Nest Gudz hielp!) Samme udj Gud begynte, vidre at lade fuldbyrde, her udj Herensz Huusz och Meenighed, Tisdagen som indfalder d. 3 Juni først kommendis, huor til Gud naadeligen forlene Lyeche och Velsignelse, falder der fore min Tienstlig begiering til hinde, at hun til bestemte Tid ville sig hid til Randers U-mage, dennem til Herensz Huus gelejde, eders Bønner til Gud udøse, at denne Gierning maate ramme Gudz Nauns ære, deris och Venners Glede, Siden effter Gudz Tienstes forretning vere dennem følgagtig til met (mit) Huesz, och lade eder vederquege vid huesz Welsignelse Gud osz daa villie med forleene. Saadanne høj Æres tienneste lofues, som schyldig, igien i alle maader at afftiene, och nest Herensz beschiermelses forønschning, blifuende hendis bered

Randers d. 3 Maj Anno 1679. Tienst Schyldigste
Suoger
Søffren Anderssen.

¹⁾ Biskop i Aalborg 1672—1683.

Bidrag til Oplysning om den jydsk Bondestands Vilkaar i Frederik II.'s Tid.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Den danske Bondestands Vilkaar gennem Tiderne er et Emne, der — saa mange enkelte Bidrag der end ere ydede til dets Oplysning — dog endnu i det store og hele venter paa sin Historie. Men gjælder det i Almindelighed, at Historieskriveren bør være billigt dømmende og upartisk, saa ville disse Egenskaber i en fremtrædende Grad kræves ved Behandlingen af dette Emne, ikke blot fordi Tilstandens Misligheder ligge saa klart for Dagen, men ogsaa fordi den i Slutningen af forrige Aarhundrede med Føje og med Frugt rejste Agitation for Bondens Frigjørelse har indvirket mere paa de historiske Fremstillinger, end maaske tjenligt er for en alsidig og upartisk Bedømmelse af Forholdene. Man studser uvilkaarlig, naar man — med hine traditionelle Fremstillinger i Minde — i en nys udkommen Undersøgelse om den fynske Landbostands Vilkaar i Slutningen af Adelsvældens Tid møder den Bemærkning, at den fynske Bonde »i økonomisk Henseende var forholdsvis ulige heldigere stillet end Adelen«, og naar man finder dette hensat ikke som en løs Paastand, men som Resultat af omfattende Granskning af hidtil saa godt som ubenyttede Kilder¹⁾. Man kommer til

¹⁾ S. Jørgensen, Bidrag til Bedømmelse af den fynske Landbostands Vilkaar før, under og efter Svenskekrigen 1657—60, forsaavidt Nyborg Len angaar (Hist. Tidsskr. 4. R. V, 226).

at spørge: men er det da ikke sandt, hvad vi saa tidt have hørt om den Trældom, hvori Bonden sukkede under Herremændenes haarde Regimente? Her maa en grundig og upartisk Historieforskning give Svaret. — Hvorom alting er, saa gjælder det om, at vi hverken faa et Tendensskrift, der skal besmykke Fortidens sociale Synder, ej heller en Sortkridts-tegning, der ikke kan være til Glæde for nogen — det skulde da være for saadanne, som ville bilde Folk ind, at Træhesten og den spanske Kappe med det første skulle tages i Brug igjen —; men derimod at vi faa en saadan Fremstilling af Emnet, der, ved Siden af de desværre kun altfor talrige Vidnesbyrd om Bondens Underkuelse, ikke glemmer at fremhæve de humane Lovbestemmelser, som dog ogsaa findes, og de Forhold, der i Livet mildnede Lovens Strengthed, ligesom det bør erindres, at hvad der fandt Sted i vort Fædreland, ikke var noget enestaaende, men at andre Landes Historie frembyde endnu mørkere Billeder. Og endelig bør den talende Kjendsgjerning, som vi daglig have for Øje i den, som et Hele betragtet, saa hæderlige danske Bondestand, mindst af alle overses; thi det staar dog vel fast, at Træet maa arte efter Roden.

Dette er her bemærket, ikke fordi jeg agter at melde mig som Bondestandens Historieskriver, men som Indledning til nogle Kongebreve Landboforholdene vedkommende, jeg er stødt paa ved at gennemgaa de jydskes Tegnelser og Registre fra Frederik II.'s Tid, og om hvilke jeg antog, at de maaske kunde være til Nytte, om nogen ønskede at gjøre et dybere Studium af dette vigtige Emne.

Af de nedenfor meddelte Aktstykker henledes Opmærksomheden især paa Nr. 1 og paa Nr. 12, 14, 18. Det første handler om en oprørsk Bevægelse i Hanherred 1573 under Anførsel af en vis Mads Bigum, angaaende hvilken det var interessant at have nærmere Efterretninger. De tre andre nævnte Stykker vedrøre Uroligheder, om end af en mindre truende Karakter, i Koldinghus Len i Anledning af den i længere Tid forsøgte, men dog tilsidst opgivne Gjennemførelse af Kong Frederik II.'s Plan om at gjøre alle Kronens Fæstegaarde i dette Len lige i »Brugning«, hvilken Plan atter staar i Forbindelse med Kongens Bestræbelser for at samle en kompakt Masse af Krongods i denne Del af Landet,

hvorom interessante Oplysninger foreligge i Dr. O. Nilsens Afhandling om de forhenværende Herregaarde i Koldingegnen (se dette Tidsskrifts 6te B., S. 1 ff.).

1.

Brev til Henrik Gyldenstjerne, saa lydendes som følger.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider, at som du lader give tilkjende, at nogle af vore og Kronens Bønder udi Hanherred dennem skulle have forbundet tilsammen og ville forringe en Part af den Skyld og aarlige Landgilde, som de pleje og pligtige ere til os og Kronen at udgive og udi Jordebøgerne findes at være indskrevet; besønderligen skal der være en ved Navn Mads Bigum, som saadant haver anrettet og sig understander de andre med sig at bevæge til Ulydighed; hvorfor du hannem haver kaldet til Herredsting og Landsting, og der forskrevet Domme imod hannem, ikke alene for den Sag, men og for andre Sager, hvor udi han findes skyldig, som Dommene, derom er udgivet, formelder. Og efterdi du beklager, at han nu truer og undsiger dig og dine Fogeder og Tjenere med Brænd og udi andre Maade: da bede vi dig og ville, at du lader gribe og hæfte forskrevne Mads Bigum, og dersom du ikke kan fange nøjagtig og noksom Borgen for hannem, at du da holder hannem fængsligen tilstede, saa længe du hannem videre med Retten lader forfølge, og tager endelig Dom for dig, hvad hans Straf for saadan Oprør og Ulydighed og anden hans Forseelse bør at være. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Dronningborg den 30. Aprilis Anno 1573.

Jydske Tegnelser. I, 67—68.

2.

Vi Frederik etc. Hilse eder alle vore Undersaatte, Bønder og menige Almue, ihvem som helst I tjene eller tilhøre, som bygge og bo over alt N. N., med Gud og vor Naade. Vider, at vi ere komne udi Forfaring, hvorledes at

en stor Part af eder skulde holde mange Hunde, som udløbe paa Skovene og udi Marken og forjager og ødelægger Dyrene, der til med gjøre eder selv indbyrdes Skade paa Faar, Lam og andet Smaakvæg. Da efter slig Lejlighed ville vi det saa alvorligen holdet have, at ingen af eder efter denne Dag skal holde mere end een Hund udi sin Gaard, og samme Hund skal det ene fremmer Ben være afhugget oven for Knæet. Fordrister sig nogen til herimod at holde flere Hunde end een, og det befindes, at samme Hund, som hannem forløvet er at holde, ikke er lemmet, som forskrevet staar, da skal han have forbrudt til os en god færdig Staldoxe, saa ofte han her udi findes brødig og forsømmelig, om det er vor og Kronens Bonde; tjener han og nogen af Adelen eller andre, da skal han i lige Maade til sit Herskab være forfalden en færdig Staldoxe. Og ville vi strængeligen have budet og befalet vor Lensmand her paa Slottet, at han hermed lader have god flittig og grandgivelig Opseende, saa at dette fast og ubrødelig holdes, og med ingen ser igjennem Fingre, saa fremt han ikke vil stande os derfor til Rette, om hans Forsømmelse her udi findes. Hvor efter sig hver kan vide at rette og forholde. Actum Koldinghus den 1. Octobris 1573.

Jydske Tegnelser. I, 105—6. Jfr. Nyerup, Skildringer af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tid. I, 384. Brevet udstedtes 17de Decbr. 1577 for Beboerne af Bornholm (Hübertz, Aktst. om Bornholm, S. 476—7). Den 13de Marts 1579 indskærpedes det »Kronens Bønder og menige Almue« i Koldinghus og Skanderborg Len (J. Tegn. II, 30), og et lignende Mandat udgik 7de September 1583 til Beboerne af Haderslevhus Len (J. Reg. 3, 551).

3.

*Mandrup Parsberg*¹⁾ fik Brev, saa lydendes ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider, eftersom vore og Kronens Bønder og Tjenere udi Leno²⁾ Sogn, udi Laven og Horup Byer, underdanigst for os haver beklaget den store Skade dennem af Dyr tilføjes, som opæde deres Korn, hvoraf

¹⁾ Lensmand paa Silkeborg (se Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist. II, 472—3).

²⁾ D. e. Linaa, og ikke Lem, som Nyerups Skildringer I, 384, har.

de skal være saa forarmede, at en Part rester med deres Landgilde og kunne det ikke afstedkomme. Da hvis slig deres Vilkaar og Lejlighed er dig bevidst, bede vi dig og ville, at du dennem derfor lader kvit for deres Landgilde, de indtil denne Dag rester med og tilbagestaar, og dennem derfor lader udskrive. Dermed sker vor Vilje. Actum Kjøbenhavn den 14. Decembris Anno 1577.

Jydske Tegnelser. I, 251.

4.

Brev til Lavrits Skram¹⁾, saa lydendes.

Vi Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider, efter som vi komme udi Forfaring, der udi Koldinghus Len allevegne saa vel som andensteds her udi Riget en hel Hob løst Folk og Selskab at omdrage paa Landsbyerne, som ikke have anden Idræt, end at de besvære Bønderne og bruge anden Modvillighed, hvilke som give dennem ud for Kjeltringe, at sligt kan have noget Skin: da efterdi vi have tilbetroet dig at være vor Lensmand sammesteds, bede vi dig og ville, at du lader have et godt Opseende allevegne udi Lenet med sligt løst Folk, hvor de komme, saa at der forfares, hvad Besked de have med at fare, og hvis du nogle kunde betræde, som ikke have andet paa Landsbyerne at bestille, end ere uddragne at besvære Almuen, at du dennem lader straffe, som vedbør. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Ganløse den 24. Decembris Anno 1577.

Jydske Tegnelser. I, 255.

5.

Brev til Lavrits Skram, saa lydendes.

Vi Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom vi komme udi Forfaring, at Bønderne, som høste, pløje og arbejde her til Slottet og vor Ladegaard, ikke spises, og det at være aflagt udi højbaarne Fyrstindes vor kjære Fru Mo-

¹⁾ Lavrits Skram til Hastrup var Lensmand paa Koldinghus.

dørs Tid: da efterdi det andensteds saa holdes, at de fanger et Maaltid Mad om Dagen af Kjød, Sild, Kaal, Velling og anden gemen Spise, og det i lige Maade tilforn haver været Skik her, hede vi dig og ville, at du er fortænkt udi, her-
 efter, naar de enten skulle pløje, høste eller gjøre andet Ar-
 bejde her til Slottet eller vor Ladegaard, at du giver dennem et Maaltid Mad om Dagen, rammendes derudinden vort Gavn og Bedste, som vi dig tiltror, og at du samme Udspisning fører til Regnskab. Dermed sker vor Vilje. Actum Koldinghus den 28. Junii 1578.

Jydske Tegnelser. I, 278. Det meste af dette Brev er tidligere meddelt i Nyerups Skildringer af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tid. I, 377.

6.

Erik Lunge fik Brev, at Kgl. Majestæt selv vil betale og tilfredsstille Bønderne paa tre jordegne Bøndergaarde boendes ere.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom os elsk. Erik Lunge til Stougaard, vor Mand og Tjener, efter vor Begjæring for Magelaug og evig Ejendom underdanigst haver bevilget og udlagt til os og Kronen af hans Arvegods tvende Gaarde her udi Nørrejylland liggendes, den ene udi Vradø Herred udi Them Sogn udi Vorret By, Peder Severensen og Elle Peers ibor, og den anden udi Jerløf Herred udi Vurke liggendes, Bennidt Pedersen ibor; og vi derimod til Vederlag have naadigst udlagt hannem og hans Arvinger vor og Kronens Rettighed og Herlighed udi tre jordegne Bøndergaarde her udi Nørrejylland liggendes: den første udi Torrild Herred udi Bresten Sogn udi Søskov, Terkel Severensen, Sevren Terkelsen og Niels Severensen ibor, og de andre to udi Nørrevongs Herred udi Nykirke Sogn, kaldes Sønder-Kullemorten, den ene Hans Isaksen, Christen Nielsen og Terkel Nielsen ibor, og den anden Peder Christensen, Anders Nielsen, Peder Nielsen og Peder Hansen ibor, efter de Mageskiftebrevs Lydelse, paa begge Sider derom er udgangen: da have vi af vor synderlig Gunst og Naade bevilget, lovet og tilsagt, og nu med dette vort aabne Brev bevilge, love og tilsige at ville og skulle med det allerførste

selv paa vor egen Bekostning betale og tilfredsstille Bønderne paa for^{no} tre jordegne Bøndergaarde boendes for Ejendommen og deres Bønderrettighed udi for^{no} tre Gaarde, efter som for^{no} Erik Lunge med Bønderne om Kjøbet derpaa kan forhandle og til ens vorde. Og dersom han ikke kan paa vore Vegne derom med dennem komme til Ende og om Kjøbet blive ens, ville vi selv derom lade handle med dennem og siden derfor stille dennem tilfreds og forskaffe hannem derpaa Bøndernes endelige Skjøde, saa det skal blive hannem udi alle Maade uden Skade, og for^{no} Erik Lunge og hans Arvinger for^{no} Gaarde og Gods med al deres Ejendomme, Herlighed, Rente og rette Tilliggelse, intet undtaget udi nogen Maade, derefter at have, nyde, bruge og beholde for evindelig Ejendom, og os og Kronen saa vel som Bønderne efter denne Dag aldeles ingen Ret eller Rettighed der til eller udi at have udi nogen Maade. Actum Silkeborg den 2. Dag Septembris Aar 1578.

Jydske Registre Nr. 2, Fol. 181. — I et senere Brev (dat. 22. Novbr. 1578) gjør Kongen vitterligt, at han har tilsagt Erik Lunge 1½ Tusinde Daler til derfor at købe bemeldte jordegne Bøndergaarde.

7.

Christen Munk fik Brev menige Kronens Bønder udi Hads Herred anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, at menige vore og Kronens Bønder og Tjenere udi Hads Herred underdanigst til os haver suppliceret og tilkjendegivet, hvorledes de tilforn haver givet ½ Daler for hvert Brændesvin aarligen, naar ikke var Olden, og du nu paa vore Vegne ikke skal ville tage Penge for samme Svin, men at du maa beholde hos dennem forskrevne Brændesvin, til Olden er, saa de derover bliver mange Svin skyldige; og naar de paa een Gang dennem samtligen skulle udgive, bliver det dennem besværligt. Desligeste haver de for os ladet berette, hvorledes at de nu besværes med at tærskes, hvilket ikke af Arildstid haver været sædvanligt, og derover maa forsømme deres egen Pløjning, Avl og Bjerling, eftersom du af deres hosliggende Supplikats ydermere kan forfare. Thi bede vi og ville, at du dig herudinden forholder, eftersom af Arildstid dermed holdet er,

og herefter lader dennem fornøje dig med Penge for Brændesvin, naar ikke er Olden, saa vel som og for hvis Brændesvin, som de til dette Aar ere dig skyldige, derfor i lige Maade annammer Penge. Desligeste, om det ikke haver været sædvanligt, at de her til haver torsket udi Slotsladen, at de ikke heller dermed besværes. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Skanderborg den 13. Septembris 1578.

Jydske Tegnelser. I, 315. (Jfr. Nyerups Skildringer. I, 377—8).

— I et senere Brev (dat. 27. Novbr. 1579) gjør Kongen vitterligt, at da Bønderne i Vester Herred og Vester Herreds Birk under Riberhus Len klagede over, at de besværedes med Penge at udgive for deres Brændesvin, naar der ikke var Olden, saa tilstodes det dem i saadanne Aar at give tre Ort af en Daler i stedet for Brændesvin (J. Reg.).

8.

Lavrits Skram fik Brev Josva von Qvalen anrørendes, saa lydendes.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom du underdanigst lader give tilkjende, hvorledes at de Bønder, vi der udi Lenet have til Magelaug bekommet af os elsk. Josva von Qvalen, skulle staa tilbage med en Summa Penge, som beløber sig 163 Daler, og med en Oxe, som de skulde til Indfæstning have udgivet til hannem, den Tid han fik samme Gods med hans Hustru ¹⁾: begjærendes at vide, om du samme Summa Penge og Oxe paa vore Vegne skulde hannem lade fornøje efter den Besked, du tilforn haver fanget om saa meget vist og uvist at lade hannem fornøje, som er oppebaaret af Godset, siden vi finge det, og til det er gjort til Ende med hannem; eller og om Bønderne selv skulde hannem derfor tilfredsstille. Da efterdi saadan ny Indfæstning det synes fast ubilligt at Bønder, som tilforn have stedt, skulde atter stede, naar de bekomme nyt Herskab; vi ikke heller have oppebaaret den Indfæstning: bede vi dig og ville, at du samme Summa Penge og Oxe ikke lader fornøje hannem, ikke heller tilsteder, at den af Bønderne uddeles ²⁾; men hvis

¹⁾ Her er Tale om Oksviggaard i Højen Sogn (se Saml. til Jydsk Hist. og Topografi. VI, 22).

²⁾ D. e. inddrives ved retsligt Søgmaal (→Dele←).

du videre derom besøges, siger hannem, at han saadan Ubilighed ikke vil lade hos sig befinde. Dermed etc. Actum Frederiksborg den 12. Aprilis Aar 1579.

Jydske Tegnelser. II, 52.

9.

Henrik Below ¹⁾ fik Brev, Staffen Bull udi Leerskov anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, at endog vi ikke ere til Sinds efter denne Dag at købe noget selvegent Bondegods, have vi dog ligevel bevilget at ville lade give denne Brevviser, Staffen Bull i Leerskov, for sin Bondeejendom udi for^{nø} Leerskov og Egholt 300 Daler og 10 Alen Engelsk, efter som vi tilforn derom blev forenet med hannem, da vi vare udi Koldinghus Len. Thi bede vi dig og ville, at du med det første tager Skjøde og nøjagtig Forvaring af for^{nø} Staffen Bull paa for^{nø} sin Bondeejendom udi for^{nø} Leerskov og Egholt, og derfor lader fornøje hannem paa vore Vegne for^{nø} 300 Daler og 10 Alen Engelst, og siden lader indskrive samme Gaard i Jordebogen for en ufri Gaard, med de Vilkaar han er solgt. Dermed sker vor Vilje. Befalendes dig Gud. Skrevet udi Todbjerg den 4. Dag Decembris Aar 1579.

Jydske Tegnelser. II, 118.

10.

Henrik Below fik Brev, lydendes ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom du underdanigst lader give tilkjende, hvorledes at jordegne Bønder her udi Koldinghus Len beklager, at endog en af dem sidder for Gaarden og Jordskyld og Tynge, skulle ligevel de andre, som ere Medarvinger, besværes med Husbondhold, hvilket af gammel Tid ikke haver været sædvanligt, men den udi Morten Svendsens ²⁾ Tid at skulle være paa-

¹⁾ Lensmand paa Koldinghus.

²⁾ Om denne forhenværende Lensmand paa Koldinghus se O. Nielsen, Hist. Efterretn. om Malt Herred, S. 61 f. Hans Død (15de Februar 1574) omtales i de af mig udgivne Hist. Kildeskrifter. I, 555.

kommen. Da saa fremt du kunde forfare og udspørge, saadant ikke at være brugeligt udi andre Len, og at det dennem saa nyligen er paalagt, ville vi dennem dermed naadigst have forskaanet, dog at naar den, som Hovedmanden for Godset er, skal indskrives udi Jordebogen, skal han til en Bekjendelse give os en Daler eller tre Tønder Havre, og de andre, som have Lod og Del derudi, ikke at skulle med nogen anden Husbondhold besværes. Bedendes derfor og ville, at du derom forfarer Lejligheden og siden der efter dig forholder. Dermed etc. Actum Koldinghus den 2. Dag Februarii Aar 1580.

Jydske Tegnelser. II, 139.

11.

Kgl. Maj's Brev udganget, at hvilke jordegne Bønder i Koldinghus Len ville godvilligen afstaa deres jordegne Bøndergaarde, skal Lensmanden have Fuldmagt at lade omsætte deres Gaarde for temmelig Skyld og Landgilde.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi komme udi Forfaring, at her skal være en stor Hob jordegne Bønder udi Koldinghus Len, som dennem beklage, meget højere at være forskyldet til os og Kronen, end deres Gaardes Ejendomme kan taale: da dersom samme jordegne Bønder, som dennem udi saa Maade finde brøstholdne, til os og Kronen for^{ne} deres Bønderejendomme og Rettighed godvilligen ville afstaa, have vi naadigst bevilget, at samme deres aarlige Kroneskyld skal maa afsættes¹⁾, hvorom de skal maa besøge vor Lensmand her paa vort Slot Koldinghus, os elsk. Henrik Below, vor Mand og Tjener, og da skal han tage til sig Herredsfogden udi det Herred, Gaarden liggendes er, og uvildige Dannemænd, og siden taxere og sætte Gaardens Ejendom for en tilbørlig og temmelig Skyld og Landgilde, eftersom den kan taale, hvorfor han dennem udi Slottets Jordebog skal lade indskrive; og skulle samme Bønder siden ikke ydermere besværes med Skat eller i andre Maade, end som andre Kronetjenere, der ikke have selv frit jordeget Gods. Bedendes og bydendes for^{ne} vor Lensmand, at naar

¹⁾ D. e. nedsættes.

nogen jordegne Bønder her udi Koldinghus Len hannem paa vore Vegne besøge, som deres Bønderejendomme og Rettighed, efter de Vilkaar forskrevet staar, ville afstaa og os og Kronen opdrage¹⁾, at han da med Herredsfogden og uvildige Mænd samme deres Gaardes Ejendomme taxerer og sætter for en skjellig Skyld og Landgilde, og eftersom billigt og ret kan være, og dennem derfor udi Jordebogen indskriver, og dennem siden for^{ne} Gaarde med slig Frihed, som forskrevet staar, lader nyde og beholde. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Koldinghus den 1. Aprilis Aar 1580.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 96.

12.

Kgl. Maj.s Brev udganget, at Lensmanden paa Koldinghus skal lade forordne, at hvor nogen Bønder, som bo udi By sammen, give ens Landgilde og ikke have lige meget at bruge, skal Ejendommen dennem imellem skiftes.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom en Part vore og Kronens Bønder og Tjenere udi Koldinghus Len boendes tit og ofte have dennem imod os selv saa vel som og imod vor Lensmand sammesteds beklaget, hvorledes at der findes mængstedes Bønder, som bo udi By tilsammen, at somme af dennem have fast mere Ejendom at bruge til deres Gaarde end de andre, og de, som mindre have sammesteds, give mere Landgilde og maa ligevel holde ens Tynge ved dennem, som mere haver. Der over sig stor Urigtighed, Tvist og Irringe imellem Bønderne foraarsages, idet meste Part formener dennem derudinden at ske for kort. Begjærendes derfor, at imellem dennem maatte gjøres nogen Ligning, at det kunde gaa ligeligen og ret til. Da efter slig Lejlighed, og efter at det vilde give megen Vidtløftighed, Trætte, Skade og Fordærv Bønderne imellem, dersom hermed efter Loven med Rebning skulde fremfares, have vi for godt anset og nu hermed befalet og Fuldmagt givet os elsk. Henrik Below, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vor Slot Koldinghus, at hvor det ske kan med fleste Bønders Bevilling

¹⁾ D. e. overdrage.

og Samtykke tilsammen udi By boendes, maa og skal han paa vore Vegne med gode forstandige og uvildige Danne- mænd det saa handle og forordne, at den ene bekommer saa megen Ejendom som den anden, og at Gaardene gjøres alle lige gode paa Brugning. Desligeste at deres aarlige Land- gilde og Skyld bliver ens, som udi By tilsammen bo; dog at os og Kronen intet dermed afgaar, men at af al Byen gives herefter saa megen Skyld og Landgilde aarligen, som til des deraf gangen er, dog dermed imellem dennem alle ligeligen forordnes. Og skulle, hvor nogle faa udi en By herimod findes, den ringere Part ikke hindre det, som de fleste be- vilge og samtykke. Og udi hvilke af Byerne sligt ikke kan ske med fleste Bøndernes egen Bevilling, da skulle for^{ne} vor Lensmand deres Lejlighed antage os at tilkjendegive, og Bønderne sammesteds give og gjøre, eftersom de til des givet hæver, til vi videre derudinden forordne. Bedendes og byden- des menige Bønder og Tjenere udi Koldinghus Len, at I herudinden lader eder hørsomme og godvillige befinde, og udi det, som findes sømmeligt, tilbørligt og billigt, eder ikke besværer udi nogen Maade. Actum Frederiksborg den 29. Septembris Aar 1581.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 326—7.

13.

Kgl. Maj.s Brev udgangen til alle Kronens Tjenere udi Onsild Herred, som ligge og tjene til Mariager Kloster, at de herefter skulle gjøre Ranstog og være udi Nævn med andre

Kronens Tjenere.

Vi Frederik etc. Hilsede eder alle, vore og Kronens Bøn- der og Tjenere udi Onsild Herred, som ligge og tjene til Mariager Kloster, evindeligen med Gud og vor Naade. Vider, at vi komme udi Forfaring, at I skulle ville holde eder fri for Ranstog og andre Tog at gjøre, eller at være udi Nævn med andre vore og Kronens Bønder og Tjenere der udi Herredet til vort Slot Dronningborg liggendes. Da byde vi eder alle og hver særdeles hermed strængeligen befale, at I retter eder efter herefter saa vel som vore og Kronens Bøn- der og Tjenere til Dronningborg liggendes at gjøre Ranstog

og andre Tog, saa og at være udi Nævn, naar I derom lovligen bliver tilnævnt og kaldet; saa fremt nogen herudinden findes uhørsom, I da ikke derfor ville straffes som vedbør. Herefter I eder kunne vide at forholde. Ladendes det ingenlunde. Actum Kjøbenhavn den 21. Junii Aar 1582.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 398.

14.

Kgl. Maj's aabne Brev udganget om Jævning, som skal ske udi Koldinghus Len, at alle Gaarde, som ligge udi By sammen, skal gjøres lige gode paa Ejendom og Skyld.

Vi Frederik etc. Gjøre vitterligt, at eftersom vi have for godt anset, at alle vore og Kronens Bønder og Tjenere her udi Koldinghus Len, som sidde for fuld Redfels Gaarde og bo udi By tilsammen, dennem deres Gaardes Ejendomme og Skyld skulde sættes og gjøres ens lige, og derom tilforn ladet vort aabne Brev udgaa: og forfare, at dermed ikke endnu skal hos alle være efterkommet, efter[di] at nogle derimod skal findes stutzige og modvillige. Da efterdi at Bønder og Tjenere udi for^{re} Koldinghus Len os og Kronen tilhører, og derfor os frit er efter vor naadigste Behag derom at forordne, eftersom det kan være ligeligt, og den ene saa vel som den anden til Bestand; og efterdi alle skulle gjøre lige Tynge og Tjeneste med Ægt og Arbejde, have vi for billigt agtet, at de have hver lige Ejendomme, Brug og Bjeriug. Hvorfor vi have befalet og Fuldmagt givet, og nu med dette vort aabne Brev befale og Fuldmagt give os elsk. Henrik Below, vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot Koldinghus, at han uden videre Forhaling skal foretage at lade gjøre slig Jævning imellem vore og Kronens Tjenere, og dertil at skulle tage uvildige Dannemænd at lade forfare alle Gaardes Ejendomme og Tilliggelse, og dennem at lade omsætte og forordne til hver tilsammen udi Byer lige meget Ejendom og Brugning, og taxere dennem alle for lige Landgilde, saa at som de alle udi Tynge og Besværing ere lige, de ogsaa udi Skyld og Landgilde og paa Ejendom og Brugning maa blive og være lige. Og hvis nogen derudi haver sig at besvære for sin Stedsmaal, som han kan have

udgivet, da ville vi det derom saa have forordnet, at de samme uvildige Dannemænd, som om Gaardens Lejlighed forfare, skulle og sige derpaa, hvad den eller de, som bekomme noget af nogen anden Gaards Ejendom sig til Forbedring, skulle derimod igjen give de andre, som mister af den Ejendom, de havde, udi den Stedsmaal, de derpaa havde udgivet, hvilket de siden skulle være forpligtet at fornøje efter samme Dannemænds sige. Hvor ogsaa Lejligheden sig saa begiver udi samme Ligning og Jævning, at nogen jordeggen Bondes Ejendom eller af nogen Præstegaards Tilliggelse skulde tilskiftes og udi bemeldte Jævning i nogen Maade udlægges, da skulle de Mænd, som derpaa bliver forordnet, strax paa andre Steder af samme Bys Ejendom udlægge til samme jordeggen Bonde eller Præstegaard saa megen Ejendom, som han mister; saa for^{ne} Jævning bliver for den Skyld uforhindret. Vi ville dog hermed ikke have ment eller forstanden nogen Bol eller Bolsmænd, at de skulle stedes til nogen slig Jævning med Gaarde, men de at blive her efter som af Arilds Tid. Thi bede vi og byde alle vore og Kronens Bønder og Tjenere, som sidde for fuld Redsels Gaarde her udi Koldinghus Len; at de dennem til slig Ligning og Jævning lader villig findes. Dersom sig og nogen imod denne vor Forordning modvillig skikkendes og forholdendes vorder, da skal det være vor Lensmand hermed befalet paa vore Vegne om dens Gaards Lignelse at forordne, eftersom Lejligheden tordrer, og den at forse sig paa andre Steder, hvor hannem lyster. Bydendes og befalendes for^{ne} vor Lensmand denne Befaling og Forordning med det første uden Forhaling at efterkomme og fuldgjøre. Ladendes det ingenlunde. Actum Nygaard den 16. Octobris 1582.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 427.

15.

Menige Undersaatte udi Rye finge Brev at maa være forskånet for Landgilde saa og for Ægt og Arbejde til Paaske over et Aar, naar man skriver 84, med saadanne Vilkaar og Besked, som efterfølger.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at efter vi forfare og selv set og fornummet have, hvorledes vore Under-

saatter udi Rye af deres egen Efterladenhed og Forsømmelse meget skulle forarges fra den Stand, det udi samme Rye tilforn været haver, baade med Huse og Bygning og med Husholdning, saa at deres Huse og Gaarde forfalde og ikke ved tilbørlig Hævd og Bygning holdes, at vore Hofsinder eller andre vore medhavendes Folk og Tjenere, naar vi did hænde at komme, ikke kunne bekomme Værelse eller Staldrum, heller med Underholdning kunne blive saa forsørget for deres tilbørlig Betaling, som det sig burde; og eftersom vi slikt billigen have til Sinde ført at ville have ved de Middel forekommet, dermed vort og Kronens Gods for saadanne nogle deres Uduelighed og Forsømmelse skulde forødes og fordærvs: da ere vi ligevel til Sinds vorden, endnu paa nogen Tid Lejligheden med for^{ne} vore Undersaatter at anse og at forsøge, om de af Gode ville lade dennem derhen bevæge baade til deres egen Nødtørf, Gavn og Bedste, og til vort og Kronens Gods Forbedring, de paa boendes ere, dennem at befytte. Og efter den Lejlighed og naadigst Betænkende, paa det for^{ne} vore Undersaatter udi for^{ne} Rye maa vor naadigste Mening fornemme og derefter foretage med ydermere Flid at bygge, nære og bjerge dennem: da have vi af vor synderlig Gunst og Naade undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at for^{ne} vore Undersaatter udi Rye maa og skulle være og blive kvit, fri og forskaanet for Landgilde saa og for Ægt og Arbejde fra denne Dag til Paaske førstkommendes over et Aar, naar man skriver efter Christi Fødsel 84. Og efter at vi udi saa Maade dennem benaadiget [og] aldeles er udi den naadigste Forhaabning, at de deraf skulle forbedres og desbedre komme til Bygning, Næring og Bjering, da skulle de herimod være forpligtet alle og hver deres Gaarde inden for^{ne} Tid, Paaske næstkommendes over et Aar, at bygge og forbedre, at de udi alle Maader kunne være ustraffelige; og skulle de dennem derefter ved god Hævd og Magt holde, og efter for^{ne} Tid forløben er, aarligen til gode Rede udgive og forneje den aarlige Landgilde, som hver pligtig er. Og skal vor Lensmand lade tage uvildigt Syn til hver Gaard, at lade forfare, hvad Brøst som findes, og derefter forelægge og foreholde dennem denne vor alvorlige Mening og Vilje at have udi Agt og efterkomme, og siden efterhaanden have

dermed Indseende, som det sig bør. Og dersom nogen be-
findes efter for^{ne} Tid forgangen ikke at have bygt og for-
bedret deres Gaarde, saa at paa dennem da er noget byg-
fældigt og lasteligt, ellær og nogen efter samme Tid deres
Gaarde ikke ved god Hævd og Magt holde, saa de blive ved
god Bygning og ustraffelige, da skal for^{ne} vor Lensmand
Fuldmagt have, den i saa Maade findes forsømmelig uden
videre Lovmaal eller Modsigelse strax at afsætte fra sin
Gaard eller Bolig, og siden samme Gaard eller Bolig paa
vore Vegne stede og fæste til en anden, som duelig er og
den vil bygge, forbedre og ved god Hævd og Magt holde og
i rette Tide vil udgive og fornøje hvis Rettighed os og Kro-
nen deraf bør. Herefter sig vor Lensmand her paa vort
Slot Skanderborg, saa og for^{ne} vore og Kronens Tjenere udi
Rye udi alle Maade ville og skulle vide at rette og forholde,
vor Lensmand, saa fremt han ikke vil stande os derfor til
Rette, og for^{ne} vore Undersaatter udi Rye under den Pligt,
forskrevet staar. Actum Skanderborg den 26. Januarii Aar
1583.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 451.

16.

*Kgl. Maj.s aabne Brev udganget til Kronens Tjenere udi
Vester Herred, Gjøring Herred og Skadz Herred, at de skulle
bjerge og indhøste hver den Anpart af de Enge til Riberhus,
som dennem er tillagt.*

Vi Fræderik etc. Hilse eder alle vore og Kronens Tje-
nere udi Vester Herred, Gjøring Herred og Skadz Herred
boendes, som ligge og tjene til vort Slot Riberhus, evinde-
ligen med Gud og vor Naade. Vider, eftersom vore og Kro-
nens Tjenere udi Ballum Birk, som plejede tilforn at tilhjelpe
at bjerge og indhøste vore Enge til vort Slot Riberhus lig-
gendes, ere nu derfra forlente, og det derfor vilde falde de
andre vore Tjenere, som til for^{ne} Engbjerger med for^{ne} Bal-
lum Birkemænd vare forordnede, besværligt samme Engbje-
ring at fulddrive: da ville vi dermed saa have forholdet, efter-
som det nu forordnet er, at vore og Kronens Tjenere udi
for^{ne} Vester Herred boendes, saa mange som ligge og tjene

til for^{ne} vort Slot Riberhus, skulle avle og bjerge og indhæste hvis Enge, som for^{ne} Ballum Birkemænd tilforn avlet have, og at vore og Kronens Tjenere udi for^{ne} tre Herreder, Vester Herred, Gjöring Herred og Skadz Herred, skulle alle samtligen og hver den Anpart, som dennem tillagt er af for^{ne} Enge, til vort Slot Riberhus bjerge, indhæste og indavle. Thi bede vi eder alle og hver særdeles strængeligen byde, at I vide eder herefter at rette, og for^{ne} Enge i saa Maade aarligen betidligen og uforsømmeligen, naar I derom tilsiges, at indhæste og indavle; saa fremt nogen herimod findes forsømmelig og overhørig, den eller de da ikke ville derfor tillaes og straffes som u lydige og overhørige. Laden- des det ingenglunde. Actum Havreballegaard den 9. Dag No- vembris Aar 1583.

Jydske Registre Nr. 3, Fol. 561.

17.

Menige Bønder udi Silkeborg Len finge Brev at maa ødelægge Ræve, ut sequitur.

Vi Frederik den anden etc. Hilse eder alle, vore og Kronens Bønder og Tjenere, som ligge og tjene til vort Slot Silkeborg, evindeligen med Gud og vor Naade. Vider, at efterdi Ræve meget forøde Raadyr og Lam, gjøre og Bøn- derne paa deres Smaakræ megen Skade, da ville vi eder alle og hver have frit fore tilladt, saa og befalet, at udgive¹⁾ og i andre Maade eftertragte og ødelægge Ræve og Ræveunger udi for^{ne} Silkeborg Len, hvorføre sig hver derefter vil be- flitte. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Frede- riksborg 29. Julii Aar 1584.

Jydske Tegnelse. II, 514.

18.

Kgl. Majs Brev udganget, at her efter ikke skal ske Jævning eller Rebning paa Kronens Gods udi Koldinghus Len; men hver at skulle lade sig nøje med hvis han nu haver til sin Gaard.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at efter som til des paa nogen Tid haver været megen Uenighed, Kiy, Klam-

¹⁾ Betyder vel: forgive.

mer og Trætte iblandt vore og Kronens Tjenere i Koldinghus Len med Rebning og Jævning, som er sket der sammesteds, og vi formærke, at de udi samme Uenighed ere og blive jo mere og mere fremfarendes, saa at de søge og tragte endnu efter videre Fornyreringe og Trætte, at dersom slig deres Ubesindighed ikke blev forekommet, skulde saadan Klammer og Trætte blive uafadelig, dennem selv til største Besvær, Forsømmelse og Skade; og efterdi vi med stor Bekostning have udskiftet alle andre Lodsejere udi de fem Herreder udi for^{ne} Koldinghus Len og gjort os det til Endel, saa at os er frit fore uden nogens Indsigelse og Klage at gjøre eller lade udi samme Len, som os synes bedst efter vor egen Behag og Vilje; vi og derfor ere og ville være fortænkt at gjøre Forordning udi samme Len udi hvis uordentligt findes, eftersom os og vore Undersaatter og Tjenere sammesteds kan nyttigst og gavnligest være: da paa det saadan Urolighed der udi Lenet maa en Gang for alle blive afskaffet, ville vi, at nu herefter mere ikke skal ske nogen Jævning eller Rebning paa vort og Kronens Gods, saa vidt nu er liggendes til for^{ne} vort Slot Koldinghus, men at hver skal uden al videre Klage og Klammer sig lade nøje med hvis som han til sin Gaard nu haver udi Haand og Brug. Er og nogen, som sig hermed ikke vilde lade være sagt og undervist til Rolighed og lade sig nøje med hvis som nu er til hans Gaard liggendes, da maa og skal han paa andre Steder sig forse, hvor han kan mene sig bedre faren. Dersom han og ikke vil afflytte og ligevel udi sin urolig Forsæt med Klage og Trætte der om vilde blive beharrendes, da skal vor Lensmand hannem afsætte af sin Gaard, og Gaarden til en anden bortfæste, som sig vil lade dermed benøje. Thi bede vi og byde vor Lensmand paa for^{ne} vort Slot Koldinghus, som nu er eller herefter kommendes vorder, at han sig aldeles vider herefter at rette, og ikke tilsteder nogen til videre Reb og Jævning eller nogen Kiv og Trætte derom, men alvorligen holder derover. Og dersom nogen vil sig i nogen Maade herimod noget understaa med videre Trætte om Jævning eller Reb, at han den da af Gaarden afsætter, og sig herefter haver aldeles at rette. Ladendes det ingenlunde. Actum Frederiksborg den 18. Maji Aar 1585.

*Peder Rantzov*¹⁾ fik Brev, Enkerne udi Ballum at skulle beholde deres Gaarde uden Indfæstning, ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, at Enker paa vore og Kronens Gaarde udi Ballum have underdanigst til os suppliceret og tilkjendegivet, at de tiltales, enten at skulle fæste deres Gaarde eller vige af dennem, som og denne Brevviserske Kirsten Christens udi for^{ne} Ballum særdeles til os haver suppliceret, at hende hendes Gaard er forbuden, endog hun den udi ingen Maade skal have forbrudt. Begjærendes underdanigst, at de maa blive ved deres Gaarde og nyde den Ret, som Enker andensteds paa vort og Kronens Gods nyde. Eftersom du af begge Supplicatser her indlagt haver at forfare. Da efterdi vore Breve ere udgange, at Enker paa vort og Kronens Gods her over alt Riget skulle nyde deres Gaarde uden Indfæstning, imedens de sidde udi deres Enkesæde²⁾: bede vi dig og ville, at du Enkerne udi Ballum det og i lige Maade lader nyde, mens de ere Enker og ærligen fører deres Enkestand. Dermed etc. Actum Koldinghus den 26. Junii Aar 1586.

Jydske Tegnelser. III, 42.

Peder Rantzov fik Brev Kronens Tjenere udi Ballum anrørendes.

Vor Gunst tilforn. Vid, at vore og Kronens Bønder udi Ballum Birk, som du udi Forlening haver, have underdanigst til os suppliceret, hvorledes de fast over Maade og Billighed skulle besværes med Ægt og Arbejde, Pløjning og anden Arbejde at gjøre til din Gaard Trøjborg, ikke alene til den

¹⁾ Peder Rantzov havde afstaaet Vamdrup Gaard til Kronen og til Erstatning faaet Trøjborg med Forlening paa Ballum Birk. Han var en af sin Tids værste Bondeplagere. (Se Nr. 20—1.)

²⁾ Et Kongebrev af dette Indhold findes udstedt 1565. Der var den Gang nemlig klaget over, at naar en Bonde paa Kronens Gods døde, nødtes Enken til at fæste Gaarden paa ny. Kongen forordnede derfor, at saa længe vedkommende Enke forblev ugift, skulde hun beholde Gaarden uden at give nogen ny Indfæstning (Registre over alle Lande Nr. 8, Fol. 114).

Bygning, som du haver under Hænder, men og at pløje og avle baade til din Gaard, saa og til andre flere Gaarde, som du selv lader bruge der udi Lenet, saa at de derover deres egen Avl og Arbejde aldeles maa forsømme og efterlade, og med Tiden overgive Huse og Gaarde; underdanigst begjærendes at maa herudinden bekomme nogen Forskaansel og nyde og blive ved den Pligt og Rettighed, som de have gjort til vort Slot Riberhus og til os og Kronen af Arilds Tid, som du videre af deres hosliggende Supplicats haver at forfare. Og efter at du om samme deres Supplicering giver til Kjende, som vi af din Skrivelse have os underdanigst ladet berette, at hvad belangendes det, de kunne beklage dennem, til din Bygning at besværes, da skal samme Bygning nu være kommen saa vidt, at den udi denne Sommer aldeles bliver endt, saa de derfor herefter skulle blive hermed forskaanet; og hvad deres Klage over Arbejde til din Avl kunde anrøre, at du dennem derom havde ladet tilbyde, at dersom de vilde af hver Gaard hjælpe og pløje to Dage og udføre Møg to Dage om Foraaret, og i lige Maade om Efterhøst pløje to Dage og føre Møg to Dage, at de da over det ikke skulde blive ydermere besværet. Da have vi saadan din Erklæring ladet dennem foreholde, og de dertil svaret: at endog paa deres Anfordring hos dig skal være gjort dennem Fortrøstning, i saa Maade at skulle med dennem holdes og ikke videre besværes, da skal det ligevel ikke være efterkommet; men saa snart de ere hjemkommen fra dig, er din Fogeds Bud kommen og dennem tilsagt ikke alene om Pløjning, men ogsaa om anden Høstarbejde, foruden lange Rejser og Ægter at gjøre, endog denne to Dages Pløjning skal være dennem besværlig nok, at de maa sende deres Plov med Heste og Øxen og Folk med Underholdning fra deres Huse og egen Næring, hver Gang at blive fire Dage ude, efterdi de om Dagen eller Aftenen, førend de andre Dage skulle pløje, maa dennem fremsende, og hvilken Dag de igjen maa hjemdrage, kunne de med deres uddrevne Heste og Øxen ikke være om deres egen Næring. Og endog det dennem med for^{ne} Pløjning og Møgægt skal være besværligt noksom, da have de dennem endelig overtaget, at dersom det derved aldeles maatte blive, og de ikke ydermere med nogen anden Ægt eller Arbejde skulle besværes end to Dage udi Før-

aaret at pløje og to Dage at føre Møg, og udi lige Maade fire Dages Arbejde om Efterhøst med Pløjning og Møgægt, ville de samme Tids Arbejde dennem overtage at gjøre, hvis de dermed kunne blive forskaanet. Da efterdi du dig haver erklæret og erbødet dennem, dermed at lade blive, have vi givet dennem den Fortrøstning, at de derover ikke skulle blive besværet. Thi bede vi dig og ville, at du for^{ne} vore og Kronens Tjenere, efter dit eget Tilbud, ikke med videre Arbejde lader besvære, end af hver Gaard med to Dages Pløjning og to Dages Møgægt om Foraaret, og i lige Maade fire Dages Pløjning og Møgægt om Efterhøst; og hvis du af den Pløjning videre kunde dennem forskaane, at du det ogsaa vilde gjøre, og i saa Maade handle med dennem, at de kunde blive ved Magt. Anseendes, at endog de dig ere naadigst undt og forskrevet saa fri som dit eget Arvegods, saa medfører og indeholder dog vort Forleningsbrev, at du dennem skulde holde ved Lov, Skjellighed og Ret, og derover med ingen ny eller usædvanlig Paalæg besvære. Dermed sker vor Vilje etc. Actum Koldinghus den 26. Junii Anno 1586.

Jydske Tegnelse. III, 88—9.

21.

Peder Rantzov fik Brev, Bønderne udi Ballum Birk anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, at som du underdanigst haver ladet give os tilkjende, hvorledes at vore Under-saatter udi Ballum Birk ere til Herredsting og Landsting tildømt at skulle efter Loven og Recessen stande til Rette for Uhorsom imod dig, og [du] begjærer, at efterdi de befindes saa uvillige til den Hoftjeneste at gjøre til din Gaard Trøjborg, om du da maatte igjen lade bygge den Ladegaard Bringstrup¹⁾, som tilforn haver været udi for^{ne} Birk, at de til den herefter kunde gjøre deres Pligt og Rettighed, efter at de samme Ladegaards Ejendom saa vel som andre deres Gaarde, de udi Fæste have, efter for^{ne} Dom skulle have forbrudt. Da efterdi vi formærke, at for^{ne} Dom ikke udtrykkelig skal formelde, at de for den Forseelse skulle have forbrudt

¹⁾ D. e. Brinke eller Brinkegaard (jvfr. Tegn. o. a. L. VIII, under ^{11/11} 1562).

deres Gaarde, men alene at de efter Recessen skulle stande til Rette for Uhørsom og Ulydelse, som er tre Mark for hver Gang, og efterdi at de have vort Brev paa for^{ne} gamle Lade-
gaards Ejendom, som vi ikke uden des vigtigere Aarsag ville rygge og igjenkalde, kunne vi udi for^{ne} din Begjæring ikke bevilge, medens ellers lade dig frit at nyde af for^{ne} vore Tjenere den Rettighed med Ægt og Arbejde, som vort aabne Brev, vi seneste have dig meddelt, tilholder; dog du derudinden selv vil beramme Billighed og Maade, anseendes, at de dig til Forlening ere forskrevne, og du derimod skal holde dennem ved Lov, Billighed og Ret. Dette vi paa din Skrivelse derom naadigst ikke ville forholde. Befalendes etc. Actum Frerslev den 13. Martii Aar 1587.

Jydske Tegnelser. III, 145.

22.

Kgl. Majs Brev om Skoven at frede udi Koldinghus Len, om Husbondhold til Lensmanden at give, og om Indester og Husmænd ikke at maa have uden Lensmandens Bevilling.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledes at der skulde være nogen jordegne Bønder udi Koldinghus Len, som vægre dennem udi at give Husbondhold, efter som de dog af Arilds Tid givet haver til fremfarne Lensmænd; desligeste at skulle være nogle, som sig understaa at hugge udi deres Skove uforvist, saa og at hugge og udrydde Underskoven efter deres egen Tykke og Vilje; sammeledes at ogsaa en Part tager til dennem Husmænd og Indester og andre fremmede, uden Vidskab og Tilladelse, som forherde¹⁾ Gaardene og forøde Skovene: da efterdi det er Bønderne selv paa deres jordegne Gaarde, saa og mest deres Efterkommere, skadeligt, at de efter deres Vilje skulle forhugge Skovene, vi ogsaa med ikke ringe Bekostning have gjort os for^{ne} Koldinghus Len til Endel og fri Vildbane, hvorfor vi ingenlunde ville tillade Skovene at forhugges eller Underskoven at forødes, og derfor tilforn have ladet vort Forbud udgaa, at ingen skulde uforvist hugge enten udi jordegne Skove eller anden Skov, Fællig eller Ene-

¹⁾ o: verheeren.

mærke, hvilket vort Forbud vi formærke nogle dennem nu modvilligen skulle imodsætte og ikke alene selv hugge, men og tillade deres Indester, Husmænd og andre uden Besked og Forlov udi deres Skove at hugge: da ville vi hermed strængeligen og alvorligen forbudet have, saa vel jordegne Bønder som andre over al Koldinghus Len noget at hugge eller hugge lade, rydde eller rydde lade, lidet eller meget udi nogle Skove udi for^{ne} Koldinghus Len, jordegne Skove eller andre Skove, Enemærke eller Fællig, uden det dennem bliver forvist af vor Lensmand paa vort Slot Koldinghus, som nu er eller her efter kommandes vorder, paa vore Vegne, eller hans Fuldmægtige. Og skal for^{ne} vor Lensmand være forpligt, naar jordegne Bønder derom til deres Nødtørft lader fordre, dennem da at lade paa deres jordegne Skove det forvise, hvor og hvilken Tid mindst kan være til Skovskade. Og efterdi Skoven meget forødes af de Indester og Husmænd, som de jordegne Bønder tage til dem udi huse, da ville vi, at ingen Jordegne skal tage udi sin Behusing nogen Indeste eller Husmand eller anden Selskab, uden han det tilforn haver givet vor Embedsmand paa vort Slot Koldinghus tilkjende. Saa fremt nogen Skade, ihvad det være kunde, sig tildrager af saadanne fremmede, de da ikke, som dennem uden vor Embedsmands Vidskab og Tilladelse have taget til Huse, ville stande derfor til Rette, saa vel som de Skaden gjort have. Og efterdi at det altid udi fremfarne Lensmænds Tid haver været sædvanligt, at jordegne Bønder der udi Koldinghus Len saa vel som andre have givet Husbondhold, de og endnu mesten derudinden villig og tilbørlig lade befindes, undertagne nogle som sig derover stille modvillige, ville vi dennem alle og hver strængeligen og alvorligen have foreholdet, budet og befalet, at de rette dennem efter, her efter saa vel som tilforn, at give vor Embedsmand paa for^{ne} vort Slot Koldinghus Husbondhold, som det til des haver været sædvanligt. Saa fremt nogen befindes derudinden modvillig, de da ikke ville tiltales, deles og straffes derfor uden Naade som ulydige og modvillige. Her efter alle og hver ville have [sig] at forholde. Ladendes det ingenlunde. Actum Skanderborg 24. Martii Anno 1587.

Kulturhistoriske Efterretninger fra det nordlige Vendsyssel.

Af A. Peter Gaardboe.

Naar der er Tale om Menneskeslægtens Udvikling, hører man undertiden den Mening fremsat, at Sæderne ikke ere bedre nu end for hundrede Aar siden, eller med andre Ord, at Verden, som man siger, ikke bliver bedre. At dette ikke forholder sig saa, mener jeg i det Følgende at kunne godtgjøre dels ved Beviser hentede fra personlige Iagttagelser og dels ved historiske Efterretninger. I Fortiden vare Drukenskab og Slagsmaal meget almindelige, hvor mange Folk vare samlede, f. Ex. ved Sessioner, Markeder o. s. v., og min Fader fortalte ofte, at da han for omtrent 70 Aar siden kom til Session i Hjørring, sloges man der saa voldsomt, at Blodet flød i Rendestenene, og jeg selv har i de sidste 40 Aar været Vidne til Slagsmaal paa Markeder og Sessioner i flere af de nordlige Byer i Vendsyssel, og de fleste ældre Folk maa naturligvis have set det samme og lagt Mærke til, at saadant, saavel som Drukenskab, nu gaaer mindre i Svang; ja man vil i vor Tid vanskelig i slige større Forsamlinger kunne faae saadant at se, ligesom man nu meget sjælden vil træffe paa andet end et godt Forhold mellem Naboer, og dog ved man, og jeg har selv i mine Drengenaar — for omtr. 40 Aar siden — hørt og set, at hvor der, som dengang ikke var sjældent, boede to Bønder sammen, jeg mener vare Naboer, var Forholdet i Almindelighed saaledes, at hvis de ikke sloges, saa skjændtes de.

Ogsaa mindes jeg, at der paa samme Tid ofte saaes Beretninger i Aviserne om Indbrudstyveri, hvilken Forbrydelse nu meget sjælden begaaes paa Landet, hvorimod den ikke er saa ualmindelig i de større Byer, og forekommer det ogsaa mig, at de lavere Samfundsklasser i Byerne med Hensyn til Sædelighed ikke staae højere og maaske ikke saa højt som den almene Landbefolkning. Af det allerede Anførte sees, at Sæderne vare mere raa for omtrent 50 Aar siden, og vil man gaae endnu et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, staaer man nær ved den Tid — 1788 — da Forordningen om Stavnsbaandets Løsning blev given, og man ved, hvorledes Bønderne da bleve behandlede af Herremændene, som forholdsvis vare lige saa udannede som deres »Tjenere«, hvem de endogsaa solgte eller bortbyttede med andre Varer, som jeg forhen har oplyst i min Beretning om Forholdene paa N. Elkjær Gods i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede¹⁾. Gaaer man endnu hundrede Aar tilbage i Tiden, vil Forskjellen, med Hensyn til Moraliteten, mellem da og nu blive større, og vil jeg derfor meddele nogle historiske Efterretninger fra denne Egn til Oplysning om Kulturtilstanden og Retsforvaltningen i det 17de Aarhundrede.

Jennet i Raabjerg Sogn, som 1662 var $\frac{1}{2}$ Bol, der tilhørte Fru Lene Rud til Udbygaard, hørte 20 Aar senere til Leerbæk, Elling Sogn, hvilket sees af, at Ridefogden paa bemeldte Herregaard den 10de Januar 1681 paa Horns Herreds Ting²⁾ »gav Last oc Klage ofuer det Drab, som des Wære er gjort i Jerup sidstafuigte Nyt Aars Aften paa hans gundstige hosbundz tienner Christen Christensen i Jennet af Niels Stephensen i Jerup, oc liuste for alle huisz Loumaal i same sag paa hosbundz oc bemeldte Sal. afdøde Christen Christensens oc alle paa Rørende oc ved Kommendisz weigne Kand hafue at udføre ved Lou oc Domb.« Da Afhjemlingen af Synsmændenes Forretning i denne Sag paa Horns Herreds Ting turde have særlig Interesse, meddeles den ordret efter Tingbogen: »Saa frembstod i Dag — den 1ste Februar 1681 — for Reten bem. siuns Mænd oc afhieemed deris siun ued Æd efter Recessen, at de den 8de Januari sidstafuigte siuned

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. 5 B. S. 145.

²⁾ Tingbogen.

Christen Christensen i Jenned, som Var ihjelslagen, hans Saar oc skade; da saae di først, ofuen i hansz hofued haffde hand faaed it stor slaug oc Var it huol udi, oc it slag i hansz thinding oc panden om øynen, oc i hansz Anszigt Var sorte blaa, oc blod Runden, paa axelet Var hand oc saa blaa, oc den høyre side Var meged blaa oc ilde slagen saauelsom ofuer lenden Var meged ilde med faaren som snar igjommel slagen, Ellers paa Laaren oc hiemeligheden Var nogen blodig Rebeler, som di siuntes iche Var uden i huden; Same Dag saae di Niels Christensen i Troldborig — hand hafde it blodig slag ofuer sit vinstre øye — i Tindingen, som hand berretted, hand blef slagen same tid af Niels Stephensen i Jerup, der hand slog broderen ihjel; dete afhiemelede di for it fuld siun.«

Efter de afgivne Vidneforklaringer¹⁾ var denne Sags Sammenhæng saaledes. »Nytaars Aften noget før Aften« kom fornævnte Christen Christensen i Jennet og hans Broder Niels Christensen i Troldborig kjørende fra Mølle — utvivlsomt fra Ellinggaard — til Jerup, hvor de toge ind hos en Søren Olesen, som var gift med deres Søster, og som gav dem »En podt øl eller noget mere«. Efterat dette var fortæret, gik Niels Christensen ud i Gaarden, hvor han traf Søren Olesens »Gaardmand« — Nabo — »Niels Stephensen, som gik og forede sine Kreature — »Kreter« —. Niels Christensen »bad hannum uel Være eller helsede hannum«, og da Niels Stephensen netop gik med noget Hø under Armen, bad Niels Christensen ham om at give sine »Kreter« noget deraf, hvilket Niels Stephensen ogsaa gjorde. Christen Christensen i Jennet, som nu ogsaa var kommen ud i Gaarden, sagde til Niels Stephensen: »Gifuer Du hans Kreter, saa skal Du gifue mine oc saa med;« men om dette skete, kan ikke sees. Niels Christensen af Troldborig bad nu Niels Stephensen om at gaae med ind til hans Søster — Søren Olesens Kone —, hvem han bad om at sælge sig »En halw Kande øl til den Dannemand«, hvilket hun ogsaa gjorde, og efterat »Di nogen stund hafde set tilsammen i god forligelsze,« gik Christen i Jennet først ud og siden efter de andre. Søren Olesens Kone gik og røgtede sin Husgjerning til hellig

¹⁾ Horns Herreds Tingbog fra 1681.

Aften, da et af hendes Børn kom ind og raabte: »Bege mine Morbrøer kommer med thou dragen Knive«, og idet Moderen nu gik ud i Døren, kom Christen i Jennet hen imod hende og sagde: »Hvad siger du nu, Søster; huor gord det nu til?« da sagde hun: »Jeg ued det intet, ieg tenchte, brorlille, at du uar hiemb Kiørt,« oc i det same Kom Niels Stephensen oc slog hannum med en Kiep eller træ i hans hofued, saa hand stued paa henderne, slog saa til hannum igien, til hand faldt gandsche til Jorden.« — Søren Olesen i Jerup forklarede i Retten, at da hans Svogre vare færdige til at kjøre ud af hans Gaard, sagde Niels i Troldborg til Niels Stephensen: »Farvel brorlil oc tak som en Dannemand for dit Hø,« hvortil Christen i Jennet gjorde den Bemærkning: »om det var saa«, og svarede Niels Stephensen dertil: »Ved Du Andet?« falt dem saa adskillige schieldsord imellum; saa bad ieg Christen i Jennet, hand schulde gifue sig tilfredz oc side i sin Vogn oc kjøre hiemb. Da sagde han: »Huad vil Du hafue?« oc hafde i det same en dragen Knif i sin Haand oc skar hannum ofuer hans Nese med, oc som han siden gik oc suingede med i Niels Stephensens Gaardsrum, oc siuntes han — S. Olesen — at Niels Stephensen kun gjorde Nød-uæрге den tid.«

Af de anførte Vidneforklaringer fremgaaer, at Brødrene Niels i Troldborg og Christen i Jennet vare færdige til at kjøre fra Søren Olesens i Jerup, da Skjænderiet, som gav Anledning til det paafølgende Slagsmaal og Drab, opstod som Følge af, at Christen i Jennet tilkjendegav sin Tvivl om, at Niels Stephensen var en »Dannemand«, som Niels i Troldborg kaldte ham, da han bød ham Farvel og takkede ham for hans Hø. Brødrene Niels og Christen maa saa være staaede af deres Vogne igjen for at skændes og slaaes med Niels Stephensen, hvilket sees af Søren Olesens Forklaring om, at Christen Jennet siden gik og svingede med sin Kniv i Niels Stephensens Gaardsrum, hvorfra han saa, som foran nævnt, søgte hen til Svogerens Dør, hvor Niels Stephensen tilføjede ham de ommeldte voldsomme Slag. Christen i Jennet, og sandsynligvis ogsaa hans Broder Niels i Troldborg, maa have forfulgt Niels Stephensen hen i hans Gaard; thi en Jens Olesen i Jerup afgav den Forklaring for Retten, at han saae Christen Jennet komme med en dragen Kniv til

Niels Stephensens Ladedør, og da Jens Olesen gik ind med Niels Stephensen, kom Christen Jennet efter dem og svingede over dem med sin Kniv. Niels Stephensen maa jo saa være bleven tilsinds at ville jage de to stridbare Brødre ud af sin Gaard, hvilket just heller ikke skete paa nogen lempe- lig Maade, og uagtet der egentlig ikke havde været nogen »V—stand« imellem Niels Stephensen og Niels Troldborg, gav den Førstnævnte dog ogsaa ham et voldsomt Slag af en »Vogn Kiep eller slo Kiep« i Hovedet, og da N. Troldborg fornåm, at Blodet randt ham ned over Øjnene, tog han sin Kniv og lagde den paa »Skaden«. Efter Synsmændenes foran meddelte Forklaring maa det antages, at Niels Stephensen har bibragt Christen Jennet flere Slag end de to, han gav ham uden for Søren Olesens Dør, og som maa have været meget voldsomme, da han aldeles faldt til Jorden ved det sidste. Hvorledes Christen Jennet er kommen hjem, kan ikke sees af Tingbogen; men Nytaarsdag — Dagen efter Slagsmaalet — hen mod Aften kom hans Kone, Karen Nielsdatter, til Christen Olesen i Uggerhal, Raabjerg Sogn, og bad ham om at følge med til hendes Mand, og fortalte denne nu, at han havde været i Mølle — uden Tvivl ved Ellinggaard —, hvor han havde faaet Brændevin for 1 Skilling. Siden var han hos en Morten i Elling, hvor han købte 2 Par Træsko, og hvor de, Broderen og han, fik Brændevin for 4 Skilling. Paa Hjemvejen kom de til hans Svoger, Søren Olesen i Jerup, og vare noget beskænkede, og hvor han — som foran vist — var kommen i Lav med »en ofr Voldz Mennische«, Niels Stephensen, som havde gjort ham hans Skade, og maa Christen Jennet være død faa Dage efter som Følge af den lidte voldsomme Overlast, da hans Lig blev synet den 8de Januar. Et andet Vidne, Christen Olesen i Lyngshede, forklarede for Retten, at den afdøde Christen Jennets Enke havde yttret til ham, at hendes sal. Mand ikke havde nogen Anden at skyldte for sin Skade end oftnævnte Niels Stephensen, som ogsaa samme Dag, som i Tingbogen anført, stod ledig og løs for Retten og forklarede, at han ikke nægtede, at han jo havde slaaet Christen Jennet med en Vognkjæp eller Træ, men paastod derhos, at det var sket som Nødværge, da han blev »søgt med en dragen Kniv«.

Hvorledes Dommen blev i denne Sag, kan ikke oplyses,

da Sagens Behandling i Retten sluttes med en Tilstaaelse fra »Stævns mændene« om, at de havde stævnet Sandemændene i Horns Herred til at gjøre deres Ed og Toug i bemeldte Drabssag.

Af Christen Jennets Forklaring til Christen Olesen i Uggerhal ser man, at han og Broderen havde været »noget beskænket«, da de kom til Jerup, hvor de, efter de afgivne Forklaringer, ikke nød andet end Øl. Brugen af Brændevin har ganske vist heller ikke endnu været meget almindelig i det 17de Aarhundrede i det nordlige Vendsyssel. Stærkt Øl kunde vel ogsaa virke berusende; men da der i hin Tid var megen Armod hos Bønderne i denne ufrugtbare Egn, er der Grund til at antage, at de ogsaa sjældent nød saadant. I de ikke saa faa Oplysninger om Vold og Overlast, jeg har truffen paa ved Gjennemlæsning af Tingbøger fra Horns Herreds Ting og Skagens Byting fra det 17de Aarhundrede, har jeg ikke set noget anført om, at saadanne Forbrydelser have været en Følge af Drukkenskab, og hvorvidt Nydelsen af stærke Drikke har været Aarsagen til det her omhandlede blodige Slagsmaal, som havde et Drab til Følge, kan heller ikke med Vished afgjøres. I hine raa Tider var jo Slagsmaal meget almindelige, og har Jerup By heller ikke det bedste Skudsmaal fra den Tid. I Horns Herreds Tingbog for 1677 findes nemlig under 9de Juli anført: »Welagte Peder Anderszen Ridefouget til Lierbæk paa sin gundstige hosbunds tjenners Weigne begierer Anden ting til Last oc Klage ofr Jerrup Mænd for Wold oc Ofr Last, som de begaaet hafr, liuser for sit Lougmahl i den Sag i dag Anden ting Dag.« Ved at gjennemlæse Skagens Tingbog fra 1647—48 og 49 har jeg funden mange Klager over »Vold og Overlast, Saar og Skade«, ved hvilke Lejligheder der ogsaa sees at være brugt »dragne Knive«.

Da Brugen af Brændevin har spillet, spiller og desværre endnu i lange Tider vil spille en alt andet end gavnlig Rolle for Udviklingen af Kulturforholdene, kunde det maaske, skjøndt disse Efterretninger hovedsagentlig skrive sig fra det nordlige Vendsyssel, være mig tilladt ogsaa her at meddele følgende historiske Oplysninger om Brændevinens første Forekomst her tillands og i Norden overhovedet. I »De tre nordiske Rigers Historie« IV. I. S. 237 har Allen anført, at

imellem Aarene 1460—70 nævnes Brændevin flere Gange i Sverig, dog altid kun i Forbindelse med dens Anvendelse ved Tilberedning af Kruddt, og ved en Retssag 1494 i Stokholm faa 3 navngivne Mænd Tilhold om under Straf af Bøder ikke at befatte sig med at brænde eller sælge Brændevin. Da der nu vistnok lige saa tidlig er bleven fabrikeret Kruddt i Danmark som i Sverig, og det af det Anførte synes, som om Brændevin har været nødvendig ved Tilvirkning af Kruddt, turde der vistnok være stor Sandsynlighed for, at Brændevin har været kjendt og brugt her i Landet lige saa tidlig som i Sverig; men saavidt vides, haves der alligevel intet historisk Vidnesbyrd om, at man har brugt eller fabrikeret Brændevin i Danmark før i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

I en tydsk Beretning i Danske Magasin 3. Række 3. Bind 11 meddeles det af en Mand, der har levet under Frederik I., at Sigbrit, før Christian II. blev kjendt med hendes Datter, ernærede sig af at sælge Brændevin og Pærer m. v., og maa Brændevin ogsaa senest være kommen i Brug her i Landet i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, da Gejstligheden allerede kort efter Reformationens Indførelse (1536) fandt Anledning til at klage over Misbrug af denne Drik. Biskoppen i Aarhus androg 1547 — som man antager — hos Kongen paa, at det maatte blive forbudt at sælge Brændevin og andre stærke Drikke om Søndag Formiddag¹⁾ og Recessen af 1551 forbyder ogsaa at sælge Brændevin om Helligdagene før Middag, hvilket gjentages i Recessen af 1558, som indskærpedes af Magistraten i Aalborg 1564²⁾. Med Hensyn paa Foranførte kan der næppe tvivles om, at Tilvirkning af Brændevin har været temmelig almindelig her tillands i Midten af det 16de Aarhundrede, ja endogsaa saa almindelig, at Regjeringen af moralske Hensyn har anset det for nødvendigt at sætte en Stopper for Misbrug af denne Drik. 1599 paalagde Biskop Hegelund i Ribe Præsterne i sine Synodal-Paamindelser at angive »Brændevinsdrikkere« i deres Sogne ligesaa vel som »Skjørlevnere, Helligbrøde« o. s. v.

Brændevinsbrændingen i Kjøbstæderne blev først beskattet ved Forordning af 16de Februar 1621, og siden maa

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. II. 732 jfr. III. 346.

²⁾ Saml. t. jydsk Hjst. og Topogr. II. 120.

denne Industri have udbredt sig temmelig hurtig, ogsaa paa Landet; thi allerede i Consumtionsforordning af 1657 nævnes Brændevinsbrændere paa Landet og i Byerne.

Der kan næppe være Tvivl om, at der jo meget tidligere har været brændt Brændevin paa Øerne, navnlig Sjælland, end i Jylland, hvor Kornavlen altid, som Følge af den mindre frugtbare Jordbund, har været betydelig mindre. For Rigtigheden af denne Antagelse, nærmest med Hensyn paa Forholdene i Jyllands vestlige og mindre frugtbare Egne, hvor Brændevin vistnok endnu i Midten af det 17de Aarhundrede har været noget Nyt, kunde Følgende, som velvillig er mig meddelt af Hr. Overlærer Kinch i Ribe, tyde hen paa. »I Januar 1647 blev en Mand fra Landet funden død tæt udenfor Ribe. Det oplystes i den Anledning paa Tinget den 18de i s. M., at han den foregaaende Dag var kommen ind til en Værtshusholder i Byen og havde klaget over Ildebefindende, og havde han da spurgt Værten, om han ikke havde en Pibe Tobak at give. Det havde Værten ikke, hvorimod dennes Kone havde foreslaaet ham at tage en Skefuld Brændevin, som var bedre, og havde han saa faaet for en Skilling.« Dette skulde være det første Tilfælde, i hvilket Hr. Kinch, som har syslet meget med de gamle Tingbøger i Ribe, har funden Brændevin nævnt i denne gamle, historisk mærkværdige By.

I de flere Tingbøger, jeg har gennemlæst fra Horns Herreds Ting fra det 17de Aarhundrede, har jeg ikke funden Brændevin nævnt før i den foran meddelte Drabssag fra Jerup. En omtrent 80 Aar gammel Mand her i Sognet (Raabjerg), som døde for 30 Aar siden, har fortalt mig, at hans Bedstefader, som boede i Ugilt Sogn ved Hjørring, ofte, naar han fortalte om Gilder m. m. i hans Ungdomstid, som faldt i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, havde yttret, at det endnu dengang var baade sjældent og mærkværdigt, naar der blev buden Brændevin til Gjæsterne i Brylluper, og at det lød ved Hjemkomsten fra saadanne: »Ja det var æ svær Bryllup, vi fæk Bræivin«, og blev denne Drik her, i Lighed med hvad ovenfor er meddelt fra Ribe, endnu nydt i Skeer, og blev der ogsaa kun givet et Par Skefuld til hver af de mandlige Gjæster, hvilket tyder paa, at Brændevin endnu har været noget Nyt og tillige dyr og neppe fabrikeret i

denne Egn, hvorhos man ogsaa maa huske paa, at der netop dengang i det nordlige Vendsyssel var stor Armod hos Bønderne, hvis Kornavl var saa ringe, at der vist vanskelig kunde undværes noget deraf til at lave Brændevin af. Det var nemlig meget almindeligt, at Bønderne af den Herregaard, hvortil de vare Fæstere, bleve understøttede med det saakaldte »Laanekorn«, som de ofte døjede meget med at tilbagelevere eller betale. Under Landets usle Forfatning efter Krigen med Sverig under Frederik III. blev det ogsaa anset for nødvendigt at forbyde Brændevinsbrænden af Korn i Kjøbenhavn, hvilket skete ved Rescripterne af 26de October 1661 og 18de October 1662. I det første hedder det, »at Brændevin ikke af Korn maa i Staden brændes og destilleres udi denne besværlige Tid«, og er Forbudet i det andet Rescript omtrent enslydende med det første. Naar man ser, at Hofslagter H. Hermansen ved Forordng. af 26de Juni 1671 fik Licenten af Brændevinspander og Destillerkjedler i Forpagtning paa 5 Aar over al Danmark for 1400 Rdlr. aarlig Afgift, maa derunder vel være indbefattet Afgiften af Brænderier ogsaa paa Landet, af hvilke der formodenlig nok har været endel i de bedre Egne, navnlig paa Øerne og i det østlige Jylland.

I de af Skagens Tingbøger, jeg har gjennemlæst fra det 17de Aarhundrede, har jeg ikke fundet Brændevin eller Kaffe nævnt, hvorimod Øl nævnes flere Gange dels som Handelsvare og dels som en Drik, der synes at have været meget almindelig. Den 17de Januar 1648 blev der ført et Tingsvidne angaaende opstaaet Klammeri og brugte Ukvemsord i en Mands Fiskerselskab, som »sidste 3die Juledag« havde drukket 1 Tønde Øl, som var fortæret saanær som 2 Kander, da en anden Mand kom til, og som for Betaling blev overladt $\frac{1}{2}$ Kande Øl, formodentlig til Fortæring paa Stedet, og var det netop denne Mand, som yppede Skænderiet, uden at der siges noget om at han var beskænket, eller at noget tyder paa, at der i dette »Selskabsbal« blev nydt Brændevin. Den 24de i s. M. mødte Byens Kæmner paa Tinget og »var Dom begjærendes« over en Mand, der ved at udsælge Øl, han havde faaet af en Mand fra Landet, »i Kander og Potter tall«, havde gjort sig skyldig i »ulovlig Kjøbenskab og gjort sig selv til Kroucher«. At der ved saadanne og flere Lej-

ligheder kun nævnes Øl, af hvilket der ogsaa ses at være bleven brugt temmelig store Qvantiteter, navnlig i Forsamlinger, gjør det mere end sandsynligt, at Brændevin endnu ikke har været i Brug paa Skagen i Midten af det 17de Aarhundrede og maaske neppe i Slutningen af samme.

I den foran meddelte Efterretning om en Drabssag ses, at Benævnelsen Dannemand (oldn. *dánismadr*), som betegnede en hæderlig, retskaffen Mand, endnu har været Brug i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Om Niels Stephensen i Jerup har, saaledes som Niels i Troldborg benævned ham, været en Dannemand, kan være tvivlsomt, hvilket den af Christen i Jennet dertil gjorde Bemærkning ogsaa tyder paa, men som Niels Stephensen alligevel tog sig meget nær, og det synes at være denne Yttring af Christen Jennet, som blev Aarsag til hans Død.

I hin Tid gik Bønderne bestandig med stiv Kniv i Beltet, hvilket her ogsaa fremgaaer af, at et af Søren Olesens Børn raabte: »Bege mine Morbrøer kommer med tou dragen Knive«. Man maa antage, at disse Knive vare hjemmegjorte; thi om man dengang kjendte »ledskaftede« Knive, maa disse have været saa dyre, at Bønderfolk ikke kunde anskaffe dem. Naturligvis bleve disse stive Knive, ligesom i Sten- og Broncealderens Tid, ogsaa brugte som Vaaben og sad som saadanne vistnok endnu temmelig løse i Skederne. — Men det var ikke alene hos Bønderne, at Sæderne paa denne Tid vare saa raa. Moraliteten hos Adelen og Gejstligheden var forholdsvis lige saa ringe, og jeg vil ikke undlade at anføre et Par historiske Beviser herfor. 1697 indgav Præsten Jens Sørensen Gjesing i Tversted et vidtløftigt Klagemaal til Biskoppen over Adelsmanden Ritmester Geert Diderik Lewetzow paa N. Elkjær for Vold og Overlast, som denne havde tilføjet Præsten i hans eget Hus, fordi han ikke vilde afstaae et Stykke Jord til Herremanden¹⁾. — Palle Madsen, som var Præst i Raabjerg fra 1667 til 1675, blev indviklet i en Proces med sin Formands Enke Kirsten Clausdatter. Af Dommen i denne interessante Sag, som først blev behandlet ved Skagens Byting, hvilket ses af Byens Tingbog fra 1673, men senere ved Landemodet anføres følgende i kulturhistorisk

¹⁾ Bircherods Dagbøger S. 334.

Henseende interessante 2de Poster: 1) Angaaende Hr. Palle Madsens Slagsmaal og uskikkelige Forhold, da er han med mange og skarpe Ord sat til Rette derfor, og efterat han havde lovet og tilsagt Bod og Forbedring, er han tilkjendt at give til Hs. Velærværdighed Biskoppen en Forpligt, at han under sit Kalds og Embeds Fortabelse skal herefter føre et bedre og skikkeligere Levnet uden al Forargelse i alle Maader. 2) Anlangende den Beskyldning, som Peder Hansen i Raabjerg Præstegaard i mange Vidners Paahør har grave-ret ham med, at han er en Tyv og Morder, da skal han ved Lov og Ret lægge slig skammelig Vanrygte fra sig som stridende mod hans Embeds Hellighed¹⁾.

For ikke at tale om de mange Beviser, man har saavel i de forskjellige Provindsiallove fra det 13de Aarhundrede som i gamle Tingbøger, paa Sædernes større Raahed, mener jeg i det her Meddelte at have godtgjort, at Moraliteten i Almindelighed stadig bliver bedre, og det kan, med Hensyn paa den Udvikling, Menneskeslægten endnu kan og skal modtage, ikke betvivles, at der i Tidernes Løb vil ske store Forandringer i denne Retning.

---

¹⁾ Landemodes Protokollen.

Historiske Efterretninger om Handelsforholdene i det nordlige Vendsyssel for 2 til 3 hundrede Aar siden.

Af A. Peter Gaardboe.

I det 17de Aarhundrede var Fladstrand (nu Frederikshavn) kun en Fiskerby, som, ifølge Skatteoppebørselsprotokollen for Aastrup, Børglum og Seilstrup Amter, 1684 bestod af 12 Huse med 2 Tdr. 6 Skpr. « Fdkr. 1 Alb. Hartkorn efter den saakaldte Landgilde Matrikul af 1662. Disse 12 Beboere vare Tjenere til Knivholt. 1770 var der allerede over 70 større og mindre Huse i Fladstrand, og paa samme Tid var der 8 til 10 Kjøbmænd eller Skudehandlere i Byen, hvor da ogsaa 3 Brigger, 1 Galiot, 1 Galease, 1 Kreiert og 3 Jagter hørte hjemme. Der haves ingen historiske Oplysninger om, at der i Fladstrand er bleven dreven nogen Skudehandel i det 17de Aarhundrede, i hvis første Halvdel Skagboerne og Aalbækkerne seilede til Lübeck og Rostock med Fisk, Smør og Kjød og førte tilbage Humle, Salt, Hør, Hamp og andet Kjøbmandsgods. Bønder og Fiskere brugte dengang faa eller ingen Kolonialvarer, og nogen egentlig Kjøbmandsstand var der heller ikke dengang i det nordlige Vendsyssel, hvorimod de saakaldte Skudehandlere dreve Handel med de nødvendige grove Vare, og til den Slags Handel formentlig Skagboerne, ifølge deres Kjøbstadsprivilegier, som ere givne 22de Januar 1413 af Kong Erik af Pommern, at have Eneret, og af et Thingsvidne, ført paa Skagens Bything den

1ste Febr. 1647, sees, at Kæmneren i Skagen paa Byens Vegne havde ladet 2de Aalbækkere stævne til bemeldte Thing, hvor han førte Klage over, at de havde drevet Handel paa Lübeck. Da dette Thingsvidne indeholder værdifulde Bidrag til Oplysning om Handelsforholdene i denne Egn for over 2 Aarhundreder siden, og Thingbogen, hvori det findes, er meget medtaget af Tidens Paavirkning, vil jeg meddele det ordret i sin Helhed. »Jens Nielsen byens Kiemener her i schaffuen itt Vinde Paa byens vegne att Lausz brandi borger ibidm. Stoed her Inden tinge i dag och Vandt effter Resesen att nu Sidst i høst Saae hand martten Søffrensen i Aalbek til Lybeck och hans medbrøder med en schude fuld aff goedz, Nock fremkom Søffren Christensen borger ibidm. och vandt ved hans høyeste eedt effter Resesen att hand Saae førend Suenschens folck kom her ind i Landett att di Solde Kiød aff Søffren piersens Skude i Aalbek till Lybeck, dernest fremb komb Jørgen Jørgensen borger ibid. och Vandt ved lige eedt att hand och Saa Saae Samme tidt till Lybeck att di Solde Kjød aff forn. Søffren Piersens schude, dertill Suarede Pier Søffrensen och martten Søffrensen i Aalbek att di Kunde dett icke benegtte att di Jo haffde en halff tønde Kjød Som di bytt hen och fick tønner igien for, Nock fremb kom Søffren brun bundi Jespersen Mickell Andersen, Lausz brandi Pier Vollesen Saa och Meninge mand Som da tillstede var och den dag tingett Søgtte och Som Segler paa Lybeck og andri Steder och vandt att dett var dennom fuldt Vitterligt i ald Sandhed att aff Aalbecks folck boede før och effter Suen-schens Indfald haffuer Segledt och farett paa Lybeck med Fisch Smør och Kjøbmandz goedz lige Som en borger her i byen, och igien fra Lybeck hjemførtt homell Saltt her hamp och andre Kjøbmandz Vare Huilcked er os fattige folk her i byen Som hans Maytz. Nadigste haffuer vndt borgerlig frihed till allerstørste schaade och Voris fattige Nerings for Ringelse effterdi di Segler och farer baade inden och vden Rigett och haffuer tagedt med dem bønder drenge som haffuer fragtedt Sig ind med dem med Kjøbmands goedz baade aff Raabierig aff Voen och aff Fredborgh Som di icke schall be-negtte, dertill suarde forn. Pier Søffrensen och Martten Søffrensen och tilbøedt schude och goedz om Nogen ville Kiøbe med dem, da ville di Selge dett for itt billigt Kjøb,

dertill Suarede Christen Mickelsen Raadmand i schauffuen, Søffren brun Pouell Velladsen, bundi Jespersen Saa och andre Dannemend Som da her ved tingett tillstede Var att dersom di ville kome till dem med dieris goedz och dett var goett forvaardt goedz da ville di giffue dem for dett Som det gielder her vdi byen, huad schuden er anlangendis och di Ville Kome her till byen med den, och di ville lade dem Vide huor dregtig den var Saa ville di effter Dannemendz Sigellse som dem kunde tøckes den kunde gielde den bettalle, dernest Skøde forn. Martten Søffrensen Sig till hans Vern tingh Siden hand haffde Suardt till dette Vinde Som forskreffuet Staar Vonde och bestoedt Niels Jensen byens tiener och Lausz Andersen thienendis forn. Niels Jensen att di i dag otte dage Stønedt disse forn. Vindis folck hidt till tingett i dag for dieris Sandhed att vinde, Nock vonde och bestoedt Lausz Andersen och Christen Christensen att di nu paa onsdag var fiortten Dage var i Aalbeck och stønedt martten Søffrensen Pier Søffrensen Jens Ericksen Anders Nielsen Lausz Nielsen Anders Snecker hid till tingett i dag for Vinder at høre, Nock Same dag var forn. Stønedtz mend i Fredborgh i elling Sogen och i ligemaad der Stønedt Christen Piersen hid till tingett i dag for Vinder att hørre.«

Af dette Thingsvidne kan ses, at Landboerne dengang have faaet deres Varer forhandlede ved Skudehandlerne paa Kysten, og naar der af Skagboerne ogsaa klages over, at Aalbækkerne fore baade »inden og uden Riget«, og at Bønderdrengene fra Landet, navnlig fra Raabjerg, Voen (tidligere Orn), nu Vogn, i Mosbjerg Sogn og fra Fredborg i Elling Sogn »fragtede sig ind med dem«, kan det antages, at disse Bønderdrengene eller Karle i deres Hjemstavn have drevet Handel med de hjembragte Varer. Da det i Thingsvidnet er forklaret, at »Aalbæks Folk« baade før og efter Svenskernes Indfald her i Landet (1644) havde faret paa og drevet Handel i Lübeck, kan det neppe betvivles, at jo flere af Aalbækkerne end de, som vare indstævnedes til Skagens Bything, have faret paa Lübeck og flere Steder. Hvorvidt det er lykeedes Skagboerne at forbyde Aalbækkerne at drive saadan Handel, kan ikke oplyses; men da de indstævnedes Aalbækkere tilbød at ville sælge Skagboerne deres Skude, kunde det synes som om disse, ifølge deres paaberaabte »bor-

gerlige Frihed«, kunde formene hine saadan Kjøbmandshandel, og alligevel kan det ikke have været nogen let Sag for Skagboerne at hævde deres Kjøbstadsrettigheder overfor Aalbækkerne, hvem det vel maatte være tilladt at forhandle deres Fisk ogsaa i Lübeck. Det kan antages, at Skagens Privilegier tidligere have havt større Betydning for Byen end i Nutiden; thi allerede 29 Aar efter at den havde faaet Kjøbstadsret fik den, den 15de Juni 1442, sine Privilegier fornyede af Kong Christoffer af Baiern, hvilket dog mulig er sket i Anledning af det 3 Aar i Forvejen indtrufne Tronskifte, og det vides ikke, at de senere ere blevne fornyede. Omtrent i Midten af det 16de Aarhundrede blev der ikke langt fra Skagen anlagt et Fiskerleje ved Navn Tornby, og det kan neppe være anderledes, end at dette jo maa have været enten paa Raabjerg eller Skagens Sogns Østkyst; men efterat Byens Borgemester og Raadmænd herover havde indgivet en Besværing til Kongen, fik Lehnsmanden paa Aalborghus Oluff Munnck Brev paa at have Tilsyn med, at det ikke tilstedes »att nogen fiskerleje bliffuer der byggt thenom (Skagboerne) til schaade eller forfangh«. I samme Brev, dateret Nyborg Fredag efter Kyndelmisse 1551, som findes i Gehejmearkivets »Tegnelser over alle Lande« III. B. S. 277, paalægges det Lehnsmanden at give Skagboerne og »Andre deromkring (altsaa ogsaa Aalbækkerne) Tilhold om at holde dem det tidligere givne Forbud efterrettelig med Hensyn til ikke at maatte sælge deres Fisk i Nyløse, men i Varberg og ikke andetsteds, og hvor de ogsaa skulde tage Varer for deres Fisk, ligesom de ogsaa ved Hjemkomsten skulde forevise Brev fra Borgemester og Raad i Varberg paa, at de der havde forhandlet deres Fisk, og i modsat Fald have forbrudt de hjembragte Varer. Varberg hørte paa den Tid under Danmark, og maatte derfor Regjeringens Hensigt med at forbyde Handel paa Ny Lødøse og henvise den til Varberg, være at støtte denne By i Konkurrencen med den opblomstrende Handel i »Nyløse«, hvorhen Gustav I. i November 1545 forflyttede hele Borgerskabet fra Lødese, der nu kaldes »Gambleløsa«. Af Nyløsa har Göteborg udviklet sig.

At der i Fortiden foruden i Sverrig, Rostok og i Lübeck ogsaa er bleven drevet betydelig Handel med »Skaffisk«, navnlig ogsaa saltede Kuller og Torsk, i de østlige jydsk

og vistnok ogsaa fynske Byer, er oftere bleven omtalt, saaledes f. Ex. den 23de Marts 1604 kjøbte Lensmanden paa Dronningborg ved Randers 6 Tdr. Kuller og 500 Flynder af en Mand fra Aalbæk (Da. Saml. 2 R. II. S. 243), og den 23de August 1609 kjøbte samme af en Skagbo 2 Tdr. Kabliau, 1 Tde. Kuller, 1 Tde. tørre, runde Hvillinger og 500 flakte do. (smst. S. 294). I ældre Tider har det i denne Egn været meget almindeligt at tilvirke saltet Fisk i Tøndemaal, hvilket ses saavel af det ovenfor anførte som ogsaa af, at der i den saakaldte Landgilde Matrikul fra 1662 hyppigt nævnes Fiskekyld, f. Ex. 1 Tde. Kuller, 1 Tde. Torsk, ligesom der ogsaa af nogle svaredes Landgilde i Salt, hvilket sidste jo maatte være af eget Fabrikat ligesom fordem paa Læsø¹⁾. — Det var naturligt, at der i Fortiden, navnlig fra Østkysten af det nordlige Vendsyssel, som Følge af den større Production, er bleven drevet en betydelig Handel med saavel tør som saltet Fisk; thi da Agerdyrkningen for 2 til 3 hundrede Aar siden, navnlig i denne gølge Egn, endnu maatte være meget utilstrækkelig som Næringsvei, blev der drevet Fiskeri af Folk, som boede over 2 Mil fra Havet. Saaledes viser en i Gehejmearkivet værende Jordebog over Ellinggaards Bøndergods i 1662, at flere større Gaarde i Aasted Sogn dengang havde Fiskekyld af Torsk, Kuller og Flynder, og af et Thingsvidne fra Horns Herreds Thing af 1580 sees, at Beboerne fra Uggerby Sogn (som dog er meget frugtbart) paa Vestkysten drog til Jerup paa Østkysten (omtr. 4 Mil) for at grave Strandorm til Agn paa deres Fiskekroge²⁾. Til yderligere Oplysning om Fiskeriets større Betydning i Fortiden (for ikke at tale om Oldtiden) kan anføres, at der af de samme Mænd, som udførte Taxationsforretningerne 1683³⁾, ogsaa gjordes Indberetning om Antallet af de i Kystsognene forefindende Baade og Vaad, og at der blev betalt særlig Skat af Fiskeri.

Af det foran meddelte sees ogsaa, at man dengang saavel i Skagen som Aalbæk afbenyttede større Dæksfartøjer til Handelen med Fisk, hvorimod man nu til den samme

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topgr. VI. S. 108.

²⁾ K. Rosenvinges gl. Herredagsdomme IV. 67.

³⁾ Grundlaget for Matrikullen af 1690.

Trafik kun bruger de større Baade, som afbenyttet til Østersfiskeri, og med hvilke der fra Skagen og Aalbæk seiles med Fisk og opkjøbt Skibsinventarium fra Strandinger til enkelte Byer paa Sjælland og til flere Stæder paa Fyen samt til saagodt som alle Kjøbstæderne paa Østkysten af Jylland og i Limfjorden. At tilvirke og sælge saltet Fisk Tøndevis er for længe siden gaaet af Brug, og hele Udførslen sker nu enten i fersk eller tør Tilstand. I Vintertiden gaaer nu fra Skagen og Aalbæk en stor Del fersk Fisk til Tydskland paa Jernvejen fra Frederikshavn.

Ligesom Skagboerne, som foran vist, fik bevirket, at det nye Fiskerleje Tornby blev raseret, saaledes forsøgte de ogsaa, ifølge en i Gehejmearkivet opbevaret Skrivelse til Kongen af 31te Juni 1580 at faae Aalbæk By, som da nylig var anlagt, »afskaffet, fordi den var dem meget til Trængsel saavel paa Tilføring som paa deres Næring og Bjerring«. Af det foran meddelte fremgaaer, at Skagboerne have holdt strængt over deres Kjøbstadsrettigheder, og i Byens Thingbog for 1652 ses, at 2de Mænd den 23de Aug. have afhjemlet en afholdt Vurderingsforretning over noget Kjøbmandsgods hos 2de Skippere i Aalbæk, »som di havde nu sidste Gang hjemb fraa Lybæk, og som var forbrutt effter Raadstouffue bogen och Doms indhold«.

Omtrent hundrede Aar senere havdes endnu Dæksfartøjer i Aalbæk. I Thingbogen fra Gaardboe Birk for 1756 findes nemlig indført et Skjøde paa Halvparten af en Jagt (»Ane Katrine«), 2 Læster drægtig, med tilhørende Sejl, Jolle og øvrige Redskaber, som Christen Sørensen Løth i Aalbæk havde solgt til Ungkarl Niels Nielsen af Uggerholt for 16 Rdlr. Ogsaa i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev der endnu drevet Skudehandel i Aalbæk af 2de Mænd, af hvem den ene, Christen Pedersen Aalbech, senere blev Kjøbmand og Consul i Frederikshavn, hvor han blev gift med en Enke, som ejede den gamle Gaard »Guds Fred« i Byens Vestergade.

I Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede vare der endnu flere velhavende Skudehandlere i Skagen, som drev Handel paa Norge, Lübeck og Kjøbenhavn. De to sidste Jagter, som hørte hjemme i Skagen, ejedes af Kjøbmand J. O. Bentzen og Lodsoldermand Just Nielsen dersteds.

Nogle Bemærkninger om Kæmpehøje m. m. i Ribe Stift.

Af J. Kierckebye.

Angaaende Kæmpehøjenes Beliggenhed og Mængde er det værd at lægge Mærke til, at, naar man undtager Jelling og Leirskov, er det i hele Stiftet næsten ikkun i Vesterjylland, hvortil jeg henregner alle de Egne, hvis Vande strømme til Vesterhavet, at de forefindes, og dette endda mest paa fremragende Bakker, hvor der er Moser og Kjær eller Vandløb i Nærheden, og i samme Forhold, som en Hedeegn har haft Moser eller Søer og Vande, viser den sine Bakker kronede med Oldtidens Gravminder.

Saaledes østerst i Vesterjylland har Gadbjerg endel Høje af denne Art og næppe en halv Mil derfra i Nordost betydelige Moser foruden de mange smaa Dale med Smaabække mellem Bakkerne, hvilke sagtens ogsaa have været større Vandløb i gamle Dage. — Dernæst, saavel halvjerde Mil vestligere, ses det den hele Omegn dominerende Svolebjerg pyntet med faa Høje paa Aasen, men flere, omtrent en Snes, paa Terrasserne og de lavere Grene. Denne Bakke ligger ikke alene mellem Skjernaas to største Grene, men har end nærmere den milestore Feldingmose med flere, hvoraf en ikke lille tæt ved Bakkefoden. — Halvanden Mil sydligere have vi en sær stor Mængde Kæmpehøje, jeg mener henved tredive, paa omtrent en Kvadratfjerdingvej af Sletten Grindstedhede. Her maa det have været de i Oldtiden temmelig store Kjær og Vande, baade norden og sønden for Sletten,

hvor nu Hoven Aa (eller Simmelsbæk) og Grindsted Aa have deres Løb, som have lokket Urbeboerne hid. Fra Stenalderen synes disse Høje alle at være; hvor Sletten højner en Smule, ere de beliggende, og det enten enkeltvis eller grupperede, to, tre, fem, etsteds elleve i Samling. Altsaa have disse Gamle dog kunnet læmpe deres Attraa efter iøjnefaldende Højder for deres kjære Bortdødes Mindesmærker efter Forholdene, hvor de havde Opholdssted. Det maa nemlig have været dem overvejende vigtigt at beholde disse Mindesmærker i Nærheden; thi mindre end to Mil borte haves meget fremragende Bakker mod alle Himmelegne. Heinsvig Bakke ligger ikkun en god Mil sønden for Grindstedhøjene. Den har enkelte Gravhøje paa Aasen og mange flere i Nærheden. Denne Bakke har ligesom Svolebjerg store Kjær i Nabolavet mod Vesten.

Intetsteds saa jeg dog saa mange Høje samlede som paa Hedebackerne i Dejbjerg-Hanning Pastorat norden for Skjernaamundingen. Disse maa vel have været Kystbakker mod Vesterhavet og en Fjord derfra ind i Landet, som siden er skyllet fuld af Sand, paa hvilket Havsand hele Stavning Sogn og Størstedelen af Skjern Sogn nu er beliggende. Saa-danne Højmængder skal der være flere Steder paa Vestkysten i Lydom og Lyne Sogne og især paa en Bakke i Jerne Sogn ved Graadyb og Esbjerg. Jeg saa selv en anden Høj-samling paa en Højde i Aale Sogn syd for Fiilsø, ligesom ogsaa endel Kæmpehøje paa Bakkerne nordligere end Foldingbro ere at klassificere som Kysthøje, efterdi her i Oldtiden en Fjord har naaet op i Kongeaaen, som for længst er tilsandet, saavel som hin i Skjernaæen.

Indenfor Grændserne af det Territorium, som jeg her har under Betragtning, har Østerjylland ikkun Jellings og Leirskovs Højsamlinger, begge paa Grændsen mod Vesterjylland og begge med Tørvemoser og aabne Vande i deres Nabolav. Jellinghøje bære virkelig i deres Størrelse, hvad Flertallet angaar (der er nemlig mange der i Eggen) Præg af Jernalderen. Leirskovhøjene, faa og smaa, ligge paa et smaabakket og magert Terræn, lig Hedeegnens.

Randbøl Kirkegaard indeholder en Høj, som Kirken siges navngiven efter, da Gravhøjen skal tilhøre en Kong Ran. Dog kan Navnet ogsaa hidrøre fra enkelte Bolers, ja

hele Sognets Beliggenhed paa den vestlige Rand af den mellem Nord og Syd løbende særdeles bratte Dal, som dannes af de to Dalarme med Aar baade fra Nord og fra Syd, hvilke, idet de forene sig og strømme mod Østen, danne den vestre Begyndelse til Vejleaa. Desuden er Kirken og Størstedelen af Sognet beliggende paa den østlige Rand af den milestore Hedeslette, som her begrænses skarpt af den meget ujevne og frugtbare Skovegn.

Medens jeg for nogle og 30 Aar siden boede i Sædding, 3 Mil østen for Ringkjøbing, saa jeg en ganske mærkværdig Stensætning eller Samling af Stensætninger paa denne Bys Agermark paa en højnende Slette lidt østen for Gaarden Søndergaard. Stedet har ikke Form af Kæmpehøj; dog hæver det sig lidt over de nærliggende Agre, hvorfor det kaldes Røglen («æ Røgl»). Det indtager en Strækning af omtrent 120 Alen mod Øst og Vest og 20 til 30 Alen i Bredden fra Syd til Nord og er fuldt af Stene, de fleste med Flader af een til flere Kvadratalen, foruden endel mindre, mest flækkedannede Stenstykker derimellem; forresten er det opfyldt og næsten tildækket med Jordsmon. Røglen indeholder Stensætninger af Lighed med Gravkamrene i de gamle Høje. Sandsynlig har den endnu enkelte uforstyrrede; men den har vist indeholdt en sær Mængde saadanne Stenkamre i Oldtiden. Efterhaanden maa de være blevne ukjendeliggjorte ved Borttagelse af Dækstenene og ved dybere Omvæltninger. Røglen var altid som et Depot for Omegnens Stenkløvere at tære paa, hvilke dog for længe siden have begyndt at beklage, at de let kløvelige Sten bleve færre, og nu ere saadanne helt sjældne her. Da jeg kjendte Røglen, havde den en over 100 Alen lang Gjennemgravning fra Øst til Vest, hvilken var rettet midt igjennem adskillige Stenkamre, saa at nogles nordlige og sydlige Opstandersten stod som urokede i Sidevæggene af Gjennemskæringen. Hvor der mellem den ene og den næste af saadanne urokede Sten havde været Mellemlum, fordi den ene naturlige Opstandersten ikke passede helt op til den nærmeste, vare de fremkomne Aabninger meget nøjagtig og net fyldte med tilpassede og indkilede Stenflækker. Tilmed vare Sidevæggene, eller de i Nord og Syd overfor hinanden staaende Opstandere, ikke længere fra hinanden, end at en mindre end 3 Alen lang Overligger

kunde dække dem begge. Allerede dengang kunde det ikke skjønnes, hvor mange Stenkamre der havde ligget i Rad før denne Gjennemgravning. Gaardens daværende Ejer, der var født paa Gaarden mellem 1780 og 1790, kunde ikkun huske to eller tre Overliggere, en ved hver Ende og en tredie omtrent over Midten af den lange Nedskæring. Nu skal hele Røglen være saa gjennemrodet, at den næsten ganske ligner en tilfældig dannet Stendysse. Jeg har ikke kunnet udforske andre Oldfund her end nogle faa Stenhamre; dog er Stedet næppe undersøgt tilbørlig af kyndige.

Her er Pladsen ikke nogen steril og fremhævet Bakke, men en lersvanger og frugtbar Mark, som sikkert maa have baaret frodig Løvskov i hine gamle Dage, saa meget hellere som i nogen Afstand derfra Terrænet hæver sig temmelig højt i Vester, Nordvest og Nord til Læ mod Vesterhavets barskeste Vinde.

Jeg fandt en Skibsstensætning mellem Lyngen nær ved min Vej lidt østen for Lemb Kirke, 1 $\frac{1}{2}$ Mil østen for Ringkjøbing. Jeg tænker, at denne Stensætning hidrører fra Oldtiden, og dersom de gamles Skibe havde Form og Størrelse efter dette Billede, maa de have været noget smalle i Forhold til Længden. Blandt Stenene til Skrogets Betegnelse laa de største i Skibets Spidser og der, hvor Rorbænkene forbandtes med Bovgene; thi nogle saadanne Bænke vare saaledes antydede og med mindre Sten betegnede tværs gennem Skibsrummet. I hele Afbildningen vare Stenene saa smaa, at en Karl magelig kunde have baaret enhver af dem paa faa Undtagelser nær. Egnen, hvor denne Skibsstensætning laa, var af det gamle Land.

Til Svolebjerg knytter sig følgende Sagn:

Fra Svolestorehøj, den største paa Svolebjerg, havde man ofte hørt Bjergmanden slaa Kister i Laas; altsaa havde han sine Klenodier der. Desaaarsag enedes alle Bymænd i det nærliggende Bøvel om at hente sig disse Skatte. De aftalede i Forvejen deres Arbejdsplan og deres Forsigtighedsregler med hverandre, indprentede sig Mod, Flid og Enighed og vandrede Sankt Thomasdags Eftermiddag ud mod Svolebjerg saa betids, at de ved Solnedgang ganske stiltiende begyndte Arbejdet paa Højen i aftalt Orden. Allererst syntes Højen enhver haard som Flint; men efterat de havde staaet og

stødt med Spaderne en Minut eller to, uden at nogen havde sagt et Ord eller vendt sig til en anden Plads, saa Oldermændene sig selv at bortkaste en Spadefuld Jordsmon, og strax saa enhver af alle de andre sig selv at kunne det lige-saa; thi nu havde de bestaaet denne Prøve, og Arbejdet syntes dem at fremmes paa almindelig Maade. Henimod Midnat vare de dybt inde; da lod det til, at Højen var i Færd med at vælte sammen og begrave dem alle i den Hule, som de havde gravet sig deri, og hvori de stod og arbejdede; men end ikke denne Fare afskrækkede de modige og mod hverandre trofaste Bymænd. Enhver af dem lod, som han ænsede Ingenting, han passede ikkun sin Spade og sit Arbejdes Fremme mod Højens Midte. Ved Midnatstid begyndte de nu og da at høre Skatten klingre, og en af dem fik Øje paa en kobbergrøn Kistehank. Nær var det, at han havde tabt sin Spade af Glæde og grebet efter Hanken; men da han saa Oldermændene stile efter at grave Jordsmonnet bedre fra Kisten, besindede baade han og de andre sig og gjorde lige-saa. Da hørtes forskellige spæde og jamrende Stemmer at tale om Flugt. En guldskindende Karm, trukken af 12 hvide Mus, kom ud af Højens Fod fuld af Puslinger. Paa Bukken sad Bjergmanden selv med sin røde Hue paa. Han kjørte Højen tre Gange rundt under de Udraab:

»Hop, hop, how!

Hwærre baes, hwærre baes, hwærre bow!«
og tilføjede under sin sidste Omkredsen:

»Böwel staar i lys Low, Low, Low!«

Da vendte Bymændene sig mod Hjemmene og saa Ilden flamme over Byen, saa at den lyste helt op til dem. De forlod Arbejdet og ilte mod Hjemmet. Bjergmanden kjørte foran dem til Højbakkens Fod, hvor han syntes at kjøre ind gennem en prægtig Portal, som strax lukkede sig, og Bakken fik sit naturlige Udseende, saasnart dens fornemme Herskab var indkjørt. Mørket indtraadte igjen, og Bøvel stod som uberørt af Ildsvaade. Strax vendte de alle tilbage til Svolestorehøj, som de fandt ganske istandsat saa ordentlig, som om de aldrig havde gravet deri. Da gik de hjem med uforrettet Sag og lange Næser, som man siger.

En Landsby-Skræder, der blev Præst.

Meddelt af Ch. Frølund.

Landsby-Skræder, Dragon til Hest,
Der siden blev en duelig Præst;
Hvorledes det med ham gik til,
Jeg¹⁾ agter nu fortælle vil;
Personlig jeg ham godt har kjendt,
Oft hos ham mangan Stund tilvendt.

Først var han fattig Skræderdreng²⁾,
Bad tidt til Gud om Nat i Seng,
At han selv vilde hjælpe ham
I Verden for al Synd og Skam.
Vor kjære Herre blid og god
Gav Skræderdrengen et godt Mod.

Til rask at bruge Sax og Naal
Med Persejernet, Boldt og Staal
Han blev nu snart en vakker Svend,
Drog venlig bort fra Mesteren
Med Maal og Alen til hver By
For nu paa egen Haand at sye.

¹⁾ Visen er skrevet af Frans Lund i Skjærn, også kaldet Skjærn Skomager, Brødremenighedens Udsending.

²⁾ Han hed Peder Kristensen Maabjærg og var født 1763 (døbt 29 Septbr. 1763) i Maabjærg By i det nedbrudte Bomhus på Toft Ejendom. Hans Fader hed Kristen Sønderskov og var sagtens kommen fra Sønderskov på Venø eller i Hjerm (det nuv. Sofienlund), men kaldtes almindelig med Tilnavnet Rytter. Hans Moder hed Sofie Dorthea: men hvem hun ellers var, vides ikke. Navnet kan tyde på, at hun ikke var bondefødt. Af 8 Sødskende var Peder den næst yngste, og kun han, en Broder Erik og en Søster Birte overlevede Barnealderen. Sønnen, der var døbt Peder, tog Navn efter sit Fødesogn.

Paa mangelen færlig Sti og Vei
 Forglemte han dog heller ei
 At læse i sin Bibelbog;
 Derved god Kundskab sig tildrog.
 Han øved sig og i Latin,
 Som blev i Førstning artig fin.

Engang han kom til Sognet Buur,
 I stor Buurgaard ved Kirkemuur¹⁾,
 Der flittig ogsaa nu at sye
 For Mand, Viv, Børn, Klæder ny;
 Der talte han med god Forstand
 Til denne kloge Bondemand²⁾.

Den Mand blev strax opmærksom gjort;
 See, det er af en Skræder stort!
 Saa tænkte han og hører til,
 Hvad Skræder vidre sige vil.
 End Skræder siger: hør Du Mand!
 Vor Herre gav Dig god Forstand.

Med Bønfald, Tak, i Troen brav,
 Du prise Gud skal til Din Grav,
 Ham, som der gav Dig din Forstand
 Og være vil din Frelsermand!
 Du stedse takke bør især
 For Naade og al hans Beskjær.

Nu Manden svarer: Det var bedst,
 Du, Skræder! blev til vores Præst.
 Nu følte Skræder dybt det Savn;
 Hr. Peter Maaberg var hans Navn;
 Han ikke var studeret Mand
 men tænkte, han det blive kan.

Det stedse ham fra denne Dag
 I Tanken blev med Velbøhag,
 Med Tiden engang prøve paa
 I den latinske Skole gaa;
 Dog dette skee ei kunde strax
 For ham, som sad ved Naal og Sax.

¹⁾ Buurgaard er en større Gård og lå på den Tid tæt op til Kirkegårdsdiget.

²⁾ Hans Iversen Sø, som var gift med den forrige Ejers Steddatter.

Tillige han og fattig var
 Og ingen Penge dertil har;
 Desuden og forpligtet er
 Først tjene Kongen i Gevær.
 Alt dette saae besværlig ud,
 Dog satte han sit Haab til Gud.

I røde Kjole, hvide Vest
 Blev han Dragon paa modig Hest;
 Med Sabel, Bøsse, Patrontask
 Flankeret han nu høit og rask
 I sex Aar for vor Fredrik Prinds,
 Heel lystig glad og vel til Sinds.

Derefter da han kom af Hest,
 Da tænkte han at blive Præst;
 En Fætter han i Kjøbenhavn
 Paatænkte, faldt med Bøn i Favn,
 At hjælpe til Studering frem,
 Hans stærke Attraa ei beskjæm.

Hans Fætter rig Gjæstgiver var,
 Der store Sum paa Renter bar.
 Nu Penge til at reise med
 Til Kjøbenhavn han Raad ei veed.
 En Jomfru rig i Silke-Baand
 Gav tred've Speci' ham i Haand.

Hun kaldtes fromme Jomfru Hann',¹⁾
 Men siden fik en Dannemand.
 Nu kunde Maaberg reise glad
 Med Peng' i Lomm' til Hovedstad.
 Han gjorde sig nu færdig strax
 Og efterlod Presjern og Sax.

Godt Helbred, munter, frisk i Skik,
 Med Randsel, Vadsæk tung paa Ryg
 Begav han sig nu paa sin Fod
 Med et fornøiet, freidigt Mod;
 Han fjorten Mile paa en Dag
 Igjennem Sjælland gik i Drag.

---

¹⁾ Jeg har ikke kunnet tænke mig, hvem denne Jomfru Johanne har været, men det var især Pietister, som understøttede ham.

Før Solen gik bag Havet ned,
 Var han i Kjøbenhavn bered
 Til Indgang i hans Fætters Huus
 At drikke tørstig af et Kruus.
 Han kommer ind med Støv i Kjol,
 Hans Randsel lægger han paa Stol.

En Jomfru gaaer i Huset fin;
 Hun kaster Randsel strax bag Skrin.
 Hans Fætter kom, stolt paa ham seer
 Med Smil, Foragt, deslige meer.
 »Du tænker paa at blive Præst,
 Men Skræder, Naal er for Dig bedst.«

Nu kunde Maaberg strax forstaae,
 Ej nogen Hjælp hos ham at faae;
 Han siden bedre Venner fandt,
 Som ikke var af Blodsforvandt;
 Thi Mange nu i Konge-Stad
 Blev over Maabergs Komme glad.

Hans Venner gjorde sig til Skik
 Frit give Maaberg Mad og Drik,
 Og stundom Kjole, Skoe og Vest,
 Frit, kjærlig fremme ham til Præst.
 Nu Tiden flittig han anvendt',
 Blev theologiske Student.

Han følte en Dag Hunger nær
 Og havde langt til sit Qvarteer;
 Paa Gaden seer han ligge frit
 En Otteskilling med Øiet sit.
 Han taer den, gaaer til Bageren
 Og faaer derfor et Brød igjen.

Tilbage gaaer han med stor Iid,
 For ej at tabe nogen Tid,
 I sit Studere-Kammer ind
 Og takker Gud med Sjæl og Sind
 For al Guds Godhed, som ham skeer,
 Han daglig nu for Øine seer.

I Kjøbenhavn imellemstund,
 Med det Guds søde Ord i Mund,
 Han talte høit fra Præstestol
 Om Naadens Rige, Lys og Sol

Til Trøst for Mange, der løb til
 For gjerne ham at høre vil.

Til Bjørnelund udi Sjælland
 Han kaldet blev til Kapellan,
 Og siden søgte Præstekald;
 Ved Kongens Ja ham det tilfaldt.
 Paa Venøe i Limfjordens Flod
 Ham dette Kald nu aabent stod.

Hans Venner raader ham som saa:
 »Hør, Du skal til din Konge gaae,
 At takke ham for dette Kald;
 Naar han Dig kjender, da ifald
 Et bedre der vil aabne sig,
 Han giver da og dette Dig.«

Han søger og faaer Audients,
 For Kongen staaer han da; imens
 At Kongen spørger, paa ham seer:
 »Hvem er Du, hvad er dit Begjer?«
 Gjensvar: »Jeg er den Præstemand,
 Min Kong' har kaldt til Venøe Land.

Jeg bringer for min Majestæt
 En Tak for hvad mod mig er skeet;
 Jeg er af fattig Bondestand,
 Født i Sogn Maaberg, Jydeland;
 Først Landsby-Skræder til at sye
 Blev jeg, drog om i mangel Bye

For at fortjene selv mit Brød,
 Som smagte baade surt og sød,
 Og siden i sex Aar dernæst
 Blev jeg Dragon paa Kongens Hest,
 Jeg prøved der alt mangel Dyst,
 Ja munter, rask med Mod i Bryst,

Da Kong' som Prinds ved Kolding Bye
 I flere Aar har holdt Revue;
 Paa Stadens Feld og høie Bjerg
 Flankeret' med, flink, Hans¹⁾ Maaberg.
 Da Exercitsen var forbi
 Og Skræder med Dragon var fri,

---

¹⁾ Skal være Per.

Da tænkte Deres Maaberg paa
 Til Studering med Lyst at gaae;
 Mig mange Venner var til Hjælp,
 Endog en rig Jomfrue selv,
 At række mig veldædig Haand
 I Samfunds Kjærlighedens Baand,
 Mig fattig Svend at hjælpe frem.
 Jeg aldrig det nu kan forglemm'.«
 Nu Kongen i Forundring staaer,
 Selv siger til ham disse Ord:
 »Du er den først' af Militær,
 Jeg her som Præst nu for mig seer.

Jeg gratulerer Dig dertil,
 Min Naade Dig tilsige vil;
 Men hvorfor har Du ikke saa
 Søgt bedre Kald end Venø faae?«
 Han seer paa Kongens vied' Kron' ¹⁾);
 Svar: »Det godt er for en Dragon.

Vil naadig Konge mig tilstaae
 Derefter bedre Kald at faae,
 Da vil jeg Deres Majestæt
 Dybt underdanig staae beredt.«
 Nu Kongen svarer: »Vi vil see,
 Hvad der i Tidens Løb kan skee.«

Nu reiste Maaberg strax ²⁾ paastand
 Ad Venø ned i Vesterland;
 Der baade blive Præst og Degn,
 Kirkesanger, Skolemester, Hegn,
 Da Venø ikkun liden er,
 Ei lønnes kan fleer Lærer' der.

I ledig Stand han ene var
 Og mange Byrder paa sig bar;
 Han havde hverken Koe, ei Hest,
 Men daglig var sin egen Gjæst.
 Den Spise, som han daglig nød,
 Af fattig Øeboer ham tilflød.

---

¹⁾ Kongens kronede Hoved.

²⁾ 1811.

Behøved en Medhjælperind'.
 Ved andres Raad han fik i Sind
 At frie til Datter i Buurgaard¹⁾
 Af Fa'er, vi talte om igaar.
 Det var den Mand, hvorum er læst,
 Som sagde: Skræder bliv Du Præst.

Den Pige, han nu have vil,
 Sit Jaord giver ham dertil.
 Den samme Pige, som fordem
 Vor Skræder syed' ny Kjole om,
 Han hende tog tilægte nu;
 Derved hun blev Pastorens Fru.

I Venø Kirke taler han
 Med Naadegave og Forstand,
 Med tydelig gennemtrængend' Røst,
 For mange Sjæle til stor Trøst.
 De Mange, som i Kirke kom,
 Ham høre, gik derfra ei tom.

Ja Hundred seiled over Vand
 At hør' ny Præst paa Venø Land,
 Der taler med stor Kraft og Fynd
 Til Menighed om Død og Synd,
 Om Christi store Kjærlighed,
 Der er for alle Folk bered,

Som vender sig fra Synden om,
 Antager Evangelium,
 Det Fredens Budskab, Gud saa sandt
 Har givet sine Børn til Pant,
 Til Reisebog, til Styrke, Trøst,
 Igjennem Jordens Ørk til Høst.

Da efter sex Aars Tidens Rum
 Han talte Evangelium
 Paa Venø karsk, glad, vel tilfreds,
 Fik han nu større Virkekreds;
 Selv Kongen ham nu kalder frem
 Til Præst for Gjording, Buur og Vem.²⁾

¹⁾ Ane Hansdatter Sø. Viberg siger, at hun var fra Overlund i Navr, hvorledes dette, vides ikke.

²⁾ 1817.

I Kirker tre hver Høitidsdag
 Var det hans søde Pligt, Behag,
 Glad at forkynde Livets Ord
 Og række Brød fra Alterbord
 Til alle Hungrige, enhver,
 Helst til hans Menighed især.

Derefter fik han større Kald¹⁾
 At træde frem i Himmel-Hal;
 Han lagde ned sin Hyrde-Stav,
 Med Glæde sig til Gud begav,
 For stedse der i Hvile sød
 At være fri for Sorg og Nød.

Der nyder han nu til sin Trøst
 Den evig rige Glædes Høst,
 Som efter Møie, Arbeids-Sved
 Guds Tjenere hist er bered.
 Hans Enke lever end idag;
 Hvor længe? staaer i Guds Behag.²⁾

---

¹⁾ 1824.

²⁾ Hun døde i Søsterhuset i Christiansfeldt. De efterlode dem ingen Børn.

Breve og andre Skriftstykker af Ribe Stiftsarkiv.

Meddelte af J. Kinch.

Disse Breve og andre Skriftstykker findes blandt de Papirer, som ere ordnede efter Biskopperne. De fleste af dem har jeg afskrevet bogstavret; ved andre har jeg ikke fundet tilstrækkelig Anledning hertil, men dog bevaret Alt, hvad der antydede en anden Form eller Udtale af Ordet end det nuværende almindelige Talesprogs.

I. Den kongelige Lensmands Kollats for en Præst i Ådum 1620.

Jeg Wldrick Sanndberig thill Quelstrup, Ridder, Konng. Maytt. Befallingsmand paa Lundenis kundes och hermed vetterligh gör, mett dette mitt obenne breff, att efftersom Kong. Maytt. min allernadigste Herris Mesiuue dattertt vdj Bredsted denn 10 Juli vdj nehruerendis Aar 1620 er hederligh och høylertt Mand Mester Ifuer Ifuerßön Superintendentt offuer Ribberstiftt och mig thillhende komen huor vdj høybemelltte hans Maytt. haffuer naadigste for gaat annsiett, hederligh och vellertt Personn Mikill Söffrinsön till Odumb Kald ad betienne skall forordnis¹⁾, och os naadigste der vdj

---

¹⁾ Grunden til, at Ådum Sogne kald den negang ikke blev besat ved Sognemændenes Valg, men ved kongelig Udnævnelse, ses af et Kongebrev af 13de Juni 1620 til Hr. Ulrik Sandberg og Biskoppen af Ribe

beffaller, hanumb der thill ad forordnne, och nu thill med aff Superintendent ehr retteligh examinieritt och offuerhørtt och till samme Kald befunden duchtigh, da haffuer ieg Konng. Maytt. min allernadigste Herris Vocation, Kald och Vduellillse confirmerтт och stadfest, saa hand her effter maa og skall verre rett Sogneprest thill for^{no} Odum Kierke, dog med sligh Vilkor, at hannd skall predike och lehre Guds hellige Ord och Euanngiellium rettelig och vell och wforfallskett vdj alle maader, saa och vdielle dj höyuerdige Sakramentt effter Guds Befalling og egenn Indskichelse (?), derhos skike sigh vdj alle maade thilbørligh och vell inden Kierkenn og vden Kierkenn, vdj Liff, Leffnet och Omgienngillse med sin Sogennfolk effter Kong. Maytt. Ordinands Lydillsse, som en gudfryctigh Prestemannnd bör at giørre, och vdgiffue alld denn Renntte och Rettighed, som hannd aarligh thill Stichtenn skyldig er, bøge Prestgaardenn och denn vid Magtt holde och ike thillstede, att Nogit aff same Prestgaards rette Thillgillse, Ager, Engh, Skouff, Mark, Feskeuand, Feganngh, eller huadsomhelt dett ehr eller neffnis kand, som der nu thilliger, och aff arilds Thid thilliget haffuer, derfra ad kome eller ad borttheffuis i nogenn maader, medens dett thill Prestens och Prestegords Nytte och Gaffnn att anuende, och dersom der var Nogitt wlogligt frakommen, da skall hand giffue dett thilkiende och igienkalde, saa vitt med Loug och Rett skie kannnd, och skall forn. Mikill Søffrinsøn vere sitt rette Øffuerighed och Lensmand, paa Lundenis nu er heller her effter komindis vorder, hørich och lydig vdj alle maade, som dett sig bör, och skall hand sielffuer resedere och boe i

---

Stift. Dets Indhold er, at da Ådum Sognekald allerede havde stået ledigt omtrent 20 Uger, og Sognemændene kun vilde have en Person, som behagede Enken, men hvis Levned ikke skulde være det bedste, skulde de sende den af Ansøgerne, som de fandt tjenligst, til Kongen, for at denne kunde høre ham prædike. (Jy. Tegu.) — Her trådte altså Kongen bestemt nok op mod den almindelige Tilbojelighed hos Sognemændene til at benytte Kaldet til en Forsørgelse af den forrige Præsts Enke eller Datter, medens til andre Tider selv de højere Myndigheder altfor meget så igjennem Fingre dermed. — Forresten ser det ud til, at Hr. Mikkel Sørensen dog har ægtet Enken, rimeligvis for at behage sine Sognemænd; thi 1643 havde han en gift Stiftdatter.

forn. Sogen och ike vdi nogenn Kiøbsted. Ti beder ieg paa høybemeltt Kong. Maytt. Vegne byder och befaller Eder alle mienige Sogenmend vdi forn. Odum Sogen, attj giffuer hanum (?) alld thilbørligh Renntte, Thiende og ald andenn Rechtighed, som I Eders Sogenprest och Pastor effter gamill Seduone och Kong. Ma. Ordinands Lydilse plichtigh ehr, saa fremtt attj ike derfor vill straffis som vidbör, huor effter I Eder alle vider att rette. Thill Vendisbiurd mitt Zegenitt vndertrycht och med egenn Haand vnderskreffuett. Actum Lundenis thn. 25 Julli Ao. 1620.

Uldrick Sandberg
egenn Hand.

2. Kollats på Degnetjenesten i Ballum 1637.

Eftersom Gud allermectigste ved den thimelige död haffuer henkaldet den s. mand Suen Pedersön fordum degn vdi Balgom, daa paa det saame degne thieneste icke lengere schulle stande ledigt, haffuer ieg vdi den hellige trefoldigheds naffn effter det jus patronatus, som Ribe capitel haffuer till Balgom kierche, effter fornehme gode venners raad bön oc begering oc intercession oc i synderlighed hæderlig og höylærdt mands M. Anders Romdorps domskolemester her vdi Ribe hans befordring oc gode testimonium paa mine velbyrdige fraværendis collegers erlig oc velbyrdig Erich Juls till Hundsbech, Landsdommer vdi Nörjutland oc befalingsmand paa Gudoms closter, oc erlig oc velb. Iffuer Vinds till Nörholm, kong. Mayst. öffuerste secreterers og befalingsmand paa Lundeness, deris gode behag saavellsom ocsaa paa mine egne ¹⁾ vegne vocerit oc kaldet oc nu med dette mitt obne breff vocerer oc kalder denne nerverendis scholeperson Jens Jacobson Hörup, forige præstis sön vdi forn. Hörup, till at bethiene samme Balgom degne thieneste, oc schall hand vere forplict samme degne kald at fuldgiøre inden kierchen med sang, læsning oc anden thieneste effter ordinantzen, oc vden kier-

¹⁾ At netop disse 3 Medlemmer af Kapitlet, og de alene, havde Kaldsretten til Degnetjenesten i Ballum, må have sin Grund i, at de vare Ihæندهavere af de 3 såkaldte »Præbender i Ballum«, blandt hvilke Ballum Tiende var delt (se min »Ribe Bys Hist. og Beskr.«, S. 591).

chen med vngdommen att vnderwise i scholen med læsen oc schriffuen, saa oc i Synderlighed vdi deris catechismo oc börnelerdom effter kong. Mayst. naadigste forordning oc kierche disciplin ¹⁾, med bedeklochen att ringe oc slaa aften oc morgen, Seyerverchet att stille oc anden thieneste, som hans formend for hannem giört oc forrettet haffuer. Schall hand oc före itt stille, roligt, gudfryctig oc ordentligt leffnet oc elsche fred med huer mand, saa meget mueligt er. Derimod schulle oc sognemendene oc præsten i Balgom sogn vere forplict till att giffue hannem sin rente oc indkomst, som hans formend degne vdi Balgom for hannom hafft haffuer, oc holde hannom degne boliget oc sholehuset ved mact oc iche forminsche eller affbreche ham noget aff det, som till degne renten hörer oc aff gammell tid tilleget haffuer, oc giøre det saa, att guds ære hoss dennem kand befordris, oc alting kand gange schichelig till i meningheden, oc hand med glæde kand fuldgiøre sit embede. Skall oc for^{ne} Jens Jacobsön vere forplict till att lade dette kalds breff confirmere aff mine velb. kiere collegis, naar de kommer till Capittelet, oc lade sig examinere oc confirmere aff Biscoppen, som sedvanligt er. In cuius rei testimonium sigillum meum appono et manu mea subscribo. Actum Ribe den 27 Aug. 1637.

Christia. Bordingius Med. Doct.
Archidiac. et Canon. Ripensis ab-
sentium nobiliss. collegarum et
meo nomine subscribo. ²⁾

(efter en Kopi.)

3. Andragende fra en Præst på Møns 1642.

Stormægtigste, højbårne Fyrste og Herre, Her Christian den Fjerde, Danmarks, Norges, Vendes og Gothes Konning, Hertug osv., min allernädigste Herre, ønsker jeg Nåde, Fred og Barmhjærtighed af Gud ved Jesum Christum, hans enbårne Søn, vor Herre.

¹⁾ Ballum Sogn har altsaa allerede dengang haft en ordentlig Skole, i hvilken Degnen var forpligtet til at undervise, hvilket på den Tid var en Sjeldenhed.

²⁾ Jeg Kristen Bording, Dr. Med., Ærkedegn og Kannik i Ribe, underskriver på mine fraværende velbårne Æmbedsbrødres og på egne Vegue.

Allerkjæreste, nådigste Herre, ligesom vi alle og hver besynderlige udi sin Sted pligtige ere Guds Lov, Ord og Ære af sin Formue iblandt Mennesken at forfremme og udele, eftersom vi og derfor ere skabte og have Bolige, Steder, Byer og Landskab med og hos hverandre, at den Ene kan oplære den Anden om Gudfrygtighed, Godhed og Retfærdighed, dermed at Mange af den rette Saligheds Lærdom og bekvæmmelig Optugtelse måtte opvækkes, indbydes og på den rette Bane hentøres til det evige Liv og Salighed.

Ligeså, allernådigste Herre, efterdi jeg dagligen rand-sager og forfarer, at Eders kongelige Majestæt og fyrstelige Nåde er begavet i Christo Jesu med kongelige og mægtige høje Dyder, så at der findes en naturalis *δύναμις*¹⁾, en fyrstelig og gudfrygtig Magt i Eder, som dagligen jo mere og mere lader sig tilsyne, både imod Gud og hans hellige Ord, så også Ordsens fattige Tjenere at promovere og forfremme, som haver en liden, ringe Ting til Føde og Underholdning, hvorføre den evige, almægtige Gud vil gjøre Barmhøjertighed, Pagt og Fred med min Herre Kongen, ligesom han gjorde med Kong David, ligeså med Kong Christian evindelig. Nu iblandt sådanne fattige Herrens Ords Tjenere må jeg, allernådigste Herre, bekjende mig at være en af de ringeste og fattigste, som lider stor Nød og Trang i mit Kald, så jeg ikke haver tilbørlig Hus eller Våning, Føde eller Underholdning, ja ikke så meget Udhus, jeg kan ligge en Læs Hø udi eller en Kjærve Korn, ikke heller så Meget til at brænde om Året, som jeg kan varme en Hånd ved, uden 5 eller 6 Læs Tørve, som jeg årligen bekommer her af Landet, mens må bo her ude i denne forfærdelige Vesterhav og være megen Trang undergiven og kan ikke komme til at holde mine fattige Börn til nogen Forfremmelse, som jeg gjerne vilde, som jeg også i min ringe Skrivelse, som jeg min gunstige Her Lensmand, velbyrdige Gregers Krabbe på Riberhus, haver med bemødet og tilskrevet, at han som en kristen Øvrighed vilde være mig herudi behjælpelig, sådan min Fattigdoms Åg og Byrde at ville komme til Hjælp og Forlindring hos min allernådigste Herre og Konge.

Herforuden må jeg fattige Mand höjlig og storligen

---

¹⁾ En naturlig Evne.

beklage både for Gud så og for min nådigste Herre og Konge, at jeg må være megen Ulykke og Stormvind undergiven på denne Sted, så når jeg tænker, jeg vil komme noget frem, så vågner den ene Ulykke efter den anden, som og den vise Mand Seneca siger: »En Ulykke byder den anden Hånden«. Thi det haver ikke aleneste været nok for mig fattige Mand, at jeg i disse forbigangne Åre haver lidt stor Skade af Vandflode, synderlig af den skadelig Vandflod, som Gud straffede Lande og Riger med, som skede 1634 den 11 Oktober om Natten, på hvilken Tid jeg miste den største Part af alt det, jeg ejede, og bekom dog ingen Hjælp igjen på sådant et elendigt Sted, som jeg sidder på, mens jeg endnu også i dette År 1642 den 27 Juni haver mist alt mit Kornsåede, så jeg fattige Mand beholdt ikke end det ringeste Korn eller Kjern, der tilmed det ringe Eng, som jeg skulde have til at føde mit Kvæg med, blev slet fordervet af Sand og Saltvand. Nu over sådanne ulykkelige Tilfald må jeg mig højlig beklaage og endeligen nødes til at henfly til min allernådigste Herres og Konges Hjælp og Mildhed, efterdi Barmhjærtighed og Mildhed kroner en Konge, og Retfærdighed stadfæster hans Trone (Proverb. 20), bedendes ganske ydmygeligen, at han for Christi Skyld vilde værdes til at komme mig fattige Mand noget til Hjælp og Undsætning, efterdi mit Kald er ganske liden, og Indkomsten er ringe, og Ulykken hænger mig her ideligen over. Sådant vil den øverste Konge Christus Jesus rigeligen igjen vederligge på den yderste Dommedag, når alle gode Gjerninger skal da lønnes og betales, som han vidner hos Matthe. 10: Hvo som annammer Eder, han annammer mig, og hvo som mig annammer, han annammer den, som haver udsendt mig, og hvo som giver en af disse Mindste ikkun et Bægere koldt Vand at drikke i en Discipels Navn, sandelige siger jeg Eder, det skal ikke blive hannem ubelönt. Den almægtige, evige, gode Gud, som Alting haver skabt og nådelig opholder, hans evige Søn, vor Herre Jesus Christus, og den værdige Helligånd styre og regjere den kristen Kirke under Eders Nædes Regimente og alle dem, som Guds Ord prædike og lære, og give Eders kongelige Majestæt Visdom og et roligt Regimente udi al Gudelighed og Ærlighed, bevare det ganske kongelige Hus, unde dennem Alder og Nåde til at forfremme

Guds Ord imod al Djævelens Lögn og Bedrageri, at der kunde på den yderste Dag blive en stor Hærskares Mangfoldighed af vor (sic) danske Konger, Herrer og Fyrster, som med mange af Undersätterne kunde sjunge Gud

Te Deum laudamus i al Evighed. Amen.

Skrevet på Mandø den 24 Oktob. 1642.

Eders Kong. Majest.
ødmyge Tjenere, *Niels
Nielsen Varde* Guds Ords
Tjenere på Mandø.

Lensmandens, Grogers Krabbes, Erklæring, datr. Kjøbenhavn d. 17 Novbr. 1642, går ud på, at det er ham noksom vitterligt, at Supplikanten havde et meget ringe Kald, og at ved sidste Stormflod ved S. Hansdags Tider hans Kornsæd var bleven slet fordærvet, og Engbunden ganske overskyldet med Sand og Saltvand; men da Supplikanten intet Bestemt begjærede, vidste han ikke, hvormed han denne Gang kunde være tjent, med mindre Kongen vilde forære ham nogle Tønder Korn fra Slottet.

Uagtet denne Lensmandens Erklæring pålægges det ved en Påtegning udenpå Brevet, datr. Kancelliet på Kjøbenhavns Slot d. 25 Novbr. 1642 og undertegnet af Iver Wind, Lensmanden med Biskoppen at erklære sig, hvorledes Ansøgeren kunde hjælpes, uden at der afgik Kongen og Kronen for Meget. — Om han fik Noget, ved jeg ikke. — Niels Nielsen Varde skal efter en Præste-Indberetning have været Præst på Manø i 50 År. Han må da være ordineret omtr. 1615 som Kapellan hos Hr. Rasmus Hansen, som endnu var Præst der 1619¹⁾ og skal være død blind i Ribe Hospital²⁾. 1665 ordineredes hans Eftermand. Det var en tarvelig Tilværelse, som væntede den Mand, der påtog sig dette i den Tid yderlig slet lønnede Æmbede; thi Forflyttelse fra et Kald til et andet var for den almindelig begavede Mand næsten noget Uopnåligt.

¹⁾ Ny kirkeh. Saml., VI, S. 542.

²⁾ Han var dog Præst på Manø længe efter 1596, da han efter den ovenfor omtalte Indberetning skulde være kommen i Hospitalet.

4. Bestemmelser om Gudstjenesten i Ribe 1647.

Nogen Uskikkelighed och Uriclighed med Kirkegang och Gudss Thieniste her i Ribe fremfor andre Kiøbsteder her i Landet och Riget at forrette mod Kong. Ordinantze och Befalning hertildags mange Erindringer och Paamindelsser uactet i Meenigheden forlobet, nu effter Kong. Villie at forandre och ret anstille befaler Lehnsmanden och Bispen at schulle uforandret holdis, som følger:

Thil Höymesse schal ringis som i andre Kiøbsteder huer Søndag och andre hellige Dage i begge Kircker 3 Gange, første Gang med en af de store Klocker, naar Klochen slaar 7, anden Gang met in mindre eller forrige Kloche, naar den slaar et Qvarter effter 7, och tridie Gang eller sammen tillige med 2 eller 3 store och smaa Klocher, naar Klochen slaar halffgaaen 8. Huor da Scholebörnene med Hørerne huer til sin Kirche strax, medens det ringer sammen, sig schulle forföye, saa Sangen och Guds Thieniste, strax det lader aff det tredie Gang at ringe, kand begyndiss och angaa, och meenige Mand maa saa vide, at dett er Tid da at søge Kirchen, och ey sig som forhen derpaa drage eller forlade, at mand med Sang och Orgeverch Tiden at forlunge och Guds Thieniste mod Kong. Anordninger at opholde sig haffuer understaaett.

Sangen i Choret och paa Orgevercket schal allene til Guds Ære och meenige Mands Opyggelsse uden lange Muteter och ubekiende Sang forrettis, aldelis epter christlig Anordning, och efftersom i vor Frue Kirche i Kiøbenhaffn, som Kong. Villie tilholder. Huorfore och Brudfolch, Börn, som schulle døbis, och Kirche Quinder betimeligst ved 8 Slæt schulle være tilstede, saa fremt de iche sig selff, om de silder och seenlig fremkommer, ville nogenn Spot paaføre, anseendis det ubilligt och uforsuarligt for deriss Statz, de acter i saa Maader at udføre, mod christlig Anordning och Kong. Befalning Guds Thieniste och den heele Meenighed opholde.

Thi Presterne skulle Ingen tøffue effter, men, naar Klochen er halffgaaen 9, endeligen och end førre stige paa Predichstolen i *Jesu* Naffn och saa deriss Predichen fatte och fremsætte korte och gode med god Betenchsomhed effter Kong. Paabud, at de den ender halffgaaen 10, och ald Tieniste til

10 Slæt vere forrettet och endet, efftersom Ordinantzén och Kong. seerdelis Villie anno 1580 och anno 1638 det alvorligst paabiuder och befalet haffuer.

Hermet naar saa ald Thienisten til 10 Slæt til Höymesen er fuldent, befurdris och forhielpis Tiunde och Thienistefolch at komme udi Catechismi Predichen, naar Klochen er 12, som ellers motte ved anden Syssel deris Saligheds Middele i saa maader berøffuis och formeenis, som hidindtil her fremfor andre Steder ofte scheid er.

Til Fridags¹⁾, Bededags saavel som Onsdagspredicken ringiss och 3 Gange som om Söndage, och begyndis den sedvanlig Sang, strax det tridie Gang haffuer affringet. Med Predichen paa Bededage att giöre, høre och søge forholde sig Byens Øffrighed, Sognepresten och Tilhørere efter Kong. Förordning, der om udgangen er, hvor om de jeffnlig Söndag tilforn aff Predichstolen paamindiss.

Sögne Dage eller Ugedagspredichen begyndis om Sommeren fra den 1 Martij, naar Klochen er 6 om Morgenen, til den 1 Octobris, och derfra Vinteren igiennem til den 1 Martij igien om Morgenen, Klochen slaar 7, da der ringiss schall med sedvanlig Kloche, och strax naar det er affringet, schulle Schole Börne, det vedkommer, begynde at siunge en kortt Psalme, enten den, der prediche schal, er tilstede eller iche, og siden den Sang och Seqventz, som Aarsens tid tilholder at schulle brugiss och siungiss.

Skulle och Presterne ey forlunge deriss Ugepredickener offuer Tiden, men, strax Klochen 7 eller 8 slaar, som forschreffuet staar, ald den Guds Thieniste være forrettet.

Menige Mand og Almuen skulde holde deriss Börn til Kireke Söndag, Onsdag och Bededag, formodendis, de dermett giör Gud en angeneme Thieniste och fordrer Börnenis timelig og evig Velferdt, huortil och Presterne med danske Skolemestere schulle haffue Indseende, som de for Bispén, naar han paaescher och offuerhøre vil, acter at forsuare.

Dette vilde Sognepresterne til vor Frue och S. Catharinæ Kirche liudelig aff Predichstolen forlæsse deriss Meenigheder och med deriss Hender ved Dag och Datum her paa schriffue, naar Saadant aff dem scheid er, och ofte udj Pre-

¹⁾ »Fredags«.

dichen, om Behoff giöriss, erindre Almuen, sig efter denne Anordning at skicke och forholde. Actum Ribe den 3 Januarij Anno 1647.

Gregers Krabbe.

Erich Monrad. S. R.

Nedenunder findes påtegnet, at Ovenskrevne Helligtrekongersdag 1647 er bleven forkyndt og oplæst fra Prædikestolen i begge Byens Kirker, ligesom 1648, d. 2 Oktbr., den nye Præst ved S. Kathrine Kirke, David L. Foss, erkjender at have gjennemlæst det.

5. Sognemændenes Klage over Degnen på Fanø 1647.

Kjære Her Bispe, boendes udi Ribe! Gud giv Eder en god Dag og bevar Eder fra alle Ulyk med Eders Hustru og Börn her timelig og hist i Himmerig evindelig. Amen. Kjære Her. Bispe giver vi Eder tilkjende, at her er en stor Almu på vores Land Fanø af Börn og Ungdommen. Der er over de 4 Snese store Börn og flere her udi samme. Somme fare til Hav om Sommeren at fiske og er så gammel og kan ikke en Ord af deres Katekismus og Börnelærdom. Hvad kan det hjælpe Börn og Ungdom, at Degnen kan komme en imellem Gang om Året at hør dem; dem, der kan Intet, dem lær han og Intet. Hvad kan det hjælpe en halv Stunds Tid om Søndags Morgner for Prædiken en enken Gang om Året; han kommer ikke selv tidt til Kirken. Hvis Börnene kan, det haver den ung Præst lært dem. Ville Præst have Degn om Søndag, da må han selv mang Gang Skaff sig en Degn og løbe fra En og til en Anden, og når der er Ingen til Kirke af dennem, som plejer at synge, når Degn er ikke hjem, da må Præsten selv synge og svare sig selv og sig(e) Amen, og hvis Andet han bör at svare, så dette ginge ikke så til, var dette ikke så venlige fat med Degn og Præstene; men Degn og den unge Præst, de haver 2 Søstre, og det er den gammel Præste hans Dætter begge; derfor går det så uskikkeligt til i Sogn. Det er tidt og manggang her udi Sogn, når her dør Folken her udi Sogn, da må vi løbe fra En og til en Anden, förend vi kan få En at synge for Liget, og er han end hjemme, da vil han ikke synge for Lige, sådan som skete for den Dannemand Hans Tusen, som er fattig, og andre Flere. Kjære Her Bispø,

I så også selv vel, den Sinde I var os besøgendes i vores Kirke på Fanø; Degn var borte og der var få af Börnene, og de, der var, kunde ikkun meget Lidt eller Intet. Det er altsammel Degens Forsømmels, og så der vor kjær Provst var os besøgendes, da var Degn også heden og kom ikke til Kirke, der Börn skuld overhøres, og der var Prædiken og holdtes Messe (?) samme Dag; da mått Provsten og den gammel Præst, de måtte svare og sige Amen og Andet mere, hvad Degn bör at synge. Er dette ikke en stor Skam, at der skal ingen Degn vær i Kirken, når der kommer fremmede Folk til Kirken, besynderlig? Hvad tykkes Eder, kjær Her Bispe, om den Degn bör ikke at være afsat, efterdi han forsømmer Kirken mange Søndag og hellig Dag, 5 eller 6 tillige? (o: itræk) ikke heller gjör han efter Forordningen og læse for vores Börn engang om Ugen; ikke heller vil han gå neder tilbag i Kirken at synge en Psalme eller 2, som de plejer at gjöre på Landsbyer. Når vi Fattige siger dette til hannem, da svarer han: Vil de betale hannem derfor, ellers vil han ikke. Kjære Her Bispe, hjælper os til for Guds Skyld, at vi måtte få en anden Degn, der vilde holde en Skol op midte i Byen imod Kirken, at vi kund(e) få vores Börn lært i Bogen; vi fattige Folk kan ikke ende at holde vores Börn til Kjøbsteder. Dersom Præsten vil svare og sige, der er Ingen, der kan være Degn, på Landet Ander, da kan der svares således dertil: Dem, der kan være Degn om Sommeren, de kan også være Degn om Vinteren; der er Mange, der kan synge bedre end Degn, der er derfor. Lader ham bruge hans Kårt (?) og Kanden og Kroeri, og lader os få en Degn, der kan vare på Kirken og Skolen, at vores Börn kunde lær Noget i Bogen, også uden at vi kunde have nogen Tröt (måske: Trøst) derudaf. Gud nåde os, vi skulde lære vores Börn Noget; thi vi kan Intet selv af vores Katekismus. Vi vilde gjerne lære Noget af vores Börn. Hermed Eder Gud befalendes, kjær Her Bispe, med Eders Hustru og Börn, både til Liv og Sjæl. Amen Anno 1647. Dette er allesammel i Guds Sandhed, så sandt som vi vil arve Guds Rige efter dette Liv. Vi ere ikkun en 4 eller 5 fattige Mænd, der have ladet dette Brev skrive. Gud nåd os, vi haver hver en Hus fuld af Börn, som der er mange flere, der er lige så mange. Gud nåd os, vi ser vores mange

smukke (?) Börn. Vi sørge vel tidt derfor, at de kan ikke læse og skrive. De skal være på Sø og salte Vand at søge deres Føde, at de kunde da læse i en Bog og have nogen Trøst deraf, og Andre også. Det hjælper Ingenting til, dersom I vil ikke hjælpe, at vi kunde få en anden Degn. Vi klager det først for Gud i Himmelen, og så for Jer. Gjører derudi, som vi tror Eder til, at I ville skrive os en lidel Seddel tilbage med denne Bud, som flyr Eder denne Brev. Vi vil betale Eder for Jeres Umag. Derforuden skal vi bede godt for Eder, både vi og vores Börn, Aften og Morgen. Gud hjælp i denne Sag. Amen.

Udenpå: Til hederlig og velhöjlært Mand, vores kjære Her Bispe, han her udi Ribe, dette Brev venlig tilskreven.

Med Bisk. Monrads Hånd: Accepi 7 Jan. 1648. Klage-mål over Degnen på Fanø.

6. Biskoppens Formaning („Intimæmon“) til S. Kathrine Menighed i Ribe om flittig Deltagelse i de udskrevne Bededage 7—9 Juni 1648. En ganske lignende Formaning til Domsognets Menighed ligger ved Siden af den.

Eftersom højvise Danmarks Riges Råd for godt og rådsomt haver anset, udi denne vores Fædrelands sørgelig og vanskelig Bestand¹⁾ at skulle holdes almindelige Bededage over al Danmarks Rige den 7, 8 og 9 Juni førstkommendes, Guds retferdige Vrede og vores Synders velfortjente Straf at afbede,

1. Påmindes Alle og Hver, at de sig til disse forestående og gudelig anordnede Bededage berede god betiden, strax det ringer sammen på Onsdag, Torsdag og Fredag i denne tilkommende Uge at komme ædrueligen og skikkeligen her i Kirken og blive, til Velsignelsen er tilsagt, og Guds Tjeneste ganske forrettet, tilstede, på det disse Bededage med Sang, Prædiken og Bön, ja Livets Bedring kunde gudeligen og frugtbarligen foretages og forrettes. Og imidlertid sådan Gudstjeneste holdes alle 3 Dage, da Alle og Hver sig fra al Arbejd at holde og sig ellers således i alle Måder anstille,

¹⁾ Det var i Tiden mellem Kristian d. 4des Død og Frederik d. 3dies Hylding.

at samme Bededage med tilbørlig Reverens og kristelig Andagt og Alvorlighed må blive holdne.

2. Er der Nogle, der ville vide Gud den Ære og selv til Salighed desmere befordres, da vilde de med Tyende og Tjenestefolk ufortrøden til Froprædiken samme Dage sig lade finde beredvillige, eftersom de og da til Bön, Bod og Bedring udi Morgenprædikener bliver henholdne.

Man tvivler ikke på, den verdslig Øvrighed jo al Uskikkelig og uordentlig Syndevæsen altid forekommer, men særdeles efter derom givne Befaling, i disse påbudne Bededage, at Gud ikke mere over dem skulde fortørnes end formildes og os at skåne forårsages.

3. Bispen beder Borgerne her i Byen og Bønderne af Tved, Lustrup og andre enlige Huse, som her Menigheden og Kirken søger, alvorligst tilsiger, at de befaler og tilsteder alle unge Mennesker, såvel deres unge Tyende og Tjenestebud som deres egne Börn, der bede og Börnelærdom fatte kunne, fittig og uden Forsømmelse på den anden Bededag¹⁾ findes her i S. Catharinæ Kirke, når Klokken er 12, han da dennem i deres Börnelærdom må overhøre og så Eftermiddagen nogenledes til Gudsfrygt og fornøden Undervisning med de Unge anlægge. Det er derhos fortrydeligt, hvorledes Börnene ikke, som dog befalet er, hver Uge, når Katekismus prædikes, kommer i Kirken, men de med de fleste Forældre sig (desværre) aldeles entholder, hvorover ikke liden Forargelse gives, og stor Uforstand hos de Unge findes, men største Guds Straf befygtes.

4. Om man efterdags vilde derpå råde Bod, var vel at ønske, eftersom Presterne befaledes derom tilforne, når Katekismus enfoldig og kortelig i Ugen skal forklares, Almuen at advare og til fittig Opagt at formane og tilråde.

Nedenunder har Sognepræsten Lave Andersen (Vedel) påtegnet, at han første Søndag efter Trinitatis har aflæst Ovenskrevne på Prædikestolen i S. Kathrine Kirke.

---

¹⁾ Første Bededag vilde Biskoppen overhøre og undervise Börnene i Domsognet.

7. Grev Otto Diderik Schacks¹⁾ Testamente 1682.

Im Nahmen der heiligen Dreyeinigkeit, Sey hiemit kundt vnd zu wissen, dennach der allerhöchste Gott nach seiner götl. gnädigen Willen mich eine Zeithero mit Leibes Schwachheit belehget, vnd ich nicht wiszen kan, wie, über kurtz oder langk, dem lieben Gott gefällig sein wirdt mich aus dieser Welt ab, vnd zu seinem himlischen Reiche einzufordern, das ich derowegen bey annoch, gottlob, bey mir kefindender gesunder voller Vernunft vnd Verstande, vermittelst vnd kraft dieses, meinen letzten Willen vnd Testament nachfolgender Maszen verfaszet habe,

Anfänglich vnd zu forderst, so befehl ich sowoll itz alsz in dem letzten Augenblick meines Lebens, vnd bey meinem tödtlichen Hintrit, die Sehle meinem allertrauesten Sehlichmacher Christo Jesu in seinen götl. Händen, vnd will das nachdem die Sehle von dem Leibe geschieden, mein Körper ohne sonderlichen Gepräg möege gekleidet vnd in einen Sark mit Missings Beschlag, worauf oben ein Crucefix, mein Waffen, Nahmen vnd Alter, vnd der Bezug des Sarkes, sowoll aus als inwendig vnd in allen Andern nach Ihre Kö. Ma. sub dato 7ten November lauffenden Jahrs allergnedigst ergangener Verordnung gemachet sein soll, gelehget vnd ohne Leichpredigt in hiesiger Thumkirchen zu Ripen desz Abends in der Stille beygesetzt, nachgehends mit dem Fodersamsten nacher Colding, von da weiters über See zu Schiffe nach Copenhagen geführet vnd sonder weitere Procession oder einige Ceremonien gerahde aus dem Schiffe nach der heiligen Dreyfaltigkeits Kirchen in meines sehl. Vatters Begräbnus

---

¹⁾ Otto Diderik Schack var en Søn af Feltherren, Grev Hans Schack, og født d. 21de September 1652. Ved Faderens Død 1676 arvede han ikke blot hans Ejendomme, Grevskabet Schackenborg, Godserne Gram og Gisselfelt og Gårdene i Kjøbenhavn (bag Børsen, nu Gros-serer Adolphs Gård) og i Ribe (det gamle Korsbrødregård), men efterfulgte ham også uagtet sin Ungdom i Stiftamtmandskabet i Ribe. Han var meget ung bleven gift med Magdalene Rantzau, efter hvis tidlige Død han 1674 giftede sig påny med Sophia Dorothea Marschalck, en Datter af Norges Kansler, J. Fr. Marschalck. — Foruden sin Enke efterlod han 4 Sønner, Hans, Johan Frederik, Bertram og Ulrik Frederik, og 1 Datter, Charlotte Amalie.

bey meiner vorigen sehl. Liebsten gesetzet, vnd so viel Pladtz gelassen, das meine itzige Liebste ins Künftige alda bey mir stehen kan.

Hiernebst so bedancke ich mich gegen meiner Gemählin vor alle erwiesene eheliche Liebe, Trew vnd Aufwertigkeit, vnd überlasz ich derselben den vollen Besitz vnd Possession sowohl der Grafschaft Schackenburg gantzlich vnd soviel mein allergnädigster König vnd Herr mir davon laszen wirdt, als auch des Gutes Gram, das sie ohne Vormunder dieselbe selber vorstehen möege, doch das sie bey allen Begebenheiten den Herrn Assessor des höchsten Gerichts vnd hiesiger Stadts Præsidenten den woledlen vnd wolbuhtigen Herrn Matth. Worm¹⁾, vnd den Ober Inspecteuren der Grafschaft H. Nicolaus Tychsen zu Raht zihe vnd sich ihrer beyderseitigen guten Rahts vnd Assistance bediene, gestalt da einer von denselben abgehen solte, sihe einen Andern nach ihrem eigenen Gefallen vnd Gutbefinden in solche Stelle wieder zu erwehlen; in welcher vollkommen Administration wolgedachte meine Gemählin verbleibet, so lange sie ohnverheurahtet lebet, vnd mein ältester Sohn 20 Jahr alt ist, alsdan derselbe die Possession der Grafschaft selber antrehten soll. Vnd weillen meine Gemählin zu ihrer vnd der Kinder Alimentation vnd Auf-erziehung zu foderst das Gut Gram mit allen Einkommen, nichts davon ausbeschieden, zum Leibgeding vnd darzu aus der Grafschaft Intradan jährlich 2000 Rthl. sage 200 (sic) Rthl. so lange sie ohnverheurahtet lehbt, soll zu genießen haben, so wirdt meine Gemählin hinkegen dahin sehen, das in deszen bis zu meines ältisten Sohns erlangten 20ten Jahren vnd antretender wurchlicher Possession der Grafschaft, wan ihre 2000 Rhth. vnd meine Fraw Mutter²⁾ ihre 2500 Rthl. nemblich 2000 Rdlr. als Apenage vnd 500 Rthl. als Rente von den 10,000 Rthl. (über welche sie freye Disposition hat, vnd sie aus gros-mutterlicher Affection mir versprochen hat, meinem ietzlebenden ältisten Sohn Hans Schack zu verehren, das sie sein sollen nach ihrem Absterben) so lange dieselbe lehbt, davon abgehen, zu nichts Anders als zu Bezahlung der Schulde vnd zu der Kinder ihre Exercitia

¹⁾ Præsident for Ribe By.

²⁾ Hans Schacks Enke, Fru Anna Blome, døde først 1688

soll employeret vnd verwendet, vnd woraus meine Frau Mutter ihre restierende Alimentgelder nach der gemachter Abrechnung entrichtet werden; gestalt im Übrigen meine Gemahlin wegen der Grafschaft Niemanden Rechnung zu machen, auch mit kein andern Schulden, als die sie selber machet, zu thun hatt; Vnd soll der ältiste Sohn die Grafschaft freye vnd ohne Schulden (ausser die 10000 Rthl., die ich ihre (o: ihrer) Königl. Majt. vorgeschoszen vnd von den Herrn Rentmeister Branten vnd Fraw Anne Pelten aufgenommen, als wohingegen ihm wieder die Versicherung hier im Ambte¹⁾ verbleibt) vermöge der gräfl. Privilegien antrehten, vnd die alsdan noch übrige Schuld ex communi massa vnd der gantzen Erbschafft bezahlet, worgu hin kunfftig nach meiner Frau Mutter tödtlichen Hintrit das Gutt Giselfeldt benebenst meines sahl. Vattern Wonhaus zu Copenhagen wie auch der hiesige Hoff vnd Lagarden verkaufft, vnd wasz nach Abzehlung der Schulde davon übrig bleibt, vnter die andere Brüdere getheilt werden, wie dan meine Gemahlin sich wirt belieben laszen, bey ihre hochgr. Excell. dem H. Graff Reventlawen zu urgiren, das durch dieselbe vermögende Direction vormemelte meine wegen ihre Königl. Maytt. auf 10000 Rthl. ausgegebene Obligation von ihre Königl. Maytt. hinwieder eingelöset vnd extradieret werden möege. Vnd soll es zu meiner Gemahlin selbst eigenem Belieben vnd Willen stehen, ob sie nach meinem Tode auf Gram²⁾ sich begeben oder hieselbst in Riepen auf dem Hoeffe verbleiben will, als welchen sie sambt den zulingenden Eigenthum vnd Lagarden frey vnd ohne Heur besitzen vnd gebrauchen magh, nur das sie die Gebeude in gutem Stande erhalte;

Dasz Haus in Fridericia aber wird sie sehen je elie je lieber den Kindern zum Besten zu verkauffen, doch das es bis dahin ausgeheuret vnd von der Heur in baulichem Stande

---

¹⁾ Kongen havde givet ham Sikkerhed for disse Penge i Ribe Amts Indtægter.

²⁾ Hun tog Bolig på Gram. I Stifts-Arkivet findes et Par meget vakre og fornuftige Breve fra hende til Biskoppen i Ribe i Anledning af en Vakance i det residerende Kapellani i Emmerlev År 1686. Begge ere skrevne på Gram, det ene, som er egenhændigt, på Dansk, dog således, at den tydske Accent røber sig noget.

unterhalten werde. Anlangende sonsten die 10000 Rthl., welche ich meiner Gemahlin d. 24 Decemb. Ao. 1680 zur Morgengabe vermagt, soll derselben aus der Grafschafft doch nicht eher als funff Jahr nach meinem tödtlichen Abgang vnd zwart ohne Renten, bezahlt werden;

Vnd da sich mit meiner Liebste einige Verenderung entweder durch eine anderwertige Heurath oder tötlichen Abgang zutregen solte, da soll mein ältister Sohn, dem die Grafschafft zukombt, das Gut Gram wieder darzu haben und seine andere Brüder auslösen, was alsdan das Gut Gram kan wehrt sein und von ehrlichen Leuten kan taxieret werden; der eltiste Sohn aber nimbt voraus das, was von dem Ampte Hadersleben dazu gekauffet; umb den Rest gehen die Brüder vnd er zu gleicher Theilung, vnd nimbt er einen Theil vnd zahlet die andern Brüder, so alsdan leben, aus. Meiner Söhne Reysen betreffent, da soll ein jedweder Dienst vnd ein ehrlich Stuch Brodt suchen vnd zur Hulffe darzu von seinem 16ten Jahr an, bis er 24 Jahr alt ist, 1000 Rthl. jährlich aus der Grafschafft geniesen, wie den auch mein ältister Sohn aus der communen Erbschafft nicht mehr zu seinen Reysen als jährlich 1000 Rthl. von seinem 16ten bis zu seinem 24ten Jahr, als zu welcher Zeit er erstlich die Grafschafft antrit, zu geniesen haben (soll). Meiner Tochter Charlotte aber soll er, wan dieselbe 16 Jahr alt ist oder verheurahtet wirt¹⁾, 2000 Rthl. Capital zu geben vnd von Zeit meines Absterbens ihr jährlich mit funff pro Cento zu verzinsen gehalten sein, auch derselben ihre Aussteur dergestalt, das es verantwortlich vnd ihrem Stand gemehsz, mitgeben, oder da sich die Mutter solcher Aussteur übernehmen wolte, sich mit derselben darüber vergleichen. Die Mobilien betreffent, so verbleiben dieselben, so auf Schackenburg sind, daselbst meinem ältisten Sohn, vnd weillen mein sehl. Vatter in seinem Testament verordnet, des das Silber Seruices, welches meine Fraw Mutter annoch bey sich hatt, bei derselben, der die Grafschafft besitzt, verbleiben soll, als soll auch meinem ältisten Sohn solches nach meiner Fraw Mutter Tode alleine wieder zufallen; Die Mobilien aber alhier zu Riepen vnd auf Gram

---

¹⁾ Hun døde i sit 11te År i Februar 1690. Samme Tid døde eu af Sonnerne, Johan Frederik.

soll meine Gemählin behalten, vnd Niemandt einige Præten- sion daran haben, wie sie den sowoll zu ihrem eigen als der Kinder Besten woll dahin sehen wirt, das die Stutterey auf Gram, wie sie itzundt im Stande, möege beymagt behalten werden. Meine Bücher, so ich nachlasze, sollen denen von meinen Söhnen, welche zum Studiren incliniren, gelaszen werden, doch das sie den anderen nach billicher Taxirung ihren Anpart anderwärts wieder zuthun.

Vnd weilen schlieslich mein sahl. Vatter zu der Dreyfal- tigkeit Kirche vor eine bequeme Stelle, in derselben ein Epitaphium aufzusetzen, 500 Rthl. sage 500 Rthl. gegeben, als sollen sothane Gelder jährlich aus der gesambten Erb- schafft oder Massa verrentet werden, bis Gott vnd die Zeit es zugeben will, des das Epitaphium kan aufgesetzt vnd das Capital bezahlt werden, worzu von mein Sohn, der die Graf- schafft besitzt, drey Theile, vnd der vierte Theil von den anderen Söhnen soll gegeben vnd gutgethan werden¹⁾; wie ich dan zu letzt noch hiemit verordne, das sofort nach mei- nem Tode aus dem Sterbhause 300 Rthl. sage 300 Rthl. zu Erbauung der Grammer Kircke sollen gegeben, vnd meiner Gemählin die Disposition deswegen gelaszen werden.

Dieses alles vnd jedes, wan es zwart nicht eben in einen Form oder zierlichen Testament gesetzet, sondern in meiner hefftigen Schwachheit²⁾ in Eyll geschrieben, so ist es dennoch mein Testament vnd letzte Wille, jedoch mit der Reserva- tion, da ich nach Gottes Willen aus diesem mein itzigen Lager wieder aufkommen solte vnd noch einige Zeit beleben bleiben, solches, so oft mirs beliebt, zu endern vnd zu corri- gieren. Uhrkuntlich ich dieses mit eigener Hant untergeschrie- ben vnd mit mein gräff. Insiegell bestettiget. Geschehen den 3ten December Ao. 1682.

(L. S.) *O. D. Graff von Schack.*

Udskrift: Copie aff sal. Herr Greffues Testament.

¹⁾ Epitafiet blev virkelig, som man ser af Indskriften på det, opsat af hans 4 Søner 1689.

²⁾ Han døde først d. 1ste Juli 1683 i Itzehoe.

8. Breve fra Peter Hansen Resen. 1682 og 1685.

Efterfølgende Breve give interessante Oplysninger om den fortjente Peder Hansen Resens »Danske Atlas« og om hans Bestræbelser for at fuldstændiggjøre den store Samling af nordiske Skrifter, som han skjænkede til Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn, men som desværre brændte 1728.

1.

Velædle oc velærverdige H. Biscop
 Doct. Christen Loegberg (s: Lodberg)
 min höytærede kiere . . .

. . . . . skicke . . . Part aff Theatro Daniæ . . . gene (?) Ribe Stift, da har ieg icke kundet vndlade ieg io skulde skicke ham bemeldte Bog med hosfølgende Methodo oc Materie (?) paa det gandske Theatrum, hvor aff saa oc aff den Part ieg sender ham, hvad ieg behøffuer, (af) hans vnderhafvende Prester, iblant hvilcke der skal vel findes nogle som har det som ieg tilskickede hans Formand, kand erfares. Jeg tacker ham storligen for hans gode Tilsagn som hand mig har givet med samme Verckes Befodring til Fuldkommenhed, bedendes ham venligen oc fitteligen at han vil ubesverget bede hans vnderhafvende Provster oc Prester at en hver aff dem vilde saadant indgiffue vnder sin haand til hans Velærverdighed at ieg da fra ham paa en Tid kunde bekomme dem samptligen. Fra Aalborg, Aars oc Viborg har ieg faaet ved forrige oc nu verendes Biscoper saadanne Presternes Fortegnelser vnder deres Hender ved Biscoperne, saa vit der var at optegne. Hvis Biscopen kand fornemme noget i denne ham tilsendte Bog som bör at forandres oc finder noget hvor med kand forøyes, giör hand icke alleniste mig en stor Tieniste men endoc Fædernelandet en stor Nytte oc Gaffn. Jeg for min Person blifver ham derfor höyt obligeret forblifvendes altid
 hans Velærværdigheds

Kiøbenhaffn 28 Aug. 1682.

beredvilligste Tienere

P. Resen.

P. S. Min Kieriste oc ieg lader ham oc hans Kieriste tjenstvilligen helse ønskendes dem begge oc deris kiere Börn der paa Steden megen Lycke oc Velsignelse.

Udskrift: Velædle oc velærverdige H. Biscop Doct. Christen Loegberg Biscop ofver Ribe Stiftt min høystærede gode Ven dette tilstilled ved en Mand som Gud ledsage.

Påtegnet: Læst på Landemode vdi Waarde den 11 Oct. 1682.

2.

Weledle welbiurdige Hr. Biscop.

Efttersom ieg hafver j mange aar med stor Omsorrig och omkostning samlet et Bibliothec af Danske, Norske, Svenske och Isslandiske Böger, huilche tillige med mit Juridiske och Ethiske Bibliothec ieg har gifvet til Kiöbenhafns Universitets Public Bibliothec, och ieg fornemmer at en stor deell aff Danske, Norske, Svenske och Islandiske Böger mig skal endnu feile, har ieg endeligen begynt med det 8de Skab paa bem.^{te} Universitetes Bibliothec der vdi at samle och sette de Böger som mig j samme Sproger och af . . . . Scribentere feiler, paa det ieg kunde i bem.^{te} Sproger faae et fuldkommen Bibliothec.

Hvorfoore ieg skicker til ham som til enhver af alle andre Bissper j Danmarch, Norge och Issland et Exemplar paa bem.^{te} mine Böger, huilche ieg har alt ladet opføre och opsette paa bem.^{te} Universitetes Bibliothec, med inderlige och Tienstvillige begiering at hand j sit Biscopdom hoes Prouster, Præster och andre gode Mænd wilde lade opspørge och op-søge de Böger som mig feiler och hoes dem kunde findis af ofvenbe^{te} Böger j Dansk, Norsk, Svensk och Isslandiske Böger, och kand erfaris af tilskichede Catalogo, huilche mig monne feile, och naar mig fra ham en fortegnelse paa samme Böger och deris Priis Specificce blifver tilskichet, skal ieg Pengene for dem ham tilskiche, huorudj skeer iche alleniste mig en stor welgierning, men end och Publico en stor nytte och Fædernelandet och dets Scriptoribus goed ihukommelse. Jeg har skichet en Studiosum til Skaane och Sverrig til samme ende, som ieg venter hiem der fra inden förstkomendis Michelsdag eller Mortensdag i det Seeniste. Saa snart ieg faar nu det 8de Skab fult, will ieg der med op-holde, och lade dette skabs Böger och saa Tryche med Indice Autorum och skal ieg da tilskiche ham det som nu feiler i det nye trycte Catalogo. Imidlertid kan hand lade denne

Catalogum ichun indhegne deraf at fornemme huiſche . . . .
 Hvad hans Biscoppsdoms beſkrivelse er anlangendis da er
 dend efter Kongl. befalning vnder Wormii och Borrichii
 reuision, naar ieg den bekommer af dem reuiderit ſkal ieg
 tilſkiche ham den til hans gode och Accurat reuision ſom
 beſt maa vere Biscopdommet ofver alt bekient forhaabendis
 j ſaa maader ved Biscopperne j Danmarck at naae en fuld-
 kommen Danmarckis Beſkrivelse efter all optenchte och an-
 vente flid och Mulighed, huorpaa ingen Arbeid och omkoſt-
 ning af mig er ſpart eller ſkall ſpariſſ, Forblifvendis ſaa
 lenge ieg lefver

Kiöbenhafn d. 6
 Sept. Anno 1685.

Hans Welbrh.
 Beredvilligſte Tienere och wen
P. Reſen.

Udſkr.: Velædle och velbiurdig Doct. Chriſten Lodberg
 Biſcop ofver Ribe Stiftt min höyſtærede kiere gamle gode
 Wen. vdi Ribe.

Ved denne Skrivelse findes en Liſte, ſom begynder ſå-
 ledes: »Aar 1686 Nye Aars daug feilede mig effterskreffue
 Liig Prædichener. Derefter opregnes 127 ſådanne. Derefter
 kommer: »Her efter feiler andre Bøger«; af ſådanne op-
 føres 99.

9. Beſkrivelse over Vinding og Vind Sogne i Ulvborg Herred. 1683.

Denne Sognebeſkrivelse må høre til dem, ſom Reſen
 ifølge ſin ovenfor indførte Skrivelse havde önsket indſendte
 til ſig fra alle Sognepræſter i Landet. Den må rimeligviſ
 ved en Forſeelse være bleuen liggende på Biſpekontoret.
 Den indeholder adskillige mærkelige Ting.

Windinge og Wind Sogner, liggendes udi
 Uldborrigherridt udi Harsöſſel,
 veed Ingen egentligen, hvor af de hafve deris Nafne, ejheller
 af hvem og paa hvad Tid Kirckerne förſt ere bygte: men
 ellers er det en gammel Relation, at Fælding og Winding
 Kircker ſkulle paa en Tid være bygte, og efftersom denne
 blef förſt færdig, er den kaldet Winding, ſaassom Ofver-
 windere, men hin Fælding, ſaassom nedfalden; og haver Fæl-

ding wæret Annex til Windinge indtil 1554, da velb. Ole Munk fik jus patronatus til Fælding og Tvis, ssom blefve lagde under Een Præst, hvor efter Wind Sogn er blefven Annex til Windinge, ssom og uden Tvifl har bekommet ssit Nafn, fordi det ligger for de sterke Winde, Sudwest, Westen og Nordwest, ssom tit der udi Sognet har giort stor Skade formedelst Sandfluct.

Nogle wille vel ssige, at der har boet en Frue paa en Fierdingsgaard strax Sudwest fra Windingekircke, ssom kaldis *Æskkiær*¹⁾, hvilken skulle have ladet ssamme Kircke opbygge, ssom fordom er kaldet S. Mauritij Kircke. Men det synis icke troligt, at hun, ssom boede paa ssaa ringe et Sted, skulle kunde bygge ssaa skiön en Bygning; thi Kircken er bygt af skiönne hugne Steene, baade inden og uden, og de to nederste Raeder Steene ssærdelis hugne; den første er den öfverste Kandt uden til afhugget en Haandssbred, den anden er ligessom med en Snedickers Stafhövel listvijs udhuggen, og gaar ssaa disse to Raeder Steene rundt nedden om Kircken, hvor ofver siden til Tæcket ere andre skiönne hugne Steene, af hvilke endeel ere 3 eller 3 $\frac{1}{2}$ Alne lange. Taarnet er ligessaa höjt af hugne Steene opmuret, ssom Kirckemuren naaer, siden med Teglsteene, 30 Alne i Höjden, hvilket af en stor Storm er nedslaget den næste Torssdag for alle Helgens Dag 1638, og er siden igjen opbygt.

Den höjlofflig og mod de Geisslige og Kircker gafmilde Dronning, Dronning Margareta, hafde gifvet en Kalk og Disk til Windinge Kircke af Sölf, gandske forgyldt, med hændes Naades Nafn paa, hvis Forgyldning holdte sig altid ssaa skiön, ssom den nylic hafde været giort, og var ssamme Kalk og Disk beholden indtil 1644, at den af de svenske Krigssfolk er bortröfvet.

Præsterne til Windinge og Wind Kircker, af hvilke nogle i mange Aar har været Formændenis Medtienere, förend de ere blefne Sognepræster, ssiden Reformationen, ere disse efterfølgendes:

1. H. Ib Jenssön, ssom fick Biscopen af Ribe, velb. Hr. Ifver Munckes, Collatz paa Windinge Kircke 1513 in Decembri og döde 1563 den 12 Maji udi sit Alders 84 Aar,

¹⁾ Nu Haskjær.

efterad hand hafde forestaaed Meenigheden baade for og efter Reformationen udi 50 Aar, nemmelig 26 Aar for og 24 der efter¹⁾. Udi hans Tid war Wind Kircke i Begyndelsen öde; men hand, der om paamindt ved en Engel-Röst, ssom hand forvist troede og self berättede for Efterkommerne, tog sig for at reparere den. Thi det hended sig engang, ssom hand laa dödsyg, at en Röst opvacte ham om Natten og ssagde: Hr. Ib, vil du lade S. Giertruds Kircke opbygge igien (thi saa kaldedis fordom Wind Kircke), da skal du blifve til pas igien, hvilken Röst hand lagde ssaa meget paa Hiertet, at der hand var blefven til pas, tog hand ssig for ved Andris Behielpning, ssom hand her og der lod söge, at bygge paa Kircken, og der hand hafde faaet den færdig til Taarnet, ssom aldrig siden er blefven bygt, ssamlede hand Sognefolkene sammen, ssom i adskillige Sogner vare adspridde, og blef self deris Sognepræst indtil Aar 1529, da hand kom i Ugunst hos Bispen, ssom tog Wind-Sogn fra ham og kaldede en Anden der til, nafnlig H. Anders Christenssön, ssom var Præst for ssamme Kircke 47 Aar, nemmelig fra forn. Aar 1529 til 1577, da hand döde den 28 Maji.

2. H. Jens Povelssön Söervad blev kaldet til Windinge Kald 1557 den 7 Aprilis og döde 1610 næste Oenssdag efter Pintzedag i ssin Alders 82 og Prædickeembedes 53 Aar; udi hans Tid blef Wind igien annexeret til Vindinge efter H. Anderssis Död.

3. H. Niels Pederssön Wildberrig, kaldet til Windinge og Wind Sogner 1583, döde 1644 den 11 Octobr., efterad hand hafde levet 91 Aar og været Præst udi 61.

4. H. Christen Pederssön Stadel, kaldet 1618, döde 1659 den 19 Augusti, 66 Aar gammel, udi ssit Embedes 41 Aar.

5. H. Anders Jacobssön Hegelund, kaldet 1652, ordineret den 18 Augusti döde 1679 den 19 Martii i sin Alders 60 og Prædickeembedes 27 Aar.

6. H. Hans Christenssön Mariager fik Kongl. Majest. allernaadigste Kaldssbrev paa Windinge og Wind Sogner den 6 Maji 1679, blef ordineret den 10 Junij, ssom var tredie Pintzedag og lefver, ssaa længe Gud behager.

---

¹⁾ Forfatteren har altså antaget, at Reformationen først var 1539, istedetfor 1536.

Udi Kirckerne findis ingen Begravelsser, Grafskrifter eller andre Opskrifter, enten paa Funter, Klocker eller andensteds og ejheller paa Steene i Marcken, men en stor Steendysse ssom en stor Høj findes Sudvest i Windinge Sogn ved Landevejen fra Holstebro til Ribe, strax hos et Wad, kaldis Præstbergevad, ssom skielner imellem Windinge og Omme Sogner, hvilken store Steendysse af ssaadan Aarssag der er kommen: En Præst af Hanberge Sogn, ssom war Bispens Officialis udi Hierumherridt, er en Aften kommen ridendis til H. Ib, Sognepræst udi Windinge, og begærde En, ssom kunde vise ham paa ræt Vej til Ribe. Strax har H. Ib sselv taget en Degn¹⁾ ved Siden, ssat sig paa en Hest og fuldt ham til en Høj liggendis Østen Landevejen, hvor der blef hört en forskreckelig Röst i Luften, ssom ssaa forfærdede Præstens Hest af Hanberge, at den foor til Sside og slog ham af. Som hand laa paa Jorden, raabte hand til H. Ib, at hand vilde giøre ssit Bedste og gribe fat paa hans Hest, ssom var beladt med Bispens Penge; hvorudofver H. Ib reed efter Hesten til Præsteberge Vad, og ssom Hesten der stod og drak, vilde hand hafve kast Fæstet af sin Degn i Bidsselet og holdt den fast; men det tog uforvarendis i Mannen, ssaa at Hesten løb bort med den blotte Degn i sin Man, og H. Ib beholdte Balgen i Haanden, fuldte dog efter den til næste Landssby, Askehofvet²⁾ udi Omme Sogn, fik der fat paa den og förde den tilbage igjen; men ssom hand kom til Steden, hvor den hafde sslaget Præsten af, fandt han hannem död, til hves Erindring forn. stoer Steendysse er der efter Haanden ssamlet. Og dette Tilfæld med denne Hanberge Præst meenis at hafve været Aarssag til, at H. Ib kom i Ugunst hos Bispen og miste Wind Sogn.

En stor rund Steen findis ogssaa Synden i Windinge (Sogn) paa en Backe ved et Krat, kaldet Synderlund, ssom er opstöttet paa andre Steene ssaassom paa 3 Födder eller Piller, meenis at hafve været et hedenske Altare eller Offersted.

Kilder, hos hvilke de Gamle hafve søgt Ssundhed, siges een at hafve været udi Windinge Sogn i Siden paa de høje Backer, ssom Sognet for Norden er med omgifvet, hos hvil-

¹⁾ D. e. Degen, Kårde.

²⁾ Nu Askov.

ken de Blinde eller de, ssom hafde nogen Mangel paa Øjnene, hafver søgt deris Förlighed, hvoraf en liden Fierdings Gaard der hos liggende hafver endnu sit Nafn, af den kaldis Blindkilde; men Ingen, som nu lever, veed, at Nogen har søgt eller er blefven hiulpet ved den siden Reformationen. Vandet der udi er södere og lifligere end i andre Weldekilder, ssom Windinge Sogn ellers er fuld af. Thi det ligger mestendeel udi en nedrig, rund Plan, med høje Bierge og Backer omgifven, og Kircken næsten midt udi.

Af disse Bierge og Backer udflyder mange Vandströme, ssaa at hver Mand udi Sognet moxen har rindendes Vand ved sin Gaard; derfor er det icke bygt i Byer, men eeniste Gaarde, heele, halfve og Fierdingsgaarde. Af en Deel Gaardenis Nafne synes Sognet at være bebygget og bessat i Begyndelsen med tydske Folk¹⁾, ssom: Agerfeld, Klenissdropp, Strade, Svendssdrop, Thuessholdt, Tovssdrop, Wognssdrop. De andre hafve mestendeel deris Nafne a situ²⁾, ssom Æskkiær, Blindkilde, Heegaard, Horsslund, Hundkiær, Lund, Moessegaard, Reessdal (Kiempedal), Ramskov, Söervad, Wejwod etc.

Af disse smaa rindendes Becke hafver 4 store Aær deris Begyndelse.

1 Begyndes ved en Gaard kaldis Pogager af Pogaggerkiær og løber igiennem Weldberrig, Timmering og Wordgo og kaldis da Wordgo-Aæ, falder siden i Skierne Aæ.

2 Falder ud af Biergene ved Vognssdrop, i hvilken falder mange andre ssmaa Becke, gaar tværs fra Synder i Nord igiennem Sognet og kaldis Windinge Aæ, gaar ssaa imellem Tvis og Fælding Sogner og Østen for Holstbrov i Holstbrov Aæ og kaldes der neder Wegen Aæ.

3 Hafver sin Udspring imellem Biergene synderst i Winding Sogn og kaldes der Terckelssbek; saa omringer den mesten Wind Sogn paa synder og vester Side og kaldes Fuglekiæraæ, løber ssaa igiennem Rodsted Sogn, hvor den kaldis Rodstedaæ, indtil den falder i den store Aæ ved Skiermbrov.

4 Opspringer af en liden Moratz imellem Winding og

¹⁾ Dette er naturligvis ugrundet.

²⁾ D. e. af Beliggenheden.

Wind Sogne og kaldes der Spaabek, løber ssaa lige nord paa imellem Fælding og Wind Sogner og beholder sit Nafn, indtil den gaar igiennem Idom Sogn, hvor den kaldis Gryd-Aae, falder ogssaa siden i den store Aae, ssom gaar igiennem Holstbrov. Ved denne Spaabek siges Hedningene at hafve holdet deris Auguria¹⁾.

Windinge Sogn er ogssaa allevegne fuld af Høje, ssom ere Hedningers Begravelsser, af hvilke vel nogle hafve sær Nafne, men ingen af Nafnene synes at kunde henföris til vort Fædrenelands Historiers Oplyssning. En besynderlig ved Nafn Røjhøj, liggendis imellem Winding og Vind Sogner vesten Landevejen fra Holstbrov til Ribe tvers imod et Bierg, kaldis Cronebierge, er nedsiuncken ofven udi til ssaa stort et Hul, at 32 Personer har engang siddet der udi med en Ild imellem ssig, og det udi min sl. Formands Tid, ssom det self ssaae. Paa denne Høj kand mand ssee 18 Kircker, naar det er klart Vejrligt. Paa den syndre Side er en Indgang; mueligt Skovröfvere hafve i gamle Dage haft deris Röverkuler der, den Tid Sognet var ofvergroed med Skov af adskillige Slags Træer, ssom endeel af forbemælte Gaardenis Nafne endogssaa gifver tilkiende, foruden Stubber, Rödder, Vindfelder og Hasselnödder, ssom ere fundne paa adskillige Steder, efterad Vandfloder har skyllet Jorden derfra.

Trende andre Høje, nafnlig Tegagerhøj, Kraghøj og Closterhøj, ere nyligen kaste udi, hvor nogle Gryder med Aske ere fundne, og i den ene var en stor Graf ssom en Bagerovn, omsat og hvalt med Kampesteene, ingen større end mand kand tage med en Haand, og der udi vare nogle törre Beene.

Wind Kircke ligger fast ligessom Windinge Kircke midt udi Sognet. En By og to Gaarde der udi liggendis hafver deris Nafne af Sognet i sig self, ssaasom Windbye, Gammelvind, Windgab, de andre mestendeelen af Situ, saassom Kirkegaard, Skovgaard, Rodkiær, Blaakiær, Blaabærge, Sandfærd, Straa-Ssöe etc.

Af Windinge Præstegaard den 26 Mart. 1683.

Hans Christenssen Mariager.

m. pp.

---

¹⁾ D. e. Spådomme.

10. 3 Breve fra Biskop Kingo til Biskop Lodberg. 1685 og 1686.

1.

Velædle og høyærværdige Hr. Biskop, høyærede,
fortrolige, gode Ven og Broder i Christo,

At Jeg min høyærede og hulde Hr. Collegam med dette bemöder, forarsager en af Collegis¹⁾ udi Kolding Skole, ved navn Hans Guldbjerg²⁾, som med mig noget er besuogret, og mig haver ombedet at Jeg hos Eders høyærværdighed hannem til det beste vilde recommendere, at hand motte nyde Rectoratet i Kolding Skole, saafremt Eders høyærværdighed hannem dertil befunder Dygtig og skikkelig, eftersom Rector, efter hans beretning, til Et Præstekald befordris. Dersom Dominus Collega ikke haver allerede öye paa nogen anden, eller og loved det bort, da vilde Jeg vel bede om Dennis forfremmelse, saa fremt hand kand eragtis skikkelig, uden huilket Jeg vil herudi slet intet haver (sic) sagt. Hand hafde en smuk lærd og skikkelig Præstemand til Fader, huis Nafn er i good hukommelse her i Landet, men hans lod vaar falden paa de tyndeste stæder, saa det vaar ikke Guldbierge ham tilfaldt, men Sandbakker, efterlod sig derfor sine börn i fattigdom, som haver intet uden Guldbierge Nafn, men ellers brave subjecta og skikkelige börn, saa viit mig vitterligt er. Dersom Dominus collega vil behage at Denne Ertz maa komme til en offentlig prøve at forsögis, vil Jeg formode at Dend skal findis opriktig nok, naar Dend rughed, som maaskee De unge aar kand före med sig, bliver ved fiid og forfarenhed afsmeltet og fratagen. Jeg vil ikke love Guldbierge, men Jeg er dog i forhaabning, at hand skal holde min haand fri. I det öfrige skal det være langt fra mig, at Jeg vil med denne begiering være min høyærede Hr. Collegæ besværlig, dersom hans egne tanker er falden anderledes og andensteds hen. Hand haver altid igien, udi sli

---

¹⁾ Hørerne.

²⁾ Hans Hansen Guldbjerg var en Sön af Præsten Hans Olufsen Fangel i Guldbjerg og Sandager i Fyn. Hans Morfader, Hr. Hans Sörensen, som var hans Faders Formand i Æmbedet, var født i Odense (se Wiberg: »Bidrag til en Præstehistorie« under »Guldbjerg«).

og andre maader, dristeligen at befale over mig, ved alé forefaldende léylighed. Min Kieriste og Jeg fremsender her hos hiertelig tak og helsen, for Elders store hóflighed og gode Osters, som vi saa tiit giór os til af her paa steden, og vi sender intet tilbage, uden tak. Dersom Jeg mótte vide, naar Dominus Collega Engang kom til Fredericia, da skulde det ey feyle, Jeg hannem jo der skulde opvarte. Hermed Jeg slutter, og, nest kierlig og ærbódigste helsen til hans velædle Dydige Kieriste og Elskelige børn, forbliver

hans velædle hóyærværdigheds
Odense Bispegård   Beredvilligste Tienere og Brod

d. 14 Febr. 85.   der i Herren

Th. Kingo.¹⁾

2.

Velædle, hóy-ærværdige Hr. Biskop,

Hóyærede Hr. Collega, Ven og Broder i Christo.

Udi største hast kommer dette til tjenistvilligst giensuar paa hans gode skrivelse, at Erihuer som her i Stiftet bliver ordineret, indleverer sin skriftlige Eed i Kandskallet fórend hand ordineris. Til dend Endé haver Jeg altid nogle trykte exemplaria af Eeden, eller og De dennem selv forskriver. Jus Patronatus, i huor gammelt det er, kand intet befrie fra dend Tróskalds Eed de bør gióre hans Maytt., som til noget Prústeembæde paa slige Steder kaldis, thi de ére Kongens Tienere og Undersaatte, som hannem, og ey Patronen med Eed ere forpligtede. Endé henséende haver Jeg og bragt

¹⁾ Vedlagt findes Hans Guldbergs Ansøgning til Bisk. Lodbérig om Rektoratet i Kolding, hvis det efter Forvæntning blev ledigt. Ifølge Eyens Efterretn. om Kolding, S. 121, havde Hans Hansen Guldberg kun siden d. 21 Marts 1684 været Hører ved Kolding Skole. Ejendommeligt er det, at han i Ansøgningen skriver, at Bisk. Kingo havde pålagt ham at underrette ham om, hvad Virkuing hans Anbefaling havde haft, hvorfor han beder Bisk. om at lade ham sin Bestemmelse vide. Forresten blev Rektoren i Kolding, Mag. Malthe Junghans, med hvem Guldberg, efter hvad han selv skriver, stod på en dårlig Fod, først befordret til Præst 1689, medens Guldberg allerede tidligere var bleven residerende Kapellan og Rektor i Rønne (se Wiberg »Bidrag til en Præstehistorie« under »Rønne«, hvor dog hans Ansættelse der på Stedet sættes noget for tidligt).

det derhen, at ingen sig derudi vegrer, huilket Jeg saa kortelig min høyærede Hr. Collegæ, efter begiering, vilde forstændige. Gud veed huor hiertelig gierne Jeg og min Kieriste ynskte dend ære deris huus at besøge, og min gode Eders (sic) hulde Syster¹⁾ paa sin bryllupsdag at tiene, Men Admiral Span, med nogle flere gode Venner haver skrevet mig til at ville besøge mig sidst i denne Uge, og vi frygte begge at Det skal vorde os til forhindring, hvorføre vi ey nu kand, som vi gierne vilde, giøre nogen fuldkommen tilsagn, men vi skal ufeylbarlig giøre vort beste, om der er nogen Raad og udveye til. Imidlertid takker min Kieriste og Jeg for deris seniste gode og korte besøgelse, helssende Dennem med Elschelige börn kierligst, og Jeg hermed forblivende

Odense Bispegaard
d. 16 Aug. 85.

Min høyærede, hulde Hr. Collegæ
Tienistvilligste Ven og Broder
i Christo

Th. Kingo.

3.

Høyærværdig Hr. Biscop

Höjtærede hiertens Ven oc Collega.

For seeniste sending er ieg i alle maader til tachsiggelsen aflag ærbödigst, önschende ichun lejlighed ved vor lands fruct med det förste at attiene den ofte befunden höflighed. Voris fellis gode Ven oc Svoger Hr. Estats Raad Schöller schiched mig kirche-Ritualerne til min höjtærede Dn. Collegam at befordre, hvor udj ieg efter shyldighed har strax, saa snart mueligt var, iche spared fiid, at ofversende dem. I det öfrige er min höjtærede hiertens gode Collega gud trolig befaled, oc med dydædle kiereste fra mig oc Min, begge trovenligen hilsede, saasom jeg stedtze er oc forbliver en particulier

Odense d. 22 April 86.

Höjtærværdig Hr. Biscops
Min höjtærede Collegæ
tienstforbundne Ven oc Broder
i Herren

Th. Kingo.

¹⁾ Herved menes rimeligvis Johanne Sörensdatter, en Slægtning af Bispinden, som d. 26de Avgust s. År havde Bryllup med Biskoppens forhenværende Amanuensis, Mag. Kristen Borch, som samme År var bleven Sognepræst til Trinitatis Kirke i Fredericia.

II. Forlig mellem en Rektor og en Hører i Vejle.

Anno 1685 den 26 Marti ere H. Peder Oldenborig, Rector scholæ, och Anderss Bödicher, Collega, paa hans høyær- værdige Bispens vidre Behag och Ratification saalediss om deris Bestillingss Forretning efter indfaldende Tuistighed forenede och dennem imellem sagt:

1 at huer vpaaklageligen schal effter velforornede gamel Schole Schich och Maner tage Vare paa deris ordinarie Tiemer i Scholen fraa 6 om Morgenen om Ssomeren till Klochen 10 Formedagen, och fraa 12 effter Medagen till 4 slet effter Medagen, at nogen god Frucht huoss Disciplerne der ved maa kiendiss, som de i Visitats kunde bestaa foore och till ville suare.

2 at de som Heptomedarii skiftis vgentligen ved, som sædvaanligt veret hafuer, med Disciplerne Bönnen i Kierchen om Morgenen till 7 slet och om effter Medagen till 2 slet at forrette och till Stede vere, som forsuarligt, at Discipline sig ey formeget paa deriss egen Haand schal gerade mere till Forargelse end Opyggelse.

3 at H. Peder effter gl. Contragt, der om giort, gifuer Höreren, som nu er eller effter kommendiss vorder, for Sang och anden Tieniste, som hand paa Rectoris Vegne forretter i Kirken om Söndagen till Froeprædichen, Onssdagen och andre Tider, 10 & d. till huer st. Michelssdag aarligen, och at Höreren derinod tiener H. Peder Oldenborig med Prædichen till Aftensang effter venlig Begiering, naar hand i rette Tide der om tillsigendiss vorder, och H. Peder med nödvendig Bestillinger i Sognet kand vere forhindret.

4 at de indbyrdiss hin anden i deriss Bestilling saa beschedenlig bemöder, at huerchen Disciplerne eller Nogen Forargelse der aff schulle tage, sögendis allene Gudtz Ære och Scholens Opyggelse, Rector med Beschedende at ordinere, huis forrettis schal, och Höreren at findiss lydig och schichelig, som det sig bör.

5 med Ligpengeness Uddeeling effter rigtig Optegnelse at forholdis effter Louen.

Offuerstaaende Punter ere saaledis samtychte och stad-

festede och schulle vbrydeligen holdiss. Veyle den 9 May 1685.

Vnderschreffuen aff

Bispen *D. Christen Lodberg. M. Hans Jeremissen Wolff.*

*Peder Oldenburg.*¹⁾

Anderss Bødker.

(Kopi.)

12. En bortflygtet skånsk Præst. 1685.

Efterfølgende Skrivelse til Biskop Lodberg er fra Hr. Mogens Gundesen, som tidligere havde været Præst i Velluf og Ram i Skåne, men ved Begivenhederne under den skånske Krig var bleven nødt til at søge sin Tilflugt i Danmark, hvor han først blev Præst i Ellidshøj og Svenstrup ved Ålborg, derpå i Nykjøbing på Mors (se Wiberg). Om den Anbefaling, som Biskop Bircherod i Ålborg gav ham til Understøttelse af Gejstligheden i hans Stift, se Biskoppens Dagbøger, udg. af Molbech, S. 291. — Enkelte Udtryk i Brevet synes at tilhøre den skånske Dialekt.

¹⁾ Peder Hansen Oldenburg, siden 1679 latinsk Skolemester i Vejle og Sognepræst i Vinding, hvilket Kald var annekteret til den førstnævnte Bestilling, havde allerede tidligere engang været suspenderet fra sine Æmbeder, men havde 1681 fået kongelig Tilladelse til at beklæde dem påny (se Wiberg). — Han må have været en meget stridig Mand. Uagtet det ovenstående Forlig med Hørerens (Anders Christensen Bødker) var Forholdet strax efter således, at han ved Landemodets Dom af 28de Oktober samme År aldeles sattes fra Skolens Bestyrelse og kun skulde beskæftige sig med Vinding Sognekald. Hørerens skulde tillige overtage hans Kirketjeneste i Vejle og derfor nyde alle Skoleæmbedets uviste Indtægter: de faste Indtægter kunde Hr. Peder Oldenburg beholde, sålænge han forholdt sig skikkeligt i sit Levned, beviste sin Øvrighed tilbørlig Respekt og ikke gav Årsag lil Klammeri. — Denne Dom må dog ikke være bleven bragt i Udførelse; thi næste År, d. 27de Oktbr. 1686, vare både Rektoren og Hørerens igjen indstævnedes for Landemodet og fik nu begge Befaling til at afholde sig fra Skoletjenesten, fordi de ikke havde holdt deres Forpligtelser, men forarget både Menigheden og Skolen ved deres onde Forligelse, såvelsom ved lang Forsømmelse. Afsat blev Rektoren, dog ikke, hvorimod der kom en ny Hører, Jesper Andersen Roesteen. Denne måtte 1688 og 1689 stævne Rektoren, fordi han forholdt ham den Betaling, der tilkom ham for Kirketjenesten. 1690 døde heldigvis Hr. Oldenburg, og Roesteen blev hans Eftermand.

Nobilissime Episcopo,
 Patrone ceu Pater benignissime.¹⁾

Jeg fattige, gamle, bedrøvede Mand haffuer med Mine mange udstæd saa meged ont forleden Krig, som Ingen veed, i Schane, ti Jeg haffde Kall en halff Mill fra Helsingborg oc to sma Mile fra Landscrone, hor (o: hvor) sedes belli²⁾ var fra Begyndelsen intill Enden; oc bleff dog der, at Jeg aldrig haffde troet at forlade mit gode fæderne Kall; mens Anno 78 den 22 Junij bleff Jeg om Morgenen tilige ved en Bonde kalled ud imod Landscrone, hor mig leffueredis et Breff i Kongens Naffn, huilchet Jeg motte uden nogen Undskyldning ved Sverds oc Ilds Truseler³⁾ lade fremme⁴⁾ till Commendanten paa Helsingborg Slott, det Jeg oc lycheligen gjorde oc fih Breff tilbage igen; hor paa Førsten af Cr . . ia⁵⁾ brød op med Folchet den 23 Junij oc lagde sig for Helsingborg, oc dend trede Dag der efter gaff Commendanten Fæstningen op oc masserede ud med Sine, oc Vore ind igen. Oc som Jeg iche i ringeste viste af Breffueds Indhold bleff Jeg ved mit Kall intill Jeg fih at höre, at suendsche Parti var ude at ta mig, da Jeg om Natten flyde med Mine moxen nøgne till Helsingborg, der fra Jeg reiste, et Aar omkring, huer Præchedag till mine Sogner; ti om Dagen gich ingen Partier; mens nar Freden skulde sluttes, torde Jeg iche forbliffue der, mens reiste till Siælland oc var der till Anno 80, Jeg fih et meged ringe Kald ved Aalborg, derfra Jeg omsider er kommen till Nykiöbing Kald her paa Morsöe, som oc er hell slet, der offr Jeg strax, nar Jeg kom hiid, falt i Melancholi oc store Fristelser, saa at Jeg motte oplade Kalled

¹⁾ Höjfornemme Hr. Biskop, velvilligste Patron eller Fader!

²⁾ o: Krigens Skueplads.

³⁾ Om den höjst ulykkelige Stilling, hvori den skånske Befolkning under denne Krig befandt sig, da den var stillet midt imellem Danmark, det gamle Fædreland, ved hvilket næsten Alles Hjärter hang, og Sverrig, hvis Konge man skyldte Lydighed, kan ses af Samlinger till Skånes hist. osv. 1871, S. 60—113, som også indeholder Vidnesbyrd om, at en Mængde af Præsterne sluttede sig til det danske Parti.

⁴⁾ o: fremsende.

⁵⁾ En Hertug af Croi anførte 1677 2det sjællandske Regiment og deltog i Krigsbegivenhederne ved Landskrone (Vaupell II, S. 622).

for Scholemester¹⁾ her i Byen, som haffuer Halvdelen med mig af all Indkommen, at Jeg icke haffuer till det daglig Bröd (men Gud veere Loff ævindelige, at Jeg er bleffuen tilpas fra min Suagthed). Nu haffr Jeg Hustru oc 15 Börn, 6 Stetbörn og 9 egne, dee meste sma, her hiemme; og foruden Giæld, Jeg haffr sat mig i ved disse ringe Legligheder, haffr Jeg oc 800 R. Dr. oc nogle offr, mine Stefbörns Arffuegødtz, inde hos mig oc veed icke nogen Skeling til Betalning uden, huis hands Kongl. Maytt. allernaadigst haffuer tillagt mig, end oc at faa af Kircherne her i Nörre Jylland, som erre sub jure Regio²⁾ oc haffr Formue, 1 R. Dr. af huer; oc som denne Hielp er ringe, efftersom dee fleste Kircher eere sub jure patronatus³⁾, oc af dee andre mange forarmede, haffr deris eddele Höyæhrverdigheder, Biscoperne i dee 3 Stifter, anseet min store Nöd oc veeret mig saa nadige oc gundstige, at dee haffuer andraget dend for deris æhrverdige oc hæderlige Provster oc Præster, saa at dee haffr lyst for mig i Kiöbstedderne oc sell med en run Hand af et gaffuemilt Hierte haffr trösted mig arme Mand, som Jeg oc beder i allerdybeste Ydmyghed, at Eders eddele Höyæhrverdighed ville oc nadigst dette samme giöre. Jeg fattige Mand var paa Academiet Anno 7, 8 oc 49⁴⁾, da Eders eddele Höyæhrverdighed var vist (?) noget till sl. Morten Michelsöns, saa at Jeg nu er gammel oc skröbelig, dog icke saa meget af Alder som af Hiertens Bedrövelse. Anno 53 fich Jeg mit gode Kall i Schane, at det stod em (lige så) vell til for mig, som for nogen Præst der, oc mere, nar Jeg effter min förste sl. Hustru fich hands eddele Höyæhrverdigheds, Biscopens i Kiöbenhaffn, Doct. Baggeri kieere Moders Söskenebarn⁵⁾ med megen stor Guds Velsignelse, som nu er alt borte, Gud nadeligen tröste os arme bedrövede oc giffue en god Tolmodighee. Eders eddele Höyæhrverdighed ville nu af Medynch

¹⁾ Niels Lavridsen Holm, som 1683 beskikkedes til Mag. Guudesens Medhjælper og Efterfølger.

²⁾ o: tilhöre Kongen.

³⁾ o: ere undergivne Patronatsret.

⁴⁾ o: 1647, 1648 og 1649. Lodberg blev Student netop samme År. 1647.

⁵⁾ Hendes Navn var Else Christiane Christiansdatter Alrun (se Wiberg, som dog ikke synes at kjende hendes Slægtskabforhold).

for Jesu Skyll bönhöre mig, beder Jeg allerydmygest, det Gud visseligen vill belønne timeligen oc ævige, der om Jeg forbliffr E. eddele Højæhrv.

Nykjöbing d. 20 allerydmygeste T. oc flittig Forbedere
Apr. 85. hos Gud til Döden

Mogens Gundesön.

P. S. Mott E. eddele Højæhrv. vellerde (?) Amanuensis skriffue mig et Ord till, nar Jeg sell, om Jeg er saa sterch, eller mit visse Bud turde komme om denne Hielp, derom Jeg oc allerydmygest beder, da loffuer denne Pige, som bliffuer i Ribe, at fly det, hun . . . . . for Jesu Skyll.

13. Brev fra Oluf Borck. 1686.

Dette Brev fra den bekjendte lærde Professor, Dr. Oluf Borck til Biskop Lodberg i Ribe er et Exempel af mange på den Iver, hvormed Dekanus ved det filosofiske Fakultet i Kjøbenhavn søgte at hverve Kandidater til Magister-Promotionerne ved Universitetet, hvorom kan ses H. Rördams Univers.-Historie II, S. 403 fl., der dog handler om en noget tidligere Tid.

Kjöbenhaffn dend 1 Maji 1686.

Plurimum Venerande, religiosissime et nobiliss.

Dne. Episcopo. Amice honoratissime.¹⁾

Jeg tacher hans velædle høyærværdighed tienistvilligen for hans gode skrifuelse oc min invitations befordring ad honores Magisterii²⁾, vil oc, nest Gud, forvente af hans dioecesi³⁾ en ærbare coloniam⁴⁾, men belangende dend anden proposition, at conferere honores absenti, etiam optime merito⁵⁾, det er mig iche muligt at præstere. Griffenfeldianis temporibus⁶⁾ bleff en gang noget sodant, efter befaling, tilsted, men aldrig siden. Samme begering hafver vii tit fra Norge, men bliffver ej accepterit, uden af de velmeriterede præster

¹⁾ Ærværdige, gudfrygtige og fornemme Hr. Biskop, meget ærede Vent

²⁾ til Magister-Graden.

³⁾ Stift.

⁴⁾ Koloni, Antal af Mødende.

⁵⁾ at tildele Graden til en Fraværende, selv den mest fortjente.

⁶⁾ på Griffenfelds Tid.

Nordenfields, nar de hafver *luculentum Episcopi sui attestatum*¹⁾. Söndenfields tilstedis det icke, oc vil Jeg her hos föye *decretum Cancellarii et Consistorii*, som *stricte obserueris, nisi quod a supremo Magistratu injungatur*²⁾. Verba Protocoll: *Quæsierant et alii viri honorati ex viciniori Norvegix climata eosdem honores, sed quia brevi transitu potuerant Academiam salutasse, non visum est vel Dno. Cancellario, vel Dnis Consistorialibus de dignitate Academix esse, ut iis absentibus illi conferantur honores, ne reverentia Matri Academicæ debita sensim exoleat*³⁾. Hans Velædelhed vil fordi forlade mig, at Jeg icke kand lofve nogen *dispensation* i det fald. Giör ellers hiertelig gerne huiss hannem kand vere til tieniste oc velgefald. Enfin, voris felles gode Serupius⁴⁾ gjorde sin *reputation* tort, om hånd icke kom hid offer, oc beviste sig *non esse minorem, quam fuit ante sex annos*⁵⁾. Jeg forbliffver, nest ald beständig velstands önske

Hans höyertværdig Velædelheds
altid pligtskyldige Ven oc Tienere

Oluff Borck

m. m.

14. Stræng Forpligtelse ved en Hørers Tiltrædelse 1710.

Den Biskop, som krævede denne strenge Forpligtelse, var den strenge og hovmodige, tillige for Bograpseri⁶⁾ beskyldte Biskop Muus.

¹⁾ et udmærket Vidnesbyrd, fra deres Biskop.

²⁾ Kanslerens og Konsistoriums Bestemmelse, som nøje overholdes, undtagen hvad befales af den højeste Örrighed.

³⁾ Protokollens Ord ere følgende: Også andre hædrede Mænd fra den nærmere Del af Norge havde attråt samme Grad; men da de kun havde behøvet en kort Overfart for at indfinde sig ved Universitetet, fandt hverken Hr. Kansleren eller Medlemmerne af Konsistorium det overensstemmende med Universitetets Værdighed, at Graden skulde tildeles dem fraværende, for at den Ærbødighed, man skylder Universitetet som sin Moder, lidt efter lidt skal gå af Brug.

⁴⁾ Jørgen Seerup blev Student 1676 fra Ribe Skole og forlod Universitetet 1680 for at ansættes som øverste Hører ved Ribe Domscole. Han fulgte nu Borcks Opfordring og tog Magistergraden, hvorefter han samme År blev Rektor i Fredericia; derfra forflyttedes han 1693 til Ribe Skole som dennes Rektor.

⁵⁾ ikke at væge ringere, end han var for 6 År siden.

⁶⁾ Se herom »Jydske Saml.« IV, S. 295.

Såsom jeg underskrevne Nicolaus Tegelmannus er antagen til at være Lærer hdi Riber Skole med de Vilkaar, at jeg under Æmbeds Forbrydelse uden Proces og Rettergang ej alene sådan min Bestilling troligen og med største Flid i Skolen og Kirken til Ungdommens Undervisning og Opsigt skal forrette og til deres gode Exempel føre et ærbar, ædru, skikkelig og exemplar Liv og Levnet, så at jeg forholder mig i alle Måder efter hans Kong. Maj. Lov og Forordning af Dato 7 April 1694 og den Ed, som jeg for min Hr. Biskop haver aflagt, og derefter beviser såvel hans velædle Højærværdighed som og min Provst og Rektor inden og uden Skolen tilbørlig Respekt og Lydighed uden Fortræd og Modvillighed, men endog lever rolig og stille, venlig og fredelig med mine Collegis, og dersom jeg enten måtte forårsages at klage over Nogen, eller Nogen finder sig forårsaget at klage over mig, da ej uden velbem. min Hr. Biskops foregående Villie og skriftlige Consence at gribe til Proces og Rettergang, men at holde mig fra og sky Klammer og Trætte, og hvor Sagen måtte behøve Decision, lade mig nøje med hans Højærværdigheds Sigelse uden nogen Protest eller videre Appellation, være sig at jeg efter Sagens Beskaffenhed enten med Mulkt eller med Suspension eller med Afsættelse fra Æmbetet af hans Højærværdighed måtte vorde anset og straffet. Derhos at jeg ikke skal søge Krohuse eller have Omgjængelse med Sådanne, hvis Conversation min Hr. Biskop improberer, og når hans Højærværdighed eragter min Tjeneste ikke at være Skolen gavnlig og derfor den ikke længere måtte forlange eller have ville, at jeg da den samme uden nogen Rettergang og Dom, Protest eller Contravention skal kvittere, et Fjerdingår efterat hans Højærværdighed mig min Skoletjeneste haver ladet opsigte og, at jeg må se mig om anden Løjlighed, forstændige. Så reverserer jeg mig herved ubrødelig og uvægerlig att Sådant uden nogen Undskylding, Udflugt, Protest, Expostulation og Forvending at efterkomme, så at jeg ej alene i hvad Disput og Difference, som imellem mig og min Hr. Rektor, Collegas og Disciplene (som jeg dog skal tage mig vare for, aldrig at give nogen Årsag til) måtte forefalde, lader mig, som forbemeldt er, nøje med min Hr. Biskops Sigelse, men endog uden ringeste Pro-

test kvitterer mit Æmbede og Locatüre¹⁾, når hans Højærværdighed efter forestående Beskaffenhed mig derom lader tilsige, forhåbende, at jeg med Guds Hjælp således skal forrette mit Æmbede både i Skolen og Kirken og ellers således skal comportere mig til min Hr. Biskops, Provstens og Rectoris gode Fornøjelse, at jeg ej alene kan undgå Straf og beholde min Tjeneste, men endogså nyde min Hr. Biskops Gunst og Yndest til Hjælp og Befordring i Fremtiden, og haver jeg denne Revers med min egen Hånd skrevet og underskrevet, så og forseglet. Ribe d. 31 Maj 1710.

L. S.

*Nicolaus Christiani
Tegelmannus.²⁾*

¹⁾ Stilling som Lokat eller Hører.

²⁾ Han var en Søn af Kristen Nielsen Tejlmænd, Handelsmand i Ribe, og blev Student 1697. Efter at have været Hører i Ribe i 2 År, blev han 1712 Præst i Hjortlund og Kalslund. Han var en Fætter til Kristen Hansen Tejlmænd, som blev Amtmand i Lundenæs og Bøvling Amter og Ejer af Skrumsager, Nørholm, Endrupholm og flere Herregårde, og fra hvem den adelige Familie Tejlmann udstammer.

Egholm Slot og Teglgård. Buderupholm.

Af D. H. Wulff.

1. Naar man ad Jærnvejen fra Aalborg Syd paa er kommen forbi Støvring, vil man fra Dæmningen, der fører over Engene langs med Buderupaa, med nogen Opmærksomhed til venstre opdage en lille, med Buskas og enkelte Smaatræer bevoxet Forhøjning i Kanten mellem Engene og det højere liggende Jordsmon østen for Aaen. Denne Forhøjning udgjør eller indeholder de faa og ubetydelige Rester af en befæstet Borg, Egholm Slot, der allerede blev nedbrudt og udslettet i Middelalderens Dage. Vi ville her samle de faa Efterretninger, der haves om dette Slot, og dertil føje nogle Bemærkninger om Ruinens senere Skæbne og nuværende Tilstand.

Den ældste Efterretning om Egholm Slot i Skjærping Sogn Hellum Herred findes i »Ældste Arkivregistraturer«, hvor der S. 69 R. 2. omtales et Pergaments Brev paa Latin, dateret 1372, lydende paa, at Henrik Povisk skjødede Hr. Peder Lykke Egholm i Hellum Herred, medens det under 5. hedder, at det var Hartvig Povisk, der bortskjødede det; under 4. nævnes et Pergaments Brev paa Latin 1374 lydende om Hr. Iver Lykke Ridders Brev paa Egholm Slot og under 3. et Vidisse af Landstinget af Kong Olufs Brev, lydende, at Hr. Iver Lykke skjødede Dronning Margrete Egholm, Datum 1386. Endelig anføres sammesteds S. 26 E. 1. et Dronning Margretes Brev 1391, hvorefter hun giver til vor Frue Kloster i Aalborg Egholm Slot med al Tilliggelse, som

Kong Valdemar købte af Hr. Iver Lykke, og 2. et Vidisse af Landstinget, Biskop Jakob i Viborg [hvortil Aalborg den Gang hørte] har udgivet, hvori er inddraget Dronning Margretes Brev og Hr. Iver Lykkes.

Det fremgaar af ovenstaaende, at Egholm Slot har hørt til de adelige Gaarde eller Borge, som Dronning Margrete tilkøbte sig, og der senere ved hendes store Gavnildhed mod Kirken og Gejstligheden gik over til at blive en Klosterbesiddelse, hvorved der gjerne var den Bestemmelse, at Bygningerne skulde nedbrydes. Om denne Overdragelse har man nærmere Efterretning, idet saavel Dronningens Gavebrev paa Sløttet til Klosteret som flere andre dertil hørende Aktstykker ere bevarede.

I Samlingen »Bartholiniana» V, 141 paa Universitets Bibliotheket i Kjøbenhavn findes en Afskrift af Gavebrevet af 17de Maj 1391, hvis Original har været i det gamle Kancelliarkiv, men nu næppe mere er til. Efter den nævnte Afskrift meddeles her en Oversættelse af Gavebrevet, der er udfærdiget paa Latin.

Vi Margrete af Guds Naade Dronning i Norge og Sverig, sand Arving og Fyrstinde i Danmark, i Betragtning af den store Barmhjærtighed, som Gud har vist os, for vor, vor Faders¹⁾, Hr. Valdemars, en Gang de Danskes Konge, god Ihukommelse, og vore Forældres [o: Forfædres] Sjæles Frelse for en daglig Messe, der til evige Tider skal læses for den hellige Jomfru undtagen paa de Lørdage, da samme Messe særlig plejer at læses, ligesom ogsaa som Godtgjørelse, hvis der af os eller vor Fader er tilføjet Nonneklostret i Aalborg nogen Fornærmelse, og for at vi kunne blive delagtige i alle de Velgjerninger, som Gud i Fremtiden vil yde i nævnte Kloster; for alle og enhver af disse Ting give, skjøde og afhænde vi med velberaad Hu sund paa Sjæl og Legeme med fri Villie til nævnte Nonnekloster i Aalborg Ekkholm Slot i Emersyssel til evindelig Eje med al dets rette Tilliggelse intet undtaget uden Kronens Ejendom, hvilket fornævnte Slot vor Fader, god Ihukommelse, købte af Hr.

¹⁾ Det er mærkeligt, at Dronning Margrete ved de mange Aartider, hun stiftede, vel nævner sin Fader og sine Forfædre, men aldrig sin Moder

(se Kinch: Ribe Bys H. og B. S. 270).

Iver Lykke og vi efter vor Faders Død have faaet Skjøde paa af samme Hr. Iver Lykke. Dog ville og tillægge vi, at samme Slot skal nedbrydes, og at Grunden ikke maa lejes eller fæstes til nogen og ikke mere bygges eller befæstes, men skal alene forblive til fornævnte Klosters Gavn og Bedste med Bygninger, Avl og al anden Tilliggelse. Ligeledes, dersom der har kunnet tilkomme Viborg Kirke eller dens Biskopper nogen Ret i Ekholm Slot eller sammes Grund, hvilken Ret af Kapitlet og Biskoppen i Viborg er overdragen til os alene, saa overdrage vi den til fornævnte Kloster til fri Ejendom med al den Ret, som tilkommer os og Kronen i Ekholms Grund og dens Tilliggelse, som vi og vor Fader have faaet af Hr. Iver Lykke med dennes fri Villie, dog undtagen Kronens andre Ejendomme, som forskrevet er. Til Vidnesbyrd er vort Segl tillige med ærværdige Herrers Jakobs, Biskop i Viborg, Svends, Biskop i Børlum, Peters, Biskop i Aarhus, Eskils, Biskop i Ribe, og Hr. Christiern Vendelbos, Hr. Jens Andersens, Hr. Iver Lykkes, Hr. Niels Iversens, Ridderes, og Peder Nielsens, Jon Jakobsens og Niels Jonssons, Væbneres, hængt neden for dette Brev. Datum Aalborg i Herrens Aar 1391 Onsdag i Pinseugen.

Foruden dette Dronningens Gavebrev haves der to originale Breve (i Gehejmearkivet) vedkommende Dronning Margretes Gave af Egholm Slot til Frue Kloster, som begge ere Gjenbreve fra Klosteret. Det første, dateret den 17de Maj 1391, stemmer aldeles overens med det ovenfor anførte Gavebrev, medens det andet, dateret den 6te Juli 1393, her meddeles efter Molbech og Petersens »Danske Diplomer« S. 33-34. Det lyder saaledes:

Priorinde og Konvent i vor Frue Kloster i Aalborg forpligte sig ved dette Gjenbrev til at opfylde Vilkaarene ved Dronning Margretes Sjølegave af Gaarden Egholm til Klosteret.

Vi Priorisse og Konvent i Frue Klosteret i Aalborg hilse alle dem, som dette Brev høre og se, evindeligt med vor Herre. Vi kundgjøre det alle Mænd, at efterdi ærlige Fyrstinde Fru Margrete med Guds Naade Sverigs og Norges Dronning og ret Arving og Fyrstinde Rigens i Danmark har undt og givet og skjødet til vort Kloster i Aalborg til evindeligt Eje den Gaard Egholm med al den Gaards Tilliggelse og

med alle de Breve og med al den Ret, som fornævnte Dronning Margrete og hendes Fader dertil købte og hun og hendes Fader dertil have haft, ihvad det helst er, intet undtaget, med saa Skjæl, at Bygningen, baade Sten og Træ, som nu er paa den fornævnte Gaard Egholm, skal genest nedbrydes og skal komme til vort fornævnte Klosters Bygning og til intet andet, og med saa Skjæl, at Priorissen, som nu er, og ihvo herefter vorde kan Priorisse i vort Nonnekloster i Aalborg, skal lade dette gjøre, som herefter følger. Først at der skal nu genest bygges et Alter i vort fornævnte Kloster og vies St. Kristoffer til, og holdes en sin egen Messe af St. Kristoffer, hver Dag indtil Dommen, og medens Messen synges, skal brændes et Lys. Dette skal gjøres til fornævnte Dronning Margretes og hendes Faders og hendes Forældres og hendes Venners Sjæles Gavn og Bestandelse. Og skal gjøres hendes og hendes Faders og hendes Forældres Aartid¹⁾ hvert Aar anden Dag efter St. Jakobs Dag, og den samme Dag skal Priorissen pleje Nonnerne, det bedste hun kan, til Mad og til Øl, og skal hver Dag sjunges vor Frue Lov, som hedder: Salve regina misericordiæ etc., efter den fornævnte St. Kristoffers Messe, som hver Dag skal synges, som tilforn er sagt. Alle disse forskrevne Stykker stadig og fast og ubrødelig at holde og at fuldkomme evindeligt i alle Maader, som nu tilforn stander skrevet, da byde vi Priorisse og Konvent i Frue Klosteret i Aalborg os og vore efterkommende til med dette Brev. Til Forvarelse for alle disse forskrevne Stykker da have vi Priorisse og Konvent fornævnte ladet vore Indsegle hænges for dette Brev. Til Vidnesbyrd alle disse forskrevne Stykker da have vi Jakob med Guds Naade Biskop i Viborg og Jens Provst og alt Kapitel i samme Sted ladet vore Indsegle hænges for dette Brev, som givet er efter vor Herres Fødsels Aar tusende Aar og trehundrede Aar og halvfemtesindstyve Aar paa det tredie Aar ottende Dagen efter St. Peders Dag og St. Povels Dag Apostle.

Frue Kloster vedblev at eje (det nedbrudte) Egholm Slot med den tilhørende Teglgård, som nu var bleven Hoved-

¹⁾ o: aarlig Sjælemesse og højtidelig Gudstjeneste til Erindring om en afdød, som holdes paa en bestemt Dag.

ejendommen, indtil Reformationen, da Kristian den tredie lagde Klosterets Gods under *Aalborghus*. Fra Tiden strax efter Reformationen, nemlig 1544, har man, til Bevis herfor, et Forbindelse Brev af Hellum Herreds Ting, at Præsten i Skjörping og alle de, i Skjörping bo, ikke skulle bruge Egholms Enge, Mark eller Skov (og ej heller Skjörpinge Holm) uden Lensmandens Minde paa Aalborghus (Ældste Arkivregistr. S. 67 P 15.). Fra $^{29}/_{10}$ 1643 har man et Tingsvidne, at Gaardens Fæster »ærlig og forstandig Mand« Laurids Edtzen lod læse et gammelt Sandemandsbrev om Skjæl mellem Teglgaards og Skjörping Mark nord for Teglgaarden og sønden for Skjörping, affattet 1543 Tirsdagen næst efter St. Michelsdag, da paa Tinget var skikket Anders Pedersen i Tersted, og hvorefter Sandemændene satte Sten »i den røde Bæk mellem Egholms Fang og Tersted Enge«.

Frederik den tredie overdrog for Vederlag og Betaling Teglgaard med Egholm Mølle (og Egholm Slots Ruin) til Rentemester og Assessor i Kammerkollegiet *Mogens Friis* til Favrschou, Rigens Raad, som $^{50}/_{100}$ 1663 gav Skjøde derpaa til *Mogens Jensen*, forrige Ridefoged paa Aalborghus, »ærlig, agt og velfornemme Mand«; Skjødet lød, foruden paa flere Gaarde og Huse i Skjörping og Ove, ogsaa paa følgende: Egholms Mølle, skylder aarlig 2 Pund Rug, Theilgaard, skylder aarlig en Ørte Rug, Byg og Havre, 1 Pd. Smør, 3 L 12 S Mønt og 2 Tdr. Havre for 5 Hestes Gjæsteri, Skov til 50 Svins Olden. Godset maatte vel deles mellem Arvingerne og til- og aftrædes af dem, men ikke sælges til andre uden først at tilbydes Kongen til 50 Rdr. pr. Td. Hartkorn til Reluition; saafremt Kongen da ikke inden Aar og Dag købte det, maatte det sælges til andre, dog Kongens Forkjøbsret i Fremtiden forbeholdt, alt ifølge Kongens Skjøde til Mogens Friis. Efter Mogens Jensens Død havde hans Enke *Karen Christensdatter* Teglgaarden, indtil hun noget før 1695 solgte den til *Søren Madsen Wulff*.

Denne ny Ejer var født 1666 i Nørholm og var gift 1) med Maren Christensdatter Giesman fra Aalborg † 1697 og 2) med Dorothea Lovise Kramers fra Sønderborg † 1720. Han havde 2 Sønner i Aalborg og 1 Datter Maren Sørens-datter W., gift $^{18}/_{10}$ 1722 med Niels Mørk, senere Ejer af Teglgaard. 1695 havde han en Proces med Præsten Eckhoff

i Julstrup om Herlighedsretten af Præstens Annexgaard i Gravlev, som Mogens Jensen havde købt og Søren Madsen havde faaet ved Købet af Teglgaarden, medens Præsten ejede Bondeskylden (Landgilden og alle 3 Tiender). Gaardens Brugeren gjorde Hoveri til Teglgaarden som af en hel Fæstegaard i Gravlev, hvorimod Selvejerbønderne kun gjorde $\frac{1}{4}$ Hoveri. Præsten begyndte Processen under Skin af at beskytte den gamle Bonde i Gravlev, som var saa haardt medtagen i Krigen og nu truedes med at miste Gaarden; men Processen endte med, at Søren Madsen ved Helligum Herreds Ret blev kjendt pligtig til at betale Præsten den aarlige Landgilde af Gaarden, men forøvrigt frifandtes for hans Tiltale. 1704 afbrændte Teglgaarden med Indbo og de gamle Dokumenter. $\frac{28}{10}$ 1720 fik Søren Madsen Skjøde af Kongen paa Relutionsretten til Teglgaard og Egholms Mølle, saa at de fra nu af gik over til fuldkommen Ejendom.

Efter Søren Madsens Død $\frac{28}{5}$ 1721 gik Teglgaard over til hans Søn Søren Sørensen Wulff, der læsede den til 1722, hvorpaa hans Svoger Niels Jensen Mørk fik den 1). Han var gift 1) med Maren Sørensdatter W. $\frac{18}{5}$ 1722, og 2) med Vibeke Andersdatter Himmerig, som efter Mandens Død $\frac{26}{4}$ 1743 fik Avktionsskjøde paa Gaarden 2). Ved sit andet Ægteskab $\frac{13}{12}$ 1743 bragte hun den til sin ny Mand Anders Jochumsen og døde $\frac{5}{5}$ 1747. Da ogsaa han var død 1750, blev hans Broder Søren Jochumsen Ejer af Gaarden indtil 1753, da han døde af Rørelse 49 Aar gl. Hans Enke Mariane Lemmiche blev viet $\frac{30}{11}$ 1753 til Hans Aulum, som døde 1762, 65 Aar gl. og blev begravet i Skjorping Kirkes aabne Begravelse, hvor der paa hans Kiste findes en Blikplade med Indskrift. Midt i Kirken var Nedgangen til Begravelsen; men da der klagedes over Træk derfra, lod en senere Ejerinde, Fru Bjørn til Buderupholm, 1808 Lemmen med Karm optage og Trappededet fylde med store Stene og derpaa Gulvet ovenover tilmure. Mariane Lemmiche var tredje Gang gift med Præsten Christen Schalesin i Ellidshøj; da hun $\frac{12}{4}$

1) Af Tyge Fuur i Haals Brohus købte han 1710 5 Gaarde i Skjorping og Tygeskoven.

2) Hendes eneste Datter med N. Mørk, Ragnie Nielsdatter M., blev gift med Degnen i Skjorping Gregers Peteresen Daa, stud. theol.

1763 skjødede Teglgaarden m. v. til Kancelliraad *Niels Bjørn* til Buderupholm, hvormed den siden den Tid uafbrudt har været forenet, naar undtages en kort Tid 1817—18, hvorom mere strax nedenfor¹⁾. De senere Ejere have været: Efter Bjørns Død 1770 hans Enke *Ide Cathrine f. Lassen*, i hvis Tid den i lang Tid var bortforpagtet til Glahn, som ogsaa i en Del Aar havde Buderupholm i Forpagtning, til 1816, Etatsraad *Rothe* og Grosserer *Bayer* 1817, *P. J. Baassen* (Boesen) efter Kjøbekontrakt, ophævet 1818, *de bjørnske Arvinger*, Etatsraad *Rothe* igjen 1820—26, *det extraordinære Laanefond* til 1842, *F. A. B. Dahl* og *M. T. Rübner* i Interesseselskab, under hvem Udhusene ved Teglgaards Mølle²⁾, da Fæsteren døde 1843, bleve nedrevne og Jorderne lagte under Teglgaarden, hvorfra de tidligere vare tagne, til 1847, da *Dahl* overtog Gaarden som Eneejer, og efter hans Død 1863 den nuværende Ejer hans Søn *F. Dahl* (se under Buderupholm bag efter).

Med den ovennævnte korte Afbrydelse i de buderupholmske Ejeres Række forholdt det sig paa følgende Maade. *P. J. Baassen* (Boesen) havde kjøbt Teglgaarden af *Rothe* 1817 og betalt ham omtrent 1000 Rd. paa Handelen. Da *Rothe* strax efter for Pantegjæld maatte overgive alle sine Ejendomme til de bjørnske Arvinger, forlangte disse, at *B.* skulde forlade Teglgaarden og Kjøbekontrakten annulleres som ugyldig. *B.* drog da bort til sin Fæstegaard under *Lindenberg*; men for at faa Erstatning for sine 1000 Rdr. tog han alting med sig og fik det en kort Tid til Dels skjult hos Naboerne i *Skjørping* og *Mølle*; han bortførte saaledes hele Aarets Avl af Korn, Halm, Hø m. m. Gaardfæsterne i *Skjørping*, der den Gang gjorde Hoveri til Teglgaarden, vare meget

¹⁾ Bjørn drev selv Teglgaard, hvor han havde Ladefoged, Husholderske og Røgere, som fik Maanedskorn; Arbejdet udførtes ved Hoveri, indtil dette ophørte 1826. Aaret efter Bjørns Død 1771 var der Korn i Vangen vest for Teglgaard ned til Vejen ved Buderup Brovase; siden den Tid har denne Vang ikke Korn indtil Midten af dette Aarhundrede, da Hoveribønderne ikke vare forpligtede til at opbrække Hede og de senere Ejere eller Forpagtere ikke vilde gjøre det. Efter 1772 har Teglgaard næsten uafbrudt været bortforpagtet indtil 1843.

²⁾ Omtrent 1730 blev Teglgaards Mølle flyttet fra Egholms Mølle, og 1795 blev den godt ombygget.

tjenstvillige med at hjælpe ham til at bortføre Avlet, og hver Mand kjørte 2 Læs for ham, idet de gjorde den egennyttige Beregning, at denne Ødelæggelse af Gødningskraften paa Teglgaarden i Fremtiden vilde gjøre deres Hoveriarbejde mindre byrdefuldt.

Teglgaarden havde i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede ikke saa stort Areal Agerland som nu, idet en stor Del Skov er borttryddet og Jorden forvandlet til Ager. I Særdeleshed var der omtrent 1700 en meget tæt Skovstrækning paa Bakken ved Møllen. I Mørks Tid kuldkastede en Orkan en stor Mængde Egetræer, som stod Nord for Vejen fra Teglgaard til Skjörping og lidt Syd for Vejen. Disse Egetræer vare saa store, at de bleve solgte til Kjøbenhavn til Skibstømmer.

Man véd ikke, naar Teglovnene, som har givet Gaarden Navn, tillige med Tørveladen er nedbrudt. Ovnene stod tæt Vest lidt til Nord for den nuværende Lade. Det er vist, at Teglbrænderiet allerede var ophørt før 1700, og at der ikke siden er brændt Sten paa Teglgaard. Indtil 1796, da Hoveriforeningen blev indgaaet, og indtil hvilken Tid Hoveribønderne kjørte Lyng hjem til Teglgaarden, brændtes aarlig Kalk til eget Brug, men ikke til Salg, af Haugedalens Kalkbrud i den Ovn, som var paa Teglgaards Mark, 4 Alen høj af Kampesten, men siden tilskyldes med Sand og Jord. Først brugtes der hver Sommer en Kalkbrænder fra Dauhjerg, senere en forhenværende Kusk paa Buderupholm.

I Overensstemmelse med Dronning Margretes Gavebrev til Frue Kloster blev Egholm Slot nedbrudt, hvorom der gaar det Sagn, at der paa Skjörping Mark i Nærheden af Slottet skal have ligget en Sten, som kaldes Dronning Margretes Sten, fordi hun skal have siddet paa den og betragtet Slottets Nedrivelse (jfr. Thieles Folkesagn I. S. 53). Et andet Sagn om det gamle Egholm Slot er berettet sammesteds S. 163.

Ruinen henlaa dernæst uanfægtet i flere Aarhundreder, indtil Kancelliraad Bjørn 1763—4 lod endel Sten (26 Stykker hugne Sten og 640 Mursten, siges der) udbrække deraf og føre til Buderupholm. Herom berettede Degneenken Madame

Krabsen i Aardestrup for 30 til 40 Aar siden, at hendes Fader, P. Chr. Alting, først Skolelærer 1758 i Støvring og senere 1785 Degn i Aardestrup, som tillige med sin Fader Chr. Alting i Skjörping var med til at udgrave Egholm Slots Grund, har sagt hende, at han var overbevist om, at der ingen Mærkværdigheder eller kostbare Ting findes i Grunden, ligesom der heller intet fandtes 1763. Der optoges endel hugne Sten og Mursten, deriblandt nederst i Grunden nogle, der lignede Sten fra en Kirke, hvilken Sammenligning man havde saa meget lettere ved at gjøre, som der gaar det Sagn, at Slottet skulde være bygget af de tre nedrevne Kirker i Sørup, Mjels og Tulsted. Det var kun de hugne Sten fra den udvendige Side og de hele Mursten fra den indvendige Side, man den Gang borttog, hvorimod den indvendige Del af Muren, der bestod af smaa Kampesten og halve Murbrokker og hvortil var brugt en simplere Sort Kalk, ikke vel rensat fra Kul og andet, blev staaende tilbage. Udenom Slottet var der indenfor den første Jordforhøjning en lille brolagt Gang, hvorfra man kunde gaa ind i Ruinen gennem to hvælvede Aabninger i Vest og Nörd ned i Kjælderen, og Vest for Slottet gik en Trappe ud til Engen med hugne Sten, af hvilke i det mindste een blev ført til Skjörping og der brugt foran en Indgangsdør. Paa Buderupholm findes endnu en Jærndør eller Jærnplade, som har eller antages at have spærret for en Indgang i Borgen (se ogsaa Thiele: Folkesagn I. S. 53).

Slottet siges at have været saa højt, at man derfra kunde se Aalborg Porte, noget, der ikke er aldeles utroligt, da der strækker sig et Dalstrøg i omtrent lige Retning Nord paa ad Aalborg til. 1780 skal der endnu have staaet 6 til 7 Alen af Ruinen fra Grunden af, og 1816 stod der endnu smaa Levninger af Murværket, 2 til 3 Alen høje og 3 Alen lange, til Dels i hensmuddret Tilstand. Heraf skjønnedes det, at Slottet har været firkantet, og at dets Omfang ikke kan have været meget stort, omtrent 14 til 18 Alen i Kvadrat, og da Muren var henved to Alen tyk, maa de indre Kamre eller Rum have været temmelig smaa. Siden den Tid har Ruinen ligget hen for Vejr og Vind, uden Røgt og Pleje og er mere og mere bevoxet med Krat, ligesom ogsaa de fordums Grave for en Deljære tilgroede. Og dog viser Ruinen

sig ikke som helt ubetydelig, men synes endog at pege hen paa en i Forhold til sin Tid ved sin Beliggenhed og sit hele Anlæg ret anselig Borg.

Egholm Slot laa nemlig paa en lille Holm i Engen ind mod det faste Land, fra hvilket det skiltes ved to Grave og en mellemliggende Vold. Nærmer man sig Syd fra, støder man i nogen Afstand først paa meget tydelige Spor af en temmelig bred Grav, der fra Engen mod Vest fortsætter sig ind mod Øst og derpaa drejer mod Nord, indtil den igjen støder til Engen, saa at den danner en ret Vinkel omkring Slottets mod det højere liggende Land vendende Sider. Bag denne Grav strækker sig i samme Retning en ikke ubetydelig Jordvold og indenfor den igjen den anden og bredere Grav, bag hvilken endelig Holmen hæver sig med Ruinerne. Til Befæstningen synes endvidere at have hørt et Par enestaaende lavere Forhøjninger mod Nord, der danne ligesom et Slags Udenværker for Hovedbygningen. Ellers har Slottet mod Nord og navnlig mod Vest været omgivet af Mosen, hvoraf den nuværende Eng er opstaaet, og som maa antages at have afgivet tilstrækkelig Beskyttelse paa Grund af sin side Natur og derved bevirkede Utilgængelighed. Mod Vest strækker der sig fra Ruinen og ud i Engen en Dæmning, der øjensynlig er anlagt ved Kunst og til Dels i det mindste har været opmuret; den har rimeligvis aabnet Slottets Bøboere Adgang til Aaen og over denne og Mosen til det tilgrænsende Fastland i Støvring Sogn.

Af Ruinen selv er der nu ikke meget synligt, om den end er opfyldt af Murbrokker og Kalkstumper, i den Grad er den frodig bevoxet med Hyld, Slaaen- og Brombærbuske, og det er nu ikke let at danne sig nogen Forestilling om dens Form og Udseende; først en fuldstændig og omhyggelig Udgravning vil kunne give nøjagtig Oplysning herom, og det saa meget mere, som Grundstenene antages endnu at ligge urørte, i det mindste i en Del af Slotsgrunden.

---

2. I den østlige Side af Buderup Sogn ligger *Buderupholm* smukt ved Foden af et Bakkestrøg, der fortsætter sig mod Nord langs med den fra Gravlev Sø kommende Buderupaa, som senere under Navn af **Lindborgaa** falder ud i

Limfjorden nedenfor Storvorde. Buderupholm hører til de yngre Herregaarde, og dens Tilværelse som saadan kan ikke føres længere tilbage end til Begyndelsen af det sextende Aarhundrede. En af de seneste Ejere, M. P. Rübner, har samlet nogle Efterretninger saavel om Gaarden som om Sognet, hvoraf nedenstaaende Meddelelser om Gaardens Ejere væsentligst ere uddragne.

Som første sikre Ejer nævnes *Jochum Lykke*, Ridder, der 1525 foruden 2 »Gaards Eje« i Buderup havde 2 andre Gaarde sammesteds, Rodstedgaard i Sønderup Sogn, 2 Gaarde og 2 Bol i Gravlev, 2 Gaarde og 2 Bol i Mastrup og et gammelt Møllested mellem Støvring og Mastrup med sine Damme og Damsbunde og to Flodemaal samt 2 Gaarde i Støvring, hvilket Gods, som han havde købt for Guld og Pendinge, han indvordede ved et Lavhævd af 1525. Han var gift først med Helvig Høg og siden med Maren Bilde, af hvilket sidste Ægteskab han bl. a. havde en Datter Kirsten, som var gift med Mikkel Nielsen (Tornekrands) til Kyø, og levede til efter 1540.

Efter ham nævnes hans Søn *Iver Lykke* 1552, som ^{17/8} 1539 havde ægtet Oliva Krabbe, Datter af Rigsmarsken Tyge Krabbe til Bustrup og Vegholm og Fru Anne Rosenkrands. Da Kristian den tredje 1552 skjødede »vor og Kronens Gaard Julstrup« til Buderup Sognekalds »rette Præstegaard og Residens«, gik ifølge samme Skjøde den gamle Præstegaard, der skal have ligget paa Buderup Bys Mark Øst og Sonden for Kirken og kun havde »en ringe Tilliggelse«, over til Kongens »fri og ubehindrede« Ejendom, hvilken Gaard Iver Lykke antages at have købt, hvorved han da allerede den Gang har givet Buderupholm det meste af dens nuværende Størrelse som Hovedgaard. Naar han i en af ham forhvervet Dom (Kold. Ros. Gl. d. Domme I) nævnes »til Bonderup«, da maa dette vistnok, uagtet der i det tilgrænsende Sogn Ellidshøj findes 2 Gaarde, der kaldes Bonderupgaardene, være en Fejltagelse for »Buderup«, hvilket bestyrkes ved, at der sammesteds nævnes Hr. Christen i Bunderup : Buderup, hvis Præst da var Christen Poulsen. Iver Lykke havde en Strid med Jon Madsen (Wiffert) til Torstedlund om et Markskjel, denne havde ladet gjøre mellem Torsted Mark og Rodstedgaards Mark, og om et Byggested, han havde ladet sætte i

Heden Vesten og Sønden over »Vibeveddet«. Han døde 1555.

Hans Søn *Christopher Lykke* arvede Gaarden, som han besad til sin Død henimod 1614. Han var gift først med *Anna Rosenkrands*, Datter af *Niels Rosenkrands* til Rydhave og *Maren Lunge*, og siden (1588) med *Edel Mogensdatter* (Hvide). Før hans Tid findes ikke Endelsen *Holm* lagt til Gaardens Navn, hvoraf man formoder, at han har opført eller flyttet Gaarden ud paa Holmen, hvilket bekræftes ved, at udenpaa *Kristian den tredies Skjøde en Haand* 1634 eller 1677 har bemærket, »at det af Breve kan ses, at *Christopher Lykke* har ladet bygge *Buderupholm*«.

Efter ham havde hans Søn af første Ægteskab *Iver Lykke* og Fru *Anne Kaas Buderupholm* i kort Tid, uvist hvor længe; men

allerede 1614 ejedes den af *Johan Brockenhuus* til Seberkloster, der 1591 blev gift med Fru *Kirsten Rosenkrands*, Søster til *Christopher Lykkes* første Hustru, og døde 1619.

Derefter gik Gaarden over til Svogeren *Axel Rosenkrands*, f. 1552, g. m. 1) *Ellen Juel* og 2) *Anne Høg*, Datter af *Stygge Høg* til Vang. Af dette andet Ægteskab havde han en Søn *Ove Rosenkrands* paa *Raakilde* (1664), det senere *Annerup* i *Ellidshøj Sogn*, hvorimod

hans Søn af første Ægteskab *Skibshøvedsmand Niels Rosenkrands* efter Faderens Død 1623 besad *Buderupholm* i Fællesskab med sin Stedmoder *Anne Høg* til sin Død 1626, hvorpaa

Anne Høg ejede den alene indtil 1634.

Næste Ejer var hendes Broder *Mogens Høg* til *Kjærgaardsholm* ved *Viborg*, der købte endel af *Godset* af sine *Medarvinger*, sin Broder *Jens* og sin Søster *Anna*, og desuden ejede *Gods* til *Buderupholm* i *Ellidshøj Sogn*. Under ham var Gaarden bortforpagtet 1640—2 til *Claus Wolf*. Han overdrog ved *Kjøbekontrakt* Gaarden ^{6/11} 1640 til

sin Stifdatter, den myndige *Anna Lykke*, *Jomfru*, som besad den til 1657. Ogsaa under hende var Gaarden bortforpagtet, til *Chr. Laursen*.

Næste Ejer var *Ritmester Jørgen Lykke*, som 1664 fik *Skjøde* af *Rigens Raad Henrik Ernst* paa en stor Gaard i *Rebild* tillige med *Gadehusene sammesteds* og *Skov* til 120

Svins Olden. Paa Døbefontens Messingbækken i Buderup Kirke staar I L 1663. S. C. — H. — S. K., af hvilke Bogstaver I L uden Tvivl skal sige Jørgen Lykke. Han skjødede $1\frac{1}{2}$ 1667 Buderupholm til

Ritmester *Peiter Riisler*. I Kjøbekontrakten omtales Gaarden taxeret for 30 Tdr. Htk. og som Gods, der fulgte den, 2 Gaarde i Støvring, Søgaard, Støvring 4 Gadehuse, i Mastrup 8 Gaardmænd og 3 Gadehuse, Vittrup, i Gravlev 9 Gaarde og 6 Gadehuse, i Oplev 3 Gaarde og 1 Gadehus, i Rebild 2 Gaarde med Skov og 20 Svins Olden og 1 Gadehus, desuden Kongens og Kirkens Anpart af Korntienden i Buderup Sogn, som J. Lykke havde i Fæste. Han lod 1669 af Bøgetræ fra Rebild Skov bygge en Bro med Bom og Laas for over Buderup Aa Norden og Østen for Gravlev Sø i Nærheden af Blaakilde, for at hans Tjenere ad den desto lettere kunde føre Træet fra Rebild Skov til Buderupholm, da de tidligere maatte gjøre den lange Omvej om ad Skillingsbro og Gravlev. Broen blev senere brugt til Aalegaard og er nu helt borttaget med Undtagelse af nogle Pæle, der endnu skal staa i Aabunden. Riisler døde 1692, hvorpaa hans Enke Anna Techla von Baumgarten til sin Død 1701 boede paa Vittrup, som i nogle Aar forinden var bleven beboet af Sønnen Løjtnant N. F. Riisler, og hvor hun oppebar Konge-Korntienden af Buderup Sogn. Tidligere havde hun, $\frac{2}{6}$ 1692, skjødet Buderupholm med Gods og Mølle til sin Svingersøn

Løjtnant *Michael Suhr*, der var gift med Anna Barbara Riisler, f. 1662 + $\frac{25}{6}$ 1704. Deres Søn Hans Frederik døde 1705 10 Aar gammel. 1695 $\frac{13}{3}$ fik han af Avktionsretten i Viborg Skjøde paa Buderup og Gravlev Sognes Kirke-Korntiende med al Herligheden; men jus vocandi til Præst og Degn forblev Kancelliraad Berent Due til Torstedlund forbeholdt. En Indskrift i Buderup Kirke udviser, at han 1708 reparerede Kirken og 5 Aar senere opsatte Taarnet; hans og Riislers Vaabener findes ogsaa i Kirken. M. Suhr døde 1726 som Ritmester.

Derefter fik *Christen Sørensen* Avktionsskjøde $\frac{23}{9}$ 1726 paa Buderupholm, hvortil den Gang hørte Skillingsbrohus tillige med Broen. Chr. S. var tidligere Forvalter paa Villestrup og havde $\frac{2}{4}$ 1726 kjøbt Hesselholt m. v. af Stifts-

befalingsmand i Sjælland Rudolf Baron af Gersdorf. 1727 overlod han Vandmøllen til Niels Knudsen til Brug for en aarlig Afgift af 6 Tdr. Mel. Han ejede ogsaa Buderup og Gravlev Konge- og Kirke-Korntiende. 1727 brændte det vestre og søndre Hus af Ladegaarden (Hestestalden m. v.) ved Staldkarlens Uforsigtighed. 1728 udbetalte han til Stiftsbefalingsmand Chr. Reitzer i Aalborg Afdrag paa den Gjæld, som han skyldte af de Ritmester Suhrs 2 Døtre tilfaldne Arvemidler, efterat han $\frac{24}{3}$ 1728 havde givet Skjøde paa Gods og Skov i Hesselholt til

Thøger Bentzon, som ogsaa ved Avktion $\frac{27}{5}$ 1728 fik Buderupholm tilslaget. Denne ny Ejer var $\frac{22}{2}$ 1717 bleven adlet tillige med sine Søskende. Han købte 1729 af Præstenken Madame Deichmann i Julstrup endel Bøndergods i Gravlev for 305 Rdr. og dertil Gadehusene for 10 Rdr. Ligeledes købte han samme Aar af N. Jensen Mørk paa Teglgarden Herlighedsretten af den upriviligerede Annexgaard i Gravlev, hvorimod Præsten ejede Bondeskylden, hvilken den senere Ejerinde Fru Bjørn ogsaa købte 1794 tillige med dens Konge- og Kirke-Korn- og Kvægtiende mod at svare Præstekaldet en aarlig Afgift; 1746 fik han Rettighed til at drive Sæbesyderi ved Buderupholm. Han var gift med en rig Enke, men blev skilt fra hende og flyttede siden til sin Søster paa Vaar.

Efter ham blev *Pieter de Lange von Bergen* fra Holland Ejer af Buderupholm efter Købekontrakt af $\frac{17}{5}$ 1749. Han lod Avlet til Vittrup drive til Hovedgaarden selv, og siden den Tid har der ingen Beboere været paa Vittrup før 1825. Han var kommen som Enkemand til Buderupholm, hvor hans Datter døde, ligesom ogsaa han selv i Aaret 1758. Hans 2 Sønner Claus og Petter rejste derpaa tilbage til Holland, og Buderupholm gik ved Avktionsskjøde $\frac{28}{12}$ 1759 over til

Kancelliraad *Bjørn*, Søn af Hofagent B. i Kjøbenhavn og født $\frac{29}{4}$ 1738. Han købte 1763 Teglgarden tillige med Egholm Slots Grund i Skjorping Sogn af H. Aalums Enke Mariane Lemmiche, og lod 1763—4 af Egholms Slots Grund borttage mange brændte Sten og hugne Kampesten, som bleve anvendte til Buderupholms og Kirkernes Bygning. Før hans Tid havde der ingen Bro været over Buderup Aa, men man benyttede en Færge, som skal have været saa stor, at 3 Vogne

med Heste forspændt kunde være paa den (1). Den Gang gik Vasen heller ikke ned til Aaen; men man sejlede ind til den faste Jord paa begge Sider, hvor der kjørtes i Færgen. Han byggede 1763 den første Bro over Aaen, til hvilken der endnu ingen Vase førte, men kun en smal Vej til 1 Vogn. 1768 bortforpagtede han Sæbesyderiet til Sæbesyderen i Aalborg, som dog ikke drev det, men lod det staa ubrugt; derimod forhøjede han Prisen paa Sæbe, da han nu var uden Konkurrence. Flere Aar i Forvejen havde Bjørn ophørt at dyrke Raps og tilberede Olie, som han saa købte til Sæbesyderiet, og lod Oliemøllen forandre til en Kornmølle 1763, ved hvilken Lejlighed Vejrmøllen, som laa paa Møllebakken ovenfor Smedien, formodenlig er nedreven. 1769 klagede endel Bønder i Støvring over det store Hoveripaalæg, og skjønt de bleve forligte, modtog Bjørn dog en Skrivelse fra Kancelliet, som skal have voldet ham megen Ærgrelse, ja endog været Aarsag til hans tidlige Død $14/3$ 1770.

Hans Enke *Ida Cathrine Lassen*, Datter af Thøger Lassen til Vester Ladegaard m. m., f. i Høstemark $30/5$ 1735, gift med Bjørn $2/10$ 1761, ejede derpaa Buderupholm til sin Død $9/11$ 1816. Hun bortsolgte Volsted Kirke- og Kongetiende, som hun ejede, men købte fra Torstedlund omtrent 1790 P. Jensens og Chr. Jakobsens Gaard, det halve af J. Bødkers Hus og Chr. Erstedes Hus i Gravlev, samt P. Dodensigs Gaard i Støvring, af Præstekaldet 1794 Bondeskylden med Landgilden og alle 3 Tiender af Annexgaarden i Gravlev, hvorved hun blev Eneejer i Gravlev By, og af Hospitalet i Aalborg lille Knud Christensens Hus paa Gravlev Mark. Torstedlunds Ejer havde hidintil haft jus vocandi til Aardestrup, Buderup og Gravlev Kirker (baade til Præst og Degn), medens Buderupholms Ejere kun havde jus patronatus til Buderup og Gravlev. $15/1$ 1791 traf begge Gaardes Ejere Overenskomst om at kalde skiftevis Præsten i Julstrup, og Buderupholms Ejer kaldte først, dernæst Torstedlunds. 1795 byggede hun af nyt Tømmer Ladegaardens vestre og nordre Fløj. 1796 blev Hoveriet bestemt ved en Forening, hvorefter Hovedgaarden var bortforpagtet omtrent 1797—1811 til Glahn paa Teglgarden og siden, 1831—43, til Landvæsenskommisær Thygesen til Randrup; andre Forpagtere kjendes ikke. Siden 1796 har Fru Bjørn, og senere Rothe til 1826, aarlig

i Ovnene ved Smediepladsen til egen Fornødenhed brændt Kalk, som blev hentet fra Haugedalens Brud; derimod er der ikke efter 1796 brændt Teglsten ved Buderupholm; men før den Tid brændtes til eget Brug aarlig 1 til 2 Ovne Sten, hvortil Leret hentedes fra Mastrup Bys Lergrav. Teglovnene, som stod mellem Smedien og Vejen op ad Bakken, blev nedbrudt 1817. Fru Bjørn lod indrette sig et Pulpitur i den nordre Side af Kirken, hvor Muren forhen havde været glat.

Ved Avktionen efter Fru Bjørns Død overtog Etatsraad Rentekammerkommitteret *C. Rothe* og Grosserer *Bayer* fra Kjøbenhavn Gaarden. Kancelliraad Bjørn var Morbroder til Rothe, som dog kun arvede lidt efter ham, da mange Legater vare udsatte for Bjørns og Kones Familie. Før Rothes Tid var der i Lunden ved Gaarden mange store Ege, af hvilke Rothe bl. a. brugte en meget stor til Mølleaxel. Da de ny Ejere 1817 gik fallit, maatte

de *Bjørnske Arvinger* igjen overtage Gaarden indtil 1820, da

Konferensraad *C. Rothe* igjen fik Skjøde paa den som Enejere. Under ham blev Vittrup igjen 1825 overtaget og beboet af en Fæster indtil 1846, da det blev afstaaet til Buderupholm, og fra den Tid af blev Avlen igjen brugt af Ejerne, men hjemførtes til Bygningerne paa Vittrupholm for der at anvendes. Rothe maatte for Pantegjæld i Efteraaret 1826 afstaa Gaarden til

det extraordinære Laanefond. S. A. blev Hoveriet ophævet. I Maj 1841 blev omtrent 1300 Tdr. Land frataget Gaarden og gjort til Domæneskov, og $\frac{1}{3}$ 1842 solgtes det øvrige ved offentlig Avktion til cand. phil. *F. A. B. Dahl* og cand. phil. *M. T. Rübner*, hvilket Interessentskab blev hævvet 1847, da

Dahl overtog Gaarden som Enejere. Efter hans Død $\frac{21}{9}$ 1863 gik Buderupholm med Teglgarden, Tiender m. m. over til hans ældste Søn

F. Dahl, den nuværende Ejer.

Fra Krigens Tid 1657.

Meddelt af D. H. Wulff.

I et Manuskript i Aalborg Stiftsbibliothek »Inscriptiones Arhusiensens, samlede i Aarhus Domkirke af J. W. Rhumann 1666» læses bl. a. følgende: Nok er udi denne Gang (∴ den store Gang) begravet tvende polske Panner¹⁾, som her døde.

Da saas og hørtes paa Prædikestolen udi Domkirken en Jesuita, som prædikede over dem paa Polsk, og, som mig blev fortolket, gratulerede han iblandt andet Romanæ ecclesiæ futuram messem in hoc regno, quod ex eo loco jam verba facturus esset, quem pontifices ante annos centum et ultra hic in Dania ornarunt et animarunt.

2. Saas udi Kirken efter Prædiken en polsk Pan, som kom indridende udi Kirken paa en Hest med et Spær udi Haanden, som han red til og rendte uditu paa den dødes Kiste, som stod som paa et Theatro med rødt Klædes Betræk og Lys trindt omkring, og blev Spæret, der det var brudt, liggende ved Kisten.

3. Blev Liget nedsat i Graven, efter at den udi var bestænket med Vievand.

4. Der det var sket, samledes de alle med Charnizki midt paa Gulvet, og en tren frem og havde en latinsk Oration til Charnizki og takkede først Kongen af Polen, siden Charnizki, under hvilken den døde havde militeret. Paa den anden Side lod Charnizki ved sin Oratorem svare udi gjen, berømmede den dødes Mandelighed og andre lovlige Gjerninger, at han havde fulgt ham herved og bleven saargivet (?) hele tre Gange.

Siden blev hængt op over ham udi Kirken paa Pillen hans Standar med en lang Fane paa, som de Husarer føre. og hans Vaaben og en Panserhue med tre Pile igjennem.

¹⁾ Pan ∴: en fornem Mand, Hærfører, Anfører for en større Afdeling.

Ovenstaaende Begivenhed omtales ogsaa i Pont. Marm. Dan. II. S. 98—9 saaledes:

Udi Korsgangen ved den nørre Side skal være begravet tvende fornemme polske Herrer, som døde, da de Polske i den svenske Fejde vare her i Landet indkomne os til Succurs. Deres Insignal, som Anno 1699 blev nedtagen, var af Tin eller Bly og hang ned fra Hvælvingen i en Hampeline. Paa den anden Side sad de polske Herrer (in effigie) paa deres Knæ med deres Sabel hængende ved Siden og oprakte begge deres Hænder for et Krucifix, som stod for dem, hvor neden under stod deres Vaaben. Oven over dem vare deres Navne samt Charger med forgyldte latinske Bogstaver, som ganske vare ukjendelige, eftersom Forgyldningen var mest borte. Med disse tvende polske Panners Lig, der de bleve begravne, skal have været denne Proces i Kirken efter gamle Folks Sigende, som levede i de Tider.

1) Blev der gjort et Theatrum udenfor Koret omkring hængt med Sengeklæder og besat med viede Lys, hvorpaa Liget blev sat, imidlertid der holdtes en Prædiken paa Polsk.

2) Der Prædiken var næsten til Ende, kom En ridende ind i Kirken med et Spær og stødte i Stykker paa den dødes Kiste og kastede Stykkerne dertil.

3) Blev Graven bestænkt med viet Vand og Liget derudi nedsat.

4) Gik de alle ud af Stolene paa Gulvet og samlede om Generalen, og blev da holdt en latinsk Oration og takket paa den dødes Vegne for god Konduite, hvorimod Generalens Sekretær holdt strax en Tale paa Latin og derudi beklagede sig over den afdøde og gav ham sin Berømmelse, hvilken Ceremoni blev sluttet med tre Salver af Soldaterne. — (Se ogsaa: Hertel: Aarhus Domkirke 2 Afd. S. 131—5).

I Hubertz: Bidrag til Skildring af Staden Aarhus S. 82 læses endelig: 1658 givet tvende polske Panner, som med Vold slog Hospitals Port og Laas i Stykker og satte 12 Heste udi Stalden og selv med deres Folk tog Kvarter udi Hospitals Stue, 20 Rdr.

Seglen og Leen.

Af J. Kinch.

I Ribe Bys Tingbog for 1660 findes under d. 18 Juni en Sag, som kan bidrage til Oplysning om, når Leen her i Egnen fortrængte Seglen, men tillige om, at dette ikke skede uden Kamp. Den nævnte Dag førtes der næmlig Vidner angående en Tiltale, som Peder Hansen Splids Enke havde til Gregers Pedersen, som tidligere havde tjent hendes afdøde Mand som Avlskarl, og denne Tiltale angik den Skade, som Avlskarlen skulde have gjort sin Husbond ved at meje et Stykke Rug med Leen istedetfor efter Befaling at skjære det med Seglen. — Enken fremstillede først som Vidner 2 Mænd fra Darum, der udsagde, at de det sidste År, Gr. Pedersen tjente Peder Splid, vare komne ind til denne, som havde beklaget sig for dem over den Maade, hvorpå hans Avlskarl havde »flyt« ham hans Korn hjem, idet han havde ladet det meje op, istedetfor at han havde Befaling til at lade det skjære op; han havde derpå ført dem ud i sin Stald og Lo og vist dem noget Rug, som lå der; hvis de skulde dømme det hele efter det, som de så, antog de, at der på hver Trave Rug var sket Skade for en Skjeppe, som kunde have været undgået, hvis den var bleven skåren. — 2 andre Mænd fra Darum, som havde tærsket Rugen, der udgjorde omtrent 200 Traver, for Peder Splid, vurderede Tabet på Kjernen ligesom de Forrige, og anslog desuden Skaden på Strået til over 100 Traver, »formedelst det ikke var skåret og derfor intet »Tag« kunde blive udaf«. De udsagde tillige, at Peder Splid

stadig havde beklaget sig for dem og sagt, at det var af idel Trodsighed, at Karlen ikke havde udført hans Befaling. — En anden Karl og en Pige, som samtidig havde tjent Peder Splid, vidnede, at denne havde befalet Gr. Pedersen at tage Folk til at lade Kornet skjære, og ikke at lade det meje, og at de senere, da Husbonden erfarede, hvad der var sket, vare komne op at slås, idet Husbonden havde villet give Karlen et Ørefigen, men denne havde taget ham i Håret og tvunget ham ned på Knæerne. — Noget videre om Sagen har jeg ikke fundet.

Jeg kan ikke angive noget bestemt År, i hvilket denne Begivenhed var foregået; men det var upåtvivlelig ganske få År før 1660.

REGNSKAB

over

det jydsk historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter i Aaret 1877.

Indtægt.

	3/4	Ø
1. Kassebeholdning	74	25
2. Saldo hos M. M. Schultz	5	99
3. Restancer	512	«
4. Medlemsbidrag af 305 Medl. à 4 Kr. 1220 Kr. af 2 — à 10 — 20 —		
	1240	«
	i alt 1832 24	

Udgift.

1. Honorar til Forfatterne	333	«
2. Fabricius's Horsens Beskrivelse og Historie 3-4 H.	307	«
3. Boghandler Schultz for Exemplarer af »Samlingerne«	460	50
4. Bestyrelsesomkostninger :		
1. Bogbinder Asmussen	Kr. 4.	58.
2. Aalborg Stiftsbogtrykkeri	27.	«
3. Porto og Fragt	8.	25.
	39	83
5. Boghandlernes Rabat	135	20

6. Saldo hos M. M. Schultz	142	1
7. Udgaet Medlem (remitteret 3 Kvitt.) Kr. 12. « fragaar for »Samlingerne« til do. 2. 87.		
	<u>9</u>	13
8. Restancer for 1877	388	«
		<u>i alt 1814 67</u>
Kassebeholdning 1 Januar 1878	17	57
		<u>Balance 1832 24</u>

Aalborg den 1ste Oktober 1878.

D. H. Wulff.

Ovenstaaende Regnskab og samtlige deri paaberaabte Bilag har jeg gennemgaaet uden at finde noget at bemærke ved samme.

Kjøbenhavn den 8de Oktober 1878.

A. G. Juul.

Foranstaaende Regnskab approberes herved.

Aalborg den 11te Oktober 1878.

L. K. Kier.

Et Bøndergods's Tilstand for 150 Aar siden.

Uddrag af Friisholt Birkethings Protokol.

Ved J. Christensen.

Det kan være vanskeligt, naar man ikke har specielle aktmæssige Beretninger at støtte sig til, at danne sig et nogenlunde klart Billede af den Armod og Usselhed, i hvilken Fæstebønderne vare nedsunkne i det Tidsrum af 100 Aar, der laae imellem Aarene 1675 til 1775, vel nærmest foranlediget ved de ødelæggende Krige, der førtes med vort Naboland Sverig, og maaskee tildeels ogsaa ved, at en Deel mindre Godser, saaledes som Friisholt, gik fra Adelen over i borgerlige Eieres Hænder, hvorved Fæstebøndernes Kaar i Almindelighed forværredes.

Jeg skal her søge at give et Bidrag til Skildring af et saadant mindre Gods's Tilstand lige i Midten af Jylland paa den angivne Tid, et Gods, hvis Jorder ere af en meget god og frugtbar Beskaffenhed og medrette kan henregnes til en af Jyllands bedre Egne. Skjøndt dette Gods paa de 3 Sider grændser til Gudenaå med de langs dens Bredder liggende store, rige Engstrækninger, der afgive en saare betydelig Høavl og havde en ypperlig Fædrift i de mangfoldige græs-rige Dale og i de daværende betydelige Skove, vil dog her tiltrods for alle disse Herligheder Fæstebøndernes forarmede og bedrøvelige Tilstand fremgaae af følgende Synsforretning af Hovedgaardens Friisholt med underliggende Bøndergods, foretaget i Aaret 1720, samt derefter følgende Fortegnelse

over Forstrækninger af Laanekorn etc. til Avlingens Fortsættelse i de følgende Aar.

Inkvisition

og Besigtigelse paa Friisholt Hovedgaard og tilhørende Jordegods, efter at Høi- og Velbaarne Frue, Friherinde *Mette Friis* samme til Deres høigrevelige Excellence Hr. *Christian Friis* har afstaaet den og overleveret, hvor da saaledes Hovedgaarden, Kirkerne og Bøndergodset af os Underskrevne¹⁾ den 15de og 16de April 1720 er befunden, enhver Bondes Tilstand som følger, med hvis videre efter den Ordre, som os er meddeelt af høibemeldte Hr. Christian Friis, er Efterfølgende observeret, nemlig:

Friisholt Hovedgaard.

Efter Ladefogdens Beretning kan saaes til Friisholt 1720 Vaarsæd omtrent 110 Tdr. Havre, Byg 23 Tdr. og er saadet Rug 28 Tdr. Ongefærlig kan avles Hø en 5 à 600 Hovlæsser. Tjenestefolk i Gaarden: Jens Jensen, født i Gullev, 24 Aar, tjener for Forrider, Jens Jensen, født i Gullev, tjener for Kudsk, Christen Joensen, født i Bøgeskov, tjener for Ladekarl, Mikkell Christensen, 12 Aar, tjener for Hyrdreng, Christen Christensen, 12 Aar, tjener for Hyrdreng, Lars Jensen, født i Borre, 20 Aar, tjener for Hyrde. — Paa Gaardens Bygning befandt vi efter vores Tykke en stor Brøstfældighed paa Borgegaardens Huse, som bestaaer i 3 Længder. Huset først en stor Deel med Leder, en Deel Stolper, Bjælker, Loftsfjæl, Muurstene, og overalt vil Taget ganske omlægges, saasom det er ganske brøstfældigt overalt, item Taarnet²⁾ med Kalk og Steen, og Ovret derover er

¹⁾ Foruden Fogden Rasm. Brun fra Hagsholm vare Synsmændene Christen Pedersen af Borre, Niels Jensen Heßelbjerg af Nøddelund og Christen Jensen Paaske af Hvorslev.

²⁾ Ved den Benævnelse »Taarnet« maa forståaes en paa Midten af Hovedbygningen dengang og senere værende Kvistbygning, der ligesom de øvrige Bygninger var af Bindingsværk. Denne Kvistbygning stod indtil Borggaardens seneste Ombygning af Gaardens nuværende Eier.

ganske brøstfældigt og Trappen derudi reent øde, saavel som Tavlene i Væggene allevegne de fleste ganske faldefærdige, saavel som ogsaa Plankerne om Borgegaarden¹⁾, Lysthaven og Urtehaven reent øde og borte. — Ladegaarden: Paa Laden fattes 14 Binding Leder og en Bjælke af Tærskeloen, Gavlene paa begge Ender af Laden brøstfældige. Det østre Huus bestaaer af 35 Fag eller Bindinger, vil ganske omledes af ny, fattes og en stor Deel Tækning. Det vestre Huus fattes og en stor Deel Tækning, Øxenbaase og Spilrummer vil aarlig repareres. Porten for Gaarden reent øde, derpaa erbød de at gjøre deres Eed. — Hans Rosborg spurgte Synsmændene om deres Brøst, at paa den hele Borgegaard 1) findes saameget Huusværelse, eller at sige med rene Forklaring 2 Binding Huus, som kan holde for Vand og ondt Veirlig, naar slikt Veirlig paakommer. 2) Om de har efterseet eller kan kjende, at der findes saamegen Loftsrums, at 10 Tdr. Korn kan ligge 1 eller 2 Maaneder, om ondt Veirlig indfalder, uforraadnet. 3) Om samme Borgegaards Huse, et eneste eller dem alle, kan staae og fornemmelig Taarnet i nogen Stormvinde uden at nedfalde og ved Faldet gjøre Ulykke, hvorpaa han begjærede, de vilde svare, hvad de syntes Ret kan være. Synsmændene svarede, at de har sagt, Taget overalt er brøstfældigt, 2det svarede, de har sagt, at baade Taget saavel som Loftet er brøstfældigt, 3die svarede: Det raader Gud for, om Gaarden kan staae eller ikke.

Saael Kirke

befunden i efterfølgende Tilstand.

For det første Kirkens Muur, som er af huggen Steen opmuret, findes en Deel paa begge Sider udskreden, saavel som begge Gavlene baade øster og vester findes og en Deel huggen Steen udskreden, og vides ei den Time, de falder ned og vil med første hjælpes med behørig Kalk, og vil den største Deel af den østre Gavlnedtages, om den ei skal gaae ned af sig selv og siden igjen skal komme Patronen til større

¹⁾ Imellem begge Fløibygningerne tværs over Gaarden langs med Veien fra Sal til Borre var et Stakit eller Plankeværk, der indhegnede Gaardsrummet.

Bekostning. Gulvet i Kirken, som af Muursteen er lagt, er overalt ganske brøstfældigt og optraaden, som igjen med Muursteen vil forbedres og tilrettegjøres og efter vores Tykke ikke kan hjælpes ringere end med 6000 Muursteen. En Deel af Stolene i Kirken findes og heel brøstfældige, saasom nogle ligge paa Jorden, som endelig behøve Hjælp og kan forbedres med 2 Tylter Deler og behørige Søm. I Kirken findes et aabent Begravelse, som Præsten beretter skal tilhøre Friisholt Eiere, findes og i slet Tilstand og behøver Reparation baade paa Tømmer, Muur og Luger. Kirkeloftet: til dets Reparation behøves i det Mindste 10 Tylter Deler, en Bjælke paa 18 Alens Længde. Den store Kirkes Tækning: findes Taget overalt saa godt som brøstfældigt og efter vores Skjønsmhed vil ganske omlægges og med ny Steen forbedres og med behørig Kalk underskjelles, som efter vores Tykke behøves 5 Læster Kalk. Til Vaabenhuset behøves 20 Alen Leder og 4 Tylt Deler. Klokkeværket¹⁾ saagodtsom ganske reent øde, og endelig at igjen i dets Sted behøves et nyt Klokkeværk af behørig Tømmer og Andet. Kirkeport og Laager er reent øde og igjen af Nyt vil bekostes med behørig Materialier, som dertil fornøden gjøres. Vinduerne ere ganske brøstfældige og vil forbedres med Glas, Bly og Tin. Paa den liden Kirke over Alteret findes Taget takt med Bly, hvoraf 4 Tavler ere nedfaldne, og en Deel af de andre vil forbedres med behørig Bly, Søm og Underklædning. Her i bemeldte Saael Kirke findes ingen Kirkeritual. Herfra begav vi os til

Gullev Kirke,

og befandtes dens Brøstfældighed saaledes, at den endelig behøver Reparation. Bemeldte Kirke overalt paa begge Sider som Koret og Taarnet²⁾ bestaaer allevegne af huggen Steen, hvoraf de fleste er udskreden og en Deel Kalken frafalden, som igjen over al den hele Kirke vil med Kalk forsynes, dannekes og udspækkes, saavel som de Steen, der er gaaen

¹⁾ Et Træstillads paa Kirkegaarden, hvori Kirkeklokken hænger.

²⁾ Kirken havde ingen Taarn, men var, ligesom Kirken i Sal, kullet med en aftrappet Gavl paa vestre Ende. Det er vel Spidsen heraf, som gives Benævnelsen af Taarn.

paa Rav, igjen vil tilrettesættes, hvilket hellig fornøden udfordres; thi ellers er at befrygte, at de af sig selv med første nedfalder og gjør stor Skade og kommer Patronen i større Bekostning. Prædikestolen i Kirken er ganske brøstfældig, og vil en ny forskaffes i dens Sted, saasom den er ganske ubrugelig. Kirkegulvet findes og ganske brøstfældigt og optraaden, som igjen med Muursteen vil forbedres og tilrette gjøres. Stolene i Kirken findes overalt heel brøstfældige baade af Mands og Kvindestole, hvilke med Deler og Lægter vil forbedres. Kirkens Ornamentter bestaaende af Alterdug, Messehagel og Messeskjorte, samt Alterklæde findes og udi en slet Tilstand og saa godt som øde og utjenlig, vilde vel i dets Sted forskaffes andet, siden baade Præsten og Synsmændene har besværet sig derover. Kirkeloftet er og meget brøstfældigt, saasom de fleste Fjæl er opsømmet og en Deel forraadnet og istykker, som igjen med Søm og Fjæl vil forbedres. Taget over alt den store Kirke, som bestaaer af Tagsteen, vil ganske overalt af ny omlægges og med behørig Steen og Kalk forsynes. — Til forskrevne Reparation synes vi vil medgaae af Materialier efter vores Tykke og Skjønksomhed, saavidt Muur, Tømmer og Snedkerarbeide vedkommer, hvori beregnes Træklokkeværket paa Kirkegaarden, saavelsom Vaabenhuset, der iligemaader findes i slet Tilstand og hellig Reparation nødig baade af Ege- og Fyrtømmer, Deler, Lægter og behørige Spiger og Søm, nemlig: 2000 Tagsteen, Muursteen 10 à 12 Tusinde, Kalk 15 à 16 Læster, Fyrdeler til Loftet, Stolene i Kirken, Kirkeporten og Laager 20 Tylter Deler med sine behørige Spiger, Søm, Nagler og deslige, som vi ikke egentlig kunde gjøre Facit paa. Lægter en 10 Tylter, Vindskierne, som vil være af Eeg, saavelsom Taget over Klokkehuset, vil medgaae 100 Alen Egefjæl, saasom Fyrfjæl hertil er utjenlig, og til Klokkeværket samt Kirkeporten, 2 Laager, behøves 80 Al. Leder, 40 Al. Stolper og 36 Al. Remmer, nok 70 Al. Stiber, 50 Al. Spændtrær, 16 Al. Bjelker og 40 Stkr. Egefjæl til Tække à 3½ Al. lang, med hvis videre, som nok vil medgaae til dessen Reparation. I Kirken findes Ritual. Vinduerne ere ganske brøstfældige og ville forbedres med Glas, Bly og Tin. Ligbaaren ganske øde¹⁾.

¹⁾ Ved det næste Syn over Kirkerne den 19 October 1786 vare disse i

Derefter foretoges Syn over hver enkelt af Godsets Bøndergaarde, saaledes som følger:

Vinkelholm.

Anders Lassen. Matrikuleret Hartkorn er 8 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb.; har 8 Bæster, 9 Fæhøveder, 30 Stkr. Faar og 7 Stkr. Sviin. Stuehuset er 17 Binding, Ladehuset er 14 Binding, det vestre Huus 13 Binding, det østre Huus 9 Binding, fattes ialt ungefærlig Leder til 12 Bindinger. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Byg 5 Tdr., Havre 20 Tdr.; deraf er saaet 13 Tdr., har i Behold Byg 3 Tdr. Har 3 Sønner: Lads 8 Aar, Poul 4 Aar, Christen $1\frac{1}{2}$ Aar, 5 Døtre, Maren og Kirsten i Viborg, har Pas fra Friherinden for et Aarstid siden¹⁾, Dorthe, Ellen og Anne er hjemme. Gjør Hovning for en heel Gaard. Har Fæstebrev og Kvitteringsbog efter Forordn. Nyder fri Græsning i Friisholt Skov ved Borre Skjæl. Har intet betalt Landgilde i Aar, men Skatterne klar til Dato.

Sael By.

Mikkel Christensen, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., har 6 Bæster, som ere slette, 12 Fæhøveder, 17 Stkr. Faar, 4 Svin. Stuehuset 14 Binding, Laden 12 Binding, Vesterhuus 8 Binding, Østerhuus 14 Binding, nok et lidet Huus 7 Binding, fattes Leder til 4 Binding. Saaet Rug 7 Tdr., kan saae Byg 5 Tdr., Aur 12 Tdr., er saaet 10 Tdr., fattes 2 Tdr., har i Behold Byg 5 Tdr. Har Sønner Clemen Lassen 8 Aar, Søren 7 Aar, 1 Datter Ane 1 Aar, 1 Tjenestdreng Christen Nielsen 12 Aar, født her i Sael, 1 Pige Maren 22 Aar, født i Bøgeskov. Gjør fuld Hovning, har Fæstebrev og Kvitteringsbog, har ingen Landgl. svart, Skatter betalt til Dato, er krævet Landgilde igaar.

Peder Sørensen, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., har 6 Bæster, slette nok, 12 Fæhøveder, 16 Stkr. Faar, 4 Stkr. Svin, Stuehuset 16 Binding, Laden 12 Binding, Vesterhuus 9 Binding og Østerhuus 12 Binding, fattes Leder til 6

---

en langt daarligere Tilstand, alt var gammelt og forraadnet og saa utæt, at Folk ikke kunde finde Ly i Kirkerne i Regn og Snefog.

¹⁾ Altsaa ogsaa bundne til Stavv.

Binding. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Byg 6 Tdr., Aur 12 Tdr.; har saaet 9 Tdr., i Behold Byg 4 Tdr. Har 2 Sønner, Søren 4 Aar, Christen $\frac{1}{2}$ Aar, 2 Døttre, Karen 6 Aar, Marie 2 Aar, 1 Karl Rasmus, som har fæst Huus i Byen, 1 Pige Birgithe, 1 do. Karen. Gjør fuld Hovning, har Fæstebrev og Kvitb., beretter han (?) ligger paa Friisholt. Er krævet Landg. igaar.

Christen Christensen, hans Søn *Rasmus Christensen*. Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., har 7 Bæster, de 3 meget slette, 9 Fæhøveder, 10 Stkr. Faar og 3 Sviin. Stuehuset 15 Binding, Nørresiden utjenlig, Laden 14 Binding, de 10 jordgraven, det Vesterhuus 12 Binding Jordgrav, det østre Huus 8 Binding, 1 Port og 3 Binding Jordgrav. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Byg 5 Tdr., om det kan blive ørked, har saaet 10 Tdr. Haver, har i Behold 3 Tdr. Byg. Har en Søn Christ. Christensen 27 Aar, 2 Døttre Anne og Mette Christensdøtre, fuldvoxne. Gjør fuld Hovning, har Fæstebrev og Kvittebr.

Jens Pedersen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb., har 4 Bæster, 5 Fæhøveder, 9 Stkr. Faarhøveder, 2 Sviin. Stuehuset 7 Binding, Laden 8 Binding, Stald og Fæhuus 7 Binding, nok et Huus 6 Binding, fattes Leder til 4 Bindinghuus. Har saaet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 3 Tdr., Aur $4\frac{1}{2}$ Tdr. Har ingen Børn eller Tjenestefolk uden en Dreng Christen 12 Aar. Gjør $\frac{1}{2}$ Hovning, har Fæstebr. og Kvittebr.

Søren Iversen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 2 Bæster, ringe nok, 1 Ko, 5 Faar. Stuehuset 5 Binding, Lade og Fæhuus 14 Binding, nok 3 Binding Huus, fattes Leder til 8 Binding med mere deslige. Har saaet Rug 2 Tdr., kunde saae Byg 3 Tdr., om han kunde faae det, og 6 Tdr. Haver, men har intet. Har 3 Sønner: Peder 18 Aar, tjener Søren Lassen i Stærkjær; Hans 12 Aar, Joen 5 Aar, 2 Døttre Ane 7 Aar, Helvig 14 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev, Kvittebr., men har intet betalt, er forarmet.

Anders Jørgensen, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Har 7 Bæster, 5 Fæhøveder, 15 Stkr. Faar, 2 Sviin. Stuehuset 15 Bindinger, Laden 15 Bindinger, østre Huus 14 Bind., vestre Huus 6 Bindinger, nok 8 Binding, fattes Leder

til 22 Bindinger. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Byg 6 Tdr.. Aur 14 Tdr., dertil fattes han 9 Tdr., har ikkun 2 Tdr. Byg. Har 1 Datter Maren 29 Aar, 1 Tjenestekarl Jens Pedersen, 1 Dreng Christen 13 Aar fra Grølsted. Gjør heel Hovning, har Fæstebr. og Kvitterbog. 1 Huusinderste Skov Jens, 1 Søn Søren, løben bort og er lyst efter afvigte Sommer 1719, 2 Døttre, tjen i Randers og har været der, siden de vare Børn, 1 Datter Johanne, tjen Mikkel Thomasen, 1 Datter Gjertrud.

Simon Sørensen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb., har 3 Bæster, 6 Fæhøveder, 6 Faar og 5 Sviin. Stuehuset 12 Binding, Laden 8 Binding, det syndre Huus 6 Binding, fattes Leder ialt til 6 Binding. Har saaet Rug 3 Tdr., saaan Byg 3 Tdr., Aur 6 Tdr., har dertil 4 Tdr., men intet Byg. Har 1 Søn Søren 7 Aar, Peder Tydsk $3\frac{1}{2}$ Aar, Jens 1 Aar. 1 Pige Ane Marie. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvitteringsbog, Skatterne betalt til Dato. Til Huse Peder Rasmussen, har 2 Sønner, Rasmus 2 Aar, Søren 1 Aar.

Niels Christensen Ros, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 5 Fæhøveder, 10 Faar, 2 Sviin. Stuehuset 7 Binding, Laden 8 Binding, Fæhuus 10 Binding, fattes Leder til ialt 8 Binding. Har saaet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 22 Skpr., Aur 6 Tdr., har dertil i Behold 10 à 12 Skpr. Byg, 5 Tdr. Aur. Har 3 Døttre: Else 30 Aar, Ane 19 og Kirsten 16 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvitteb. Skatterne klar til Dato.

Jens Rasmusen Bonde, 1 Huus 7 Binding ved Magt, har 3 Døttre, Eline 20 Aar, hos Chr. Jensen, Magrethe 16 Aar og Ane 12 Aar, 1 Søn Christen tjener i Helstrup 17 Aar. Gjør Hoveri, har Fæstebrev og Kvitteb.

Rasmus Pedersen, 1 Huus 7 Binding ved Magt. Ugift, tjener Peder Sørensen, har Fæstebr. og Kvitteb.

Niels Jensen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. 4 Bæster, 6 Fæhøveder og 9 Stkr. Faar, 2 Sviin. Stuehuset 9 Binding, Laden 9 Binding, det vestre Huus 10 Spænd Jordgrav, fattes ialt Leder til 6 Spænd. Har saaet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 3 Tdr., Aur 6 Tdr., de 3 er saaet, fattes 3 Tdr., har ikkun 1 Tde. Byg. Har 4 Sønner, 2 ere dumme (døvstumme), 1 Søn Peder, 8 Aar, er hos Niels Niel-

sen i Borrits, Anders 6 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvittb. Skatter klar til Dato.

Christen Ellerup, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 3 Bæster, 3 Fæhøveder, 6 Faar og 3 Sviin. Stuehuset 9 Binding, Laden 8 Binding, Stald og Fæhuus 8 Binding, fattes Leder til 6 Bindinger. Har saaet Rug 3 Tdr., kunde saae Byg 3 Tdr., Aur 7 Tdr., har hverken Byg eller Aur. Har 4 Pigebørn, Kirsten 12 Aar, Birgithe, Sidsel og Marie. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvittringsbog.

Rasmus Jensen, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Har 5 Bæster, 10 Fæhøveder, 10 Faar og 4 Sviin. Stuehuset 13 Binding, Laden 8 Spænd paa Leder og 6 Spænd jordgraven, det syndre Huus 9 Bindinger, det østre Huus 12 Bindinger, nok et lidet Huus 7 Binding paa Rav, fattes Leder til 8 Spænd Huus. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Biug 6 Tdr., Aur 12 Tdr., har ikkun 3 Tdr. Byg og 8 Tdr. Aur. Har 4 Sønner, Jens 21 Aar, Mikkel 18 Aar, Christen 12 Aar og Laurs 7 Aar, 1 Datter Maren 9 Aar. Gjør fuld Hovning, har Fæstebrev og Kvittringsbog, Skatterne klar til Dato.

Jørgen Jacobsen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 4 Fæhøveder, 10 Stkr. Faarhøveder og 2 Sviin. Stuehuset 7 Binding, Laden 8 Binding, Fæhuset 7 Binding. Har saaet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 3 Tdr., Aur 6 Tdr., fattes 1 Tde. Aur, 2 Tdr. Byg. Har 5 Sønner, Christen 13, Jørgen 10, Mikkel 7, Laurs 5 Aar og Christen 3 Aar, 1 Datter Ane 11 Uger. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvittb. Skatter klar til Dato.

Mikkel Thomasen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 4 Fæhøveder, 12 Stkr. Faar, 3 Sviin. Stuehuus, Lade og Fæhuus 20 Binding i en Rad, nylig bygget formedelst Gaarden for kort Tid siden afbrændt. Har saaet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 3 Tdr., er saaet Haver 5 Tdr., fattes 1 Tde. Har ingen Børn, 1 Tjenestedreng And. Rasmusen 16 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvittb. Skatter klar til Dato.

Niels Simonsen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 4 Fæhøveder, 10 Stkr. Faarhøveder og 2 Sviin. Stuehuset og Lade 14 Binding, Fæhuus 8 Binding, ny Bygning, kort tilforn afbrændt. Har saaet Rug

3 $\frac{1}{2}$ Tdr., kan saae Byg 3 Tdr., Aur 6 Tdr., har hverken Byg eller Haure at saae. Har 4 Sønner, Jens 16, Christen 14 Aar, tjener Mikkel Christensen, Simon 12 Aar, i Taastrup Skovhuus, Mikkel 7 Aar, 1 Datter Maren 12 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvittb., ingen Skatter svaret i Aar.

Niels Mikkelsen, Lægdsmand, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Har 6 Bæster, 5 Fæhøveder, 13 Stkr. Faarhøveder, 5 Stkr. Sviin. Stuehuus og Lade i en Rad 22 Fag, det vestre Huus 8 Fag, det østre Huus 9 Fag, nylig bygget, for kort Tid tilforn afbrændt. Har saadet Rug 6 Tdr. 2 Skpr., kan saae Byg 5 Tdr., Aur 11 Tdr., deraf fattes 3 Tdr. Byg, 2 Tdr. Aur. Har 2 Sønner, Christen 8 Aar, Peder 5 Aar, 2 Døttre, Kirsten 15 Aar, Maren 2 Aar. Gjør fuld Hovning, har Fæstebr. og Kvittb. Skatterne klar til Dato.

Anders Ibsen, en gammel Mand, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.; har 6 Bæster, de 2 heel slette, 5 Fæhøveder, 8 Stkr. Faar, 3 Sviin. Stuehuset 13 Binding, det østre Huus 12 Binding, Laden 13 Binding, Vesterhuus 10 Binding, alt Jordgrav. Har saadet Rug 6 $\frac{1}{2}$ Tdr., kan saae Byg 6 Tdr., Aur 12 à 13 Tdr., fattes 3 Tdr. Byg og 8 Tdr. Aur. Har 2 Sønner, Peder 16 Aar, Christen 13 Aar. 2 Døttre, Birgithe 17 Aar, Ane 11 Aar. Huuskvinden 1 Søn Peder 5 Aar. Gjør fuld Hovning. Har Fæstebrev og Kvittb. Hos Niels Mikkelsen Lægdsmd., en Inderste Jens Envoldsen, har 4 Pigebørn 1 vanfør, Maren 18 Aar, Mette 14 Aar og Kirsten 12 Aar.

Iver Pedersen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 2 Køer, 6 Stkr. Faar, 1 Sviin. Stuehuset 9 Binding, Laden 6 Binding, Fæhuus 9 Spænd jordgraven, fattes Leder til 6 Binding Huus. Har saadet Rug 3 $\frac{1}{2}$ Tdr., kan saae Byg 20 Skpr., Aur 6 Tdr., fattes Bygget og 2 Tdr. Aur. Har 2 Sønner, Søren 12 Aar, Peder 8 Aar, 1 Pige Ane 6 Aar. Gjør halv Hovning, har Fæstebr. og Kvitteeringsbog, Skatterne klar til Dato.

Christen Sørensen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 4 Fæhøveder, 8 Stkr. Faar, 4 Stkr. Sviin. Stuehuset 5 Binding, Laden 6 Fag jordgraven, Vesterhuus 13 Fag godt nok. Har saadet Rug 3 Tdr., kan saae Byg 21 Skpr., Aur 6 Tdr., fattes 13 Skpr. Byg og 2 Tdr.

Aur. Han er Ungkarl og har en Broder Anders Sørensen. Gjør $\frac{1}{2}$ Hovning, har Fæstebr. og Kvitterb. En Inderste Christen Pedersen, 1 Datter 4 Aar, 1 Søn 2 Aar.

Søren Pedersen, nu Peder Sørensen, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Har 6 Bæster, 4 Fæhøveder, 8 Stkr. Faar, 4 Stkr. Sviin. Stuehuset 17 Binding, jordgraven, Laden 10 Binding Ledehuus, nordre Huus 9 Fag Jordgrav, fattes Leder til 6 Binding Huus. Har saaet Rug 7 Tdr., kan saae Byg 5 Tdr., Aure 12 Tdr., fattes 3 Tdr. Aur og alt Bygget. Har 4 Sønner, Peder 20 Aar, Jørgen 6 Aar, Rasmus 3 Aar og Peder $\frac{1}{2}$ Aar, 3 Døttre, Maren 18 Aar, Johanne 12 Aar og Inger 7 Aar.

Peder Christensen, 1 Huus, 7 Binding paa Rav. Har 2 Sønner, Niels 18 Aar, tjener Peder Brøgger i Donstrup, Jens 13 Aar, tjen Jens Vadsted i Sall, 1 Pige Birgitte 24 Aar, tjen Peder Sørensen her i Byen. Gjør Ugedag.

Niels Christensen, 1 Huus, 10 Binding, nogenledes ved Magt. Har 2 Pigebørn, Anne 10 Aar, Maren 4 Aar. Gjør Ugedag.

Skibelund.

Niels Mikkelsen, Matr. Hartk. 12 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Har forpagtet Gaarden til 1ste Mai 1721 med adskjellige Conditioner. 14 Binding Ildstedrad, Laden 15 Binding og 2 Binding til Porthuus, østre Huus 16 Binding, det vestre Huus 15 Binding, mangler ialt Leder under 10 Binding; Besætningen findes i god Stand; kan saae aarlig 15 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, 20 Tdr. Aur. Betaler alle Kongl. Skatter, svarer Forpagtn. i Kroner 16 Rd. og for Konge- og Kirketiende 3 Tdr. Sæderug, 1 Tde. Byg, 1 Skpe. Boghvedegryn. Har 1 Søn Jens Nielsen, 3 Døttre, Birgithe, Lisbeth og Kirsten Nielsdøttre, 1 Tjenestekarl Anders Mortensen, 1 Dreng Christen Eriksen. Sønnen har forpagtet Gaarden tilligemed Faderen.

Skibelunds Mølle.

Mogens Jensen Møller. Hartkorn bestaaer ialt udi Ager og Engtaxten samt Møllenskylden indberegnet for 5 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Møllen med al sin behørig i god Stand, betaler sin Landgilde 11 Tdr. 2 Skpr. Meel. Til Af-

gang for Møllens Vedligeholdelse 3 Tdr. 6 Skpr. Kan saae 10 Skpr. Rug, 6 Skpr. Byg, 1 Tde. Aur. Har 3 Sønner, Jens, Niels og Johannes, 1 Datter Birgithe. 1 Dreng Oluf Svendsen 21 Aar, 1 Pige Ellen Jensdatter fra Sael, 1 Hyrdreng Christen Madsen.

Færgehøuset

beboes af *Niels Skjødt* med Frihed A for 3 Datter, 1 Dreng Peder Christensen, 1 Læredreng Niels Christensen Friisholt født Skorup 15 Aar, B for 1 Søn Jens 6 Aar, 1 Datter Karen 5 Aar. C Har 5 Børn, 2 Dreng og 3 Piger.

Bøgeskov, Gullev Sogn.

Niels Pedersen, Matr. 8 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb Giver for Konge- og Kirketiende aarlig 2 Tdr. Rug, 1 Tde. Aur. Har 6 Bæster, 4 Køer, 2 Kalve, 20 Stkr. Faar, 2 Sviin. Ildstedrad 13 Binding, Laden 16 Binding, Vesterhuus 13 Binding, det østre Huus 9 Binding, fattes Leder til 9 Binding Huus. Har saaet $7\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, kan saae Aur 10 Tdr., Byg 2 Tdr., fattes 8 Tdr. Aur, 2 Tdr. Byg. Har 4 Sønner, Peder 18 Aar, Jens 15 Aar, Oluf 13 Aar, Søren 9 Aar, 1 Datter Ane 20 Aar. Gjør Hovning for 1 Gaard, har Fæstebr. og Kvittebr., betalt Skatter til Dato.

Mikkel Joensen, Matr. 5 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Har 8 Bæster, 10 Fæhøveder, 12 Faar, 3 Sviin. Ildstedrad 12 Binding, det sydre Huus 10 Binding, Laden 12 Binding, det nordre Huus 8 Binding Jordgrav, fattes Leder til 8 Binding og 12 Stolper. Kan saae Rug 5 Tdr. 4 Skpr., Byg 1 Tde., 5 Tdr. Aur, fattes 1 Tde. Byg. Har en Søn 5 Uger gammel, 1 Tjenestdreng Anders Christensen 16 Aar, 1 Pige Johanne 16 Aar. Gjør fuld Hovning, har Fæstebr. og Kvittebr., betalt Skatter til Dato.

Hans Jensen, Matr. 6 Tdr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Har 5 Bæster, 6 Fæhøveder, 16 Faar, 1 Sviin. 10 Binding Ildstedrad, 13 Binding Lade, det østre Huus 9 Binding Jordgrav, Vesterhuus 10 Binding, fattes Leder til 8 Binding og 16 Stolper. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae Byg $1\frac{1}{2}$ Tde., Aur 6 Tdr., fattes 6 Aur, 1 Tde. Byg. Har 2 Sønner, Jens 8 Aar, Søren 6 Aar, 1 Datter Sidsel 10 Aar, Fæstebr. og Kvittebr. Gjør fuld Hoveri.

Søren Jensen, 1 Huus 10 Binding, har 8 Stkr. Faar. Gjør Ugedag, har Fæstebrev og Kvitteringsbog.

Gullev By.

Joseph Sørensen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 4 Tdr. 2 Skpr. » Fdkr. 2 Alb. Har 4 Bæster, 3 Fæhøveder, 7 Faar, 2 Sviin. 11 Binding Ildstedrad, 9 Binding Lade, 9 Binding Fæhuus, Jordgrav, øster i Gaarden 4 Binding jordgraven Huus, fattes Leder til 4 Bind: Huus og 6 Stolper. Kan saae $3\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 7 Tdr. Aur, fattes 3 Tdr. Byg og 3 Tdr. Aur. Har 5 Børn, 3 Sønner, Søren 20 Aar, Jens 16 Aar, er i Houbjerg at lære Snedkerhaandværk, Niels 6 Aar, Mette 18 Aar, Maren 14 Aar. Gjør halv Hoveri, har Fæstebrev og Kvitth., betalt Skatterne til Dato. — En Huuskvinde Karen har 2 Sønner, Ib 16 Aar, Søren 13 Aar, 3 Piger tjener i Sael og Gullev.

Rasmus Sørensen (Lægdsmand), $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Har 4 Bæster, 3 Fæhøveder, 11 Faar, 2 Sviin. 17 Binding Ildstedrad, 9 Binding Lade, 8 Binding Fæhuus, Jordgrav, fattes Leder til 4 Binding Huus. Kan saae $4\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Byg, 8 Tdr. Aur, fattes 4 Tdr. Aur og 3 Tdr. Byg. Har 3 Sønner, Søren 8 Aar, Søren 5 Aar, Nils 4 Aar, 1 Tjenestekarl Niels fra Palstrup Gods. Gjør halv Hovning, har Fæstebrev og Kvitterb., betalt Skatter til Dato.

Jens Sørensen, Præste Annex, Matr. 3 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb., har 3 Bæster, 1 Ko, 2 Lam. 12 Binding Ildstedrad, 10 Binding Lade, 4 Binding Fæhuus, Jordgrav, fattes Leder til 10 Binding Huus og 12 Stolper. Har saadet Rug 4 Tdr., kan saae Byg $4\frac{1}{2}$ Tdr., Aur 7 Tdr., fattes Byg 4 Tdr., Aur 7 Tdr. Har 1 Søn Jens 9 Aar, 1 Datter Maren 4 Aar og 1 Datter Kirsten 4 Aar. Gjør halv Hoveri, har Fæstebrev og Kvitteringsbog.

Mikkel Sørensen, 1 Huus 11 Binding, har 1 Ko og 10 Faar, 1 Sviin. 1 Søn Søren 4 Aar. Gjør Ugedag, har Fæstebrev og Kvitteb.

Søren Christensen, 1 Huus 12 Binding Jordgrav, har 10 Faar, Fæstebr. og Kvitth.

Las Christensen, 1 Huus 11 Binding, har 8 Faar, Fæstebrev og Kvitteringsbog.

Christen Pedersen, 1 Gaard, Matr. 5 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. Har 4 daarlige Bæster, som er intet brugelig, 1 Ko, 2 Faar. Har saaet Rug 5 $\frac{1}{2}$ Tdr., kan saae Byg 5 $\frac{1}{2}$ Tdr., 8 $\frac{1}{2}$ Tdr. Aur, har slet intet til Sæden. Ildstedrad 14 Binding, Laden 13 Binding Jordgrav, Øster Huus 10 Binding fattes Stolper. 1 Søn Peder 6 Aar, 1 Dreng Jens Johansen 15 Aar. Gjør Hoveri for $\frac{1}{2}$ Gaard, har Fæstebrev og Kvittb. Til Huse Niels Rasmusen, har en Søn $\frac{1}{2}$ Aar gl.

Lauris Bjørnsen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 4 Tdr. 1 Skpe. 2 Fdkr. Har 3 Bæster, 4 Fæhøveder, 10 Faar, 2 Sviin. 12 Binding Ildstedrad, 11 Binding Lade, det østre Fæhuus 10 Binding Jordgrav, Vesterhuus 3 Binding, fattes 10 Stolper. Har saaet Rug 4 Tdr., kan saae Byg 4 Tdr., Aur 7 Tdr., han fattes intet. 1 Dreng. Gjør Hovning af $\frac{1}{2}$ Gaard, har Fæstebr. og Kvittebr.

Thomas Jensen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Har 4 Bæster, 5 Fæhøveder, 13 Faar, 2 Sviin. 11 Binding Ildstedrad, 10 Binding Lade, 10 Binding Fæhuus, Jordgrav, fattes 12 Stolper og Leder til 6 Binding. Har saaet Rug 4 Tdr., Byg 5 Tdr. og Aur 8 Tdr., fattes Byg 1 $\frac{1}{2}$ Tde., Aur 2 Tdr., har 1 Dreng Søren Mikkelsen 24 Aar, 1 Pige, som er Mandens Søster, Buel Jensdatter. Gjør $\frac{1}{2}$ Hoveri, har Fæstebrev og Kvittebr., betalt Skatter til Dato.

Jens Eriksen, 1 Gaard, Matr. 4 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Har 4 Bæster, 4 Fæhøveder, 10 Faar, 1 Sviin. Gjør Hoveri for $\frac{1}{2}$ Gaard. Har 10 Binding Ildstedrad, 10 Binding Lade, 11 Binding Fæhuus, alt Jordgrav. Har saaet Rug 5 $\frac{1}{2}$ Tdr., kan saae Byg 4 Tdr., Aur 9 Tdr., fattes 4 Tdr. Byg og 4 Tdr. Aur. Har 1 Dreng Anders Bjørnsen, 2 Sønner, Mikkel 7 Aar, Niels 2 Aar, har Fæstebrev og Kvittebr., betalt Skatter til Dato.

Jens Thomesen, 1 Boel, hvoraf er til Friisholt Hk. 4 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Besætningen ved Magt, har 2 Sønner, Jens 20 Aar, Thomas 12 Aar. 1 Tjenestepige Kirsten Christensd., er fra Friisholt. Fæstebrev og Kvittebr., betalt Skatter til Dato. 1 Huuskvinde har 2 Sønner, Morten 6 Aar, Søren 5 Aar, 1 Datter Kirsten 10 Aar.

Gjorning.

Mikkel Christensen og Christen Jonsen, 1 Gaard, Matr.

6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Har 8 Bæster, 14 Fæhøveder og 10 Stkr. Faar, 8 Stkr. Sviin. Har betalt rigtig til Dato altsammen. Har 15 Binding Ildstedrad, det vestre Huus 8 Binding, det østre Fæhuus 16 Binding, fattes 8 Stolper. Har saaet Rug 7 Tdr., kan saae Byg 6 Tdr., Haver 10 Tdr. Har 1 Dreng Jens fra Højbjerg, 1 Tjenestepige Kirsten Frandsdatter 24 Aar, har Fæstebreve og Kvitteringsbøger. Gjør $\frac{1}{2}$ Hoveri, Afgift 4 Rd. for den $\frac{1}{2}$ Deel. Til Huse 1 Snedker navnlig Jens Sørensen.

Søren Lassen, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Har 7 Bæster, 8 Fæhøveder, 14 Faar, 5 Stkr. Sviin. 13 Binding Ildstedrad, 10 Binding Huus vester i Gaarden, 14 Binding Lade, 14 Binding Østerhuus, fattes Leder til 4 Binding Huus. Har saaet 6 Tdr. Rug, kan saae 6 Tdr. Byg, 10 Tdr. Aur. Har 3 Sønner, Las 14 Aar, Oluf 12 Aar, Christen 6 Aar, 2 Døttre, Kirsten 20 Aar, Ane 18 Aar. Har Fæstebrev og Kvitteringsb. Gjør $\frac{1}{2}$ Hoveri, giver aarl. 4 Rd. for $\frac{1}{2}$ Hoveri, Skatterne betalt til Dato.

Danstrup.

Christen Ladefoged, 1 Gaard, Matr. 7 Tdr. 1 Skpe. 1 Fdkr., efter Fæstebrev efterladt det $\frac{1}{2}$ Hoveri, fri for den $\frac{1}{2}$ Part. Har 8 Bæster, hvoraf de 2 ubrugel., 8 Fæhøveder, 12 Faar, 3 Sviin. 13 Binding Ildstedrad, 15 Binding Lade, som fattes Leder i den sydre Side, 6 Binding Huus vester i Gaarden. Har saaet Rug 6 Tdr., kan saae 11 Tdr. Aur, 6 Tdr. Byg, fattes 2 Tdr. Aur og 3 Tdr. Byg. Har 2 Sønner, Jens 18 Aar, Jørgen 4 Aar, 4 Døttre, Mette 15 Aar, Barbara 12 Aar, Kirsten 10 og Lene 7 Aar. Har Fæstb. og Kvittb.

Mikkel Smeds Enke, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 3 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Har 4 Bæster, 8 Fæhøveder, 10 Faar og 4 Sviin. Har 10 Binding Ildstedrad, 11 Binding Fæhuus, 9 Binding Lade, 6 Binding Stald, som er Jordgrav. Kan saae $3\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, $3\frac{1}{2}$ Tdr. Byg, 5 Tdr. Aur, fattes 1 Tde. 4 Skpr. Byg. Har 2 Sønner, Søren 7 Aar, Jens 6 Aar, 1 Tjenestdreng Hans Jensen 17 Aar, endnu 2 Piger, Enken er Stifmoder til, Maren 13 Aar, Inger 10 Aar. Gjør $\frac{1}{2}$ Hovning, har Fæstebrev og Kvittb. og Skatterne betalt til Dato.

Søren Thomassen, $\frac{1}{2}$ Gaard, Matr. 4 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., opladt af sin Fader. Har 5 Bæster, 8 Fæhøveder, 10 Faar, 6 Sviin. 16 Binding Ildstedrad, 10 Binding Lade, 12 Binding Fæhuus, fattes Leder til 2 Binding Huus. Har saadet Rug 4 Tdr., Byg 4 Tdr. og 7 Tdr. Aur. Har 3 Søskende, 1 Broder Niels 12 Aar, 2 Søstre, Maren 8 Aar, Inger 7 Aar. Gjør $\frac{1}{2}$ Hoveri, har Fæstebr. og Kvitteringsbog, betalt Skatter og Landgilde.

Christen Skræder, 1 Gaard, Matr. 6 Tdr. » Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Har 6 Bæster, 11 Fæhøveder, 8 Faar, 5 Sviin. 20 Binding Ildstedrad, 12 Binding Lade, 9 Binding Fæhuus, fattes Leder til 6 Binding. Har saadet Rug 5 Tdr. Kan saae Byg 5 Tdr., Aur 10 Tdr., fattes 1 Tde. 2 Skpr. Har 3 Sønner, Niels 20 Aar, Rasmus 15 Aar, Laurs 10 Aar, 3 Døttre, Maren 12 Aar, Karen 11 Aar, og Ellen 5 Aar. Gjør efter Fæstebrev $\frac{1}{2}$ Hoveri, har Fæstebr. og Kvittb., betalt Skatter til Dato.

Beløber saa efter Udregning, hvis (hvad) de mankverer af Plougbæster og Sædekorn til Avlingens Fortsættelse, 12 Bæster, foruden en Deel af deres andre Bæster, som er meget daarlig og slette, saa de maa reise dem op af Mangel paa Foring, Byg 89 Tdr., Haur 130 Tdr., nok mankverer til Bygningernes Reparation af Egetømmer i alt 86 Stolper og Leder til 172 Binding Huus. Efter Deres høigrevelige Excellence Hr. Greve Christian Friis's naadige Ordre have vi underskrevne været paa Syn og Inkquisition overalt paa Friisholt Gods, hos alle her indførte specificerede Bønder og Huusmænd udi Sael og Gullev Sogne og efter nøie Udforskning og Examen befunden saaledes enhver Bondes Tilstand, som foran findes . . . . og iøvrigt udi Agt, efter naadigste Ordre alt hvis (hvad) som til Gaardens Konservation kunde være at observere, hvilket vi med egne Hænders Underskrift vil være gestændig.

Aktum Danstrup, den 16 April 1720.

Rasmus Brun.

Niels Jensen Hesselbjerg.

(L. S.)

Christen Pedersen.

Christen Paaske.

1723

Torsdagen den 8 Juli mødte Rasmus Brun, Fuldmægtig ved Hagsholm og Friisholt Godser, paa Friisholt Birkething og fremstillede 2 Kaldsmænd, som afhjælede, at de til idag ved Kalds Memorial havde hidstævnet de herefterfølgende Friisholt Bønder og Tjenere af Sael, Gullev og Gjærning Sogne angaaende hvad Forstrækninger af Sædekorn, Bæster og Fæmon de af Hr. Greven i Aarene 1720, 21, 22 og indtil 1ste Juli 1723 til deres Avlings Fortsættelse havde modtagen, og om Nogen var tilstede enten paa naadige Hr. Grevens Vegne eller Andre, som havde noget mod fornævnte Kald og Varsel at sige eller disputere. Paa naadige Hr. Grev Friis's Vegne mødte for Retten Seign. Hans Rosborg fra Haraldslund, som gav tilkjende, at Forvalter Rasmus Brun kunde uden Dispute fortfare med hans Hverv efter Indstævning, og henstillede til Rettens Middel at observere, at de, som kaldtes for at forklare den Assistance dennem af naadige Hr. Greven er gjort, hver især ved sin Eed tilstaaer, at Alting i sin Tid kan findes lovlig og sandfærdig at være, hvorefter Rasmus Brun fremlagde nedenstaaende

Specifikation

paa hvis (hvad) Forstrækninger som efterskrevne af Friisholt undert. Bønder og Tjenere til deres Avlings Fortsættelse og til Gaardens Besætninger Tid efter anden er medforstrakt, siden høi- og velbaarne Frue Friherinde Mette Friis Godset har afstanden til hans høigrevelige Excellence Hr. Christian Friis, min naadige Herre, formedelst at Godset var i saa slet og armelig Tilstand, at deres Velbaarenhed af dessen Aarsag ei længere kunde subsistere ved Godset, eftersom mestendeels Bønderne paa den Tid manglede baade Sædekorn og Bæster til Avlingens Istandsættelse, foruden at de fleste af Bønderne paa Godset var saa forarmelig, at de ei kunde betale Kongen Skatter, langt mindre svare deres Landgilde, Hoveri og Forstrækninger med videre, som det sig burde. Og bestaaer den Forstrækning, som af mig (Rasm. Brun, Foged paa Hagsholm) er gjort paa naadige høie Herskabs Vegne i efterfølgende Poster, som mine underdanigste aflagde Regnskaber for Aaringerne 1720, 21 og 22 nærmere forklarer og udviser saaledes :

Saael By.

Simon Sørensen Anno 1720 bekommet Laanekorn 3 Tdr. 3 Skpr. Byg og 4 Tdr. 4 Skpr. Havre. 1721 2 Tdr. 2 Skpr. Byg, 5 Tdr. 5 Skpr. Havre, 2 Bæster for 28 Rd., er tilsammen 44 Rd., som Simon Sørensen tilstod at have bekommet og derpaa aflagde sin Eed.

Anders Jørgensen 1720 bekommet 3 Tdr. 3 Skpr. Byg, 4½ Tdr. Havre. 1721 6 Tdr. 6 Skpr. Havre. tilsammen 15 Rd. 1 Mk. 2 Sk., hvilket han ved Eed tilstod.

Christen Ellerup, 1720, 3 Tdr. 3 Skpr. Byg, 4½ Tdr. Havre. 1721 Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 2 Bæster til 32 Rd., tilsammen 46 Rd., tilstaaet.

Niels Jensen, 1720 faaet Byg 1 Tde. 5 Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., ialt 5 Rd. 3 Mk. 12 Sk., som han ligel. tilstod.

Rasmus Jensen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1 Bæst til 13 Rd. 2 Mk., tilsammen 22 Rd. 2 Mk., som han tilstod.

Mikkel Thomasen, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe. er 2 Rd. 1 Mk. 8 Sk., som Sognefogden paa hans Vegne tilstod.

Niels Simonsen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 4 Tdr. 4 Skpr., tilsammen 16 Rd. 1 Mk. 12 Sk., som han ved Eed tilstod.

Niels Mikkelsen Degn, 1720, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., er 4 Rd. 3 Mk.

Iver Pedersen, 1720, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 1 Tde. 1 Skpe., 1721, Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1 Bæst 16 Rd., er ialt 22 Rd. 5 Mk. 10 Sk., hvilket han tilstod.

Christen Sørensen, 1720, Byg 1 Tde. 5½ Skpr., Havre 1 Tde. 1 Skpe., 1721, Havre 2 Tdr. 2 Skpr., er 5 Rd. 4 Mk. 14 Sk., som han tilstod.

Søren Pedersens Søn Peder Sørensen, 1720, Byg 1 Tde. 2 Skpr., Havre 1 Tde. 1 Skpe., 1721, Byg 1 Tde. 7 Skpr. 2 Fdkr., er tilsammen 5 Rd. 1 Mk. 14 Sk., ligesaa ved Eed tilstaaet.

Mikkel Christensen, 1720, Byg 4½ Skpr., 1721, Byg 1 Tde. 1 Skpe., er 2 Rd. 1 Mk. 8 Sk., ved Eed tilstaaet.

Peder Sørensen, 1720, Byg 4 Tdr. 4 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1721, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1722, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., 1 Bæst 12 Rd., ialt 31 Rd. 5 Mk. 13 Sk., blev ved Sognefogden tilstaaet at være ubetalt.

Rasmus Christensen, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 1 Tde. 1 Skpe., er 3 Rd. 2 Mk. 4 Sk., som han ved Eed tilstod.

Jens Pedersen, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 5 Tdr. 5 Skpr., 1721, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 2 Bæster 21 Rd. 4 Mk., 1 Ko 6 Rd. 4 Mk., er ialt 38 Rd. 3 Mk. 14 Sk., som han tilstod.

Søren Iversen, 1720, Byg 2 Tdr. 6 $\frac{1}{2}$ Skpr., Havre 5 Tdr. 5 Skpr., 1721 April Kvartal 1 Rd. 1 Mk., 2 Bæster til 26 Rd. 4 Mk., er 39 Rd. 6 Mk. 8 Sk., som han ved Eed tilstod.

Frands Andersen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 6 Tdr. 6 Skpr., 1721 Byg 4 Tdr. 4 Skpr., Havre 6 Tdr. 6 Skpr., 1 Bæst 13 Rd. 2 Mk., er 35 Rd. 1 Mk. 10 Sk., tilstaaet.

Samtlige her for Retten tilstedeværende Sael Bymænd blev af Retten tilspurgt, om de havde faaet det, som her indført er og for dennem oplæst, baade Korn og Bæster, og som de havde intet betalt derpaa, hvortil de samtlige svarede: Det, som blev oplæst, havde de intet betalt paa, men der havde vel nogle af dem faaet mere, som de havde betalt, Bæster havde de bekommet, hver for sig, men hvis (hvad) Penge de havde kostet, vidste de ikke, saasom Herskabet og Fuldmægtig selv havde kjøbt dem og leveret dennem dem. Derpaa de samtlige gjorde deres Eed med opholdende Fingre efter Loven at være saa i Sandhed.

Vinkelholm.

Anders Lassen, 1720, bekommet Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., ialt 6 Rd. 4 Mk. 8 Sk., som han tilstod.

Bøgeskov.

Mikkel Jensen, 1720 Byg 1 Tde. 1 Skpe., er 2 Rd. 1 Mk. 8 Sk.

Hans Jensen, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 5 Tdr. 2 Skpr., paa Terminskats Penge 1720 1 Rd. 1 Mk., 1 Bæst 11 Rd., Jan. Term. 1721 3 Rd. 4 Mk. 8 Sk., paa Kornskats Penge 1721 2 Rd. 4 Mk. 7 Sk., April Kvart. 1722 2 Rd. Mk. 1 $\frac{1}{2}$ Sk., nok Juli do. 2 Rd. 3 Mk. 2 $\frac{1}{2}$ Sk. og paa Kornskats Penge 3 Rd. 2 Mk. 15 $\frac{1}{2}$ Sk., er ialt 40 Rd. 6 Mk. 4 $\frac{1}{2}$ Sk., hvilket han tilstod.

Niels Kræmer, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 6 Tdr. 6 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., er 13 Rd. 1 Mk. 5 Sk., som han ved Eed tilstod.

Gullev By.

Lauris Bjørnsen, 1720, faaet Byg 4 Tdr. 4 Skpr., Havre 7 Tdr. 7 Skpr., 1721, Byg 1 Tde. $7\frac{3}{4}$ Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1722, Byg 1 Tde. 1 Skpe., 1 Hest 10 Rd. 4 Mk., er ialt 31 Rd. 5 Mk. 11 Sk., som han ved Eed tilstod.

Joseph Sørensen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1721, Byg 3 Tdr. 3 Fdkr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1 Hest 11 Rd. 2 Mk., er ialt 25 Rd. 5 Mk. 3 Sk., som han ved Eed tilstod.

Christen Sort, 1720, Byg 4 Tdr. 4 Skpr., Havre 9 Tdr., 1721, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 5 Tdr. 5 Skpr., 1722, Byg 5 Tdr. 3 Skpr. Jan. Kvt. 1723 15 Rd. 15 Sk., 2 Bæster for 28 Rd. 4 Mk., er 58 Rd. 5 Mk. 2 Sk., som han tilstod.

Jens Bjørnsen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 6 Tdr. 6 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr., Havre 5 Tdr. 5 Skpr., 1722, Byg 1 Tde. 1 Skpe., 1 Hest 14 Rd. 2 Mk., er 34 Rd. 4 Mk. 13 Sk., hvorpaa han og gjorde sin Eed at være Sandhed.

Jens Eriksen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 2 Bæster 27 Rd., er 41 Rd. 1 Mk. 8 Sk., som han tilstod.

Thomas Jensen, 1720, Byg 1 Tde. 1 Skpe., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1721, Byg 1 Tde. 6 Skpr. 2 Fdkr. Havre 2 Tdr. 2 Skpr., er 7 Rd. 3 Mk. 12 Sk.

Rasmus Sørensen, 1720, Byg 3 Tdr. 3 Skpr., Havre 3 Tdr. 3 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 1 Tde. 1 Skpe., 1722, Byg 1 Tde. 1 Skpe., er 14 Rd. 6 Mk. 15 Sk., tilstaaet ved Eed.

Jens Christensen, 1720, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 5 Tdr. 5 Skpr., 1721, Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Havre 2 Tdr. 2 Skpr., 1 Bæst 11 Rd. 2 Mk., er ialt 25 Rd. 2 Mk., hvorpaa han gjorde sin Eed at være Sandhed.

Forbemeldte samtlige af Vinkelholm, Bøgeskov og Gullev blev ligeledes af Retten tilspurgt ligesom forhen og derpaa svarede ligesom de forrige, nemlig Sael Bymænd, og

derpaa aflagde deres Eed efter Loven. Endnu blev de samtlig her for Retten i Dag tilstedeværende tilspurgt, af hvad Aarsag de har været saa nacklæssige og efterladne, at de ei have klaret noget mere. Hvortil de svarede: De har klaret det meste de kunde, og Aarsagen, hvorfor der staaer saameget ubetalt, er denne, at de ikke kunde overkomme at betale det, og Korn avlede de ikke saameget, de kunde betale, desformedelst de havde ikke deres Avl saaet til fyldest; thi de fleste af dem var ved Sædetiden ikke en Haandfuld eiendes og derfor ikke kunde faae deres Avling drevne til Fuldkommenhed, saavel og en Deel Bæster og Kvæg faldt dem fra formedelst Mangel paa Foder om Foraaret, og siden har Kornet slagen sig Aar efter Aar, saa de ei har kunnet overkomme at betale noget af dette, som endnu staaer til Rest, som er den Sum 650 Rd. 4 Mk. 13¹/₂ Sk.

Efterskrift.

Det skyldes nu herved at bemærke, at det saare let maatte synes, at Bøndernes forarmede Tilstand kunde være foraarsaget ved Udpinelser af Godsets Eierinde, Friherinde Mette Friis; men dette var vistnok langt fra ikke Tilfældet. hun har derimod været omtalt som meget mild og godgjørende, ligesom hendes afdøde Mand, Etatsraad og Landsdommer Christoffer Lindenau, aldrig er hørt ilde omtalt. Efter dennes Død, »ved St. Martini Tider« 1697, opholdt hans Enke Mette Friis sig meget sjelden paa Friisholt. medens Gaarden og Godsets Bestyrelse var overladt til en Foged, der nok saavel af Nødvendighed, som maaskee ogsaa af egen Drift og paa sin egen Viis har forstaaet at udsuge Bøndergodset, saalænge der var noget at faae.

Det Spørgsmaal ligger nu ogsaa meget nær forhaanden, naar Bønderne da i Midten af April Maaned ikke engang havde det fornødne Sædekorn og forresten ikke eiede »en Haandfuld Korn« til Familiens Underhold hele Sommeren indtil Høsten eller havde Penge at købe for eller noget at afhænde til Penge, hvorledes de da skulde faae Føden og ikke ganske forgaae af Sult. Dette Spørgsmaal seer jeg mig saameget lettere istand til at besvare, som mine Fædre og Forfædre selv have levet paa Godset og følt disse Tiders

haarde Tryk og for henved 70 Aar siden givet mig udførlige Skildringer af Forholdene igjennem det angivne hundrede Aar. Der var 2 Midler, der benyttedes for at skaffe den nødvendige Føde tilveie. Skovtyveri var det usalige Middel. den mandlige Befolkning drev Sommeren igjennem som den eneste aabentstaaende Udsigt til Erhverv af det fornødne til Livets Ophold. Ved Nattetid maatte dette besværlige Skovarbeide foretages, og ligesaa ved Nattetid føres den over 5 Mile lange usle Vei til Randers for derfra igjen at hjemføre Brødkorn. For 2 Læs Bøgetræ kunde faaes 3 Skjæpper Rug. Det var Synd at sige, at dette Skovtyveri blev eftersporet eller i Opdagelses Tilfælde Nogen straffet derfor. Ikke en eneste Sag findes at være reist mod nogen Bonde for denne ulovlige Bedrift, ligesaalidt som neppe nogen faldt paa den Tanke, at dette Tyveri nedbrød den moralske Følelse eller at Agtelsen for Lovene derved slappedes; man slog sig til Ro ved, at Nødvendigheden krævede det. Det andet Middel til Fødens Erhvervelse var overladt til Kvindekjønnets Virksomhed. Den Smule Hør, der avledes og tilberedtes, samt den Uld, de forarnede Faar afgav, maatte for Størstedelen væves i Baand og Bændler for derefter af en Huusmand eller Ungkarl at bæres Landet omkring til Forhandling. Men denne ringe Fortjeneste ydede dog et ikke uvæsentligt Bidrag til den yderst tarvelige Levemaade, der fandt Sted paa den Tid og som aldeles ikke kan sættes i nogen Sammenligning med Nutidens bedre Levemaade.

Man skulde ogsaa antage, at Fæstebondens Kaar med de fremadskridende Tider maatte mildnes med den tiltagende Udvikling af Kultur; men da dette beroede saa meget paa Godseierens Karakter og folkelige Villie og rette Syn for Sagen, saa blev i denne Henseende det lille Friisholt Gods ret ilde stillet ved at gaae over fra Grev Friis til Slægten Rosborg, under hvis Herredom Godset geraadede i en endnu langt større Armod og Usselhed end forhen, idet Hoveriet og andre Byrder end yderligere forøgedes. Naar de til Grevskabet Frisenborg hørende Godser undtages, vare de fleste omliggende Godser ikke meget bedre farne end Friisholt Gods; men dette var dog afvexlende ved, at de skiftende Regjeringer havde en kjendelig Indflydelse paa Godseiernes Fremfærd mod Fæsterne, hvilket neppe berørte en Mand som Rosborg.

Her at give en Skildring af Bondebefolkningens Bopæle i den angivne Tid vilde føre for vidt og udkræve en egen Afhandling; dog kan man let fatte en Ide derom ved her foran at see Gaardmænd bo i jordgravne Vaaningshuse og enkelte kun have 5 Fag (vel at mærke kun omtr. 7 Alen dybt) Huus til Beboelse. Hvorledes Bygningsmaaden var for et saadant jordgravet Huus, kan jeg saa meget bedre opgive, som et af disse Huse var i sin gamle Form bevaret i Gullev By indtil min Tid, hvor jeg selv saae det under en Reparation. Stolperne vare nedgravne henved 1 Alen i Jorden, og i en Gaffel eller Tvegge i deres øverste Ende vare Bjælkerne nedlagte og tværs over disse langs med Stolperne vare Remstykkerne befæstede med Nagler. Spærene vare reiste paa Remstykkerne og greb med deres nederste Ende over disse med en Gaffel, dannet ved, at en stærk Nagle var boret paaskraas i Enden af Spærene. Mellem Stolperne var hverken Løsholter eller Stiber, men blot nogle Stænger eller Staver reiste fra Jorden til mod Remmen og mellem disse noget Fletteværk (Vender), hvorpaa Leret blev opklinet paa begge Sider. Lægterne vare mestendeels kløvne Rafter fæstede paa Sparretræerne med Trænagler. I Remstykkerne blev boret skraat opstaaende Trænagler og mellem disse Fletteværk for at holde Tagskjægget oppe. Saaledes beskafne vare de jordgravne Huse, der ved den Kongl. Forordning af 1554 bleve forbudne at opføres (see Samling. f. j. Hist. og Top. 7. Bind 1. H. S. 85), men hvoraf der nu neppe gives et eneste i Jylland.

Historisk-topografisk Beskrivelse af Elling Sogn i Horns Herred, Hjørring Amt.

Af A. Peter Gaardboe.

A. Topografi.

Elling Sogn grændser mod Vest til Mosbjerg Sogn, mod Syd til Flade og Aasted Sogne, mod Nord til Raabjerg Sogn og mod Øst til Kattegattet. Fladeindholdet er 11,440 Tdr. Land. Nyt Matrikuls Hartkorn 253 Tdr. Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{3}{4}$ Alb., Gammelskat 3695 Kr. 79 Øre.

Efter Matrikullen af 1690 var Hartkornet 270 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb.

I 1859 havde Sognet 1565 Indbyggere og 1870 1912, nemlig 966 af Mandkjøn og 946 af Kvindekjøn.

Navnet Elling kan vist udledes af Elletræ — oldn. elrir — og Eng, augs. ing. Nærmere kan sees herom i mine antikvariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne¹⁾.

Med Undtagelse af Leerbæks, Ellinggaards, Starbæks, Sydsighavens og Sortkjærs Jorder er Jordbunden i Elling Sogn af samme Beskaffenhed som i Nabosognet Raabjerg, og henvises derfor til min Beskrivelse af dette Sogn²⁾. En betydelig Strækning af den sydøstlige Del af den store Jerup Mose, som vel kan antages at udgjøre omtrent Halvdelen af Sognets Areal, er opdyrket og bebygget i Slutningen af forrige og i dette Aarhundrede.

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topgr. IV. B.

²⁾ Sammesteds III. B.

Om denne Moses mærkværdige geognostiske Beskaffenhed kan faaes nærmere Oplysning i nævnte min Beskrivelse af Raabjerg Sogn og i en Afhandling af Prof. J. Steenstrup i H. Krøyers naturh. Tidsskr. II. B. 497. I Taxationsforretningerne fra 1683¹⁾ findes anført om Elling Sogn:

»Jorden udi dette Sogn befindes endeel af Muld og Sand paa lige Arne, endeel mere sandig paa en dyb, rød brun Sand Arne, endeel af Sand og Muld paa forrige Arne, endeel kold siid og vaad Jord med noget Sand paa en høi sandig Arne, endeel sort Kjær og Mosejord paa en rød Mose Arne, endeel vaadagtig og sandig opbrudt Engjord paa lige Arne, gjødes med Tang, endeel leret blandet med Sand paa lige Arne, bruges alene til Arre-Jord²⁾ uden Gjøde. Saaes endeel udi 4 Aar med en Byg, 2 Rug og en Arre Kjærf, hviler igjen i 3 à 4 Aar, endeel saaes i 3 Aar med en Byg, en Rug og en Arre Kjærffe, hviler igjen i 4 à 5 Aar, endeel saaes alene med Arre udi 2 à 3 Aar, hviler saa igjen i 5 à 6 Aar. Engen befindes endeel ved Aasiderne, nemlig Jerup og Elling Aa, haarde og slette endeel bløde og besværlige at bjerge, endeel i Marken og for Agerenderne, haarde og slette, endeel iblandt noget Viebuske og Tuer. Uddriften haver de udi Sognet endeel i en fælles Hede, kaldet Strandbyhede. Somme har deres Endeels Drift endeel udi en Hede og endeel paa nogle tørre Grønninger, endeel iblandt nogle Porsris og Tuer, endeel udi en liden Skov og Lund. Udi Sognet haves fornøden Ildebrand af Flad- og Knuptørv.« Ved den foran nævnte Jerup Aa menes ingen af de to mindre Aaer, som nu findes ved Jerup, og som ere gravede i Begyndelsen af dette Aarhundrede for at aflede Vandet fra Sognets store Tørvemoser. Bemeldte Jerup Aa, som ogsaa er bleven kaldet Kragsskov Aa, er den samme, som jeg har omtalt i Saml. til jydsk Hist. og Topgr. IV. B. 205.

I de af Præsterne i 1657 indgivne «Mandtalslister» over Tiendeydere, som opbevares i Geheimearkivet, findes anført om Elling Sogn: «Elling Sogn i Hornsherred er et heelt ringe Sogn, thi moxen ikke andet end Fiskeleier uden nogle

¹⁾ Grundlaget for Matrikelen af 1680.

²⁾ Havrejord.

græsse Værsteder, og i fornævnte Sogn avles meget ringe Korn, er dog tilhobe regnet for 3 Bøndergaarde¹⁾.

I Elling Sogn ere tvende ringe Herregaarde, Leerbæk, som er Velb. Steen Roetsteens. Ellinggaard, som tilforn boede Bønder paa, den tilhører Velb. Eiler Effuert Banners Børn. End i samme Sogn findes et ringe Boel, som for 1 Aar siden er besiddet af en Enkefrue (dog tilforn stedse af Bønder) ved Navn Lisbeth Roetsteen, er Huset forleden Sommer afbrændt. I denne Indberetning ere nævnte 38 Beboere eller, vel at mærke, Tiendeydere i hele Sognet, nemlig 8 i Jerup, 7 i Strandby, 3 i Bratten, 2 i Napstjært og 2 i Lien. I Mandtalslisten forekomme ogsaa Stednavnene Korsholt og Lund²⁾.

Den allerførste Bebyggelse af Elling Sogn maa antages at være foregaaet i Bronzealderen paa den saakaldte Slettemose (»Slæhtmuhs«), omtrent $\frac{1}{4}$ Mil i V. for Jerup, og det kan næppe betvivles, at hele det Lavland, som ligger østen for Frederikshavn—Skagens Landevei paa Strækningen fra det nordlige Napstjært mod Syd til Nørtved dengang har været Havbund, som langsomt er hævet over Vandet, ligesom Havet paa den nævnte Strækning endnu stadig træder tilbage, og mærkeligt nok skeer dette paa en saadan Maade, at det indvundne Areal er ganske fladt i Modsætning til den tilgrændsende store Jerup Mose med sine mærkværdige Rimmer og Dopper, hvis Dannelse maa være foregaaet paa en hel anden Maade, som hidtil endnu neppe er bleven rigtig forklaret, dog synes det utvivlsomt, at denne Dannelse maa være foregaaet under Havets Overflade med en ringe Vandstand eller Dybde, og at denne saa mærkværdigt tormede Jordbund langsomt er hævet over Vandet, hvorhos bemærkes, at de nævnte Rimmer ikke, saaledes som nogle Geognoster have antaget, kunne være fremkomne ved successive Tiløgninger fra Havet, da Rimmerne ere ganske ensformigt afrundede paa begge Sider.

At fornævnte Slettemose har været bebygget i Bronzealderen, for omtrent 2000 Aar siden, derom vidner umiskjendeligt de der forefundne Oldtidsmindesmærker, som ere omtalte

¹⁾ En hel Gaard regnedes for 12 Tdr. Hartkorn.

²⁾ Af disse 2 Gaarde er Bannerslund oprettet 1672.

i mine foran nævnte antiqvariske Oplysninger om Elling Sogn, og uagtet der ogsaa er bleven funden Stenredskaber paa denne Mose, er det dog rimeligt, at Stenalderen i Almindelighed da har været afsluttet; men det er naturligt, at Brugen af Stenredskaber og Vaaben har holdt sig ulige længere i en saa isoleret og fattig Egn som det nordlige Vendsyssel. I Broncealderens Tid har Havet ganske vist naaet dertil, hvor Jerup By nu er; men da Broncefolkets væsentligste Næring i denne Egn maatte være Jagt og Fiskeri, var det naturligt, at man, ligesom Havet traadte længere og længere tilbage, maatte forlade Slettemose og bygge nærmere ved Stranden, og Sagnet Nr. 1 i mine antiqv. Oplysninger om Elling og Tolne Sogne¹⁾ om den første Bebyggelse af Jerup tør ganske vist antages at have en historisk Grundvold, ialtfald vidner det om, at man er flyttet fra Slettemose mod Øst og der har bygget Jerup By, hvis Beboere endnu drive lidt Fiskeri. Slettemose har derefter i flere Aarhundreder været øde og ubeboet som en naturlig Følge af, at man ikke derfra kunde vedblive at drive Fiskeri, og Jagten i Mosens store Skove maa, efterhaanden som disse bleve afdrevne, have givet et ringe Udbytte. Skjøndt Agerdyrkning i denne Egn dengang maatte være i sin Barndom og ganske ubetydelig, vidne dog de mange store Kornknusere med tilhørende »Stødere (en rund Stenkugle), som ere fundne paa Slettemose, om, at man dog har havt lidt Kornavl, hvortil denne Mose paa Grund af dens Fugtighed har været mindre tjenlig. Aftægtsmand Peder Klit, som har opdyrket omtr. 50 Tdr. Land af Slettemose, og fra hvem jeg har de fleste af mine Oplysninger om samme, har endvidere fortalt mig, at han har fundet flere Sten-Grundvolde af Bygninger paa bemeldte Mose, af hvilke de fleste dannede en regelmæssig Firkant, og at disse maatte være de eneste Levninger af Datidens Boliger, er let forklarligt, da man jo dengang kun byggede Bulhuse, hvortil der ikke manglede Materiale i Datidens store Skøve. P. Klit har i Efteraaret 1876 paavist mig et Stykke Mosejord, hvor der endnu staae flere Stubber paa Roden af store Egetræer, og mange vare i hans Tid bleve overgroede af Mosen. Til yderligere

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. IV. B.

Oplysning om Fortidens mægtige Skove paa Slettemose for talte Peder Klit, at han for nogle Aar siden i et Stykke Tørvejord havde opgravet et Egetræ, hvis endnu friske Stamme var 18 Al. lang, 1 Al. i Gjennemsnit ved Toppen og ved Roden $1\frac{1}{2}$ Al. i Diameter.

Efter at have skrevet mine antiqvariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne, har jeg nøiere undersøgt ommeldte i antiqvarisk Henseende mærkværdige Slettemose og erfaret ved den gamle Peder Klit, at de mange Gravpotter, som i Løbet af de sidste 30 Aar ere fundne af ham og hans Søn Søren paa denne Mose, alle ere opgravede i den saakaldte »Tobaksrimme« i en Dybde af omtr. 2 Al. Potterne, som ere fundne enkeltvis med faa Alens Mellemlum, ere glasse-rede, sorte af Farve og temmelig høje med snæver Munding. Da jeg sidst var paa Slettemose (1876), overlod Ejeren af Stedet Klitten Matr.-Nr. 28 a, Søren Pedersen, mig et »baand-formet« Spænde af Bronze, som tilligemed et Stykke af en krum Jernkniv af ham ere fundne sammen i Nærheden af en Gravpotte i »Tobaksrimmen«, som er beliggende omtrent 250 Al. i V. N. V. for Stedet Klitten og er cirka 3 Al. høj. Det nævnte Oldsagsfund, tilligemed de ommeldte Gravpotter, hidrøre, efter Kammerherre Worsaaes Forklaring, fra den ældre Jernalder eller omtr. fra det 3die eller 4de Aarhundrede efter Christus.

Det store stensatte Gravkammer, som for omtr. 80 Aar siden endnu tillige med et mindre do. stod paa Slettemose, have ganske vist været Gravsteder for Stedets Høvdinger, da det menige Folk i hin Tid, i hvilken man ikke brændte Ligene, jo ikke kan have faaet en saadan Begravelse. Derom vidne ogsaa de mange Potter (som utvivlsomt have indeholdt Gravgods), der, som foran meldt, findes hensatte i »Tobaksrimmen«, og er der rimeligvis paa dette fælles Gravsted bleven nedgravet en Potte for hvert Lig, der blev jordet. — Da man for henved hundrede Aar siden atter begyndte at bygge og bo paa Slettemose, skete dette for med megen Møje og Besvær at omdanne dens Rimmer og Dopper til Agerland, som nu, tilligemed den øvrige opdyrkede Del af Jerup Mose, afgiver Næring for mange Familier. Af Beboelser paa den sydøstlige Del af disse betydelige Mosestrækninger nævnes i Matrikullen af 1662 kun Stederne Rimmen, Rosig og Mosen,

og er den senere store Bebyggelse saaledes her foregaaet i de to sidste Aarhundreder og for allerstørstedelen i Slutningen af forrige og i dette Aarhundrede.

Af dette Sogns forsvundne Skove har Kragsskov Skov ganske vist været den største, og det kan ikke betvivles, at denne jo har strakt sig fra Slettemose mod Øst over Tols-hauge, Kragsskov og Vindvad Eiendomme, paa hvilken Strækning der endnu findes ikke ubetydelige Partier af Egepur og ned mod Bratten ogsaa Levninger af Elleskov. Paa en til Nørtved hørende Eng, kaldet Ellerengen, voxer endnu Knoldet Bægersvamp, hvilken Plante tyder paa Skovbund. Strandby Skov nævnes i et Sognevidne af 1466. Af Strandbylund, hvoraf Artsordet i Navnet Bannerslund er kommen, findes endnu en Levning i denne Gaards Have. Den i et Thingsvidne af 26de Juni 1467 omhandlede betydelige Skovstrækning, tilhørende Marie Kloster i Sæby, fra Sortkjær Bæk mod N. Ø. til »Vinbækken«, har ganske vist med dens østre Ende naaet sammen med Kragsskov Skov. Ogsaa til Ellinggaard har der i Fortiden været ikke ubetydelig Skov. Videre herom kan sees i mine »Historiske Efterretninger om forsvundne Skove i det nordlige Vendsyssel«¹⁾.

Byer og Gaarde.

Ellinggaard.

Borggaarden paa denne gamle Herregaard ligger tæt op til Elling Aa og er omgivet af en smuk Have. Der er kun 1 Længde med Bindingsværk i stor Stil af meget svært Egetømmer, af hvilket der staae 2de Stolper tæt sammen, og synes disse, trods deres høie Alder, endnu at være lige friske, hvortil vel kan have bidraget, at de have staaet og endnu staae i Skygge af nogle vældige ældgamle Lindetræer. Gaardens nuværende Eier, Hr. C. Alsing R., har for faa Aar siden bygget en hel ny grundmuret Ladegaard. Den gamle Lade var kort, men ualmindelig rummelig og skulde efter Sagn have været afbenyttet i gamle Dage til Ridehus. Om Ellinggaard findes anført i Matrikulen af 1662:

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. VI. B 113.

»Elling Hovedgaard, Velb. Eyler Evert Banner tilhørende, med dets tilliggende Eiendom er taxeret for

	Dertil kan saaes		
Hartkorn	}	Rug 16 Tdr.	} 36 Tdr. Hartkorn.
16 Tdr. 1 Skpe.		Byg 8	
1 Fdkr. 1 Alb.		Haffr 24 —	
		Kan avle 100	
		Læs Hø.	

Derhos ligger en liden Lund, som ikke for nogen Svinsolden kan taxeres, ellers er dertil ingen Herlighed uden en god Græsning og Tørveskær. Paa Borggaarden er ikke uden 1 Hus muret mellem Stænger et Loft høit. Paa Ladegaarden er tre leerslagne Huse takt med Straa. Ellinggaard Vandmølle, Velb. Eyler Banner tilhørende, skylder 14 Tdr. Meel, Hartkorn 7 Tdr.

I Markbogen fra 1683²⁾ for Elling Sogn er anført: »Fortegnelse paa Ellinggaards Agerjord, Enge, Fæ drifter och Ildings Bering.

Ager Jorden

10 Aars giøde dj 5 Aar J brug och dj 5 Aar hviller 4 Aar saaed med Rug Som liger i it Fald Østen Gaarden it Aar saaed med biug Som liger Vesten Holdter Bechen Resten som Huiller liger i it Fald Synden og Vesten Gaarden. Her forvden som liger Vesterst I Marchen Som kaldes Stobberhuus holdter och Boge Marchen 196 Støcher Smaa och Store Som iche Saaes med Andet End Hauer dit halffue I brug Som Saaes 3 Aar Resten huiller 3 Aar.

Engen

1 Støche kaldes Nye Engen 1 Støche I Holdter Marchen 1 Støche kaldes Liens Eng 1 Støche kaldes Kauf Haffuer 1 Støche I Lierbechs March Som kaldes Ottingen, huorpaa kand afles aarligen Ungefærd Høe 100 Læs.

Fædrift I Skouffuen och Endeels Heden Som kaldes Strandby Hede. Ilding I forn. Hede af Knoptørffue till for-

¹⁾ Der er her som ved Bønderjorder en Vurdering for Ager og Eng og en anden for Sæd og Avl.

²⁾ Matrikulkontorets Arkiv.

nødenhed. Synderst i forn. March it lidet Huus Som iche er Andet till End bevillges af Marchen for at See till Lidene og Engene.

Dattum Bannerslund den 18de Juni An. 1683.

Eyller Effuert Banner.

Paa Gaarden findes ikke et eneste gammelt Document, og i de Kilder, navnlig Geheimearkivet og Kongerigets Arkiv, jeg har havt Leilighed til at afbenytte, har jeg ikke fundet Ellinggaard nævnt før 1406, da den, ifølge Ny kongl. Saml. 748. 4to., eiedes af Maurits Nielsen Gyldenstjerne. Gaarden har ganske vist i en længere Aarrække været i Gyldenstjernernes Eie, og efter de ældste Arkivregistraturer 3 B. S. 83 har en Morten Nielsen i Elling (hvilket jo maa være Ellinggaard) 1455 givet Børlumkloster en Gaard i Tamholt (Volstrup S.) for en evig Messe. Samme Morten Nielsen eiede 1444 Hjermitslevgaard, og en Dom af Biskoppen 1445 bestemmer, at Klosteret (Børlum) skal nyde alt det Gods i Hjermitslev og Meilsted, som Morten Niensens Fader og Moder gav dertil. Disse Oplysninger findes i de nævnte Arkivregistraturer III. B. S. 11 og 90, og Udgifveren af samme mener, at denne Morten Nielsen (Gyldenstjerne) tilhørte den adelige Familie Vognsen, hvilket saa maa have været paa Mødrenesiden. Trap siger, at den i Midten af det 15de Aarhundrede tilhørte samme Familie, hvilket ogsaa passer med et Sognevidne af Elling Sogn fra 1466, hvori det hedder: »at fra Ugerbæk og til Strandby Skov og Mark til Elling Aa er fri Fiskevand til Ellinggaard og Lyerbæk og saa fra Elling Aa til Fladbæk og saa igjennem Lyeren er Mouritz Niensens rette Arv og Endel og ingen har Del deri uden et Byggested, som hører Kirken til. (Geheim. Ark.)

I det foran nævnte Thingsvidne af 26de Juni 1467 angaaende Eiendomsretten til den Marie Kloster i Sæby tilhørende Skov ved Sortkjær i Elling Sogn nævnes Morten Nielsen i Ellinggaard. I Ny kongl. Saml. 748. 4to. nævnes 1470 som Eier af Gaarden Morten Nielsen, Væbner, som jo maa være den samme, Kong Hans's Confirmation af 13de Juli 1484 paa et Laasebrev, udgivet 1ste Mai 1480 paa Ellinggaard, Leerbæk Mark, Fladen Mark, Leerbæk, Skeltved, Nørtved og en Saltkjedel, hvilket Mouritz Nielsen havde fremlagt paa Kongens Retterthing. Derimod havde Bertel

Kaas nu til St. Jørgens Dag (23de April) skrevet Kantsleren til og berettet, at en Del af det Gods, som hin havde faaet Laasebrev paa, stod endnu i Dele og fik derfor Gjenbrev derpaa, og 8 Uger efter sendte han sit Bud og fik 6 Ugers Stævning. Da Bertel Kaas nu havde faaet dette Gjenbrev uretteligt, fordi Rigens Kantsler forlod sig paa hans Skrivelse og Sagen var gaaet ham af Glemme, at der var givet Laasebrev derpaa, melder Kongen det Brev magtesløst, som Bertel Kaas havde faaet, og ei at komme Mouritz Nielsen til Skade, thi dengang han fik sit Laasebrev, var der ingen Gjensigelse imod. (Geheim. Ark. top. Saml.). At den Mouritz Nielsen, der nævnes 1406 og 1484 har været den samme, er neppe rimeligt; men han er sandsynligvis ogsaa af Familien Gyldenstjerne. Vidne af Horns Herredsting udstedt 10de Marts 1511 af Nis Fus Foged til Horns Herredsting, Hr. Olef Peersen Sognepræst i Kawltved¹⁾, Knud Smed, Nis Hald i Binslef og Las Tuesen, at Velbyrdige Mand Just Nielsen i Jeyliggaard (Ellinggaard) fik et Vidne af 8 Dannemænd, at han 3 samfulde Thing har givet Last og Kjære paa det Tog, som Sandemænd gjorde mellem lille Jeligt (Elling) og Strandby, mellem Nørtved og Strandby, mellem Skjeltved og Strandby, mellem Qvissel og Strandby, mellem Skarnvad og Strandby. (Top. Saml. Geheimark.) 1513 nævnes velb. Just Nielsen til Ellinggaard (Geheim. Ark.), som maa antages at have været den sidste Eier af Gyldenstjernerne, i hvis Besiddelse Ellinggaard maa have været i over hundrede Aar. — 1530 nævner Peder Dyrskjøtte Iver Munk til Ellinggaard. 1541. Vidne af Børglum Herredsting, at Jens Munk til Ellinggaard æskede og fik fuldt Thingsvidne af 8 Dannemænd, at have staaet 3 Thingdage paa Predbjørn Podebusk's Vegne inden Thinge og gjenæsket noget Gods og Velb. Niels Thorlevsen til Tveden, som Fru Benedikte fik i Mageskifte for noget Gods i Sjælland, og tilbød ham samme Sjællands Gods igjen. (Geheim. Ark.). — 1568. Thomas og Laurits Svendsen (Ny Hist. Tdsk. III. B. 542. Wulff: Stat. Bidr. til Vendelbo Stifts Hist. S. 223). 1569. Thomas Svendsen (Geheim. Ark.). 1586. Fru Dorthé (Geheim. Ark. D. S.). 1587. Jens Thomsen (Geheim. Ark.). 1612. Eske Bilde g. m. Helvig Gjõe.

¹⁾ En Gaard i Mygdal Sogn

(Mag. t. d. Dsk. Adels Hist. p. 10.) 1617 eiede Eske Bilde endnu Ellinggaard; han havde da kjøbt Part i Asdal (Geheim. Ark.). Af senere Eiere kjendes ingen før Henrick Bjelke 1652, og ingen efter ham før Eyler Evert Banner, som i Anledning af Landegildematrikulen af 1662 under 14de Aug. s. A. har indsendt en Jordebog over Ellinggaards Gods til Geheimearkivet. Eiler Evert Banner, som 1672 oprettede Hovedgaarden Bannerslund, har leveret den allerede anførte Fortegnelse i »Markbogen« over Ellinggaards Agerjord og Eng o. s. v., som er dateret Bannerslund den 18de Juni 1683. Af Banner kjøbte Fru Kirstine Bech Ellinggaard, naar vides ikke. Med hendes Datter, Fru Ide Rodsteen, fik Conferentsraad, Stiftsbefalingsmand Jørgen Bille († 1736) bemeldte Gaarde med mere Gods. Med Jørgen Billes Datter, Kirstine Birgitte, arvede Schack Vittinghof Greve af Holck de samme Gaarde, som han (efter D. Atlas) eiede 1769. Den næste Eier af Ellinggaard og Bannerslund maa have været en Søn af den sidstnævnte; thi efter Pantebogen Nr. 40 i Viborg Landsthingsarkiv Fol. 620 fik Niels Mollerup den 6te Juni 1776 Skjøde paa Ellinggaard og Bannerslund (Hovedgaardstaxt 32 Tdr. 2 Skpr., Bøndergods 201 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb.) af Burkardt Georg Greve af Holck til Vraa, Sønder Elkjær og Lengsholm. Ved Rescript af 9de Mai 1798 fik Karen Vraae Lassen, Enke efter Propr. Mollerup, Bevilling til at afhænde Bøndergodset fra Ellinggaard og underliggende Avlsgaard Bannerslund, uden at Hovedgaardstaxten skulde tabe sine sædvanlige Særrettigheder. (Rentekam. Resolutionsprot. 1798 Nr. 116.) N. Mollerups Enke har nok, ifølge den nævnte Bevilling, solgt Bøndergodset derfra. I hendes Tid var der endnu 20 til 30 Tdr. Land Skov til Gaarden, bestaaende af Eg, Bøg og El. Fru Mollerup maa have solgt Gaarden til sin Søn Peder Nielsen Mollerup, som, ifølge en Mandtalsliste over Elling Sogn, eiede den 1801, og boede Moderen da hos ham. Naar P. N. Mollerup har solgt Gaarden til den næste Eier, Captn. Uttermøhlen, vides ikke; men 26de April 1811 solgte denne Gaarden Lien fra Ellinggaard. Uttermøhlen kan kun have eiet Gaarden en kort Tid. Under 8de Mai 1813 blev der meddelt Bevilling til Udparcellering af Ellinggaards Hovedgaards Marker, og i Juni s. A. har en Kjøbmand Peter Thøgersen

Mollerup i Aalborg solgt en mindre Parcel af disse Marker til Eieren af Gaarden Lien. Denne Mollerup, som formodentlig har været en Slægtning af fornævnte Fru Mollerup, har rimeligvis ogsaa været Eier af Ellinggaard, hvis næste Eier, efter gamle, troværdige Folks Udsagn, var en Udby, som vides at have solgt den Parcel af Gaardens Vestermark, hvoraf Gaarden Mølgaard senere er oprettet, ligesom han ogsaa solgte flere Parceller af samme Vestermark til Beboerne af Qvissel og Ribberholt. Efter Udby kom en Peter Stoere; men om han var Eier eller Forpagter, vides ikke med Visshed. 1825 eller 26 blev Ellinggaard overtaget af Statskassen for Skatterestancer, og 1827 blev den ved Auctionsskjøde overdraget til Nicolai Vilhelm Kähler, som 1828 solgte Resten af Vestermarken og ligeledes Østermarken 1837 til Eieren af Ellinggaards 2de Møller, Dbrgsmd. Jens Sørensen. Kähler nedrev Borggaardens 2de Fløie, solgte Størstedelen af Laden og Hestestalden (Egebindingsværk) til Eieren af Knivholt efter denne Gaards Brand. Ligeledes solgte han flere Parceller af Tørvemosen og ryddede Resten af Skoven 1841. Kähler solgte Gaarden 1842 til August Varburg, som igjen solgte den 1854 til dens nuværende Eier C. Alsing, R., som har bygget en hel ny Ladegaard, ligesom han ogsaa med megen Omhu har restaureret Gaardens fordem smukke og store Have, som næsten var ødelagt, da han modtog den.

Leerbæk.

Denne Herregaard, som ligger smukt i Udkanten af den til samme hørende Skov, er ganske vist af en meget yngre Oprindelse end Ellinggaard. Trap siger, at den i Midten af det 15de Aarhundrede synes at have været en Avlsgaard, som tilhørte Familien Gyldenstjerne, og af det under Ellinggaard anførte Sognevidne af Elling Sogn af 1466 fremgaaer det ogsaa, at Mouritz Nielsen Gyldenstjerne til Ellinggaard da ogsaa eiede Leerbæk, hvilket ogsaa sees af Kong Hans's foran omhandlede Confirmation af 13de Juli 1484 paa et Laasebrev paa Ellinggaard, Leerbæk Mark, Fladen Mark, Leerbæk o. s. v.; men det maa betvivles, at Leerbæk dengang har været en Herregaard, men vel nok, som Trap mener, en Avlsgaard, som tilligemed det øvrige nævnte Gods hørte under Ellinggaard, og da der nu ogsaa særskilt nævnes

Leerbæk Mark, turde dette vel være en Bekræftelse paa Rigtigheden af Sagnet, som fortæller, at Leerbæk er oprettet af Jorderne af en nedlagt Bondeby, Lyer eller »Lyeren«. Naar det i D. Atlas hedder: »af denne Gaards Eiére vides ellers ingen, men i forrige Seculo ved 1640 har Steen Rodsteen skrevet sig til Leerbæk«, synes dette ogsaa at tyde paa, at den er af en meget senere Oprindelse end Ellinggaard, af hvis Eier den maa være oprettet til Herregaard, og det synes, med Hensyn til Foranførte, at være mere end sandsynligt, at dette er skeet i den sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede. Det er bekjendt nok, at Frederik den anden begunstigede Adelen, og at Bønderne ogsaa tabte meget ved denne Konges Iver for ved Mageskifter med Adelen at samle og afrunde Kronens Godser, ligesom man ogsaa veed, at i denne Konges Tid mange Herregaarde bleve oprettede af hele Byer, som bleve nedrevne. 1585 eiedes Leerbæk af en Mouritz Podebusk til Kjørup¹⁾, som havde faaet Godset i Jerup tilskiftet af Frederik d. anden. Ogsaa det Factum, at Leerbæk havde betydelig ringere Bøndergods end Ellinggaard, da Herremændene i Anledning af Matrikullen af 1662 indsendte Extracter af deres Jordebøger, som nu opbevares i Geheimearkivet, taler for, at den ikke er af de ældre Herregaarde, og dens Bøndergods er ganske vist bleven erhvervet ved Mageskifter med Kronen af Besiddere, som have eiet en eller flere andre Herregaarde, saaledes som var Tilfældet med fornævnte Mouritz Podebusk til Kjørup, som paa denne Maade havde erhvervet sig hele Jerup By, som maa være tilfalden Kronen efter Christian den tredies haarde Dom 1535 over Bønderne, som Aaret iforveien af Skipper Clement vare blevne forledte til Oprør mod Regeringen. Hvorlænge Podebusk har eiet Leerbæk, eller om der har været andre Eiére mellem ham og Rodstenerne, vides ikke; men efter D. Atlas samt Geheimearkivets topografiske Samlinger og Horns Herreds Thingbog har Gaarden været i Familien Rodsteens Besiddelse fra 1640 til 1701 og været eiet af Steen Rodsteen, hans Kone Margrethe født Urne, deres Søn Oberst (senere Admiral) Marqvar Rodsteen, hans Broder Justitsraad Landsdommer Erik Rodsteen, Admiral og

¹⁾ Kolderup Rosenvinges gl. Herredagsdomme IV. 67.

Admiralitsraad Jens Rodsteen og Lange Rodsteen, hvorhos bemærkes, at Jørgen Ornings Enke, Lisbeth Rodsteen, 1658 har indsendt Extrakt af Gaardens Jordebog i Anledning af Landgildematrikulen af 1662, og at en Otto Pogvisk i 1667 har været Medeier af Leerbæk sammen med forn. Marqvar Rodsteen, som ogsaa eiede N. Elkjær og Gunderslevholm. Efter Rodstenerne kom Arenfeldterne, nemlig Fru Ellen Arenfeldt og hendes Broder Kommandør Otto Arenfeldt, som ogsaa eiede Knivholt og døde 1720. Efter ham hans Sønnesøn Cancelliraad Hans Lorentz Arenfeldt, som ogsaa var Eier af Knivholt. 1760 Cancelliraad Niels Sørensen og 1766 hans Søn Frederik Virenfeldt til Leerbæk og Skaarupgaard. Hvorlænge denne Fred. Virenfeldt har eiet Leerbæk, eller hvilke Eiere, der have været mellem ham og Søren Bragaard, som ved Skjøde af 30te Juli 1816 solgte Gaarden til en Møller, kan ikke oplyses. Denne Møller maa enten være død paa Gaarden eller have opgivet sit Bo som fallit; thi den 19de October 1820 blev Gaarden paa Auction i Møllers Bo tilslaaet Eieren af Bannerslund, Agent Mads Bang, efter hvem Statskassen, ifølge Horns Herredsthings Dom af 23de Mai 1827, overtog den for Skatterestancer. Statskassen lod den sælge ved Auction, ved hvilken den for 2400 Rdlr. blev tilslaaet en Poppe, hvis Skjøde er udstedt den 2den Februar 1830. Ved Skjøde af 24de Mai 1841 solgte han Gaarden til Martens, som igjen ved Skjøde af 4de Juli 1841 solgte den til Kammerherre Buchvaldt, hvis Arving, Enkegrevinde Sophie Scheel, nu (1878) eier Leerbæk.

I Matrikulen af 1662 findes anført: »Lierbæk Hovedgaard Velb. Steen Rothsteen tilhørende. Er ham ved Indførsel tilforordnet af fire Gode Mænd for 4000 Rdlr. Med Møllen, som dog nu er den frakommen til Eyler Evert Banner, som herefter findes indført, som skylder aarlig 24 Tdr. Meel. Skoven, dertil ligger og derunder er begreben, er udi den keiserlige Krig ganske forhugget, hvilken, der den var ved Magt, kunde eragtes for 20 Svins Olden, men nu ikke kan sættes uden for 20 Svins Olden. Anden Taxt paa Gaarden var ikke at bekomme, hvorfor naar Møllen fratages og hver Tønde Korn anslaaes for 60 Rdlr., da beløber det sig Hartkorn, med de 20 Svins Olden iberegnet:

	Dertil kan saaes :		
H. K.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Rug} \quad 16 \text{ Tdr.}, \\ \text{Byg} \quad 12 \text{ —} \\ \text{Havre} 30 \text{ —} \\ \text{Hø} \quad 500 \text{ Læs.} \end{array} \right\}$		
35 Tdr. 1 Skpe.			
1 Fdkr. 1 Alb.			55½ Tdr. 1)

Dertil er ingen Herlighed, ei heller Bygning er paa Gaarden videre end Bondebygning.« Heraf kan sluttes, at ingen af de indtil 1662 nævnte adelige Eiere have beboet Gaarden, ligesom Oplysningen om Bygningernes simple Beskaffenhed taler for, at Gaarden, som foran bemærket, maa være af en yngre Oprindelse.

I Markbogen fra 1683²⁾ for Elling Sogn findes anført: »Lierbækgaard, paa Gaardens Mark nævnes »Bagesholtet«, »Skovkrogen«, »Snougboe«, »Møibeche« — Lierbæksgaards Skov af Bøg og lidet strent Eng med temmelig Underskov, som i Fremtiden kan forbedres til 2 Svins Olden, ved Gaarden et Hus kaldet »Abholm«.

I Taxationsforretningerne af 1683³⁾ staaer: »Lierbæk Vandmølle bruges af Mads Larsen og haver een Qværn, drives med Underfalds Vand af Elling Aa. Kan male mestendels Sommer og Vinter undtagen naar enten for stor Tørke eller Frost indtræffer. Skylder 18 Tdr. Mel, som ikke kan svares. Bliver med Sten og Tømmer holdt vedlige af Proprietæren selv. Har stor Besvær med at dæmme for Vandet, som ofte bryder ud og gjør Skade.«

Bannerslund.

I Markbogen fra 1683⁴⁾ staaer: »Bannerslund er opbyggt 1672 af 2de Bøndergaarde Korsholt og Strandbylund«, og i Taxationsforretningerne fra 1683⁵⁾ er anført om Bannerslund, som dengang eiedes af Eilert Efvert Banner til Ellinggaard: »Denne Gaard staaer udi gammel Matrikul som 2 Gaarde, den ene kaldet Korsholt, skattende af 8 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr.

1) Der er her som ved Bønderjorder en Vurdering for Ager og Eng og en anden for Sæd og Avl, hvilket saa er lagt sammen.

2) Matrikulkontorets Arkiv.

3) Grundlaget for Matrikulen af 1690.

4) Matrikulkontorets Arkiv.

5) Grundlaget for Matrikulen af 1690.

2 Alb., den anden kaldet Strandbylund 5 Tdr. Hrtkr., er nu gjort til een Gaard.* Den er, som foran bemærket, oprettet og bygget af Eyler Efvert Banner til Ellinggaard, og have Eierne af denne Gaard indtil 1798 ogsaa eiet Bannerslund, og henvises derfor til hvad der herom kan sees under Ellinggaard. 1799 solgte Fru Mollerup Bannerslund til Lauritz Bartholin Schmidt (forhen Eier af N. Elkjær), som eiede den til 1815, da den blev solgt til Agent Mads Bang, som ved Skjøde af 31te August solgte den til sin Søn Christian Bang, som den 30te Juli 1838 solgte Gaarden til Jørgen Glerup Rehders, af hvem Fogh købte den den 1ste Juli 1842, og af dennes Arvinger blev den ved Skjøde af 24de Marts 1873 overdraget til dens nuværende Eier Peter Mehrens. Medens L. B. Schmidt (som døde i stor Armod) eiede Bannerslund, var der paa Porten malet en Husar i fuld Rustning og over Rytterens Hoved stod følgende to Linier:

»Guds gode Aand og kraftig Haand bevare Grevens Hus,
Fra Ild og Nød fra Fald og Stød fra fjendtlig Vold og Knus.«
Da Gaarden, som kan ses under Ellinggaard, har været eiet af Greverne Holck, maa denne Figur paa Porten hidrøre fra deres Tid. Det kan dog neppe antages, at disse Holcker have beboet Gaarden, da den, som solgte den, tillige eiede Vraa, N. Elkjær og Lengsholm. Da største Delen af Gaardens store Have er naturlig Skov, Bøg og Eg, maa denne være en Levning af den Skov eller Lund¹⁾, som har givet den ene af Gaardene (Strandbylund), hvoraf Bannerslund er oprettet, sit Navn. Omtrent lige i Øst for Gaarden, tæt ved østre Side af Strandby Veien, lidt i S. V. for det saakaldte Peder Bents Hus, kan endnu sees Pladsen, hvor Strandbylund har staaet og hvor der ogsaa endnu findes en Dam. Det kan antages, at Gaarden Korsholt har staaet i eller ved et mindre Stykke Skov i Syd for Bannerslund, hvilket er saa meget sandsynligere, som det ikke kan betvivles, at fordem Strandby, Leerbæk og Knivholt Skove have naaet sammen. Ogsaa Navnet Korsholt tyder paa Skov. De Fæstehuse, som høre til Gaarden, ere alle opførte paa

---

¹⁾ Under Ellinggaard er i et Sognevidne fra 1466 nævnt Strandby Skov (Geheim. Ark.).

dens Eiendom, navnlig Heden, i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Mariendal.

Denne Gaard er oprettet af den saakaldte Ellinggaards Østermark, som ved Skjøde af 26de Mai 1837 af Kähler blev solgt til Kjøbmand, Dbrgsmd. Jens Sørensen af Frederikshavn, som ved Skjøde af 27de Juni s. A. blev Eier af Ellinggaards Mølle. Gaarden Lien, hvis Jorder grændsede mod Ellinggaards Østermark, blev ved Skjøde af 26de Juni 1844 solgt til fornævnte Jens Sørensen, som forenede eller sammenlagde disse Eiendomme, som han den 24de December 1852 solgte til Gaardens nuværende Eier Joackim Mehrens, som nogle Aar senere opførte en ny Vandmølle i stor Stil og af en særegen Construction.

I efterfølgende Beskrivelse af Bøndergaarde, Byer og Steder forstaaes ved en Gaard en Eiendom med 1 Tde. Hartkorn og derover, og ved et Hus en Eiendom med under 1 Tde. Hartkorn. De jordløse Huse, hvis Antal fortiden (1877) er omtr. 40, ere ikke nævnte. Samme Aar skulde der, efter en Meddelelse fra Propr. Alsing, være 88 Gaarde og 138 Huse med Jord i Elling Sogn.

Elling 1 Gd. og 7 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd., som skyldte 1 Fdg. Smør, 2 Tdr. Salt, $\frac{1}{2}$ Tde. Torsk, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns = 8 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn, og 1 Bol, som skyldte 2 Tdr. Salt, 1 Svin, 2 Fdg. Smør, 1 Tde. Torsk, 1 Gaas og 2 Høns = $5\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Skpe. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn. I Matrikullen af 1662 hedder det om denne Gaard i Elling: »Fordærvet af Sand og Vand og forskyldt«, og om det nævnte Bol er sammesteds bemærket: »Forskyldt og fordærvet af Sand«. I Markbogen fra 1683¹⁾ nævnes endnu kun 2 Steder i Elling. 1684 er anført i Skatteoppebørselsprotokollen for Aastrup, Børglum og Seilstrup Amter om det største Sted i Elling: »Er øde og bruges af Proprietæren«.

Lien 1 Gd., som 1844 blev forenet med Mariendal, var

¹⁾ Matrikulskontorets Arkiv.

1662 3 Bol, som tilsammen havde 7 Tdr. Hartkorn efter den saakaldte Landgildematrikul. Tjenere til Ellinggaard.

Frøkjær 2 Gaarde og 4 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, Tjener til Ellinggaard.

Mosen 6 Steder. Var 1662 »et eneste Bol«; Tjener til Ellinggaard og »forarmet«.

Heden 1 Gd. Var 1662 $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Bol. Tjenere til Ellinggaard og Leerbæk.

Rimmen 9 Huse. Var 1662 to halve Bol. Tjenere til Ellinggaard og Leerbæk.

Broen 1 Gd. og 1 Hus. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd. Tjener til Ellinggaard og »ved Magt«.

Holmen 5 Gaarde og mange Huse. Var 1662 7 Steder, nemlig 2 hele, 2 halve og 3 fjerdedel Bol, som alle havde Høavl og Smørskyld, men liden Kornudsæd, hvilket godt passer efter Datidens Fugtighedsforhold, og Smørskylden viser ogsaa, at Størstedelen af Eiendommene har været Græs-jorder. Havde tilsammen $7\frac{1}{2}$ Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Landgildehartkorn. Datidens mindre Høavl end i Nutiden taler for, at en Del af de til Holmen nuhørende Enge dengang have været ufrugtbare Moradser.

Starbæk 1 Gd. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gaard, som skyldte $1\frac{1}{2}$ Tde. Salt, $1\frac{1}{2}$ Fdg. Smør, $\frac{1}{2}$ Tde. Kuller og 1 Svin = 5 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn. Tjener til Ellinggaard og »ved Magt«.

Skjæltved 2 Gde. og 2 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd. Tjener til Ellinggaard og »ved Magt«.

Nørtved 3 Gde. og 1 Hus. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gaard, som blandt andet ogsaa skyldte 1 Tde. Kuller. Tjener til Ellinggaard og »ved Magt«.

Nielstrup 3 Gde. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd., som blandt andet ogsaa skyldte 1 Tde. Kuller. Tjener til Ellinggaard.

Folden 1 Gd. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, som skyldte $1\frac{1}{2}$ Fdg. Smør = 1 Tde. Hrtkrn.

Vindbæk 3 Gde. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd., som blandt andet ogsaa skyldte 1 Tde. Kuller. Tjener til Ellinggaard og »ved Magt«.

Vindvad 1 Hus. Var 1662 $\frac{1}{8}$ Bol. Tjener til Ellinggaard.

Tolshave 2 Gde. og 5 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gaard, som blandt andet skyldte 1 Tde. Kuller. Tjener til Ellinggaard.

Kragsskov 4 Gaarde og 9 Huse. Var 1662 1 Gd., som skyldte 1 Tde. Smør, 1 Stud at fore og 1 Svin = $13\frac{1}{2}$ Tdr. Hrtkrn. Tjener til Ellinggaard. »Forskyldt og hans Markjord størstedelen ødelagt af Sand, dog Manden ved Magt«. Udsæden var $3\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre. Høavlen 80 Læs¹⁾. I det 16de Aarhundrede var Kragsskov en Herregaard eller adelig Sædegaard, som eiedes af en Jens Marqvardsen²⁾.

Den Sandflugt, som nævnes her 1662, maa have været der, hvor de endnu sandfugne Calmer-Rimmer forefindes, og det er sandsynligt, at den samme Sandflugt har ødelagt et Sted ved Navn Calmer, som nævnes i Horns Herreds Thingbog fra 1679 i Anledning af et Thingsvidne angaaende Ydelse af Korn til Mosbjerg Bro. I Markbogen i Matrikulkontorets Arkiv nævnes 1683 Calmershuset og Klithuset.

Jerup By 17 Gaarde og 16 Huse. Skjøndt det ikke historisk kan paavises, er der dog meget, som taler for, at Navnet Jerup oprindelig har været Egetorp eller Jegetorp. Eg udtales paa Jydsk Jehg o: Jihg og Endelsen torp i vore Stednavne er gaaet over til rup. I Nærheden af hvor Byen oprindelig er bygget har der ogsaa ganske vist i de saakaldte Calmer-Rimmer været Egeskov, hvoraf der endnu findes Levninger i det derværende ikke ubetydelige Egepur. 1662 var Jerup 8 Bol, som alle skyldte ligemeget hver, nemlig 1 Tde. Kuller, 2 Fdgr. Smør, 1 Fønød, 1 Svin, 1 Gaas og 2 Høns = 4 Tdr. 1 Skpe. 1 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Udsæden ved hvert Bol var 3 Tdr. Rug, $1\frac{1}{2}$ Tde. Byg og 1 Tde. Havre. De 6 Bol avlede hvert 30 Læs Hø og de to Bol hvert 20 Læs, og vare de 6 Tjenere til Lengsholm og de 2 til Ellinggaard. Alle »ved Magt«.

Napstjært 3 Gaarde og 14 Huse. Var 1662 2 halve Bol og 1 Gadehus, af hvilke det ene skyldte 2 Tdr. og hver af de andre 1 Tde. Kuller. Ubetydelig Avl.

Bratten 9 Gaarde og 12 Huse. Var 1662 3 halve Bol, som skyldte hver 1 Tde. Kuller = $1\frac{1}{2}$ Tde. Hrtkrn., 2 ottendel Bol, som ogsaa skyldte hver 1 Tde. Kuller, og 2 Gadehuse, af hvilke det ene gav 1 Sldr. for Huspenge og Orbed og det andet VII $\frac{1}{2}$.

¹⁾ Matrikulen af 1662.

²⁾ Nyt hist. Tidsskr. 3 B. 513.

Strandby 9 Gaarde og 12 Huse. Var 1662 8 Bol, som skyldte hver 3 Fdg. Smør, $\frac{1}{4}$ Skatteko, 1 Gaas og 2 Høns = 2 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hrtrkn. Alle »ved Magt« og Tjenere til Leerbæk.

Raadsig 2 Gaarde og 3 Huse. Var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol. Tjener til Ellinggaard og »temmelig ved Magt«.

Hober 1 Gaard. Var 1662 1 Bol, som blandt andet skyldte 1 Tde. Kuller. »Forskyldt og forarmet«. Tjener til Leerbæk.

Lomanshave 1 Hus. Var 1662 1 Bol, som blandt andet skyldte 1 Tde. Kuller. »Forarmet og forskyldt og fordærvet af Sand«. Tjener til Leerbæk.

Sortkjær 2 Gaarde. Var 1662 to Bol, af hvilke det ene skyldte 1 Tde. Torsk, 1 Fdg. Smør, 1 Svin, et Lam, 1 Gaas og 2 Høns = $4\frac{1}{2}$ Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Hrtrkn. Det andet skyldte 1 Tde. Salt = $1\frac{1}{2}$ Tde. Hrtrkn. Tjenere henholdsvis til Leerbæk og Skaarupgaard.

Engen 1 Gaard, nævnes ikke 1662, men var, efter Markbogen i Matrikulkontorets Arkiv, 1683 1 Bol, og maa saaledes være bygget i sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede.

Sydsighaven 1 Gaard. Nævnes ikke hverken i Matrikulen af 1662 eller i Markbogen fra 1683¹⁾ og maa derfor være af en senere Oprindelse.

Gaardene *Vestermærk*, *Mølgaard* og *Lille Starbæk* ere Parceller af Ellinggaard og bebyggede i dette Aarhundrede.

Apholmen 6 Huse. Nævnes ikke 1662, men i Markbogen fra 1683 er anført under Leerbæk »Ved Gaarden et Hus kaldet Abholm«.

Lien, som 1662 var 1 Bol, der havde $2\frac{1}{2}$ Tdr. Landgildehartkorn, nævnes i Markbogen fra 1683 som »2 Bol eller 1 Helgaard«. Blev 1844 nedlagt og forenet med Mariendal.

Skaanvad, som 1662 var $\frac{1}{2}$ Gd., er indbefattet under Bratten²⁾.

I Markbogen fra 1683 er anført ved Byerne i Elling Sogn: »Bygningstømmer maa de købe ved Vester Strand ved Bløkhøuset 5 Mil derfra, Plov- og Hjultømmer maa de købe i Grimshauge eller Lengsholm Skove.«

¹⁾ Matrikulkontorets Arkiv.

²⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topgr. IV. B. 208.

B. Agerdyrkning og huslige Næringsveie.

I den nordlige Del af Sognet, Napstjært, Jerup, Bratten og hele Moseegnen, ere Markjorderne af samme Beskaffenhed som i Nabosognet Raabjerg og Dyrkningsmaaden ogsaa omtrentlig den samme, og maa her bemærkes, at den saakaldte »Maai« (oldn. made), som mod vestre Side begrændses af Frederikshavns—Skagens Landevei og mod østre Side af Kattegattet og strækker sig fra Raabjerg Sogneskjæl mod Syd til Kragsskov Aa, er temmelig frugtbar, og er saavel Græsset som Høet her meget nærende. Af denne »Maai«, som utvivlsomt har været Havbund, medens den foran omtalte »Slettemose« i Vest for Jerup var beboet i Bronzealderen, er Størstedelen nu opdyrket. I den sydlige Del af Sognet, navnlig i de nævnte Herregaardes Eiendomme, findes Leerjorder. Skjøndt Agerdyrkning vel kan siges at være Sognets Hovednæring, have de fleste af Beboerne ogsaa en god Indtægtskilde ved den store Mængde af Tørv, som aarlig sælges til Frederikshavn, og som har tiltagen efterhaands, som denne By har udviklet sig; men en stor Del af Sognets store Tørvemoser ere ogsaa allerede opskaarne, hvisaarsag Mange have maattet indskrænke deres Tørvsalg, og endel Tørvjord er ogsaa i de senere Aar bleven tilkjøbt i Raabjerg Sogns tilgrændsende Moser. Med Hensyn til huslig Industri kunne Beboerne, navnlig i de ovenfor nævnte nordlige Dele af Sognet, siges at være lige saa arbeidsomme som deres Naboer Raabjergerne, og de Fleste tilvirke endnu selv Størstedelen af deres Klæder. Endel Husmænd i den sydlige Del af Sognet ere tillige Stenhuggere og have Beskjæftigelse ved Strandby og det store Stenrev Roholm med at forarbeide Sten til Brug ved Veie, Bygninger og Gadebrolægning. Som Følge af den tiltagende Velstand ere i de sidste 20 til 30 Aar mange grundmurede Huse blevene opførte selv ogsaa i Hedeegnen.

Til Oplysning om Agerbrugets Tilstand og Beboernes økonomiske Forhold for over 300 Aar siden kan anføres, at Præstetienden af Elling Sogn 1553 var $3\frac{1}{2}$ Ø Rug, $3\frac{1}{2}$ Ø Byg¹⁾. Qvægtiende 7 Lam, 4 Kid, 2 Kalve og 8 Skl. Pen-

¹⁾ 1 Ø Rug og Byg = 2 Tdr.

dinge; Offer 1 Daler. I Sognet vare dengang kun 15 Gaarde og 16 Bol¹⁾.

Efter en i Juli Maaned 1876, ifølge Indenrigsministeriets Foranstaltning, foretaget Optælling af Kreaturer o. s. v. forefandtes i Elling Sogn 374 Heste, 1727 Stkr. Hornqvæg, 2945 Stkr. Faar, 509 Svin og 255 Bistader. I samme Aar var der udsaaet 20 Tdr. Hvede, 813 Tdr. Rug, 459 Tdr. Byg, 1101 Tdr. Havre, 5 Tdr. Boghvede, 5 Tdr. Ærter, Blandsæd til Modenhed 20 Tdr., do. til Grønfoder 21 Tdr. samt lagt 385 Tdr. Kartofler. Hele det besaaede Areal var 2097 Tdr. Land. — Græsnings- og Høareal var 4754 Tdr. Land. — Man kan heraf danne sig et Begreb om Udviklingen siden 1553.

C. Kulturtilstande, Sæder og Skikke.

Med Hensyn til Befolkningens aandelige Udvikling og Levevis henvises til hvad herom er anført i min Beskrivelse af Nabosognet Raabjerg²⁾, samt min Skildring af et Bondebryllup i samme Sogn³⁾, hvortil dog maa føies Følgende. Selskabslivet her er mere udviklet, og som Følge heraf bruges der ogsaa mere Brændevin og Colonialvarer. Hvad Klæde- dragten angaaer, da overgaae Ellingboerne vel nok deres Naboer Raabjergerne, hvilket især gjælder Helligdagspynten hos Qvindfolkene. Oplysningen hos Befolkningen i Almindelighed er neppe bedre end hos Raabjergerne. De Fleste gaae endnu flittig i Kirke og endel gaae til Alters flere Gange om Aaret; men ved Siden heraf har man det Særsyn, at alle Slags omstreifende Prædikantere finde flere Tilhængere her end i mange andre Sogne. Om dette er en Følge af Nysgjerrighed eller Mangel paa selvstændige religiøse Begreber, er ikke let at afgjøre; men jeg har ingen Tvivl om, at en bedre og mere almindelig Oplysning vil forandre disse Forhold. Med Hensyn paa Foranførte er det ikke sært, at Overtroen ogsaa endnu spiller sin Rolle her, og de samme Fordomme, som ere omtalte i min foran nævnte Beskrivelse

¹⁾ Bispearkivet.

²⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topgr. 3 B.

³⁾ Sømmesteds 1 B.

af Raabjerg Sogn, angaaende Troen paa Aarsagen til Uheld paa Kreaturer, Smør og visse Sygdomme hos Folk gjøre sig ogsaa gjældende her i Sognet, og naar Omegnens practiserende Hexemestre eller kloge Folk ikke formaae at gjøre saadanne Sager tilrette, søger man, ligesom næsten overalt i hele Vendsyssel, Raad hos den vidtbekjendte saakaldte kloge Kone i Nærheden af Løgstør (Vindblæs?), som ogsaa søges af syge Folk i de større Byer, selv fra Kjøbenhavn. Angaaende Overtro i gamle Dage henvises til mine »Antiquariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne«¹⁾.

Til Oplysning om den materielle Udvikling i det sidste Aarhundrede anføres, at i 1772 vare der kun 3 norske Jern Bilæggerkakkellovne i hele Sognet, hvor man da forøvrigt brugte Kakkellovne, som vare lavede af en Art brændte Sten, sammenføjede paa samme Maade som Loftsfjæl.

D. Fiskeri.

Ligesom overalt i Landet har Befolkningens Næring her længe efter Sognets første Bebyggelse været Jagt og Fiskeri; men allerede i Slutningen af det 17de Aarhundrede maa Agerdyrkning have været temmelig almindelig, hvilket sees af en Bemærkning i Taxationsforretningerne fra 1683²⁾, hvor det hedder: »Bruges Fiskeri i Stranden af nogle Faa udi Sognet med Kroge, Fløndervaade og Fløndergarn, som skal angives hvert Aar i Kongl. Maj. Amtstue, hvormange der agte det Aar at udrede, og gives af hver Vaad aarlig 4 g dansk og af hver Baad, som bruges til Fiskeri med Kroge (»Bakker«) og andet Fiskegarn, 6 g . Berettes at bruge 4 Baade.«

I Markbogen fra samme Aar³⁾ findes anført om Strandby: »Kunde vel have noget Fiskeri, thi Havet ligger dennom strax ved Døren; men af den store Hoverigjernings pressus ere de saa plagede og snart derover forarmede, at de ikke kan udrede enten Baade eller Vaad.« At samtlige Beboere i Elling Sogn for 2 til 3 Aarhundreder siden have drevet

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topgr. IV. B.

²⁾ Grundlaget for Matrikullen af 1690.

³⁾ Matrikulkont. Arkiv.

Fiskeri, sees af, at der i Matrikullen fra 1662¹⁾ er anført Fiskeskyld af de længst fra Havet liggende Gaarde f. Ex. Sortkjær, Starbæk og Tolshave. Heraf fremgaaer, at man her paa den Tid ikke har kunnet ernære sig af Agerbrug alene.

I Næpstjært, Jerup og Bratten drives endnu lidt Fiskeri saavel med Vaad som Bundgarn og Kroge (Bakker); men det største Fiskeri drives ved Strandby, dog mest med Bundgarn og Kroge, da den store Mængde Sten i Stranden vanskeliggjør Fiskeri med Vaad. Herfra drives ogsaa Østersfiskeri med flere Baade.

E. Offentlige Indretninger.

1. Elling Kirke er temmelig anselig med Taarn og Trappegavle samt spidsbuede Hvælvinger i Skibet. De gamle Vinduesaabninger og den udvendige Ornamentering paa Lavkirken have runde Buer. Formodentlig ere Taarnet, Trappegavlene og Hvælvingerne af senere Oprindelse.

Der er ikke Spor af, at der tidligere har været nogen Indgang paa Lavkirken. Vaabehuset er Bindingsværk og senere tilbygget. Paa Prædikestolen staaer malet: »Bekostet 1766 af Fridrich Virenfeldt til Leerbæk og Skaarupgaard.« Altærtavlen forestiller Korsfæstelsen. Forresten ingen Mærkværdigheder.

Det kan neppe betvivles, at Elling Kirke, som er opført af Mursten, jo er bygget af Eieren af Ellinggaard, og lidt i Vest for Gaarden tæt ved Aaen findes ogsaa Spor af et Teglværk, hvor der tydelig nok sees at have været brændt af de store Munkesten. Det var først i Slutningen af det 12te Aarhundrede, man begyndte at forarbejde Mursten i Danmark, og da de allerfleste af vore Landsbykirker ere opførte i Valdemar I., Knud VI. og Valdemar Seirs Dage, kan det antages, at Elling Kirke er bygget i første Halvdel af det 13de Aarhundrede.

Da, som foran bemærket, den saakaldte Slettemose for over 1500 Aar siden har været bebygget, og Befolkningen, eftersom Havet i Tidernes Løb er traadt tilbage, er flyttet

¹⁾ Kongerigets Arkiv.

mod Øst, kan det antages, at der i Nærheden af Kragsskov har staaet et hedensk Gudehus. Sagnet fortæller ogsaa, at det var bestemt, at Elling Kirke skulde have været bygget i Nærheden af Kragsskov, men at hvad der her byggedes om Dagen, faldt ned igjen om Natten, og maatte man derfor opgive denne Byggeplads og opføre Kirken ved Elling. Ifølge samme Sagn skulde de to Herremænd i Ellinggaard og Kragsskov ogsaa have været i Strid om, hvor Kirken skulde bygges, og det var jo rimeligt nok, at Eieren af Ellinggaard, som den mægtigste, gik af med Seiren. Da de hedenske Gudehuse i over 200 Aar efter Christendommens Indførelse her i Landet bleve afbenyttede til den christelige Gudsyndelse, bleve mange af de nuværende Kirker opførte paa Tomterne af de hedenske Trækirker, og det er derfor ikke usandsynligt, at saavel Eieren af Kragsskov som jo ogsaa de øvrige Beboere have ønsket at faae Kirken bygget der, hvor Stedets Hov havde staaet, saameget mere som dette ogsaa omtrent var midt i Sagnet. Til Støtte for den Antagelse, at Ellinggaard er ældre end Kirken, turde maaske anføres, at medens Borggaarden bestod af 3 Fløie, var der i den vestre Længde et Rum eller Værelse, som blev kaldet Kapellet. At Elling Sogn tidligere har været Annex til Tolne, erfares af, at Præsten endnu i sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede boede i Tolne, og i en Præsteindberetning herfra af 1571 er anført: »Her Michel y Tolne haffuer thoe Sognir oc ij Prestegard«. Præstetienden af Elling Sogn var dengang 14 Tdr. Korn ialt, Qvægtiende 5 Lam og Offer 5 g . Den aarlige Skyld af Elling Præstegaard var paa samme Tid 3 Tdr. Byg og 12 β Gjæsteri, som tilfaldt Præsten i Tolne. Først fra 1625 kan det med Vished siges, at Præsten har boet i Elling, og det hedder i en Indberetning herfra af samme Aar, at Præsten havde 2 Sogne og 2 Præstegaarde. Elling Sogns Præstetiende var dengang 3 Tdr. Rug, 1 Tde. Byg, Offer 10 g (»slett«). I samme Indberetning er bemærket: »Der findes en viditz aff itt sandmendez breff paa forⁿ prestgd. saa eydommen effter den findis icke at være til prestgden., men at være fra tagen. Och boffuer i en soen egen (Sandegn), saa kornit forslaer sig megit, naar det er tørcke. Och haffuer en stor ond miel imellem mine kiercker¹⁾).

¹⁾ Bispearkivet.

I »Mandtal paa Præsteskatte i Vendelbo Stift 1646«, i Geistlighedens Contributionsregnskaber i Rentekammerarkivet findes anført: »Hr. Peder paa Herdzholt haffuer intet att giffue aff formedelst att icke allene leiligheden i sig selffuer der paa Stedet er meget Ringe efftersom dett er affskildt nogle faa Aar forleden fra Elling Kald med hvilchet dett tillforn aff arildz Tid haffuer verrit annexeret, men och nu forleden aare aff den Svendske nogle Gange gandske udplyndrett och præstenn fangen och bortført etc. och præstenn i Elling haffuer och megitt ringe condition effterat forⁿ Holm er kommen derfra.«

Under 13de Juni 1810 blev Elling Kirke med dens Korn- og Qvægtiende solgt af Proprietær Matthias Bering til Eget til 8 Mænd i Elling Sogn, af hvem saa hver især af Sogneboerne senere kjøbte sin Kirketiende.

Af Skoler findes 1 paa hver af efternævnte Støder, Holmen, Elling, Strandby, Bratten, Jerup og Napstjært, hvilken sidste har Fællesskab med Knasborg i Raabjerg Sogn.

F. Oldsager.

Herom henvises til mine foran nævnte »Antiquariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne«¹⁾, og til hvad jeg heri har anført om Slettemose i Vest for Jerup. Forresten var det meget ønskeligt, om der af sagkyndige Folk blev foretaget en grundig Undersøgelse af Oldtidsmindesmærkerne paa den omhandlede Slettemose, da derved utvivlsomt vilde indvindes værdifulde Bidrag til Oplysning om saavel denne Egnns tidligste Bebyggelse som ogsaa om dette mærkværdige Lavlands Ælde.

Paa Slettemose er der i 1878 atter bleven funden 6 Gravpotter i den saakaldte »Tobaksrimme«, hvor der, som foran oplyst, tidligere er bleven opgravet flere Gravkar tilligemed Levninger af Bronze- og Jernsager, som efter Kammerherre Worsaaes Forklaring tilhøre det 3die eller 4de Aarhundrede. Af de ovennævnte 6 Potter, som forefindes i Forfatterens private Samling, er den ene af en ejendommelig Form, prydet med et Menneskeansigt i ophøiet Arbeide og nogle indridsede

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. IV B.

Sirater. I en anden fandtes Levninger af et Stykke Tøi og Brudstykker af en Fibula af Bronze, hvilke Sager kunne antages at have tilhørt en Høvding, da det menige Folk i hin Tid neppe har brugt andet end Skindklæder. I Slutningen af Bronzealderen og den ældre Jernalder jordedes Ligene ubrændte, og de mange Gravkar, som ere fundne i Rimmerne paa bemeldte Mose, hentyde paa de Offeringer og Offermaal-tider, som upaatvivlelig bleve holdte ved Gravlægninger. I Sommeren 1878 blev der endvidere paa bemeldte Mose funden en større Hvæssesten til Hulmeisler fra Stenalderen, hvilket Fund, tillige med flere der tidligere fundne Stenredskaber, vidner om Rigtigheden af den Antagelse, at Brugen af Stenredskaber og Vaaben har holdt sig ulige længere i afsidesliggende Egne.

Præster.

1. *Morten*. 1553. Hans Bibliothek, optegnet af Biskop Chrysostomus, udgjorde 9 Bøger¹⁾.
2. *Poul Nielsen*.
3. *Michel Jacobsen*. 1568.
4. *Hans Larsen Hvid*. 1593.
5. *Anders Pedersen*. 1595—1598. Rømte bort.
6. *Laurits Mortensen*. 1598—1614. Drukne Paaskeløverdage 1614 mellem Hirtsholmene (dengang Annex til Elling) og Strandby. Hexen Høse Mette, som den 23de Januar 1621 blev brændt paa en Gravhøi lidt i Vest for Gaarden Vaan i Mosbjerg Sogn, bekjendte blandt andet paa Retterstedet, at hun ogsaa havde været i Klammeri med Præsten Laurits Mortensen i Elling, og at hun havde truet ham med, at han nok engang skulde faae en vaad Kappe, og Datidens mere overtroiske Folk mente nu, at Høse Mette ogsaa var Skyld i hans sørgelige Endeligt.
7. *Oluf Madsen*. Var her 1614 og 1625. † 1640?
8. *Christen Jensen Snedsted*. F. 1624, † 1694. Var Præst omtrent i 40 Aar. Underskrev Souverænitsactsen 1661.

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. 1 B. S. 206.

- Hans Fader Jens Poulsen var Sognepræst i Snedsted, † 1637.
9. *Hans Christensen Elling*. Søn af Formanden, fød 1662. Dimitt. fra Aalborg Skole 1682. Tog theol. Attest. 1684 med N. C. $^{10}/_8$ 1694 Spr. her, kaldet af Otto Arenfeldt til Knivholt. † 1714. G. m. Inger Larsdatter Klein, cf. Bircherods Dagb. p. 453.
  10. *Peder Jensen Fruegaard*. Fød $^{2}/_4$ 1686 i Tise. Dimitt. fra Randers Skole 1707. Tog theol. Att. 1713 med N. C. Kaldet til Pr. her $^{24}/_8$ 1714, † 1736. G. m. Formandens Enke.
  11. *Erik Andersen Müller*. 1736—1760. F. i Aarhus $^{6}/_3$ 1705. Dimitt. fra Aarhus Skole 1725. Tog theol. Att. med h. ill. Kaldet $^{2}/_{11}$ 36 af Steen Hondorph Arenfeldt til Leerbæk og Skaarupgaard. † 1760. G. m. Ane Lucie Bæhr, Enke efter Th. Todberg, Pr. t. Hjortshøj, Aarh. St.
  12. *Thomas Bæhr Todberg*. 1760—1770. F. $^{16}/_9$ 1722. Søn af ovenn. Spr. Th. Todberg. Dimitt. 1741. Theol. Att. 1744 N. C. $^{30}/_8$ 48 Pers. Cap. her. Reiste bort, men kom igjen 1751 og var Cap. til $^{11}/_6$ 60, da han blev Spr. † $^{22}/_{10}$ 1770. G. $^{14}/_6$ 1760 m. Kirstine Marie Rasmusdatter af Elling.
  13. *Jens Mathiesen Bircherod*. 1770—1774. F. $^{11}/_{10}$ 1725 i Høielse i Sjæll. Fad. Spr. ibid. Provst, Mag. Math. B. Mod. Birgitte Marie Kaalund. Dimitt. 1745 fra Frederiksborg Skole. Tog theol. Att. 1750. Blev $^{1}/_{10}$ 62 Skibspr. til China. $^{20}/_{12}$ 70 Spr. her. † $^{9}/_{12}$ 74. G. 1) $^{7}/_{11}$ 64 m. Karen M. Holm i Kbh. 2) $^{2}/_{10}$ 72 m. Ane Nielsdatter Willer † $^{2}/_8$ 1805, Enke efter Pr. Lüder Kjærshou i Hammer og Horsens.
  14. *Peter Mathias Germel Schierup*. 1775—1796. F. $^{22}/_{11}$ 1747 paa Leerbæk. Fad. Jens S. Proc. Mod. Susanne Marie Germel. Dimitt. fra Aalborg Sk. 1765. Tog 1770 theol. Att. m. N. C. Kaldet $^{28}/_4$ 74 t. Spr. her, naar Bircherod afgik, og blev efter dennes Død ordineret 1775. Provst i Horns Herred 1786. $^{14}/_{10}$ 96 Spr. t. Frue Kirke i Aalborg og Nørretranders. Fungerede som Stiftsprovst fra 1798. Holdt 50 Aars Embeds Jubilæum $^{31}/_7$ 1825. Blev $^{1}/_8$ s. A. udnævnt til Stiftsprovst og 23de s. M. R.

- † $^{23/5}$ 1827. G. $^{6/7}$ 1781 m. Ane Fædder Munch † $^{20/5}$ 1836 i Sæby. D. af Spr. M. i Kornum; mange Børn.
15. *Christian Valeur*. 1796—1801. F. $^{23/7}$ 70 i Aalborg. Fad. Justrd. R. Joh. Meller V. Tolder i Aalborg og Eier af Langholt. Mod. Kirstine Christensen. Dim. fra Aalborg Sk. 1787. Tog theol. Attest. $^{7/5}$ 97 med Laud. Blev Spr. her $^{11/10}$ 96, i Vadum $^{20/11}$ 1801 og i Karlby og Voldby i Aarh. St. $^{21/5}$ 23. † $^{27/12}$ 36. G. 1) $^{28/7}$ 97 m. Kirstine Rafn f. i Volstrup Prstgd. † $^{18/6}$ 1814. 3 S. 1 D. 2) $^{22/9}$ 1815 m. Elisabeth Magdalene Møller f. p. Hestrupgaard i 1787 † $^{16/10}$ 61 i Aalborg. 2 Døttre.
16. *Jens Teilmann*. 1802—19. F. $^{28/2}$ 75 i Kbh. Fad. Hans T. Bud i Cancelliet. Mod. Ane Katrine Flechner. Dim. 1792 fra Frue Skole i Kbh. med Laud. Theol. Att. $^{24/10}$ 97 Laud. Blev kaldet t. Spr. her $^{5/2}$ 1802, til Skanderborg m. Ann. $^{28/7}$ 1819 og til Allerslev i Sjæll. $^{5/4}$ 40. $^{14/9}$ 42 Provst for Giern og Hjlemslev Herred, Skanderborg Amt. $^{26/1}$ 52 R. i Anledning af 50 Aars Emb. Jubl. † $^{30/3}$ 53. G. $^{22/10}$ 1801 m. Edel Cathrine Heiberg af Kirkesaaby Prgd. i Sjælland. 4 S. o. 6 D.
17. *Rasmus Holst Bang*. 1819—1851. F. $^{1/5}$ 1786 i Seritslev. Fad. Landmand Laurits Holst B. Dimit. fra Aalborg Skole 1804. Theol. Att. $^{20/7}$ 10 med h. ill. Blev $^{7/5}$ 1813 P. C. i Thisted og $^{29/12}$ 1819 Spr. her. † Søndag $^{25/5}$ 1851 pludselig med sin Prædiken i Haanden, cfr. Aalb. St. Tid. 1851 Nr. 128 og 135. G. $^{7/10}$ 14 m. Charlotte Amalie Rehfeldt, D. af Dr. med. Hofchirurg Fred. Carl R. 1 S. og 2 D.
18. *Niels Peter Møller*. 1851—1859. F. $^{11/11}$ 1810 i Helsingør. Fad. Peter M. Procur. ibid. Dim. 1828 fra Helsingør Skole. Theol. Att. $^{25/7}$ 33 h. ill. Blev $^{19/11}$ 37 P. C. i Ugilt og Taars; entl. $^{14/8}$ 42. Blev $^{19/8}$ 43 Spr. t. Aalum Ribe St. og $^{23/8}$ 51 her i Elling. † $^{8/1}$ 59. Fandtes druknet i Havnen ved Frederikshavn. Var i flere Aar af og til sindsforvirret. G. m. Anna Rosine Storch. 3 S. og 3 D.
19. *Jens Daniel Frederik Bøggild*. 1859—1871. F. $^{12/2}$ 1821 i Ellitshøi Prgd. Fad. Thyre B. Spr. ibid. Dim. fra Aalborg Skole 1839. Theol. Att. Laud. $^{29/4}$ 45. Blev $^{21/6}$ 48 P. C. for Als i Viborg St. og $^{13/8}$ 52 f. Jerslev

og V. Brønderslev. ²¹/₃ 59 Spr. her. G. ¹⁰/₁₀ 53 m.
 Marie Magdalene Knutzen f. ³/₁₁ 25. Fad. Uhrmag.
 Jacob J. K. i Frederikshavn.

20. *Jakob Severin Deichmann Branth.* 1871. F. ⁷/₁₂ 31 i
 Nykjøbing paa M. Fad. Niels Cajus Behr B. Toldforv.
 ibid. Dim. fra Aalborg Skole 1849. Theol. Att. Laud.
¹⁹/₁ 57. 1861 Bestyrer af en dansk Realskole i Tønder,
⁵/₉ 66 Kateket i Skælskør og ²³/₁₀ 71 Spr. her. G. ²⁰/₄
 62 m. Sofie Fanny Konradine Dumreicher f. 1839. Fad.
 F. A. D. Avlsbestyrer paa Bregentved.
-

Spørgsmaal.

Af V. A. Secher.

Enhver, som til stadighed har historiske sysler for, specielt bibliotheks- og arkivmanden, støder jævnlig for ikke at sige daglig på ting, som det vel kunde lønne sig at forfølge videre på grund af deres almindelige eller lokale interesse, men som man dog, da de ligge udenfor det egenlige øjemed, må lade ligge, hvis man ikke vil sprede sine kræfter så vidt, at man ingenting opnår. Måske noterer man sig også det fundne, men lader det så bero derved, og det vil som oftest komme an på et tilfælde, om slige optegnelser, således som Langebeks ekscerpter på det kongelige bibliotek, nogensinde får nogen anvendelse eller kommer nogen til nytte. Da dernæst vore provinsarkiver: by-, amts-, underrets-, bispearkiver o. s. v., endnu des værre stadig vente på, at en arkivkyndig hånd skal tage sig af deres ordning, registrering og opbevaring, end sige da at de skulde stå under stadigt arkivkyndigt tilsyn, vil det ofte bero på en tilfældighed, om historieforskerne i København, og der må vi jo stadig vente at finde det større antal fagkyndige, ville kunne komme til kundskab om, hvad der, tjænligt for deres øjemed, måtte kunne findes på stedet selv, da så meget i tidens løb er vandret til de københavnske biblioteker og arkiver og en rejse på det uvisse vel i almindelighed vil bringe for lidet udbytte. På den anden side findes rundt om i landet mænd med sans for folkets historiske minder og måske med rig kundskab til sin egns forhold, men som ikke tænke på at optegne, hvad de vide,

fordi de ikke kunne blive enig med sig selv om formen og måske mene, at en mindre meddelelse ingen interesse kan have for øjeblikket, betænkeligheder, som de vilde overvinde, når de vidste, at der var trang til kundskab netop om det, de kende til. Andre sysle vel med optegnelser til lokalhistorien, men se sig nødt til at afslutte sine samlinger, fordi de, fjærnt som de bo fra hovedstadens historiske skatte, ikke vide, hvor de skulle søge, efterat de lokale kilder ere udtømte, eller de savne oplysninger om visse spørgsmål i forskellig retning, der ikke ere behandlede i litteraturen, og til hvis udredning der kræves særlig fagkundskab. — Et middel til at få disse forskellige kræfter til at arbejde sammen og gensidig udfylde hverandre vilde det være, om vore historiske tidsskrifter, der behandle lokalhistorien, ligesom flere tilsvarende tyske, stode åbne for fremsættelsen af spørgsmål i retning af lokal arkæologi, retshistorie, sproghistorie, etymologi, topografi, personalhistorie, sagnhistorie, kulturhistorie o. s. v. De, som havde kundskaber eller samlinger til besvarelsen, kunde så til tidsskriftets redaktion indsende under navn eller mærke sine oplysninger, mere eller mindre fragmentarisk, for at de i et følgende hefte kunde offentliggøres. Ikke sjælden vilde det blive tilfældet, at et hidtil uklart punkt ved de fra forskellige sider indløbende smånotitser kunde komme til at stå fuldstændig udredt, og måske vil ofte én af et fremsat spørgsmål og det derved anviste spor kunne tage anledning til en udførligere undersøgelse, som kan hænde ellers ikke vilde fremkomme. Til en begyndelse tillader jeg mig at fremsætte følgende spørgsmål, i det håb at mit eksempel måtte blive fulgt af andre i næste hefte, og at dette eller følgende hefter måtte bringe besvarelser.¹⁾

1. Bogsed, egenlig ed aflagt med hånden på biblen, er det tekniske udtryk for den sigtelses ed, som sagsøgeren

¹⁾ Naar Bestyrelsen har givet disse Spørgsmaal Plads her, selv om nogle af dem ere af mere almindelig Natur, maa Berettigelsen dertil søges i, at der ogsaa fra vor Kreds ventelig kan og vil fremkomme Bidrag til deres Besvarelse. Det turde maaske særlig fremhæves, at der ikke ventes nogen udtømmende Besvarelse, men at selv spredte enkelte Bidrag til Spørgsmaalenes Belysning ville være kjærkomne og blive honorerede som sædvanlig, naar Best. maatte finde dem egnede til Optagelse.

skulde aflægge i de sager, ransnævninger havde at sværge om. Stemanns retshistorie s. 184. I tingbøgerne fra det 17e århundrede fra Vendsyssel og Hanherrederne er det stående udtryk for aflæggelsen af denne ed »binde bogsed« f. eks. »så bandt N. N. sin bogsed«. Udtrykket forekommer for ofte til, at bandt kan være en skrivefejl for vandt, af vinde. Jeg har set det i Viborg landstings justitsprotokoller, men rigtig nok i en sag fra Vendsyssel. Hvad er dets oprindelse, og forekommer det ellers i Jylland, eller skulde det være ejendommeligt for Vendsyssel? I uddragene af sønderjyske tingbøger i Stemanns: Schlesw. rechts u. ger. verfassung omtales jævnlig bogsed, men ikke forbindelsen »binde bogsed«. Heller ikke i Sverrig har den været brugelig, skönt ordet bogsed kendes, se Schlyter: ordbok til Sver. gamla lagar.

2. Blokhuse, Hune sogn, Hvetboherred, er den eneste landsby i Danmark af det navn. I Ålborg læns regnskaber fra begyndelsen af det 17. årh. nævnes blot »Blokhuset« og således i en lang række år. Forekommer navnet tidligere i kilderne, og kan man vide noget vist om dets oprindelse?

3. Kattesundet er et gadenavn, som findes i mange danske byer. Dr. O. Nielsen forklarer Oprindelsen til navnet (se Køb. i middelald. s. 52) af de ådsler, som formentlig udkastedes i et sund i nærheden af gaden. S. 309 vil han snarere forklare det af »et kat, et grundet sted i havet jfr. Molbechs dial. leks., og s. 325 tilføjer han, at K. i Ålborg foruden gaden betegner en i nærheden liggende grundet strækning af Limfjorden. Nu forekommer imidlertid K. også som gadenavn i Lund i Skåne, altså inde i landet. Skulde dette være tilfældet andre steder i Danmark, og hvad er efter de lokale forhold i de enkelte byer, hvor der findes et K., den nærmestliggende forståelse af navnet? Står det i forbindelse med Kattegat?

4. Hvad er oprindelsen til den skik at spise filipine med en anden, og hvor omtales den første gang, specielt i Danmark?

5. I mange egne i Tyskland lige så vel som hos Romerne er det skik at nagle en levende ugle med udbredte vinger til en ladedör og således lade den dø en pinefuld død. Man mener herved at kunne sikre sig mod trolddom og lynnedslag. I Pick: Monatsschr. f. die Geschichte Westdeutschlands 4,538,

nævnes følgende herhen hørende litteratur: Wuttke: Volksabergl. s. 117; Friedreich: Symbol. u. Mythol. Würzb. 1859 s. 548; Dobeneck: Des Mittelalters Volksglaube Berl. 1815, 2 b. s. 51; Gubernatis: Die Thiere in der indogerm. Mythol. übers. v. Hartmann, Leipz. 1874, s. 526; Columella: de re rustica x, 348; Apulejus: metamorph. 3 b.; Palladius: de re rustica I, 35. Hvad vides om en sådan skiks forekomst i Danmark, og hvad art overtro knytter sig til den? For 22 År siden har jeg set en fugl, enten høg eller ugle, naglet til en gavl i sognefogdens gård i Store Brøndum ved Ålborg.

6. Hvorledes forklares den skik, at man første gang man ser en bekendt iført et nyt klædningsstykke, trækker ham deri, idet man siger: »Nappe nyt«? I Tyskland bruger man at give vedkommende et slag, såkaldet »Neuschlag«, og i Monatsschr. f. die Gesch. Westdeutsh. 4,382 antages, at det har en indviende betydning ligesom ridderslaget og de tre hammerslag ved grundstenslæggelsen til en bygning.

Besvarelser.

Til 2. Endnu 1683 nævnes »Blokhuset« (se ovenfor S. 242).

Til 3. Kattesundet i Aalborg er nu kun Navnet paa en Gade, som løber mod Nord hen imod Limfjorden, dog nu skilt derfra ved en privat Ejendom; om det tidligere ogsaa har betegnet »en i Nærheden liggende grundet Strækning af Limfjorden«, vides ikke; men 1676 hedder det i Aalborg Raadstuekopibog fol. 32, at Borgmestere og Raad solgte »en Strimmel øde Plads Nord for Kattesundsgade og ud i Fjorden til Dybet, strækker sig i Bredden tvært for Kattesundsgaden 10 sjællandske Alen,« uden at denne, som det ses, tillige har Navnet. Foruden Kattesundet er der i Aalborg ogsaa en Gade, der hedder Kattevad (1625 og 32 ogsaa skrevet Kackevad og Kakvad), som ligger i den modsatte Kant af Byen, men paa et Sted, der tidligere har været sidt og grundet og vel ogsaa grænset lige ud til Fjorden.

D. H. W.

Borgen Fjandhus i Søndernissum Sogn.

Meddelt af O. Nielsen.

Under mine Granskninger af Arkivernes Skatte traf jeg oftere paa gamle Dokumenter om et gaadefuldt Sted, der hed Fjenlde, Fjelnde, Fjenle, Fjælend, Fjelne, Fielde¹⁾ og deslige og som viste sig at have haft en viss Betydning, især i det 14de Aarhundrede. Ved efterhaanden at samle og sammenstille de forskellige Brevskaber om dette Sted, fik jeg dog Rede paa dets Beliggenhed og haaber, at det ej heller vil være uden Interesse for andre at kende noget nærmere til denne Sag.

Det ældste Brev er af 15 Nov. 1424 og er et Tingsvidne af Hardbo Byting (o: Bygdeting) eller Harsyssels Ting, hvoraf man ser, at Væbneren Lage Rød havde Trætte med Fru Ingeborg Vendelbo²⁾ af Vosborg om en Del Jordegods, der havde tilhørt gamle Hr. Bo Høg, og at den Tid Fiænde Hus og By var forhindret dennes Arving og de, som da havde det i Forsvar, ingen Bevisning havde at forsvare det med, da blev der paa Hardbo Byting taget et Tingsvidne,

¹⁾ Med Hensyn til Navnets Form kan sammenlignes Brande i Nørvangs Herred, der midt i det 14de Aarh. hed Brønlyd, Brunld, 1438 Branlæ, 1486 Brolle; i Henhold hertil er den ældste Form for Fjand (eller Fjande, som det efter Udtalen rettest burde skrives) Fjenild. Ogsaa kan sammenstilles Formerne for Fjends Herred, i Valdemars Jordebog Fyallanshæreth, 1408 Fiælandshæreth, 1486 Fiæltzherrit

²⁾ Predbjørn Podebusks Enke.

at dette Gods var pantsat til Vosborg for en Sum Penge efter Hr. Bo Høgs Brevs Lydelse; men de 8 Mænd, der havde svoret dette, var ikke nævnte i Tingsvidnet og der var senere kun 2 forvundne (dømte) Mænd, der vilde stande det Vidne til; senere havde gamle Hr. Bo Høgs Arvinger altid lastet og kærret baade til Bygdeting og Herredsting, at dette Gods var dem foreholdt vældelig (med Vold og Uret). Nu forligtes Lage Rød og Fru Ingeborg saaledes, at de vilde mødes paa et belejligt Sted i Fyænldede for gode Mænd (af Adel), der skulde høre deres Bevisninger og altsaa være Voldgiftsmænd. Det vidnedes ogsaa, at Pabe, en Søn af gamle Hr. Bo Høgs Slegfredsøster, havde haft Glymstorp til Leje og Laan af ham og ej haft anden Rettighed dertil, og at Peder Tysk og hans Fader, der var Hr. Bo Høgs Steger (Kok), havde haft Nørre Tordorp paa samme Maade.

Det omtalte Brev lyder saaledes efter Originalen i Gehejmearkivet, paa Pergament, uden Segl:

Alle som thenne scrift siæ eller høre læses helse wij Cristiern Therchelson konings foget paa Hardbo byting, Esghy Mattisson, Jens Person, prestheræ ære, Jes Jwl, Jes Borry ok Hardbo, wepner ære, Wille Nielson oc Bertel Lydigson ewinnelig meth wor herræ. Thet skal alle men witerlict wære nw ære ok komendis skal, quod sub anno domini mcdxxiiij then wodhensdag næst effther sancte Morthensdag for oss oc flere gode men tha skyckendis nerwerendis paa forscreffne Hardbobytingh welbørdwg man Lage Rød, esket oc fek oc framdrog iet fwlt thyngs witne met viij hederlig welbørdwge ok beskedne danne men, soo som wære (!) her Esghi Matsøn, Jes Jwl, Jes Borry, Nis Thygsøn borgemester i Holstebroo, Crestern Jensøn, Michil Nielson, Lydel oc Wille Michelson, hwilke forskrefne men swoo jendrechtelig wnde oc sagde paa therris gode troo oc rettæ sandhen, at the lwdeligh hørde ok swoo then same dag oppo forskrefne Hardbobyting indhen alle iiij stocke i gott ly oc meth besydhen ting, at fornefnde Lage Rødh loed læsæ ther gode opne beseglede permantz breff wskrabethe oc wskorne oc welbeseglede, hwilke saa lydde clarlighe ord blant andhræ ordh, at alt thette efftherscreffne gothz war gamle her Bo Høgs rettæ arffwegotz, saa som Fiænldede huss, Fienldede by, wdhen thet bondhæ eyæ, Fiænldz grænæ til Lwndsholm, som hører till

Fiænlehwss ock Fiænleby, Nørretordorp, Glymstorp, Gade gard, met j bygget gard ther till. Item Øwygard i Wdstorp mark oc alle bolæstæde øde oc byggede i Nesom sogn, som hører ther till. Item fyre garde i Wolberg sogn, gamle Rostæ i Rostæ sognen oc jet mœlnæsted ligger østhen gamle Rosthe. Item j gard i Hwsby sognen meth fire garde ther til ligger. Item Tosmersig ock Hælsig i thet sammested. Item Norregard i Stabby sognen. Item Synderwong i Stadel-songn ok fyre garde ther til i same sognen. Item i Ny-soghen ij garde i Toonbergh. Item ij garde i Bandsby och Hyngøø i Hingherrith. Item Pugefloø i Nysoghen paa Holm. Hwilket forskrefne gotz froo Ingeborgh aff Woosborgh, her Crestern Wendelboos dotter, war tha nerwerendis tillstæde oc tillstoed lwdelig, at alt fornefnde gotz war gamle her Boo Høgss rettæ arffwe gotz ok skød oppa hiness panthebreff, som hwn paa forskrefne gotz haffde. Ther meth forlictes Lage Rødh oc hwn saa, ath the skulle møde oppa jet beleg-leth stædh i Fyænlede ther æffther for gode men ok høre beggis therris bewisningh. Item wnde oc forskrefne men, at the haffde wdspord aff therris gamle forældære, saa ath them fwlwiterligh war, at Pabe war gamle her Boo Høgs slegfred-søstersøn oc hafde Glymstorp aff hannum till lye oc lon oc ey andre rætheth ther i. Och thisligest haffde Pædher Tysk oc hans fadher, som her Bo Høgs steger war, Nørre Tordorp oc til lye oc lon oc ey heller andre retheth ther i. Item wnde ok forskrefne danne men paa therris sandhen, ath the haffde oc wleet oc spord in (!) sandheth, ath so thet war them fwlwiterlicet, at then tiid Fiænde (!) hwss oc by meth alt syn tilliggelssæ war her Bo Høgs arwing for hyndret fore oc the, som thet thaa i forswar hafde, hafde inghen beuisning at forsware thet meth ymod the breffwe, som her Bo Høgs arwing taleth ther oppa meth, tha kom Jes Jeric-søn her til Hardbo bytingh oc tog jet villig ottæ witne ther, hwilke witne viij men skulle hafde wndhet, at forskrefne Fienlede hwss oc by skulle hawe wæret i pant til Woosborg for jen swm pæningh effther her Bo Høgs breffs lydelsæ, ok the samme mentz naffn ware aldrig screffne i breffuith oc aldrig the kunnæ anthen høre eller spøryæ, at noger men wille stande thet witne till, wden ij forwnden men, ok thette hawer gamle her Bo Høgs arwing alletiid last oc kærddh her

til byting oc herritztingh, at alt thette forscrefne gotz er them welælig holden fore, ath the forscrefne men saa wnde thet witne wii meth wore inceglæ hengendis fore thette breff.

Det Gods, der her er nævnt som gamle Hr. Bo Høgs rette Arvegods, er Fjænld Hus og By, med Undtagelse af et Bondeje (en Selvejer), Fiænldzgrønæ til Lundsholm, som hørte til Fiænld Hus og By; dette genkendes nu som Fjandby og Fjandgrønne, i Sønder Nissum Sogn i Ulborg Herred; videre er Nørretordorp Nedertorup, Glymstorp Glistrup, Gadegard Gade i S. Nissum Sogn, Øwygard Øby i Husby Sogn, Wdstorp mark Hovedgaarden Udstrup i Sønder Nissum Sogn; desuden 4 Gaarde i Ulborg Sogn, Gamle Raasted i Raasted Sogn med en Mølle, en Gaard i Husby Sogn med 4 tilliggende Gaarde og i samme Sogn de nu ukendte Tosmersig og Hælsig; Nørgaard i Staby Sogn, Søndervang i Stadil Sogn, formodentlig allerede da Hovedgaard, da der laa 4 Gaarde dertil; i Ny Sogn paa Holmsland 2 Gaarde i Tambjerg og Bandsby, Øen Hindø og Pugflod.

Hvad der særlig tiltrækker sig vor Opmærksomhed i topografisk Henseende, er Navnet Fiænld Hus; ti der er ingen Spørgsmaal om, at Hus her betyder en Borg; vi behøver kun at minde om, at i det 15de Aarh. Kjøbenhavns Hus nævnes for Slottet, Hushaven og Hussmedjen for Slots-haven og Slotssmedjen. Der har ogsaa endnu til vore Dage bevaret sig en dunkel Bevidsthed om, at der i Klitterne har staaet en Bygning, som man har kaldet en Kirke, og der er i Begyndelsen af dette Aarh. der fundet Stenhobe af en nedbrudt Bygning, der laa i Nærheden af hvor Fjandby var, førend dens Ødelæggelse af Sandflugt¹⁾.

Fjandgrønne er en endnu ikke udskiftet Engstrækning, der tilhører Fjandby og findes paa den østlige Side af den Halvø mellem Bjerghuse og Thorsminde, som skiller Nissum Fjord fra Havet²⁾. Lundsholm, der opføres som Fjandgrønnes Grænse, er formodentlig det samme som Bjerghuse.

Den omtalte Retstrætte er vistnok endt til Gunst for Bo Høgs Arvinger; ti 18 April 1466 toges et Vidne, »at velb. Mand Hr. *Per Høgh* Ridder gjorde hans Lovhævd upaa

¹⁾ A. Sørensen i Saml. til jydsk Hist. og Top. II. 295.

²⁾ Smatds. 304.

hans Gods og Ejendom, som han og hans Broder og deres Medarvinger upaa kommer med ret Arv efter Hr. Bo Høgh, Ridder, saa som Las Jepsen Landstingshører og Riddere og Svende og gode Mænd havde ham tiljet (tilsagt) af Viborg Landsting; saa gjorde forskrevne Hr. Per Høgh hans Lovhævd upaa Fielinde Gaard og Fielindeby og Fielinde Grøne fra Torsmynnæ og saa ned til Lundsholm med alle sine rette Tilliggelser, og undtog Hr. Per Høgh i hans Lovhævd alle vor naadige Hr. Kongens Rettighed saa langt og saa bredt, som det bør med rette at være, og undtog forskrevne Her Per Høgh de Bondeeje i Fielnde, om de havde nogen Rettighed i Fielnde Grøne, og indvarede forskrevne Hr. Per Høgh en Gaard, som hedder Nørtordrop, som Povl Knudsen ibor, item 2 Gaarde, som hedder Gadegorde, item en øde Gaard, som hedder Weyelgard, item en Gaard, som hedder Glipstrop, som Las Graversen ibor, item i Staby Sogn en Gaard, som hedder Nørgard, Jes Luggi ibor, item i Husby Sogn en Gaard, som hedder Øgard, som Nis Termensen ibor, item en Gaard ved Husby Kirke, som Jes Kristiernsen ibor, item et Toftsted som ligger til Jes Kristiernsens Gaard, som ligger næst til Degnbol¹⁾.

Dagen efter lod Fogden paa Timgaard Ebbe Kristiernsen tage et Tingsvidne paa Ulborg Herredsting, »at Hr. Per Høgh svor sig alle Klitbo i Ulborg Herred norden Thorsminde²⁾ og de sønden Thorsmynne til sin rette Arv og Eje, undtagen 2 Bøndereje i Fyellæ og Liunsholm, som Bispen har. Item tilsvor han sig al Grønnejord for sit rette Enemærke og Eje paa forskrevne Klitte og til fuld Ejermannd at være i Forte og Fællig paa Klit sønder (paa) saa langt som Ulborg Herred ligger. Denne Lovhævd gjorde han om Fredagen næst efter at Hr. Niels Eriksen til Tim havde gjort sin om Mandagen³⁾. Den omtalte Lovhævd var den

¹⁾ Orig. paa Perg. i Geh. Ark.

²⁾ Jfr. J. Saml. II. 292 om Mærskengene norden for Thorsminde, der har tilhørt de for over 100 Aar siden af Vandflod ødelagte Klitgaarde.

³⁾ Afskriften i Klevenfelds Saml. har Dateringen Lørdag før S. Georgii Dag, hvilket er 19 April, medens Afskriften i Diplom. i Geh. Ark. har Gregorii, hvilket vilde sætte Dagen til 8 Marts, hvad næppe er rigtigt.

foran omtalte, der var dateret Fredagen 14 Dage efter Langfredag. Det ses ved at sammenholde disse 2 Dokumenter, at Høgerne ejede eller gjorde Krav paa hele Kyststrækningen i Ulborg Herred, og at Thorsminde dengang omtrent var, hvor den nu er, idet der nævnes Klitstrækning norden derfor, som hørte til Nissum Sogn. Timgaards Forstrand stødte til mod Syd, og det er sandsynligvis i Anledning af Grænsen imellem dem, at disse Lovhævder blev tagne. Vi lægger ogsaa Mærke til, at Fjandhus ikke er Borg mere, da det i Lovhævden kaldes Fjandgaard, men det ses af et kgl. Brev af 24 Feb. 1472¹⁾, at Fjandhus da forlængst var gaaet til Grunde som Hovedgaard. Dette indeholder, at paa Kongens Retterting var skikket velb. Mand Hr. Per Høgh Ridder med et Pergamentsbrev »at forskrevne Hr. Per Høgh havde et aabent Brev paa Viborg Landsting saa lydendes, at gode Mænd havde fundet ham Fiælnegrøne til, som Vi ham tilskikket havde, og ingen Mand havde brugt Fiælnegrøne *den Tid Fiælnehus var bygget*, uden de, som Fiælnehus havde i Magt, og Ejermænd i Fiælne By, og spurgte han, om ham ej burde at nyde Fiælnegrøne efter hans Brevs Lydelse, som gode Mænd havde fundet ham til og hans Forældre (o: Forfædre) have haft i Hævd, da funde de saa for Rette efter hans Bevisning og Brevs Lydelse, som de gode Mænd havde fundet ham til, da bør Hr. Per Høgh at bygge og bruge Fiælnegrøne og de Ejermænd, som i Fiælne bo, og ingen Mand det at bygge eller bruge og drive uden Hr. Per Høgs Minde og de Ejeres i Fiælne bo«, hvilket Kongen nu stadfæster paa sit Retterting paa Skjoldenæs.

Den omtalte Landstingsdom er af 23 Juni 1470 og lyder saaledes²⁾:

Alle men thette breff seer eller hør lese hielsse vi Cristiern Krabbe, lantztings hør i Norjutlandh, Eric Biørnsen, Andhers Jacobssen, Eric Erikssen, riddher, Cristiern Eskilssen, korssbrodher, Offæ Tagessen, Mogens Keylle, vepnere, Eric Jepssen, borgemester i Wiborg, Cristiern Jenssen Rask, Lass Jepssen oc Niels Olssen euinnelig met Gudh oc

¹⁾ Afskrift i Klevenfelds Saml.

²⁾ Afskrift i Diplomatariet i Geh Ark efter Orig paa Grinderslev Kloster.

kungøre met thette vorth opne breff aar effther Gutz byrdh mcdlxx paa sancti Johannis affthen Baptiste paa forskrefne ting var skecket hedherlig oc velboren man her Per Høg riddher oc haffde eth opne breff saa lydendes, ath gode men haffde fwnden hannum Fielngrøne til, som vor nodige herre haffde til skecket, oc enggen man haffde bruct Fielngrøen then thiidh Fielnhwss var bygdh vden the som Fielnhws haffde i macth oc eiermen i Fielnby oc spurde om hannum burde ath nyde Fielngrøne effther hans breffs lydende, som thij gode men haffde fwnden hannum tiil oc hans foreller haffde hafft i heffdh, tha töt¹⁾ oss oc alle the gode men, som tha lantzting sæthe, oc sagde for retthe effther hans beuising oc breffs lydels, som the gode men haffde fwnden hannum tiil. Tha bør her Peier ath bygge oc bruge Fielngrøne oc thi eiermen, som i Fielnby boor, oc enggen man thet at bygge eller bruge eller driwe vden forskrefne her Pedhers mynne oc thi eier i Fielnby boor. Til vitnesbyrdh haffue vi hengd vore incigle neden for thette breff. Datum vt supra.

Udenpaa: Som the rette meg Fiælnegrønæ aff landzting dom att ingen mo bruge Fyldgrøne meth nogen brugelsse wden dem, som bo y Fyelde.

Af samme Indhold er følgende Tingsvidne af Hardbo Sysseting, dateret 21 Nov. 1470, hvis Original findes blandt Danske Selskabs Membraner (Seglene fattes):

Alle men thenne breff seer eller hør lesth helse wy Symen Jenssøn, fogdæ po Hardbo bydher tingh, Per Nielssøn, prest i Wedrum, Jeb Pæderssøn, prest i Dybek, Niels Jenssøn, broder i Twies, Nis Scredher, Jep Jensøn, Jesper Laurissøn, Cristiern Smidh, Matis Smidh, Oloff Smidh, Per Nielssøn och Offe Scriuer kerligh meth Gudh. Kwndgør wy meth thette wort open breff, ath aar effther Gutz byrdh mcdlxx then odensdagh nest for sancti Clemets dagh tha war skicket for oss och for flæræ godæ men, som tha neruærendis war po fornefnde tingh, thenne breffwiser hedherligh man her Per Høgh rydher, hwylkæ sum esket, feek och fram lædde eth fulth tinghs windæ aff x byskeden dondæ men, logligh opkræffuet aff stockæ, sum war Nis Scredher, Jep Jensøn, Oloff Smidh, Per Nielson, Las Smidh, Nis Perssøn,

¹⁾ tykkedes.

Per Alssøn, Tomes Matissøn och Jesper Nielssøn. Tæssæ fornefnde men windhet po theris godæ tro och ræth sandæ, at the haffdæ hørdh och spord aff gamel mæn, ath Fyæn læs grøn haffuer lææn tiil Fyænles by tiil so mangæ æyer men, sum ther i boer, och æy wærth brwghet aff nogher andher po then tiidh en aff them, sum Fyænles hws haffdæ oc æyær men, sum i Fyænlandby bodæ, wthen the haffdæ thet i tæræs mynnæ. Item windhet fornefnde men, at the haffdæ hørdh och spordh och allæ widerlidh ær so i sandhedh, sum her Pedher Høgh hans breff indh holdher po fornefnde Fælindh grønæ. Ath the fornefnde men so for oss windet, thet hørdæ wy oc so och windæ thet meth woræ inzegel henghende for thette breff. Datum vt supra etc.

Udenpaa: Po Fyelns Grønæ mo yngen bruge wden eyere y Fyelde.

Disse Oplysninger om Fjandhus faaer nogen mere Interesse, naar vi kommer tilbage til gamle Hr. *Bo Høg* — der i ovenfor aftrykte Brev af 1424 nævnes som en af dets Beboere, der endog synes at have ført større Husholdning her, idet der nævnes hans Kok, der havde en Gaard i Fæste — og sætter ham i Forbindelse med den gamle Folkevisen om Kongens Søn af England. Denne beskriver først, hvorledes Kongesønnen lod bygge en Knor, forsynede den med prægtigt Tilbehør og tog Afsked med sine Forældre og sin høviske Kvinde. Da han var kommen ud paa Havet, blev han overfalden af en Storm, der slog Skibet itu, medens han selv dog kom levende i Land. Om alt dette kunde Visens Forfatter ikke have nogen videre Kundskab, og det er vel ikke engang afgjort, om den skibbrudne virkelig var en Kongesøn eller kun en fornem Englænder, hvilket ogsaa er ligegyldigt for vort Emne; men nu vedbliver Visen saaledes, efterat have fortalt, hvorledes Kongesønnen gik paa den hvide Strand:

Der kom gangend' en Kokkedreng,
han gjorde den Herre en storlig Men.
Han havde med sig de Svende ni,
Hr. *Esge Frost* han red med di.
Den Kongesøn ham rand Taar paa Kind:
Krist naade mig, jeg kom for Bovbjerg ind.
Nu er jeg kommen saa ilde at holde,

jeg er kommen i Hr. Esge Frost hans Volde,
 men havde jeg kommen i Hr. Bugge hans Len,
 da havde mig ikke røvet hverken Ridder eller Svend.
 Nu er jeg røvet af en Kokkedreng,
 jeg skal det hevne, om jeg kommer hjem.
 Vil Gud, at jeg maa leve,
 jeg skal mig for Kongen af Danmark kære.
 Saa snart Hr. Bugge de Tidend' fraa,
 han sendte efter ham hans Sønner to,
 han sendte med dem de Svende fem
 og hente den Herre til Hald og hjem.
 Hr. Bugge undfik den Herre med Ære,
 de danske lod ham til England føre,
 der blev de undfanget med megen Ære.

Den gamle Hr. Bo Høg, som han kaldes 1424 i Modsætning til en dalevende Bo Høg, der var hans Sønnesøn, er iøvrigt en bekendt Mand, der ved Aar 1340 havde været med til at plyndre Ribe Bispestols Ejendomme og endnu levede 1377¹⁾. Hvad der imidlertid i denne Forbindelse har mest Interesse, er at et Skøde til Kong Valdemar Atterdag 1367 paa Hovedgaarden Ørum i Thy og mere Gods er udstædt af ham og hans Husfru Fru Sofie Hr. Esge Frostes Datter, idet nævnte Gods var hendes rette Ejendom²⁾. Forholdene stemmer her altsaa godt overens, Bo Høg ejede den samme Forstrand, som hans Svigerfader Esge Frost havde ifølge Folkevisen, og vi kan altsaa nu med stor Sandsynlighed betegne denne som Ejer af Fjandhus. Naar Visen imidlertid nævner, at det var ved Bovbjerg, Strandingen foregik, saa kan vi nu med Sikkerhed sige, at dette er en urigtig Stedbetegnelse, da Bovbjerg ikke laa paa S. Nissum Sogns Strand, men 3 Mil nordligere, og at her maa læses Ovenbjerg, hvilket angives i Præsteindberetningen 1638, efter den daværende Tradition; denne Mening hylder ogsaa S. Grundtvig i Indledningen til Visen i »Danmarks gamle Folkeviser« III. 543. Denne Omstændighed i Forbindelse med, at det i Visen siges,

¹⁾ Flere Oplysninger om ham findes i P. Fløe og O. Nielsen Hist. Efterr. om Lønborg og Egvad Sogne S. 74—75.

²⁾ Ældste Arkiv. Reg. I. 103—04. Orig. paa Perg. i Geh. Ark.

at Kongesønnen blev bragt til Hald til Niels Bugge, istedenfor til det nærliggende Vosborg, maa formentlig pege hen paa, at Visen ikke har vesterjydsk Udspring; man nævnte Bovbjerg som det bekendte farlige Forbjerg og Hald som den Ejendom, til hvilken Niels Bugge i en særegen Grad var knyttet, men kendte ikke nærmere de stedlige Forhold.

I Skødebrevet til Kongen paa Ørum 1367 nævnes ogsaa noget Gods i Harsyssel, som var udlagt Sofie Frost som Godtgørelse for nogle af hendes Ejendomme i Thy, der var hendes fædrene og mødrerne Arv, hvilket Gods Hr. Bo Høg ogsaa skødede Kongen; det var formodenlig Gods, der havde ligget til Ørum og som tilligemed dette Slot oprindeligt var Krongods, der ved Tidernes Uret var blevet fravendt Kronen¹⁾. I Nabosagnet til Ørum laa Tandrup, der formodenlig var Høernes Stamsæde og vedblev at være det gennem det meste af det 15de Aarh. Det er vanskeligt nærmere at faa Kundskab om gamle Hr. Bo Høgs Børn og Slægtskabsforhold, da der i Slægtebøgerne hersker stor Forvirring og han oftest er forvekslet med den yngre Bo Høg. En Datter Gunner var gift med Erland Kalf og nævnes 1411 som hans Enke, men hun opføres ogsaa som gift med en Lave Rød; det maa i saa Fald have været med Ridderen Hr. Lave Rød, der nævnes i Forbindelse med Hr. Bo Høg i Anledning af Fejden paa Ribe Bispestol (se foran) og fra hvem den Lave Rød, der i det ovenfor meddelte Brev af 1424 optræder paa Hr. Bo Høgs Arvingers Vegne, maa nedstamme²⁾. Saa meget er sikkert,

¹⁾ Se min Udgave af Valdemars Jordebog S. 124.

²⁾ Gunner Bosdatter, Hr. Erland Kalvs Enke, pantsatte 29 Juli 1411 til Lave Kristiernsen Rød sit Gods i Thyrsting Herred med samme Ret, som hendes Fader Hr. Bo Høg skødede Hr. Erland Kalv dette Gods paa hendes Vegne (Diplomatariet i Geh. Ark.). Det er sandsynligvis den samme Lage Rød, som vi her omtaler, og gamle Hr. Bo Høg var i saa Fald hans Oldefader. Af Dueholms Diplomatarium (se Registret) ses, at han tilsidst blev Broder i dette Kloster, at hans Moder hed Kirsten Mogensdatter og at han havde en Broder Anders Frost, der sandsynligvis har optaget Stammafn efter den gamle Esge Frost, der var hans Tipoldefader. Lage Røds Forbindelser med Høerne fremgaar ogsaa af flere andre Diplomer, hvor han nævnes som Vidne om Ejendomme, der tilhørte denne Familie, men dette er vistnok det rette Forhold. Han kunde iøvrigt ogsaa være en

at hans Søn var *Peder Høgh* til Tandrup, der 23 Marts 1406 stadfæstede sin Faders Skøde til Kronen paa Ørum¹⁾. Denne Peder Høgh, senere Ridder, havde en Datter Sofie, der var gift med Niels Eriksen Banner til Asdal, hvis Børn antog Navnet Høgh, men beholdt Bannernes Vaaben²⁾; han optræder ikke i os levnedede Dokumenter i Forhold til Fjandhus, ej heller hans Søn *Bo Høgh*, der nævnes til Tandrup 1439 og 1464, og vi vil derfor ej heller nærmere omtale dem; dog er det sandsynligt, at den sidste kun efterlod kvindelig Afkom.

Derimod optræder fra 1466 af Ridderen Hr. *Peder Høgh* som Ejer af det da ødelagte Fjandhus og den tilstødende Egn. Han var af de ny Høger med Bannernes Vaaben og Søn af Niels Høgh³⁾, ti i et Diplom af 15 Jan. 1449⁴⁾ kalder han Ridder Eskil Nielsen til Lyngholm sin Broder. Han optraadte, som vi har set, med stor Kraft forat hævde sin Besiddelse af Fjand. Lørdag før Valborg Dag 1469 fik han et Tingsvidne af Ulborg Herredsting, at alle Sandemænd foreviste deres Tog imellem Fieldh, Nesum og Husby Mark saaledes: »Først fra Fjorden op med det Dige til Fienly Kirkebro og saa østen om det Folsted og saa ret sønden næst ned igennem Klitten, som de gamle Skælsten havde standet, og Kongens Forstrand saa vidt og bredt hos Fielssgrøne indtil Lundholm, som hun er paa Kirkens og andre gode Mænds Grund, som ligger paa baade Sider hos«.

2 Jan. 1470 udstædte Kongen Befaling til 8 Mænd i Vandfuld Herred, 8 i Ulborg Herred, 6 i Hind Herred, 4 i Bølling Herred og 8 i Hjerm Herred, at vidne om Fjælendzgrøne var Hr. Peder Høgs rette Forde og om den Bygning, der var opført i Hr. Vendelbos⁵⁾ Tid og siden, var bygget med rette. Denne Optrævning af »bedste Bygde-

Sønnesøn af gamle Hr. Bo Høg, der havde en Søn Kristen Boen (se V. S. Skeel, Optegnelser om Fam. Skeel S. 358, 360).

¹⁾ Petersen og Molbechs Diplomer S. 231.

²⁾ Barner Fam. Rosenkrands S. 96.

³⁾ Sml. Anetavlen i Saml. til jydsk Hist. og Top. IV. 47.

⁴⁾ Diplomatariet i Geh. Ark.

⁵⁾ Kristen Vendelbo til Vosborg, ovennævnte Fru Ingeborgs Fader, fra hvis Tid altsaa Pantsættelsen af det i Brevet af 1424 omhandlede Gods skrives sig

mænd¹⁾ foregik, naar man mente, at Sandemændene havde gjort et urigtigt Tog, og da et saadant Brev næppe har været trykt før, meddeles det her.

Wy Christiern osv. helse ether oss elskelige Mattis Eyeson, Mattis Mørk, Powel Kwm, Lass Andersson, Las Jenson, Lass Tørstensson, Strømi Nielsson, Per Jenssøn, j Wanfolkehærith, Mattis Pædhersson i Kerregaardh, Anders Trwelson i Wening, Nis Trwelsson sammestedz, Jess Lassen, Cristiern Pawelsson, Micheld Blwnd, Seffriin Jwersson, Cristiern Kat, i Vldborghærith, Jes Matsson i Mwlbare, Tomas Pallesson i Torstedh, Mattis Bylling, Cristiern Awesson i Lystbeck, Jes Nielsson i Rindom, Palli Cristiernsson j Torstedh, vdi Hingehærith, Cristiern Jeipsson j Slwnstorp, Cristiern Pædhersson j Kongensholm, Jeip Persson i Stawing, Pawel Nielsson, Lass Knwtsson i Ølstorp, Mattis Nielsson i Stawing, vdi Bøllinghærith, Mattis Nielsson i Gammelby, Grawers Knwtssøn i Ølby, Jes Mwnck j Bordebergh, Jes Rwnnesson, Jes Børsting oc Twe i Sære, vdi Hielmhærith²⁾, kerlige meth Gudh oc wor nadhe. Kære wener, wij bethe oc bywdhe ether alle oc hwer serdelis ati møde paa tiidh ok stedh, naar oc hwor Jeip Jwl oc Erick Jwl ether tilsighende wordhe, at grantzske oc vtledede, sanden sighe ok widne om Fiælendzgrøne er her Pædher Høogs rette fort oc om then bygning, som ther vdi bygd er vdi her Wendelboos tiidh oc sidhen, er bygd vdi hans rette fort eller ey, meth the andre godhe men, som tilskickede ære om forscrefnen sagh at grantzske oc vtledede, som j wele antsware fore Gudh oc wære bekende fore oss, oc giffwer thet beskrewet vnder ether jndseygle, hworeledis j thet grantzskende oc vtledende wordhe, oc lader thet jngelunde, vnder ethert faldzmaal. In Christo

1) Se mit Skrift om Sysselinddelingen S. 16—17. Oftest var det Biskop og Bygdemænd, der opkrævedes til den Art Overretskendelser, men da Biskop hverken nævnes her eller i det følgende Brevudrag, har der vel været Tilfælde, hvor hans Nærvarrelse ikke behøvedes; ifølge Brevet af 19 April 1466 var Biskoppen selv Part i Sagen og det er maaske derfor, han ikke nævnes. Overlærer Kinch henviser til Ribe Kapitels Breve Nr. 374, hvor Biskoppen stævner Parterne for sig og Bygdemænd, men derfor er det vel ikke givet, at han opkrævede Bygdemændene. Jfr. min Sysselinddeling S. 62.

2) Læs: Hiermhærith.

valete. Datum in ciuitate nostra Lundensi jn octaua sancti Stephani prothomartiris anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nostro sub secreto presentibus dorsatenus impresso ¹⁾).

Et andet kgl. Brev af 24 April samme Aar udsiger »at vore Sandemænd i Ulborg Herred have gjort et Tov ved Torskemyne, for hvilket Tov Hr. Peder Høgh Ridder platter og deler (trætter) med forskrevne vore Sandemænd og vil fælde dem med vildige Dommere og ej med Bygdemænd, som der i Syssel besiddende ere, efterdi som Loven udviser, hvilket Vi ej tilstede ville eller maa, mæle vi dem ved deres fuldkommelige Magt at blive for forskrevne Tov, saa længe (til) Hr. Niels Eriksen (til Tim) vor elskelige Mand og Raad hjem kommendes vorder af vor Tjeneste, som dem udi Forvar har paa vore Vegne, og de saa lovlig rygges kunne med Biskop og uvildige Bygdemænd, som Loven udviser«. Endelig findes et Viborg Landstingsvidne af 23 Juni samme Aar, at gode Mænd havde fundet Hr. Per Høgh Fielngrøne til ²⁾). Hr. Peder Høgs Søn var Ridder *Niels Høgh* til Eskjær, Rigens Marsk, hvis Døtre Helvig var gift med Jep Fris til Lyngholm og Anne med Niels Jensen Rotfeld til Brodskov, hvilke hans 2 Svigersønner 1539 fremtraadte paa Kongens Retterting med Stævning over flere Adelsmænd, der havde redet Markskæl paa Fieldegrønne imellem dem og deres Medarvinger paa den ene Side og Kronen paa den anden Side; den Dom, som hine havde afsagt, lød paa »at de havde til dømt Kronen de Gaarde og Gods paa Klit og Fiendlegrøn, som Kronen udi lang Tid har haft i Hævd og havende Værge, med al den grønne Jord og Brugelse, som der til des brugt er, men de 2 ny Gaarde, som nu nyligen opbygget er, bør nedlægges til Fiendleby under Fæfod og de af Fiendle at nyde og beholde Fægang paa forskrevne Fiendlegrønne, saa vidt som til des sket er, saa længe deres Sandemændsbrev er ved Magt, og desligeste Kronen at nyde og beholde de grønne Jord og Enge, som nu af Fjorden tilgrot er og herefter tilgroendes vorder«. Kongen afsagde nu den Dom, at nævnte Ridemændsdom burde at blive ved Magt, indtil 10 nævnte Adels-

¹⁾ Orig. paa Perg. i Geh. Ark.

²⁾ Klevenfeldts Saml.

mænd kunde komme Mikkelsdag og granske og forfare Lejligheden og endelig dømme Parterne imellem, men de 2 ny Boliger skulde straks nedbrydes¹⁾. Endnu 1545 udstædtes en Stævning for Jep Fris og Niels Jensen Rotfeld til at møde for Kongen i Viborg, »fore Felnegrøne og hendes Tiliggelse, som de have fra Kronen med Urette«²⁾.

Her stanser de mig for Øje komne Dokumenter, og det ses ikke, hvorledes Striden endte; ifølge A. Sørensens Beskrivelse af Søndernissum Sogn³⁾ antages Oprøden i Fjorden, der altsaa er af en gammel Datum, at være Sognets fælles Ejendom, saa det dog er sandsynligt, at Dommen er gaaet Kronen imod; men man kan jo rigtignok ikke vide, om der ikke kan være foregaaet Afhændelser fra denne siden.

Man har i Almindelighed overdrevne Meninger om den ødelæggende Indflydelse, som Vandfloder og Flyvesand i en fjern Tid har haft paa Jyllands Vestkyst; der tales om Byer og Kirkesogne, der har ligget, hvor der nu er Hav og Klitter; men gamle Dokumenter oplyser saare lidet herom. Vi véd nu god Besked med Kirkerne i Ribe Stift i det 14de Aarh. og ser, at i de sidste 500 Aar kan intet Sogn være gaaet til Grunde, og af Byer er der nok enkelte, der nu ligger under Sandet, men deres Ødelæggelse er nærmest foregaaet i de sidste Par Hundredaar. Af de her meddelte Efterretninger ses, at Forholdene i Søndernissum Sogn er forandrede meget lidt i 500 Aar, alle de nævnte Byer og Steder er til endnu og Tosmersig og Hælsig i Husby Sogn var formodenlig Mosestrækninger, idet de ikke betegnes som Gaarde. Fjandhus er ogsaa næppe ødelagt af Sandflugt, men var vistnok en af de Borge, som Dronning Margrete eller hendes Fader lod nedbryde; Fjandbys Flytning er vistnok foregaaet meget senere som en Følge af Vandfloderne og den derefter paafulgte Sandflugt i det 17de Aarhundrede.

1) Rosenvinge Gl. danske Domme II. 105—08.

2) D. Mag. 4 R. I. 105.

3) Saml. t. jydsks Hist. og Top. II. 304.

Bidrag til Aalborgs Handels Historie.

Af D. H. Wulff.

Som Bidrag til Kjøbstædernes almindelige Handelshistorie meddeles herved en Samling af hidtil i det hele taget utrykte Bestemmelser vedkommende Aalborgs Handel i ældre og nyere Tid. Den kronologiske Orden er fulgt, og de almindelige Handelsbestemmelser for alle Kjøbstæder eller hele Landet ere ikke medtagne, kun er der nu og da paa sit Sted for Sammenhængens Skyld henvist dertil. At mere ikke har kunnet ydes, har sin Grund i, at jeg i det hele har været henvist til, hvad der kunde indsamles her paa Stedet; men selv disse Oplysninger om Forholdet i en enkelt Del af Landet ville formentlig kunne tjene til som Sidestykker og Supplementer at udfylde Kjøbstadhandelens Historie i Almindelighed.

Aalborgs Beliggenhed har vist nok tidlig maattet give den en Betydning som Sø- og Handelsstad. Den laa nemlig ikke ved det aabne Hav, hvorved den vilde have været udsat for Overfald og Plyndringer af Vikinger; men paa den anden Side laa den heller ikke saa langt borte, at den jo havde en let Adgang til Havet og derved navnlig kunde blive vigtig for Forbindelsen med Norge, ligesom den ogsaa blev i Stand til at beherske Handelen paa den indre Limfjord og gjøre sig til Stapelstad for de andre senere opvoxende Limfjordsstæder.

Derfor finde vi ogsaa, at Byen allerede under Hardeknud var Møntsted, hvilket tyder hen paa en større Udvik-

ling, at den nævnes af Adam af Bremen i hans Skrift om Danmark, og at den, da Pilegrimsrejserne begyndte fra Norden, som Søstad var den første Station, der modtog de fremmede fra de nordligere Lande. Naar hertil kommer det betydelige Sildefiskeri i Limfjorden, der allerede omtales af Saxe, kan man let slutte, at Aalborg hurtig maa være gaaet fremad, og det saa meget mere, som den heller ikke savnede andre Betingelser, f. Ex. Klostre, for en tidlig Fremgang. Dette lader sig saaledes slutte ganske i Almindelighed, om man end ikke for den ældste Tid kan paapege og bevise det i det enkelte ved bestemte Kjendsgjæringer.

Det første sikre Holdepunkt har man i Valdemar den fjerdes Stadsret for Aalborg af 1342, hvis første, syvende og ottende Paragraf dreje sig om Handeksforholdene, idet § 1 lyder saaledes: Og unde vi dem at være fri og kvit, hvor de komme i vort Rige, for al Tolds Betaling, som kaldes Bundgjæld, Torveørtug og al anden Told og Tyngsel, foruden i vort Skanør Marked. § 7. Item ville vi og skikke med dette vort aabne Brev, at alle Gjæster, som komme til Aalborg, dvælende der om Vinteren, og have deres Kjøbmandskab der, skulle være pligtige at betale og udgive al vor kongelige Tyngsel og Hjælp med vore Borgere aarlig Aar, som de der blive, og ville vi ej, at nogen af samme Gjæster skal være undtagne fra samme Tyngsel og Udgift. § 8. Item forbyde vi, at nogen af samme Gjæster, som ej er Bymænd sammested, skal djærves til at sælge Klæde og andet Kjøbmandskab i Alental eller i nogen partlige Tal uden i Markedsdage, som Sædvane er af gammel Tid, og hvo som bryder herimod, skal gjøre Fyldest derfor efter Byens Ret og Vilkaar (Kold. Rosenv. Gl. danske Love V, 278—9).

Ved § 1 gives der altsaa Aalborg Borgere Ret til uden Told og anden Afgift (Bundgjæld er en Afgift af vaade Varer, især fremmede Drikkevarer, og Torveørtug en Afgift, som udenbysboende maatte svare for Ret til at føre deres Varer til Torvs) at drage med deres Varer til andre Byer i Riget, undtagen til det vigtige Skanør Marked, og der enten udsælge dem paa Torvedagene eller sælge dem til derboende Kjøbmænd, hvorimod de ikke udenfor Torvedagene selv maatte udsælge dem i smaat. § 7 sigter til at værne om Byens egne Borgeres Næring ved at paalægge Gjæster d. e. frem-

mede eller udenbysboende, som tage Ophold i Byen for der at sælge deres Varer (hvorved man kommer til at tænke paa Tyskerne fra Hansestæderne), at betale de kongelige Afgifter lige med Borgerne, saa at de ikke ved at slippe derfor skulde kunne sælge deres Varer billigere end disse og saaledes skade deres Handel. § 8 forbeholder Byens egne Kjøbmænd Ret til al Handel i smaat og tilsteder altsaa kun fremmede at sælge i det store, det vil da siges til Bymændene, som fik Fordelen ved at udsælge Varerne i smaat.

Dronning Margretes almindelige Stadsret indeholder ogsaa en Del Bestemmelser, der sigte til at værne om de indenbys Kjøbmænd, og som for en Del senere optoges i de særlige Stadsretter, saaledes ogsaa Aalborgs (Kold. Ros.).

At Aalborg ved denne Tid maa have haft en anselig Handelsstand, kan man slutte deraf, at Borgmester Peder Ifarsen 1431 her stiftede et Kjøbmandsgilde »Guds Legems Lav eller Papegøjegildet«, i hvilket ingen kunde optages uden Kjøbmænd, danske og tyske, og dem, som brugte Kjøbmandskab, men ingen Embedsmænd d. e. Haandværkere, i det § 2 i Gildeskraaen, nedskreven 1441, lyder: Item ere vi saa og ens vorden, det saa blive skal, at ingen Embedsmænd, i hvad Embede de af ere, eller nogen andre end Kjøbmænd, danske og tyske, og hveden de ere, som ærlige med retfærdige Kjøbmandskab bjærge og ville gjøre Brødrene og Lavet Ret og Skjel i alle Sager, dem bør Brødre vorde i dette forsagte vort Lav, paa det vi ej skulle komme til Uvilje med noget Embede, i Byen er, eller med nogen Mand derom, det vi nødig ville.

Vel findes der i de ældste Vedtægter ingen Bestemmelser om Handelen. saa at Gildet fra først af alene synes at have haft et selskabeligt Øjemed; men dels den Indskrænkning, at ingen andre Borgere end Handlende kunde blive Medlemmer, dels den store Mængde, der lige fra Begyndelsen af indtraadte i Lavet, saavel som ogsaa den Omstændighed, at ikke alene Biskopper, Riddere og andre Adelsmænd tidlig have været Gildebrødre, men ogsaa Borgere fra andre Kjøbstæder baade i Danmark og andensteds, som fra Stokholm, Hamborg, Lybæk, Wismar, Rostok, Köln, Danzig m. fl., vidner om, hvor berømmeligt Lavet har været, og hvor mægtig den Handelsstand i Byen var, der kunde give det en

saadan Anseelse. Først længere ned i Tiden finde vi, at Lavet træffer Bestemmelser vedkommende Handelen og altsaa tillige optræder virksomt og griber ind i Handelsforholdene, hvorom senere paa sit Sted mere.

Naar det ovenfor hedder, at kun Kjøbmænd, men baade danske og tyske, kunde blive Medlemmer, naar den ene af de to Skaffere skulde være en Tysker, og naar vi senere i liber vivorum finde, at de nyoptagne Medlemmer anføres efter deres Nationalitet enten som danske eller tyske, og disse sidste ofte i stort Antal, viser alt dette, hvor stor en Del det tyske Element allerede tidlig udgjorde af den aalborgske Handelsstand, og hvorledes det havde vidst at sætte sig paa lige Fod med de indfødte Handlende¹⁾.

Fra denne Tid har man Kristoffer af Bajerns almindelige Stadsret af 1443 med flere Bestemmelser angaaende Kjøbstadhandelen, trykt hos Kolderup-Rosenvinge.

Af særlige Privilegier for Aalborg, som ved Siden af nye Bestemmelser gjentage og udvide ældre dels fra Byens egen Stadsret dels fra de almindelige, mærkes: I. *Kristiern den førstes* af 1462, der lyder: Vore Borgere i Aalborg have ladet berette for os, at mange Kjøbmænd og Borgere af andre Kjøbstæder der i Jylland kjøbslaa og gjøre Forprang i deres Forstrup (o: Omegn) dem og deres By til stor Skade og Fordærv, da, paa det at fornævnte vor Kjøbstad Aalborg maa des ydermere bygges og forbedres, have vi undt og tilladt, at fornævnte vore Borgere maa lade dem dele (o: forfølge) til deres Byting, som kjøbslaa og Forprang gjøre paa fire Mile nær omkring deres By, som de pleje at have deres Næring i, dog i saa Maade, at de skulle først lade dette vort Brev læse og forkynde paa Landsting og sidst paa alle Herredsting paa fire Mile nær omkring fornævnte Aalborg. II. *Kristiern den førstes andet Privilegium* for Aalborg, dateret 1490, (hvilket maa være fejl, da Kongen døde 1481, og altsaa formodentlig rettes enten til 1470 eller 1480). De første

---

¹⁾ Om dette Gilde se den udførlige Fremstilling af N. M. Petersen i D. Mag. 3 Række 1 B. S. 89 ff. Her skal kun tilføjes, at den oprindelige Gildeskraa tillige med liber vivorum, som efterhaanden vare gaaede over til Aalborg Handelsforening, Lavets Arvetager, nu opbevares i Stiftsbibliotheket i Aalborg.

13 §§ angaa Handelen og lyde saaledes: 1) Alle udlændske Kjøbmænd, som til fornævnte vor Kjøbstad kommende vorde, skulle have og beholde deres Kjøbmandskab efter vore og vore Forfædres Privilegiers Lydelse, Stadens Rettighed og gamle Sædvane, efter det som af Arilds Tid været har. 2) Og skulle alle Kjøbmænd ligge til Herberge og til Kost med Borgerne og ej have nogen hemmelig Haandtering (Herberge?) eller Kjøbmandskab med nogen, hans Herberges Husbonde uvidende. 3) Item skulle de ej adskillige eller ved smaa Vægt sælge deres Varer uden med helt Skippund og halvt Skippund, Klæde i helt Stykke og halvt Stykke, Lærred i helt hundrede og halvt hundrede og Reb¹⁾ i det mindste, Humle i hele Skippund og halvt Skippund eller og i Tremede²⁾ efter fuld Vægt og Maal, som det sig bør. 4) Og skal Gjæst ej købe med anden eller med Bonden, men med Borgerne, som i Byen bo. 5) Speceri og Kræmeri, som er Brød, Løg, Æbler, Nødder, Pattiner og deslige, skal staa dermed paa Marked tre Dage og sælge, hvo som købe vil; Bodkarle og -Kvinder, Høkere og Høkersker maa ej købe saadanne Stykker til møgt Forprang, inden de tre Dage forgangne ere. 6) Fremmede Kræmmere maa stande med deres Kram, som af Arilds Tid Sædvane været har. 7) Og hvo som tysk Øl vil føre og sælge, han skal det opfylde med godt Øl og skal ingen Kovente eller Drinkeber³⁾ lade derudi. 8) Gjæster eller Kjøbmænd skulle intet sælge af deres Kjøbmandskab, førend det er opskibet i deres Herberge. 9) Item ingen fremmede Kjøbmænd, Gjæster eller Kjøbsvende skal salte nogen Sild før Paaske uden vor Embedsmands, Borgmesters og Raads Vilje og Tilladelse. og skal den Sild, som om Fasten kommer, ligge ved Broen, til Klokken har 12 slaaet om Middagen, for almindelig Kjøb og Almuens Tarv, ihvo den helst fal har Bymænd eller andre Mænd; efter Paasken maa Kjøbmænd og Gjæster købe Sild af Borgerne altid, naar dem lyster. 10) Item skulle Gjæster købe Skind i hele hundrede og halvt og Deggertal i det mindste. 11) Og skal ingen Borger eller Bymand tage Gjæster eller udkomne Mænds Pendinge eller

¹⁾ et Maal, hvis Størrelse er ubekjendt.

²⁾ en Vægt mellem 4 og 5 Lispund.

³⁾ tyndt, slet Øl.

Gods at købe eller sælge med, Gjæsterne til Nytte og Gavn. 12) Item skulle ingen Gjæster eller udkomne Kjøbmænd sejle overmere i Limfjorden eller nogen Haandtering have uden til Aalborg, Viborg, Nykjøbing og Lemvig, der som lovlige Havne ere, uden vor Fogeds, Tolders, Borgmesters og Raads Lov og Samtykke, undtagen dem, som Salt og Ved, Kul og Tømmer føre, og maa fri Mænd lade føre til deres Gaarde, hvis som dem Behov gjøres til deres Kost og Gaards Nytte. 13) Og skulle Gjæster ej gjøre nogen Landkøb med Bønder eller med nogen anden Forpranger¹⁾. III. *Kong Hans's andet Privilegium* for Aalborg (uden Datum): § 1. Det Marked, som hidtil udi Nibe om anden Pintsedag holdet er, skal herefter aldeles være nedlagt og ej ydermere der holdes, men skal fremdeles herefter blive holdt og holdes her udi Aalborg hver aarlig Aar udi tre samfulde Dage i Pintseugen, ligesom det hidtil af Arilds Tid udi Nibe holdet er. 2) Item skal og ingen Borger eller Kjøbmand bo eller ligge udi Nibe eller paa noget andet Fiskerleje her nærværendes omkring Byen længere, end Fiskeri paa stander. 4) Desligeste ville vi, at hvilke Embedsmænd, Borgere her i Aalborg, som Kjøbmandskab bruge ville, skulle skatte baade for deres Embede og for deres Kjøbmandskab, eller om de det ikke gjøre ville, da skulle de enten deres Embede eller Kjøbmandskab afgive. 5) Og ej heller nogen Borger i Aalborg skal tage Bondens Pendinge at gange dermed udi Tyskøns Boder og købslaa Bonden til gode og sin Medborger til Skade. 6) Sammeledes ville vi og, at vore Undersaatter, Borgere her udi Aalborg, og alle andre, ihvo de helst ere eller være kunde, skulle herefter udgive og gjøre til vort Slot Aalborg saadan Told, som de med Rette pligtige ere og af Arilds Tid udgivet have, og ej Borgere skal tage til sig Bønders eller andre Mænds Gods dermed at unddrage os vor og Kronens Told (Kold. Ros.).

Dernæst haves Kong Hans's almindelige Kjøbstadret af 1484 med flere almindelige Bestemmelser om Handelen (se Kold. Ros.).

For Aalborg haves et *Kristiern den andens Privilegium* (uden Datum): 1) Først at ingen fremmede eller udkommen

¹⁾ De faa Bødebestemmelser ere her udeladte.

Kjøbmand, dansk eller tysk, maa eller skal bryde deres Bunke¹⁾ for Hals eller andensteds derhos, som ulovlige Havne er, imellem Hals og Aalborg, paa det vor Told og Sise og anden vor og Kronens Rettighed ikke dermed formindskes eller underslaas skal. 2) Item ville vi, at tyske Kjøbmænd, som fornævnte vor Kjøbstad Aalborg pleje at søge og her-efter besøgende vorde med deres Gods og Kjøbmandskab, maa og skulle did komme til Paasken og ikke der længere at købe og sælge beliggende blive end til Guds Legems Dag²⁾ der næst efter, og desligeste om St. Mikkelsdag³⁾ did komme og saa ikke der længer at handle, sælge og købe beliggende blive end til St. Andreæ Apostoli Dag⁴⁾ næst efterkommende før Jul, eftersom gammel Sædvane været har. 3) Og ville vi, at ingen Kjøbmænd, Kræmmere eller andre, som ikke der Borgere ere, skulle gjøre Landkjøb eller Forprang paa Øxne, Huder, Skind og anden Kjøbmandskab paa fire Mile næst op til Aalborg. 4) Sammeledes skal og ingen vore Undersaatter udi Aalborg tage nogen fremmede Mands Gods, Bønders eller andre deres, og dermed købe, sælge, handle og for deres eget fordektinge, saa at vor og Kronens Told, Sise og anden Rettighed, som tit tilforn sket er, dermed underslaas og fortrykkes⁵⁾. 5) Item ville vi, at ingen tyske eller Udlændinge skulle have Ild i deres Boder i Aalborg for Skade og Ildbrand, deraf komme kan (Kold. Ros.).

Limfjordsfiskeriet havde allerede fra de tidligste Tider været en betydelig Indtægtskilde for Aalborg og dens Handelsstand. Derfor have Bestemmelserne om det ogsaa særlig Betydning for Aalborg, hvorfor her de vigtigste af de ældre skulle anføres, idet forøvrigt henvises til Tidsskrift for Fiskeri anden og følgende Aargange, hvor de ere optagne i deres Helhed. Allerede i Kristiern den førstes andet Privilegium for Aalborg omtales det (se ovenfor S. 275); men det var dog egentlig først Kristiern II, som gav nærmere Bestemmelser derom. Saaledes udgav han 1515 en Forordning, som

---

1) bryde deres Skibsdæk eller Skibsrum o: losse deres Ladning

2) anden Torsdag efter Pintse.

3) den 29de September.

4) den 30te November.

5) Bødebestemmelserne ere udeladte.

sigtede til at forebygge, at Silden ved en uforstandig Benyttelse af Fiskeriet og Brug af Redskaber, som til ingens Nytte ødelagde Yngelen, efterhaanden skulde aftage og tilsidst maaske aldeles forsvinde. Han befalede, at ingen i Aggersund, Sebbersund, ved Hals eller Egense og deromkring maatte bruge Silderuser, Bundgarn, Lænkegarn, Radgarn, Pulsvaad eller Krogenæt eller nogensteds slaa i Limfjorden med Pulsvaad; heller ikke maatte nogen i deres Sildevaad eller andre Fiskegarn bruge saa smaa Masker, at de dermed fangede unge Sild, der ej duede til at salted og sælges som Kjøbmandsvare. Slige forbudte Redskaber fik enhver Lov til, hvor han kunde, at fratage den, som brugte dem. Der som nogen af Kronens Lensmænd fordristede sig til at give nogen Tilladelse til at fiske med saadanne Redskaber, havde han derved forbrudt sit Len og skulde endda staa Kongen til Ansvar for Overtrædelse af Lovene. — I denne Anordning viste Kongen sig som den, der hævdede og overholdt Foranstaltninger, der i ældre Tider hensigtsmæssig vare truffene; thi hans Fader havde allerede 1503, foranlediget ved Almuens Klager, udstedt et lignende Forbud, og selv dette var en Fornydelse af endnu ældre. Derimod var egen for Kristiern II. den Omsorg, han drog for, at ikke Limfjordssilden ved Skjødsløshed og Vanrøgt eller Uredelighed fra Sælgernes Side skulde tabe sit gode Navn i Udlandet som Handelsvare. Han befalede nemlig (April 1516) »paa det at den Handel, som danske Mænd hidtil have haft paa Riga, Reval, Danzig og Rusland, ikke skal ophøre og enfoldige Folk ikke bedrages med slette Varer«, at der paa Fiskerlejerne skulde ansættes offentlige Vragere, som skulde undersøge den saltede Sild og indbrænde et Mærke paa de Tønder, som indeholdt gode Kjøbmandsvarer; de skulde ligeledes paase, at Tønderne havde det rette Maal, og dette skulde over hele Riget være ens. Kun de Varer, der vare saaledes mærkede, maatte forsendes til Udlandet; hvad der ikke agtedes for god Kjøbmandsvare, fik et eget Mærke. Naar nogen kun saltede til eget Brug, faldt Vragen og Mærken naturligvis bort. Et Par Maaneder forud (den 10 Februar) havde Kongen udgivet en Forordning, hvorved Salterierne ved Limfjorden indskrænkedes til to Steder, Aalborg og Lysterøre, saaledes at der ikke længer maatte salted ved Nibe, Sebbersund, Gjøel, Klit-

gaard eller andensteds i Limfjorden. Denne mærkelige Indskrænkning siges at være fremkaldt ved Klager fra Rigets Kjøbmænd, at den ene laa den anden til Skade med at købe og salte og derover stor Tvedragt opkom mellem dem; men den sande Grund var uden Tvivl, at det paa denne Maade blev lettere at gennemføre den nysnævnte Foranstaltning med Tøndernes Mærkning, ligesom ogsaa at sikre Toldens rigtige Ydelse (Allen: De tre nord. Rigers Hist. II. S. 277—8).

Kristiern den anden søgte, som bekendt, at hæve Kjøbstæderne for i dem at faae en Modvægt mod Adel og Gejstlighed og udstedte til den Ende flere Forordninger angaaende Næringsvejene, især Handelen. Saaledes siger han i Forordn. for Nørrejylland af 23 Oktober 1515, at han i Følge Klager fra Kjøbstadmændene havde gjort den Bestemmelse, at Abbeder, Priorer, Provster, Kanniker, Fogeder og Bønder herefter ikke maatte købe Øxne, Heste, Korn, Smør, Huder, Skind, Talg, Aal, Sild eller andre Varer for dermed at drive Kjøbmandskab, hvilket hidtil til Skade for Kronen og Fordærv for Kjøbstæderne jævnlig var sket; endvidere forbydes det Kjøbmændene i Nørrejylland at lade nogen Sommerdrift af Kvæg drive til andre Stæder end Ribe og Kolding. For at forebygge Omgaaen af Forbudet mod Handel dreven af andre end Kjøbstadmænd, forbydes det baade Adelige og andre Samfundsklasser at tage Penge af en Kjøbstadborger og i dennes Navn drive Kjøbmandskab. Om Kjøbstadmændene selv forordnes der, at ingen Haandværker maatte befatte sig med Handel, med mindre han vilde opgive sit Haandværk (Allen: De tre nord. Rigers Hist. II, 259—60 og Suhm: N. Saml. I, 95—6). Men disse Bestræbelser for at hæve de danske Kjøbstæder bleve strax modarbejdede af hans nærmeste Efterfølger Frederik den første, der allerede den 11te September 1524 udstedte et Frihedsbrev for Hansestæderne, hvori han bl. a. stadfæster Lybæk, Hamborg, Rostok, Stralsund, Wismar, Lyneborg og Danzig alle de Friheder og Rettigheder, som de samtlig eller hver for sig besad. Dersom det skulde være Tilfældet, at hans Forgængere eller han selv havde tilstaaet andre fremmede eller Rigets Undersaatter nogle Breve og Friheder eller gjort nogle Anordninger, som kunde være til Skade for de nævnte Stæders Rettigheder, skulde alt sligt være uden al Gyldighed. Da der i den fore-

gaaende Tid var sket store Indgreb i deres Særrettigheder og deres Borgere vare blevne beskattede og besværede med usædvanlige Paalæg, saa indrømmes dem bl. a. endnu følgende Punkter, der vedkomme den almindelige Handel: De syv Stæder maa *hele Aaret om* handle med Bisper, Prælater, Adel og Borgere i de Stæder, hvor deres Kjøbmænd ligge, og disse maa drive *Smaahandel* med Borgere og Bønder og købe stykkevis Huder og Pelsværk og tøndeviis Salt; ingen skal kunne tvinge dem til at købe i større Partier. Kongen lover at gjøre sig al Flid for at bevæge Rigsraadet, Rigets Stæder og Indbyggere til at samtykke, at alle de Særrettigheder, som ere tilstaaede de syv Stæder ved Fiskeriet i Skaane, ogsaa maa gjælde i *Aalborg*, paa Møn, Lolland og andre Steder, hvor Silden for Tiden søger hen. Med Hensyn til Tolden skal man over hele Riget rette sig efter gammel Sædvane og Frihedsbrevens Lydelse. Kjøbsvende, der holde eget Hus og Disk, maa ligesom Kjøbmændene frit drive Handel og Fiskeri, og naar de ligge Vinteren over, skulle de kun betale 12 Sk. i Skat. Stæderne maa have fri Sejlads frem og tilbage fra Øst til Vest, fra Syd til Nord og paa Rigets Strømme og i alle Havne mod sædvanlig Told. De maa losse og lade i alle Havne og ikke bindes til nogen bestemt Havn (Allen: De tre nord. Rigers Hist. IV, 2, S. 372 ff.).

Forøvrigt drog dog ogsaa Frederik den første Omsorg for Kjøbstædernes Handel, hvorom flere Bestemmelser findes i hans Ordinans af 1530 (Kold. Ros.); ligeledes Kristian den tredje i hans kjøbenhavnske Reces af 1536 og 1537 (Kold. Ros.).

Her kan endvidere henvises til en Samling Magistratsvedtægter for Aalborg fra Midten af det sextende Aarhundrede, der bl. a. indeholde en stor Mængde Enkeltbestemmelser for Handelen, der ikke ere uden Interesse. De ere optagne i Jydske Samlinger II, S. 113—166. Til disse Enkeltbestemmelser kan endnu føjes følgende: I Aaret 1539 blev det vedtaget i Guds Legems Lav, at naar noget Skib, ladet med Salt, Vin, Klæde eller andet Kjøbmandskab, kom fra Vestersøen, fra Holland, England, Skotland eller noget andet Sted paa det Farvand, da skulde Borgmestrene lade tilsige alle Kjøbmænd, som tilstede ere, at møde paa Lavs-

huset og handle derom, og ingen at falde i samme Kjøb og Handel mod Borgmesteres og Raads Bud og Samtykke og ikke heller bryde deres Bunke eller sælge noget af deres Bod, før end samme Stævne er holdt. 1547 blev yderligere fastsat, at hvo der handlede derimod, skulde bøde 1 Læst tysk Øl til Lavet og »hans Lav være forbrudt« (D. Mag. 3 R. 1 B. 100—1 og Gildets lib. viv. S. 37). Se ogsaa nedenfor ved Aar 1552 og 1576.

Den første større, samlede Angivelse af Bestemmelser for Handelen i Aalborg haves i Kristian den tredjes Privilegier for Aalborg af St. Petri cathedræ Aften (o: den 22 Februar) 1540, hvori findes optaget Bestemmelser fra de tidligere Privilegier, som i Indledningen siges at være blevne afhændede og bortkomne i den næstforgangne Fejde, da Aalborg By blev stormet og udplyndret. Heri hedder det saaledes: 1) Først skulle alle udlændiske Kjøbmænd, som til vør Kjøbstad Aalborg kommende vorde, have og holde deres Kjøbmandskab efter vore og vore Forfædres fremfarne Kongers Privilegiers Lydelse og efter Stadens Rettighed og gamle Sædvaner, eftersom af Arilds Tid været har, og skulle alle Kjøbmænd ligge til Herberge og til Kost med Borgerne og ej have nogen hemmelig Herberge eller Kjøbmandskab med nogen, hans Herbergehusbonde uvidende. Findes nogen derimod at gjøre, da bøde derfor 6 Mk. til os og saa meget til Byen. Skulle de ej heller adskille eller ved smaa Vægt sælge deres Varer uden ved helt og halvt Skippund, Klæde ved helt og halvt Stykke, Lærred ved helt og halvt hundred og Rev i det mindste, Humle i helt og halvt Skippund eller i hele Tremed efter fuld Vægt og Maal, som det sig bør. 2) Item Speceri og Kræmmeri, som er Brød, Løg, Æbler, Nødder, Patiner, og hvo som saadanne Varer har at sælge, skal stande dermed paa Markedet udi 3 Dage og sælge, hvo som kjøbe vil. Bokarle og Bokvinder, Høkere og Høkersker maa ej kjøbe saadanne Stykker til Forprang, inden samme 3 Dage forgangne ere; dog maa fremmede Kræmmere stande med deres Kram, eftersom de af Arilds Tid gjort have. 3) Item hvo som tysk Øl vil føre at sælge, den skal det opfylde med godt Øl og ikke forblænde samme tysk Øl med Kovent eller andet tyndt Øl. 4) Og skulle Gjæster eller Kjøbmænd intet maa sælge af deres Varer eller Kjøbmandskab, før end

de have opskibet det udi deres Herberge, og skulle ingen fremmede eller udlændiske Kjøbmænd maa salte nogen Sild før Paaske uden vor Embedsmands, Borgmesteres og Raadmænds Tilladelse, og skal den Sild, som om Fasten kommer, ligge ved Broen, til Klokken har tolv slaget om Middagen, for almindeligt Kjøb og Almuens Tarv, ihvo den helst fal har, Bymænd eller andre Mænd; efter Paaske maa de udlændiske Kjøbmænd købe af Borgere og ej af udenbys Mænd. — Skulle og fremmede Gjæster købe Skind i helt hundred og halvt hundred og Deggertal i det mindste. 5) Skal og ingen Borger tage Gjæsters eller udkomne Mænds Pendinge eller Gods at købe eller sælge med, Gjæsten til Nytte eller Gavn. Bliver der nogen befunden med i Sandingen, da skal samme Gods og Pendinge være forbrudt, Halvdelen til os og anden Halvdelen til Byen, og der til med bøde 40 Mk., som forskrevet staar. 6) Der skal og ingen Gjæster eller udkomne Kjøbmænd sejle overmere i Limfjorden eller nogen Handtering have uden til vor Kjøbstad Aalborg, Viborg, Nykjøbing udi Mors og Lemvig, der som lovlige Havne ere, uden vor Fogeds, Tolders og Borgmesteres og Raads Minde og Samtykke, undtagen dem, som Salt, Ved, Kul og Tømmer føre. Dog maa fri Mænd lade føre til deres Gaarde, hvis dem Behov gjøres til deres Kost og Gaards Nytte. 7) Item skulle Gjæster ej heller gjøre noget Landkjøb med Bønder eller med nogen anden Forprang. 8) Skulle og ingen Kjøbmænd, indlændiske eller udlændiske, danske eller tyske, maa bryde deres Bunke for Hals, Egense, Mov, Dokkedal, Skovshoved eller Hov og der købe, sælge enten med Alen, Skjæppe, Maal eller Vægt, men aleneste forhandle der med Sild, Salt og Træ, paa det at vor Told, Sise og anden vor og Kronens Rettighed ikke dermed formindskes og underslaas skal. Dog skulle Fiskerne maa forvexle deres Sild for Fetalje. 9) Og ville vi, at tyske Kjøbmænd, som for^{ne} vor Kjøbstad Aalborg pleje at besøge eller herefter besøgende vorde med deres Gods's Handling og Kjøbmandskab, maa og skulle did komme til Paasken og ikke der længer at købe eller sælge beliggende blive end til Guds Legems Dag der næstefter, og desligeste om St. Mikkeldags Tid did komme og saa ikke længer der at handle, sælge og købe beliggende blive end til St. Andreæ Dag før Jul der næst efter kommende, eftersom

gammel Sædvane været har. 10) Skulle og ingen Kjøbmænd, Kræmmere eller andre, som ikke ere Borgere her udi Aalborg, maa gjøre Landkjøb eller Forprang paa Huder og Skind paa 4 Mile nær her op til for^{ne} Aalborg. 11) Der skulle og ingen tyske eller andre udlændiske bruge eller have nogen Ild udi deres Boder her udi Byen for Skade og Ildebrand, som deraf komme kan. 12) Skal og ingen Borger eller Kjøbmand bo eller ligge udi Nibe eller paa nogen andre Fiskerlejer her nærværende omkring Byen længere, end Fiskeriet paa stander. Og skal det Marked, som her til Dags er holden udi Nibe om anden Pintsedag, her efter denne Dag være nedlagt og ikke der ydermere holdes, men skal nu fremdeles holdes her udi for^{ne} Aalborg. 13) Item skulle og alle Gjæster, som komme hid til Byen og dvæle her om Vinteren og have her deres Kjøbmandshandel, have det udi Borgmesteres og Raadmænds Minde eller være borte, uden saa er, at nogen have Privilegier derimod. 14) Skulle og alle fri Mænd og frelse, som Jorder eller Gaarde have her udi for^{ne} Aalborg og drive deraf nogen Kjøbmandskab eller sælge udi Leje, gjøre og give af samme Jorder og Gaarde, eftersom Bysens Ret udviser, og Sædvane været har, uden de dem selv besidde og ingen Haandtering eller Kjøbmandskab bedrive, men bjærge dem af deres Rente. 15) Skal og ingen af Borgerne her udi for^{ne} Aalborg maa tage Bondens Pendinge at gange dermed udi Tyskens Bod og kjøbslaa Bonden til gode og sine Medborgere her udi Byen til Hinder eller Skade. 17) Skulle og ingen vore Undersaatte her udi Aalborg maa tage nogen fri Mands Bønders eller andre deres Gods og dermed købe, sælge, handle og for deres eget fordragtinge, saa at vor og Kronens Told, Sise og anden Rettighed, som tit og ofte tilforn sket er, dermed underslaas og forrykkes. Bliver der nogen befunden med, og det ham skjeligen overbevises kan der imod at gjøre, da skal den dermed have forbrudt, hvis han har med at fare, Halvdelen til os og Kronen og anden Halvdelen til Byen. 26) Og hvilken Embedsmand, Borger her udi Aalborg, som vil bruge Kjøbmandskab, skal skatte baade for sit Embede og for sit Kjøbmandskab, eller om han det ikke gjøre vil, da skal han enten overgive sit Embede eller Kjøbmandskab. 29) Skulle og vore Undersaatte, Borgere her udi for^{ne} Aalborg, og alle andre,

ihvo de helst ere eller være kunne, herefter udgive og gjøre til vort Slot Aalborg saadan Told, som de med Rette pligtige ere og af Arilds Tid udgivet have, og ej nogen Borger at maa tage til sig Bondens eller andre Mænds Gods dermed at undertrykke og underslaa vor og Kronens Told. 32) Item alle øde Jorder, som en Gaards Eje er, skulle give 8 Sk. til hver Skat. — Sameledes have vi nu for den store Trætte og Uenighed, som vi formærke at være iblandt vore Under-saatter og andre, som bruge Fiskeri udi Limfjorden med Bundgarn, Ruser, Nedgarn og andre Fiskergarn med for^{ne} vore elskl. Danmarks Riges Raad derpaa gjort og bevilget disse efterskrevne Artikler: 33) Først at ingen Bundgarn eller Ruser skulle sættes fra Hagedybet, som ligger ved Økloster, og til Hals Vejde, saa vidt som vi det selv have udvist. Ikke skal heller sættes Bundgarn eller Ruser paa Korsholm eller udi Haadybet nærmere end det Skjelsmaal, som staar imellem Dokkedal og Egense; men andensteds udi Limfjorden maa de bruge Ruser, Bundgarn, dog saa, at ingen skal sætte deres Ruser eller Bundgarn udi Dybet saa nær, at Sejladsen dermed forhindres. 34) Og skal gjøres et Skjel og hænges paa Raadhuset udi alle Kjøbstæderne hos Limfjord, hvorefter hver skal vide at binde deres Bundgarn, Ruser, Nedgarn, Vaadkalve og andre Garn, og skulle ingen Garn, som have mindre Masker, end samme Skjel udviser, bruges udi Limfjorden. — Sameledes skulle alle Pulsvaad udi Limfjorden være aflagte efter denne Dag. 35) Fordrister nogen sig til at gjøre imod nogen af disse forskrevne Artikler, ihvem han er, skal han have forbrudt alt sit Fiskeredskab og Skib og dertil 40 Mk. Pendinge, Halvdelen til den, hvad heller han er indlændiske eller udlændiske, som paakjærer, og anden Halvdelen til os og Kronen. Findes nogen vore Fogeder og Lensmænd at se igjennem Fingre med nogen og det bliver klaget for dem og siden ikke ville straffe derover, som forskrevet staar, da skulle de staa os til Rette derfor og være pligtige til at oprette, hvis Skade deraf kommende vorder, imod hvem, som dem med Rette tiltale. (Aalborg Raadstue Arkiv).

Alle disse Bestemmelser bleve efterhaanden udvidede eller begrænsede ved de ovenfor nævnte Magistratsvedtægter, hvortil derfor atter henvises.

Ogsaa Kristian den tredjæs kjøbenhavnske Reces af 1540 indeholder flere Bestemmelser om Handelen, af hvilke her særlig skal fremhæves § 6, der siger, at alle Markeder skulle være aflagte over alt Jylland uden aleneste vor Frue Marked Nativitatis udi Ribe, Sanctorum Ketilli & Kanuti udi Viborg, St. Hans Marked ved Midsommer udi Holstebro, St. Olufs Marked udi Kolding og *Pintse Marked udi Aalborg* (Kold. Ros.).

S. A. Lørdagen efter St. Martini Dag udsendte Borgmestere og Raad i Aalborg Breve til de omliggende Herreder om, at de havde faaet kgl. Majs Brev paa, at alle Kjøbmænd, som rejse med Vogne, Bissekræmmere og alle de, som beliggende ere med Gods og Kjøbmandskab paa Landet, skulle strax inden fire Dage efter Skrivelsens Forkyndelse skynde dem hjem til Aalborg tagende med dem alle hvis Varer og Kram som de have med at fare o. s. v. (Aalb. Raadst. Ark.).

Da Borgmestere, Raadmænd og menige Borgere i Aalborg havde klaget over, at indlændiske og udlændiske Kjøbmænd, som søgte de ny Fiskerlejer Hals, Egense og Mov og andre ulovlige Havne deromkring, fordristede dem til at opbryde deres Bunker og der bruge deres Kjøbmandskab at købe og sælge med Alen, Maade og Vægt og der losse og lade imod Recessens Lydelse den kgl. Told dermed forkrænkende, forbød Kongen 1542 Søndag næst efter Guds Legems Dag fra Viborg indlændiske og udlændiske Kjøbmænd, som i samme Havne og Fiskerlejer kom, at opbryde deres Bunker, at handle, købe og sælge i samme ulovlige Havne med Alen, Maade og Vægt, ej heller andre Varer did at føre end Salt, Træ og Pendinge »vore Undersaatte i vor Kjøbstad Aalborg til Skade og Forprang; sammeledes hvilke Kjøbmænd som samme Fiskelejer besøgende vorde og der lade indtage Sild, de skulle give dem op til vor Tolder i Aalborg at give ham paa vore Vegne den sædvanlige Told og Rettighed, som de os og Kronen med Rette pligtige ere; hvem som fordrister sig herimod at gjøre, skal have forbrudt, hvis han har med at fare.« (Geh. Ark.).

Blandt de jydsk Byer havde Ribe allerede tidlig indtaget en begunstiget Stilling ved flere store Privilegier, hvilket ikke blot gav Anledning til at hemme den almindelige

Udvikling, men ogsaa til Stridigheder mellem Kjøbstæderne indbyrdes. Ribe var ikke blot en af Landets ældste Byer, men havde ogsaa en heldig Beliggenhed for den udenlandske Handel, til Dels uafhængig af Hansestæderne, og heraf benyttede dens driftige Borgere sig til at skabe sig en betydelig og indbringende Virksomhed og til at erhverve sig særlige Forrettigheder fremfor de andre Kjøbstæder. Af saadanne Særrettigheder fortjener her især at fremhæves Kristiern den førstes Privilegium af 4 Oktober 1480 for Ribe paa fri Handelsret overalt i Landet, hvori det hedder, at »Borgerne i Ribe maa søge og fare efter deres Næring og Bjergning allesteds i Jylland og andensteds i Danmark med deres Kjøbmandskab og igjen købe Øxne og andet, som de tilforn pleje at gjøre«¹⁾. Denne uindskrænkede Tilladelse til at rejse omkring og sælge deres Varer til enhver Tid og paa ethvert Sted blev vist nok benyttet i temmelig stor Udstrækning og vakte derfor megen Misnøje og Modsigelse fra de andre Kjøbstæder. Saaledes mødte 13 Januar 1492 de jydske Kjøbstæders Borgmestre og Raadmænd, som det synes i stort Antal, for Kongen og Rigsraadet i Randers for at faa deres Strid om Kjøbmandskabet afgjort. Kongen bestemte da med Rigsraadets Samtykke, at Ribe Borgere overalt i Kjøbstæderne skulde have Ret til at handle ikke blot med Borgerne, men endog med Gjæster og Bønder, hvilken Ret ellers var Kjøbstædernes egne Borgere forbeholdt, og til at føre de Varer, som de opkjøbte, frit, hvorhen de vilde i Jylland²⁾. Desuagtet lod de øvrige jydske Kjøbstæder Riberne ikke nyde deres udstrakte Handelsret i Ro, og allerede 1506 maatte Ribe By paa ny klage til Kongen over, at dens Borgere i adskillige Maader forurettedes af hine. Kongen befalede derfor ved et aabent Brev af 1 Juli alle Kjøbstæderne i Jylland at lade deres Fuldmægtige møde med deres Privilegier og Friheder i Viborg, naar Kongen kom derhen, og imidlertid, indtil begge Parter havde været i Rette, ikke i nogen Maade at hindre eller forurette Ribe Borgere imod de Privilegier og Friheder, som de havde. Hvilken Dom der derpaa blev fældet i Viborg af Kongen, hvis der overhovedet er bleven

¹⁾ Kinch: Ribe Bys Hist. og Beskr. 383—4.

²⁾ Smst. S. 396.

fældet nogen, er ubekjendt; men Riberne vedblev endnu i nogen Tid at være i Besiddelse af deres særegne Handelsfrihed og vist ogsaa at benytte den i temmelig stort Omfang¹⁾.

Bevis herfor haves i en Dom af Kongens Retterting af 1542 Torsdagen næst efter hellig Trefoldigheds Søndag. Der var hidstævnet Fuldmægtige fra alle Kjøbstæder i Nørrejylland med deres Friheder og Privilegier i Anledning af adskillig Trætte og Tvedragt, som dem hidtil imellem havde været om Kjøbmandskab og anden Handel, idet de beklagede sig over, at Borgere og anden Almue i Ribe drog omkring i Landet paa Landsbyerne hart hos deres Byer, uagtet Kjøbstæderne have Privilegier, hvor nær Udenbysmænd maa købe hos hver Kjøbstad; dertil klagedes der over, at de Riber Kjøbmænd sælge Bønderne paa Landsbyerne Humle, Salt, Staal, Klæde med Skjæppe, Alen og Vægt andre Kjøbmænd til Skade og Forprang. Dertil svarede Ribe Borgeres Fuldmægtige og blandt deres Privilegier i Rette lagde et Kong Hans's Brev, indeholdende, at Kjøbstadmænd her i Landet allerede tidligere havde været i Retten for ham i Randers, og da blev dem saa forhandlet imellem, at hvor Borgerne i Ribe komme i Kjøbstæderne her i Landet, maa de købe og haandtere deres Kjøbmandskab med Borgere, Gjæster og Bønder og ubehindret føre, hvis de købe, hvorhen de ville. Dom: Paa det Kjøbstæderne her i Nørrejylland maa des bedre blive ved Magt og ved deres Næring og Bjerling, blev saa afsagt, at Borgerne i Ribe maa købslaa i Kjøbstæderne med Borgere, Gjæster og Bønder efter deres Privilegier; i lige Maade maa de andre Kjøbstadmænd her i Landet købe med Borgere, Gjæster og Bønder i Ribe og det ikke være dem forment; desligeste maa alle Kjøbstadmænd købe med Bønderne nær og langt fra Kjøbstæderne for Pendinge, dog at ingen af dem maa købe og sælge eller handle paa Landsbyerne med Bønderne med Alen, Vægt, Skjæppe eller Maade. Fordrister nogen sig til at gjøre herimod, have forbrudt, hvis han har med at fare; hvis Dele eller Forfølgning Kjøbstæderne her i Landet have rejst mod Ribe Borgere, skulle være døde og magtesløse (Geh. Ark.).

Af 14 Febr. 1546 haves en Forordning om Bundgarn

¹⁾ Kinch: Ribe Bys Hist. og Beskr. S. 427.

Ruser og Pulsvaader i Limfjorden, ligesom ogsaa den kjøbenhavnske Reces af 6 Decbr. 1547 Art. 21 indeholder Bestemmelser om Bundgarn og Pulsvaad, og 1550 Tirsdagen efter Reminiscere udgik Kristian den tredjes Forbud mod at udfare paa Fjorden imod Fiskerne med Skuder, Kaage eller Vogne for at købe Sild, før end Fiskerne ere indkomne for Toldboden i Aalborg og der have udgivet deres Told (Tidsskr. f. Fiskeri). 1552 Torsdagen næst efter Søndagen Cantate udgik kgl. Forbud mod at salte Sild oven for Løgstedøre: men hvis Sild der tages, skal sælges blodig og ikke saltet (Geh. Ark.).

I Aaret 1552 gjentoges og udvidedes en ældre mærkelig Bestemmelse fra 1539, hvorved det søgtes forhindret, at den ene Handlende skulde komme den anden i Forkjøbet ved Indkjøbet af sine Varer, og hvorved altsaa den frie Konkurrence indskrænkedes eller rent udelukkedes, idet Mandagen næst efter vor Frue Dag nativitatis 24 Mænd samtykkede med Borgmestere og Raad, at ingen Borger maatte gjøre noget Kjøb med nogen Vestfærds Skipper med Salt, Vin, Klæde eller anden slig Vare, før Borgmestere og Raad havde forhandlet med den og endelig Kjøb blev gjort. Hvilken som fordristede sig til at gjøre herimod, skulde dermed have forbrudt sit Borgerskab og derover straffes for Ulydelse, og hvilken som havde forskrevet Gods paa slige Skibe, skulde bevise deres Søbreve, før Borgmestere og Raad handlede med dem. Om hid før Aalborg kom nogle fremmede Skibe af Vestersøen af Holland, Zeeland, Brabant, England, Skotland eller nogen anden paa den Farvand, ladet med Salt, Vin, Klæde eller andet Kjøbmandskab, da skulde Borgmestere lade tilsige Kjøbmændene at møde i Lavshuset og der at handle derom med den fremmede Kjøbmand, og ej maatte de bryde deres Bunke eller sælge noget af deres Kjøbmandskab enten Baadsmænds Føring eller andet, før end Kjøbmændene saa udi Lavshuset forsamlede vorde, som forskrevet staar. Ligeledes samtykkede s. A. Tirsdagen næst efter St. Francisci Dag paa Aalborg Raadhus Borgmestere og Raad med 24 ældste Borgere, at ingen Borger eller Indbygger maatte købe Korn paa Gaden og sælge til Forprang, og ikke heller skulde sælges noget Korn inden Fastelavn; ikke heller

maatte nogen sælge Korn mindre end udi hel Læst¹⁾ eller halv Læst i det mindste (se ogsaa Aar 1576).

Aarhus og Randers havde en Trætte med Aalborg om Fiskeriet i Limfjorden uden for Hals imod Nord og Møv Sogn eller Birk imod Syd og om Kjøbmandskab paa disse to Fiskerlejer. I Oktober 1553 afgjordes denne Sag paa Kongens Retterting paa Koldinghus ved en Kjendelse af de tre Rigsraader Marsken Erik Banner, Hr. Otte Krumpen og Oluf Munk tillige med Jakob Brokkenhus, Lensmand paa Aalborghus, saaledes, at Indbyggerne i Aarhus og Randers skulde have Ret til efter Fastelavn's Søndag at sende deres Kjøbmandsvarer til Hals eller Møv Fiskerlejer og lade Varerne ligge der uden at købslaa dermed før den 26de Marts, efter hvilken Dag de skulde have Lov til at omsætte dem, dog ikke længere end til Pintsedag; siden maatte de ikke have andre Varer liggende end Salt og Træ. Overtraadte nogen denne Kjendelses Forskrifter, skulde Kronens Fogder have Fuldmagt til at borttage Varerne og revse de skyldige (Pont. D. A. V, S. 116—7 og Secher: Danm. i æ. og n. Tid II, S. 564—5).

1554 den 21 Septbr. udgik et kgl. Maj. Brev, at ingen fremmede d. e. udlændiske Kjøbmænd maatte besøge Landsby-Markederne for at sælge og købe, mod at deres Varer fratages dem, Halvparten til Angiveren og Halvparten til Paa-griberen (Aalb. R. Ark. og Pont. D. A. V, S. 117).

Med Hensyn til Handel paa Landet med Korn og anden Forprang haves et kgl. Maj. Brev af 27 Oktober 1556, at vore Undersaatter, Borgmestere, Raadmænd og menige Borgere i vor Kjøbstad Aalborg have ladet berette for os, hvorledes mange vore Fogeder, Lensmænd, Skrivere og andre fordriste dem til mod vor Reces og deres Privilegiens Lydelse at bruge Landkjøb med Korn og andre Varer at købe og sælge dem til stor Skade og Forprang; thi have vi af vor synderlige Gunst og Naade, saa og paa det at forskrevne vore Undersaatter i Aalborg saa meget des bedre maa have deres Næring og Bjerling, undt og tilladt, at dersom nogen vore Fogeder, Lensmænd, Skrivere, Bønder eller Pebersvende bruge noget Landkjøb enten med Korn eller andre Varer at

¹⁾ en Læst Aalborg Maal var 24 Tdr.

kjøre eller sælge til Forprang imod vor Recesses Lydelse, da maa forskrevne vore Undersaatter af Aalborg have Fuldmagt, at hvor de slige Varer kunne overkomme i Havnene eller andensteds omkring deres By, da maa de dem annamme og Halvparten deraf at være forbrudt til os og Kronen og anden Halvpart til Byen; dog skulle forskrevne vore Undersaatter i Aalborg tilforn give Lensmanden der sammesteds det tilkjende, hvor slig Landkjøb bruges. Dersom han ikke vil straffe derefter, da skal forskrevne vore Undersaatter have Fuldmagt at rette dem efter dette vort aabne Brev (Geh. Ark.).

S. A. den 13de Novbr. svare Borgmestere, Raad og Menighed i Aalborg paa Kong Kristian den tredjes Brev til dem, om de vare begjærende, at Korn ikke maatte udføres af Riget, og hvor længe samme Forbud skulde vedvare, at de ydmygeligst begjære, at Forbudet paa Udførselen af Kornvarer af Riget maatte vare i 3 samfulde Aar for den store Nød og Trang, som sig begav der i Byen og i Landet blandt Menigheden (Geh. Ark.).

Man mærke her de almindelige Bestemmelser i Kristian den tredjes kjøbenhavnske Reces af 20 Maj 1557 § 6 om Handel med Brændeved og Bygningstømmer og § 9 om Øxehandel og anden Forprang, samt den koldingske Reces af 13 Dcbr. 1558 § 33 og 34 om Handel paa Landet (Kold. Ros.).

1562 den 28de Dcbr. bevilgede Frederik den anden Henrik Piphering at nedsætte sig i Aalborg og i 6 Aar være fri for Sandemands Tog, Nævningstog og alle andre Tog, som kan forhindre hans Handel, imod at han giver Told som andre fremmede, da han bruger fremmedes Penge (Geh. Ark.).

1564 den 14 Januar udgav Frederik den anden Brev, at eftersom Borgmestere og Raadmænd af Lybæk have givet tilkjende, at nogle deres Medborgere have saltet nogle Læster Sild i Aalborg og deromkring paa andre Fiskerlejer, hvorpaa dem gjøres Forhindring, saa de ikke maa samme Sild udføre. da har kgl. Maj. bevilget dem samme Sild at udføre, hvorfor de maatte ubehindrede passere, dog Kronens Told uforkrænket (smst.). Ligeledes bevilgedes s. A. den 20 Marts, at Aalborg Borgere maa udføre den Vaarsild, de fange, til Tyskland og dermed søge deres Næring og Bjerling, eftersom samme Sild dog ikke er duelig længe at forvare, og igjen

kjøbe Humle, Salt og hvad de ellers behøve til deres Huses Ophold (smst.).

1566 vedtog Brødrene i Guds Legems Lav en Forening om ej at udskibe nyt Korn og Malt før vor Frue Dag i Faste under Straf af Kornets Forlis og 20 Dalers Mulkt. Ogsaa blev man enig om, at Gildebrødrene ej maatte drive Forprang med Øxne (D. Mag. 3 R. 1 B. S. 101 og Gildets lib. vir. S. 69).

1567 vedtog Brødrene ligeledes, at alt hvis Salt, som hid til Byen føres løst udi Skibe, være sig enten fremmede eller Borgere deres, hvad heller de det selv have kjøbt, udenlands eller her for Byen, da skal det udmaales med en ret brændt Tønde udi Maalerens Overværelse og med et Slag paa Tønden, og man skal give Maaleren, hvis ham bør med Rette, en Penning af Tønden, og hvilken som herimod gjør og ikke udmaaler deres Salt med Slag paa Tønden udi Maalerens Overværelse, skal bøde til Lavet ti Daler (Gildets lib. vir., Man. paa Aalb. Stiftsbibl.).

1570 den 5 September fik Aalborg kgl. Maj.s Brev paa, at ingen Udlænding maa bruge eller bruge lade Fiskeri og Sildesalteri ved Nibe, uden de derpaa have erholdt særligt kgl. Privilegium, da Aalborg By klager over, at fremmede og Udlændinge ved saadan Brug skade dem paa deres Handel og Bjering, skjönt de ingen Ret have dertil, hvorimod Borgmestere og Raad berette, at de af Arilds Tid have haft deres Brug og Fiskeri ved Nibe, men i sidste oprørske Fejde mistede deres Breve og Privilegier, som bleve brændte og omkomne (Geh. Ark.).

1571 den 28 Septbr. udgik den Befaling, at da det erfares, at naar Aalborg Marked staar, understaa sig mange at drage over til Sundby og der drive deres Handel, hvorved Kronens Ret forkrænkes og Aalborg Indbyggere tilføjes Skade og Atbræk, alle, som paa Markedet ville handle, skulle fare til Aalborg og ikke til Sundby mod at have forbrudt deres Varer og straffes som Uhørs mænd (smst.).

1572 den 23 Maj udgik kgl. Maj.s Brev til Aalborg saaledes: Vider, at os elskl. Borgmestere og Raad til Lybæk have ladet give os tilkjende, hvorledes Vægten der i Byen ikke skal være saa ret, som det sig burde, og at deres Medborgere, som der bruge deres Handel, dem deri besværges og

mene det at være imod den Reces, som blev gjort og oprettet til Odense; thi bede vi eder og alvorlig befale, at I med det første forfare derom Lejligheden, og dersom findes, at samme Vægt ikke er saa ret, som det sig bør, at I da den lade forandre og have Indseende med, at intet gjøres imod forskrevne Reces, saa at videre Klagemaal derover for os ikke skal komme (smst.).

1573 Befaling, at ingen Borgere maa holde stor Vægt i deres Huse, men skulle lade deres Gods, som ind- og udskibes, veje paa Vejerhuset, som Øvrigheden har ladet bygge (Pont. D. A. V, S. 118).

1576 vedtoges i Guds Legems Lav, at hvad Salt der kom om Skagen fra Vestersøen, skulde Borgmestere og Raad gjøre Kjøb med Skipperen; kunde de blive enige, skulde det deles imellem Gildebrødrene, »som hidtil sket er«; hvis ikke, maatte ingen Borger kjøbe i en eller anden Maade »med Financeri« med Skipperen, men Skipperen søge et andet Marked, uden saa er, at samme Borger købte det med Borgmesteres og Raads Samtykke og Tilladelse, deres Medborgere til Gavn og Bedste og ikke dem selv til nogen Profit og Fordel i nogen Maade. Findes nogen herimod at gjøre, da bøde han, som de gamle Forfædre have paalagt (D. Mag. 3 R. 1 B. S. 101. Gildets lib. viv. S. 75). (Se ovenfor ved Aar 1539 og 1552).

1587 beklage Aalborg Indbyggere sig for Borgmestere og Raad over, at Fru Ingeborg sal. Otto Banners til Voriggaard brugte paa Landsbyerne stort Landkjøb og Kornkjøb, at hun havde paa Thise Marked en bygget Krambod med Lagen og al Tilbehøring, og derudi var Humle, Staal, Tjære, Lærred, tysk Øl og andet til Kjøbs, at hun brugte Kjøbmandskab i Jelstrup, Rakkeby, og at hun har en Karl, som drager omkring paa Markeder og har en Kvinde med sig med tysk Øl, Lærred, Humle, Staal og andet (Aalb. Raadst. Ark.).

Da der var opstaaet Strid mellem Indbyggerne i Aalborg og Nibe, idet hine vilde forbyde disse at holde Skomagere, Skræddere og andet slikt Haandværksfolk, hvorimod disse mente, at det var imod Recessen (den koldingske af 1558 Art. 55), og at det vilde falde meget besværligt »for den store Søgning der er, naar Sildefiskeriet staar paa«, hvis

de ikke havde Haandværksfolk der til at arbejde saavel for Indbyggerne selv som for fremmede og udlændiske, der kom did, samt for Kongens egne Folk (Saltene), hvilke bleve skikkede derhen, saa afgjorde Kongen, under 22 Januar 1587, at da Recessen tillader, at slige Haandværksfolk maa bo og arbejde paa Landet, og han selv finder, at det er fornødent i Nibe, saa bevilger og tillader han, at der i Nibe By herefter maa blive boende to Grovsmede, to Skomagere og to Skræddere, som ubehindret maa bruge deres Næring der o. s. v. (Hist. Tidsskr. V S. 28—29).

Angaaende Kongernes Sildesalteri ved Nibe udgik et kgl. aabent Brev af 24 Febr. 1590 og flere andre lignende (se Tidsskr. f Fiskeri III 196 ff.).

1590 den 18 Avgust Kristian den fjerdes Forbud mod ulovlig Landhandel, saalydende: Eftersom vi er kommen udi Forfaring, hvorledes mange vore og Kronens Undersaatter over alt vort Rige Danmark, saavel af Adel som en Part andre formuende, Præster, Fogeder, Skrivere, Bønder og Bønderdreng, skulle drive og bruge stor Forprang og Landkjøb med Korn og adskillige andre Kjøbmandsvarer, som falde paa Landsbyerne, som ellers kunde blive ført til Kjøbstæderne og være Borgerne til deres Nærings Forbedring, hvoraf de siden kunne opholde sig og fuld gjøre borgerlig Pligt og Tynge, derover al borgerlig Handel og Næring betages, saa og vor og Kronens Told og Rettighed forkrænkes, efter at med samme ulovlige Forprang og Landkjøb søges mange ulovlige Havne, og hvis Korn eller anden Del de udi saa Maade til Forprang købe og dem tilforhandle, ved saadanne ulovlige Havne udskibes, ... da paa det saadan Forprang og Landkjøb maa afskaffes, have vi med vort elskl. Rigets Raad al Lejligheden overvejet og ville herefter derom saa forordnet og holdt have, at efter denne Dag aldeles ingen af vore og Kronens Undersaatter, adelig eller uadelig, skal maa bruge nogen Landkjøb eller Forprang paa Landsbyerne eller andre Steder enten med Korn eller nogen anden Del, som er imod Recessen, eller og at søge og bruge nogen ulovlige Havne enten ud at skibe eller udføre nogen Del eller og noget udi samme ulovlige Havne igjen at opskibe; dog skal hermed ikke være ment, hvis Adelen til sine egne Huses Behov og Nødtøft kunde fornøden have o. s. v. (Aalb. R. Ark.).

Angaaende Fiskeriet ved Nibe havde Aalborgs og Flensborgs Indbyggere en Strid i Slutningen af det 16de Aarhundrede, i hvilken Konge og Rigsraad (if. Rosenv. Gl. d. D. IV S. 348—51) 1592 afsagde Dom. Borgmester og Raadmænd i Flensborg havde nemlig indstævnet Aalborg Borgere, fordi disse vilde formene Flensborgerne at øve Sildefiskeri, Salteri og Kjøbmandskab paa Nibe og Limfjorden imod de Privilegier, de havde af Kongen; herimod anførte Aalborgenserne, at, hvad Fiskeri de havde for Aalborg Kjøbstad, det havde de kgl. Privilegier og Breve paa, og heller ikke havde de anden Næring til Byen, hvoraf de kunde skatte og skylde; men hvad Fiskeri de havde for Nibe, havde de af Adelen her i Riget, og deraf gav de dem deres Rettighed, og da de ikke vidste noget af, at Borgerne i Flensborg havde erholdt Privilegium paa at bruge Sildefiskeri, Salteri og Kjøbmandskab enten i Aalborg Bys Frihed eller for Nibe, saa mente de at have Ret til at forbyde dem dette; de fremlagde derhos et aabent Brev af 5 Septbr. 1570, hvorved Frederik II forbød Udlændiske at bruge eller lade bruge Handel og Fiskeri ved Nibe, med mindre de havde sær kgl. Bevilling og Brev derpaa. Da imidlertid Flensborgerne ved et aabent Brev af 22 Marts 1578 havde af Frederik II erholdt Tilladelse til »heretter som tilforn at lade besøge Sildefiskeriet udi Kongerigerne Danmark og Norge og samme deres Handel og Vandel med Sildefiskeriet at have, bruge og nyde udi slig Frihed og Told, som andre Rigens Indbyggere m. v.«, saa lød Dommen paa, at Flensborgerne i Henhold til dette Privilegium maatte bruge Sildefiskeriet overalt i Landet; dog forbeholdt Kongen, Kristian IV, sig Ret til, naar han som myndig selv havde tiltraadt Regeringen, at forandre Privilegierne (Tidsskr. f. Fiskeri, and. Aarg. S. 176—7). Et til denne Retstvist hørende kgl. Brev af 16 Juli 1591, hvorved det tillades Borgerne i Flensborg at nyde og bruge deres Salteri og Kjøbmandskab ved Nibe og Limfjord, indtil der er gaaet Dom i Sagen, findes anført smst. III S. 203—4.

1594 den 5 Juni Kristian den fjerdes Brev til Ove Lunge, Lensmand paa Aalborghus, om ulovlig Handel i Nibe, saalydende: Vider, at os elskl. Borgmestere og Raad udi vor Kjøbstad Aalborg have ladet give os tilkjende, hvorledes nu paa 1, 2 eller 3 Aars Tid have nogle Kræmmere saavel af

vore egne Undersaatter som andre fremmede dem tilfordristet med deres Kramgods og Varer at søge til Nibe og udi den hele Uge før Pintsedags Marked, som aarlig holdes udi forskrevne vor Kjøbstad Aalborg, der sammesteds udstaa med deres Varer og bruge stor Handel og Kjøbmandskab mod gammel Vis og Sædvane, saavel som mod kgl. Mandater og Forordninger, hvorover det almindelige Marked, som udi Pintseuge holdes udi forskrevne vor Kjøbstad Aalborg meget forsvækkes og er baade indlændiske og udlændiske Kjøbmænd meget til Skade, vi og paa vor og Kronens Told og Rettighed lide Skade og Afbræk, om det Marked udi forskrevne vor Kjøbstad Aalborg for nogle faa deres ulovlige Brugs og Baades Skyld skulde ødelægges og fordærves, hvorfor de underdanigst ere begjærende samme Marked udi Nibe at maatte igjen afskaffes; thi bede vi dig og ville, at du med det første denne Lejlighed forfarer, og dersom vore Undersaatter udi forskrevne Nibe eller og forskrevne fremmede ikke have nogen synderlig Brev eller Benaadning at maa holde udi forskrevne Nibe noget almindeligt Marked med nogen Kjøbmandskabs Handel eller Vandel, du da samme Marked og Kjøbmandskab aldeles igjen afskaffer, at forskrevne Marked udi vor Kjøbstad Aalborg ikke derover skulde fordærves og vore Undersaatter der sammesteds paa deres Næring og Bjerig ikke skulle ske for kort (Aalb. R. Ark.).

1593 den 24 Febr. kgl. Brev til Borgerne i Aalborg om Sildefiskeriet i Limfjorden (Tidsskr. f. Fiskeri III S. 204—5).

1598 den 3 Juli Forbud paa Kjøbmandskab i Løgstør. Eftersom vi komme i Forfaring, hvorledes vore Undersaatter, som bo paa det Fiskerleje udi Limfjorden, som kaldes Løgstør, skulle bruge adskillig Kjøbmandskab med Kornkjøb, Kramvare, Kjøbmandsgods og udi andre Maader, hvormed vore Undersaatter, som bo udi Kjøbstæderne deromkring, skal ske Forkort, idet for^{ne} vore Undersaatter paa Løgstør skulle opkjøbe og dem tilforhandle, hvis Korn og Varer til Kjøbstæderne ellers til Kjøbs pleje at indføres, dertil med skulle de holde aabne Kramboder og udi dem adskillige Kramvarer holde til Kjøbs og samme deres Gods paa ulovlige Havne indskibe og udskibe, da paa det at slig ulovlig Handel maa blive afskaffet, ville vi hermed strængelig og alvorlig have forbudt alle vore Undersaatter, som bo paa for^{ne} Løgstør, at

de herefter ikke skulle bruge nogen Kjøbmandskab enten med Kornkjøb, Kramvarer eller udi andre Maader, som borgerlig Handel og Kjøbmandskab vedkommer osv. (Aalb. Handelsforen. Ark.).

1602 den 12 Maj kgl. Befaling, at eftersom nogle vore Raad og gode Mænd udi vort Land Jylland underdan. have givet os tilkjende, hvorledes der udi Kjøbstæderne skal bruges adskillige Alen, saa enhver Kjøbstad skal fast have en synderlig Alen, vore og Kronens Undersaatte ikke til ringe Besværing, og paa det at sligt kan afskaffes og Enlighed med Alenmaal udi alle Kjøbstæderne maa holdes, have vi for godt og raadeligt anset, at lybsk Alen der udi Kjøbstæderne i Jylland skal bruges; da ville vi nu hermed herefter med forskrevne Alenmaal saa alvorlig og strængelig forholdet have, at udi hver Kjøbstad udi vort Land Jylland skal paa Raadhuset en lybsk Alen af Jærn gjort ophænges, hvorefter Borgerne i hver Kjøbstad dem skulle med deres Alen rette og forholde; men dersom vore Undersaatte Kjøbmænd i Flensborg eller andre ville sælge deres Varer med sjællandsk Alen, da skal det dem være uforment (Aalb. Raadst. Ark.).

1604 den 19 Maj kgl. Befaling, at eftersom os elskl. Borgmestere og Raad og menige Indbyggere udi vor Kjøbstad Aalborg underdan. for os have ladet berette, hvorledes de lybske Indbyggere dem paa nogen Tid lang skulle have understaaet og det efter en Brug og Sædvane udi forskrevne deres By aarlig imellem Paaske og Pintsedag saavel som imellem St. Mortens Dag og St. Mikkels Dag og en Part længere at bruge deres Haandtering og Kjøbmandskab saavel forskrevne Bys og dette Riges egne Borgere og Indvaanere til stor Besværing og deres Nærings Forsømmelse, uanset de sig paa det underdan. noksom ville have erbudet at forskaaffe Rigens Indbyggere fal, og det for en billig Kjøb, hvis Varer de kunde behøve saavel som forskrevne lybske eller andre fremmede, da efterdi vi som en kristen Øvrighed hellere se vore egne Undersaatte ved deres Haandtering og Kjøbmandskab at maa tiltage og forfremmes, end at fremmede og Udlændere her udi Riget ved deres Haandtering skulle tilstedes dem, som til os og Kronen med borgerlig og Bys Tynge at udgive ere forpligtede, at undertrykke, da ville vi hermed strængelig og alvorlig have forbudt forskrevne lybske

Indvaanere herefter og indtil saa længe vi anderledes derom lade forordne, med deres Haandtering og Kjøbmandskab nogen Handel at bruge udi forskrevne vor Kjøbstad Aalborg; dog skal dem hermed ikke være forment at søge det almindelige Pintsedags Marked, der sammesteds aarlig holdes, da der at bruge deres Kjøbmandskab, imidlertid forskrevne Marked paastaar. Saafremt sig nogen de lybske herimod understaa nogen Handel eller Vandel udi forskrevne vor Kjøbstad Aalborg og indtil paa videre Besked at bruge forskr. Pintsedags Markeds Tid undtaget, de da ikke vil have forbrudt, hvis Gods og Varer de have med at fare, og derfor uden straffes som de, dette vort Brev og Mandat ikke agte eller holde ville, hvorefter sig enhver kan vide at rette og for Skade at tage Vare, ladende det ingenlunde (smst.).

Her kan mærkes Kristian den fjerdes Reces af 1615, der indeholder forskjellige Bestemmelser om Handelen (Kold. Ros.).

1617 den 28 Juni kgl. Forbud, at de, som handle med fransk Vin, ikke maa handle med rhinsk Vin (Pont. D. A. V. S. 120).

1623 den 6 Januar kgl. Benaadning for et Saltkompagni i Aalborg (smst.).

1625 den 24 Oktober blev paa Aalborg Byting afsagt følgende Dom: Mogens Jespersen dømte mellem Hans Sørensen, kgl. Maj.s Tolder i Aalborg, paa kgl. Majestæts, Byens og Kompagniets Vegne og Peder Jensen, Skipper paa Peder Hestbechs Krejer i Nykjøbing, at efterdi kgl. Maj.s Privilegie for det aalborgske Spanske-Saltkompagni udtrykkelig formelder, at ingen uden det maa føre spansk eller fransk Salt eller Vin, med mindre de Saltet og indhavende Gods ville have forbrudt til hans Majestæt, Byen, hvor det findes, og Kompagniet til 3 Skifter, og det nu findes, at Peder Jensen Skipper ikke har angivet 3 Læster spansk Salt, paa kgl. Maj.s Toldbod, som det sig burde, ej heller tilbudt Kompagniets Direktører det eller tilkjendegivet det i nogen Maader, saa vidste han ikke derom andet at kjende, end at Peder Jensen Skipper jo maa have forbrudt samme 3 Læster spansk Salt til kgl. Maj., Byen og Kompagniet. (Aalborg Tingbog.)

1626 den 24 April Tingsvidne af Ove Andersen og Mads Andersen, at den 8de April sidstforleden, da de stod ved

Færgebroen, saa de, at to Karle af Vendsyssel stod paa et lybsk Skib og købte en Tønde Humle af en af Skibsfolkene og lod den bære af Skibet op til Lars Skrivers Borgmesters Bod, samt at for^{nø} tvende Karle gav Herman Bødtzou af Lybæk, som var Skipper paa samme Skib, Penge for samme Tønde Humle. Dernæst vidnede Søren Laursen Drager, at han bar samme Tønde Humle op ad Trappen til Borgmester Lars Skrivers; men da kom en af samme Karle efter ham og sagde, at han ikke vilde have samme Humle derop, hvorfor han bar det ned igjen og satte det ved Ove Andersens Bod. I Overensstemmelse med dette Tingsvidne blev Herman Bødtzou, der var indstevnet for ulovlig Kjøbmandskab imod Byens Privilegier og Stadsret, men ikke selv mødte for Retten, ej heller nogen paa hans Vegne herimod at svare, dømt til at have for^{nø} Tønde Humle forfalden til Kongen og Byen og derhos at bøde 3 Mk. til Kongen og 3 Mk. til Byen, efterdi Stadsretten i det 36te Kapitel formelder, at ingen Gjæst maa købe af anden Gjæst; hvo det gjør, han har forbrudt det, han købte, halvt til Kongen og halvt til Byen, samt at ingen Gjæst maa sælge sit Gods i Skibet eller paa Bryggen, men han skal først skibe det op, undtagen Korn, Kul, Tømmer og ferske Sild; hvo det gjør, bøde Kongen 3 Mk. og Staden 3 Mk. (smst.).

1631 den 4 Marts kgl. Brev, at eftersom Borgerskabet i Helsingør, som bruger deres Handel til Søs, beklager sig over, at de imod deres Privilegier og sædvanlige Brug skulle besværes af Borgerskabet i Viborg og Aalborg (Thisted) med Arrest og i andre Maader forhindres paa deres Handel i Aalborgfjord, som de hidtil have nydt, fordi de ingen Axel-torv¹⁾ der i Helsingør have, saa befaler Kongen alvorlig Borgerskabet i Viborg, Aalborg og andre Stæder at lade Borgerskabet i Helsingør frit og ubehindret handle i Aalborgfjord ligesom hidtil; i Fald nogen hermed mener, at der sker dem Uret eller handles imod deres Privilegier, have de at klage til Kongen, lovlig tage Stævne og siden dermed at gaas efter Loven (Se bl. a. Secher: Danm. i æ. og n. Tid II. S. 11 og Traps Beskr. af Danm. 2 Udg. 3 D. S. 20).

Kristian den fjerdes Reces af 1645 indeholder ogsaa

¹⁾ vil nok her sige Forpligtelse for Bønderne til at sælge deres Varer paa Torvet.

flere Bestemmelser om Hændelen, navnlig i 3 Kap. 5 ff. om Indførelsen af en Overkjøbmand (Kold. Ros.).

1648 den 14 Juli kgl. Brev, at eftersom vi ere komne udi Forfaring, hvorledes der skal holdes Hestemarked udi Sundby tvært over Fjorden for vor Kjøbstad Aalborg, hvorved stor Misbrug og anden Uskikkelighed begaas, og os og Kronen paa vor Toldrettighed ikke lidet til Forklejnning samt vore Undersaatter udi forskr. Aalborg til ikke ringe Skade og Atbræk, endog saadan Uskikkelighed efter Kong Frederik den andens aabne Brev burde at være afskaffet, da ville vi hermed saaledes alvorlig have paabudt og befalet, at samme Hestemarked samt al anden Kjøbmandskab udi forskr. Sundby herefter skal være afskaffet og aldeles intet saadant der eller paa Vejene enten for eller udi Markedet at drives og bruges, men saadant at drives og forhandles til rette Markedsdag udi forskr. vor Kjøbstad Aalborg. Findes nogen herimod at gjøre, da skulle de have forbrudt alt, hvis de have med at fare, til os, Byen og den, som dermed skal have Indseende, og derforuden straffes, som vedbør (Aalb. Raadst. Ark.).

1649 den 22 Avgust kgl. Brev, at eftersom vi udi forleden Aar naadigst have undt og bevilget vore Undersaatter udi vor Kjøbstad Aalborg Privilegie paa Hestemarked der i Byen at holdes rette Markedsdag, som er næste Søndag efter Pintse hellige Dage, og os elskl. Borgmestere og Raad i forskr. Aalborg hos os underdan. nu have ladet andrage, hvorledes adskillige fremmede saavelsom vore egne Undersaatter sig derover skal beklage, at forskr. Dag til Hestemarked at holde skal være dem ubejlig, eftersom de strax derefter skulle være til Marked udi Hamborg med hvis Heste og andet de der købte, underdan. derfor begjærendes, at samme Hestemarked der udi Aalborg maatte holdes en anden og bekvemmelig Dag, paa det fremmede og andre, som did ankomme, i betimelig Tid andre Markeder kunde besøge, da have vi bevilget og samtykket, at samme Hestemarked maa aarlig herefter, indtil anderledes forordnet vorder, indlændiske og udlændiske til Gavn og Bedste holdes den anden Søndag efter vor Herres Himmelfartsdag (smst.).

1651 blev efter Forordn. af 15 Juli s. A. en kjøbenhavnsk Salttønde og ligeledes en Korntønde lignet, rettet og brændt, hvorefter aarlig alle Maal for Aalborg blive rettede og

brændte paa Kompagnihuset i en Raadmands og nogle Borgers Nærværelse (smst.).

1655 den 23 August kgl. Tilladelse for Aalborgs Borgere og Indvaanere til frit og ubehindret at sejle med deres Skibe, Skuder og Pramme i Limfjorden og der handle og vandle, dog saa, at Told af alle Varerne skal erlægges i Aalborg eller Hals og Godset der visiteres, hvorimod Indvaanerne i Aalborg skulle være betænkte paa at bygge saadanne Skibe, at de i Krigsfald kan monteres og bruges til Landets Defension (smst.).

1664 ^{30/12} Bevill. f. Borgm. og R. at nyde af hver Td. Sild og Korn, som for Byen skibes, 2 Sk. og af hver Sletdalers Værd andre Varer $\frac{1}{2}$ Sk. til deres Bestilling. 1672 $\frac{14}{3}$ Konfirm. p. Afstaaelsbrev af $\frac{1}{7}$ 1665 fra Borgm. og R., at Borgerskabet skal skaanes for at udgive ovenstaaende (efter Borgernes Ansøgning). (Fogtm. Reskr.)

1667 den 28 Juli udkom et kgl. Forbud mod at bruge Pulsvaader i Limfjorden, som begrænsedes ved kgl. Breve af 28 Juli 1669, 4 Juli 1673 og 26 Maj 1676 (Tidsskr. f. Fiskeri III, S. 241—2).

1673 den 11 Juli kgl. Bevilling for Mogens Villemssen, der paa Kongens Vegne havde søgt og tiltalt Jens Hansen, Indvaaner i Aalborg, der brugte Handel og borgerlig Næring paa Landet omkring ved Aalborg, Byen til Skade, og derover erhvervede Dom over ham ved Bytinget i Følge Recessen og kgl. Forordninger, at han maatte beholde al den Konfiskation, som var tilfalden Kronen i Følge Byfogdens Dom (Geh. Ark.).

Om Handelsforholdene og den dermed i Forbindelse staaende Skibsfart i Aalborg ved denne Tid faar man ret gode Oplysninger af nedenstaaende, paa højere Foranledning givne Erklæringer og andre Aktstykker.

Missive til Kommerce-Kollegiet.

Højædle, velbaarne, velædle og velbyrdige Herrer!

Efter hans Kgl. Mayst. allernaadigste Befaling Ed. Exc. W. W. højgunstige gode Skrivelse og Ordre, at vi med de fornemste af Borgerskabet skulle overlægge og betragte alle de Midler, vi kunde eragte tjenlige til vor Bys Velstand og Opkomst, saa og tilkjendegive, hvorudi fornemmelig vor Næring og Bjeriing bestaar, om vi til nogen ny Manufakturers

Indredning hos os vide Anledning at give, med mere des Indhold, have vi i al Underdanighed efterlevet, og er derpaa vort samt Borgerskabets undertjenstligste Svar og allerunderdanigste Supplikation.

1) Saasom Byen mærkelig aftagen er baade paa Middel og Handel, og Landet, som den skulde have sin Næring af, er forsvækket og endel øde, saa befindes her hos Borgerskabet ingen Middel til nogen sær Manufaktur eller anden stor Handel at indrette, ej heller vides dertil her nogen Anledning at give. ·

2) Eftersom denne vor Bys Næring og Bjerling fornemmelig bestaar udi Sild og dertil hørende Salthandel, hvoraf og allehaande andre grove Varer, saasom Hamp, Tjære etc., dependerer, om hans Kgl. Mayst. allernaadigst vilde behage og tillade, at Salthandelen saavelsom andre Kommercier for billig Told maatte frigives for alle, saa at enhver, som noget lidet kan have igjen og endnu være i Kredit, maatte nære og bruge sig, som han bedst ved og kan og hos Godtfolk kan være betroet.

3) Om hans Kgl. Mayst. vilde behage nogen Forlindring paa Konsumtionen allernaadigst at bevilge.

4) At Pintsemarkedet her maatte afskaffes og allernaadigst forbydes, at ingen uden Borgerskabet nogen Vare maatte oplægge, være sig Salt og andre grove Varer, saavelsom Kramvarer, Vin eller Speceri, og hvad Navn de have, og siden udhøkre, enten til Forpagtere, Præster eller Bønder paa Landet.

5) Og at alle Fiskerlejer her omkring maatte være forpligtede til at købe deres Varer her i Aalborg hos Borgerne og ikke gjøre Byen derved nogen Indpas i sin Handel.

6) Desligeste at alle Prangere paa Landet maatte afskaffes, det være sig af Forpagtere eller andre.

7) Hvad denne Bys ringe Skiberum sig belanger, da er endel af Fjenden i sidste Krigstid optagen, de øvrige faa og smaa, saa ikkun findes en, som 20 Læsters Drægtighed naar, de andre under 20 til 12 Læster og fra 12 til 3 Læster, hvorpaa udførlig Liste herhos følger.

8) Med samme vore Skiberum og Fartøjer, som ere fra 20 til 12 Læster drægtige, sejles sommetid udi Østersøen, naar Gud giver godt Sildefiskeri, og særdeles til Lybæk,

Danzig, Königsberg og Riga, Resten fra 12 til 3 Læster bruges paa Norge og her i Fjorden og med Brændevad.

9) Søfarende Folk belagende i vor By ere Skippernes Navne herhos optegnede; men Baadsmænd angaaende findes her ganske faa, som høre hjemme her i Byen, og hyre Skipperne næsten allesammen deres Folk fra andre Steder. Deres Navne, som ere hjemme her, findes og optegnede herhos paa Skippernes Liste.

Dersom nogen Partikulier sig ville lade finde hos os, som dog hid indtil ingen været, som noget nyt til Kommerciens, Navigations og Manufakturers Fortsættelse at befordre eller hvis allerede kunde være i Brug at forbedre noget Forslag kunde gjøres, skal de undertjenstligst til Kommercii-Kollegium henvises, intet tvivlende deres Angivende hans Kgl. Mayst. af de gode Herrer allerunderdanigst efter Sagens Beskaffenhed til et naadigst Svar højgunstig befordret bliver.

Ed. Exc. W. W. den allerhøjestes Beskjærmelse troligen befalende forbliver

E. E. W. W.

tenstskyldigste

Borgmestere og Raad samt Borgerskab i Aalborg.

Listen over Byens Skibe udviste 1 Skude paa 23 Læster, 1 paa 22, 2 paa 18, 3 paa 13, 1 paa 12, 1 paa 10¹/₂, 3 paa 10, 1 paa 9, 1 Bøjert paa 9, 2 Skuder paa 8, 2 paa 6, 1 paa 5, 1 Jagt paa 5, 3 Skuder paa 4 Læster, hvorefter tilføjes: Her foruden endel af Fjenden optaget og endel strandet, nemlig 1 Krejer, 1 Bøjert, 1 Jagt og 5 Skuder.

Missive til Amtmanden den 10de Marts 1680.

Højædle, velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand,
højgunstige Herre!

Paa Eders Exc. højgunstige Skrivelse de Dato 30 Februar anlangende den Missive dat. 31 Januar fra Kommercii-Kollegio om Kommerciens, Navigationens og Manufakturers Indrettelse og Tiltagelse udi vor By allerundertjenstligst, at vor Erklæring efter de gode Herrer Ordre for længe siden til Kommercii Kollegium indskikket er, hvoraf rigtig Kopi herhos fremsendes, og som mulig samme vor Erklæring, hvorudi og vor Bys Tarv allerunderdanigst tilkjendegiven er, ikke endnu kan være eftersat, og Borgerskabet sig højlig beklager over deres Nærings Forsvækkelse forgedelst Man-

gel af Salt, have de tillige med os vor højgunstige Hr. Amtmand hermed allerydmygeligst villet ansøge, han os den høje Gunst bevise og saadan vor Nød for hans Kgl. Mayst. allerunderdanigst at andrage sig højgunstigst vilde lade behage udi allerunderdanigste Forhaabning med allernaadigste Øjenanses, at Aalborg By, som udi disse forgangne besværlige Tider store Byrder haver draget og udstaaet, bedste Næring og Velfærd bestaar udi Salthandel og Sildefiskeri, og som før kort Tid siden hans kgl. Mayst.s allernaadigste Forordning de Dato 12 Februar sidst afvigt publiceret er, at Rederne af Defensionsskibene udi den kgl. Residensstad Kjøbenhavn skal tilforpligtet være alle og enhver, som spansk Salt udi Læstertal kjøbe vil, Læsten for 46½ Rixdr. Saltmaal at forunde, men i Tøndetal skal det alle og enhver sælges for fire Sletdr., og nu vore Folk have begjæret Salt i Kjøbenhavn til Fiskeriets Fortsættelse, have de enten lidet eller intet bekommet, men til Svar, at der var intet at bekomme, og af noget lidet, som de kjøbenhavnske Folk her ere med ankomme, begjæres for en Tønde 5½ og 6 Sletdr., som dog til Sildefiskeriet ikke kan forslaa, saa nu vi fattige Aalborger Folk maaske kunde have nogen ringe Næring, som Gud vil give af Vandet, er Saltet borte, som dertil skulde forbruges, hvilket snart til vor Ruin henstrækker, dersom vor By ikke mærkelig med Hjælp snart bliver sekunderet, den ikke længe kan blive bestandig, hvorfor vi højnødtrængende i allerdybeste Underdanighed supplicerer, vi udi højkongelige Naade maatte betænkes den ringe Handel, som nu kan bruges, efter bemeldte vor til Kommercii-Kollegium indleverede Erklæring og allerunderdanigste Ansøgning os fri forundes maatte, at hver, som endnu kan være noget betroet, maatte nære sig, det bedste man kunde. Saadan Ed. Excell. store Møje og gode Forsorg for denne fattige Bys Indvaanere den store Gud igjen rigelig vil belønne og af os udi allerstørste Ydmyghed erkjendes skal. Ed. Exc. den allerhøjestes trygge Beskjærmelse troligen befalende forbliver altid

Ed. Excell.

tjenstskyldigste

Borgmestere og Raad samt Borgerskab i Aalborg.
(Aalb. Raadst. Ark.).

I en Supplikation til Kongen, da han var i Aalborg, hedder det bl. a.

Post 3. Til denne Bys Fremvæxt og Tiltagelse allernaadigst maatte bevilges, at Pintsemarkedet, som aarlig her holdes, maatte blive afskaffet, paa det den Næring, som fremmede i samme Pintsemarked ud af Byen og Landet trække, Borgerskabet her i Byen kunde vorde nydende, og derimod allern. forunde Byen tvende Fæmarkeder, et paa Aalborg Bjærge den 1 Oktober og det andet ved Lindholm Bro den 2 Oktober.

— 4. At Eders kgl. May. denne By allern. et aabent kgl. Forbuds Mandat vilde forunde, at ingen uden Borgerskabet nogen Varer maatte oplægge, være sig Korn, Salt, Hør, Hamp, Humle, Tjære og andre grove Varer, Vin, Speceri, Klæde, Kramvarer eller hvad Navn det have kan, og siden i Alenmaal eller smaa Maal og Vægt udhøkre og sælge, alvorligen maatte forbydes under Varernes Konfiskation til kgl. May. og Byen.

— 5. Om nogen af Borgerskabet og andre Byens Indvaanere i saadan Tilfald vilde dølgge eller fremmede til Behjælpning og Underslæb saadanne oplagte Varer vedkjendes og som sine sig antage, eller i andre Maader fremmede til Fordel og Borgerskabet til Præjudis i Kjøbmandshandel sig lade bruge, den at straffes paa sin Boslod og for Uhjæmmelt, og de fremmede med Varernes Konfiskation, hvoraf endog Angiveren den tredie Part, om han end selv derudi var skyldig og det betimelig aabenbarede, maatte nyde.

— 6. At alle i Byens Distrikt boende og sig opholdende Personer maatte befales under deres Boslods og Skiberums Fortabelse enten ganske at entholde sig fra al Kjøbmandskab (Fiskeriet alene undtagen) saavel som fra Sejlads, Forprang og alle i Recessen forbudne Haandværk, eller under samme Straf deles til at nedsætte sig her i Byen og som edsvorne Borgere med os at kontribuere.

— 7. Og at alt Prangeri paa Landet, være sig af Præster, Forpagtere eller andre, ihvo de ere, maatte afskaffes under Varernes Konfiskation til kgl. Maj. og Byen, om de i denne Bys. Distrikt betræffes.

— 8. Ingen ej heller under samme Straf i samme Bys Distrikt boende og sig opholdende Personer (Adelen alene,

som paa deres Gaarde selv residere, undtagen) at maatte sælge deres Korn eller Fødevarer til andre end bosatte Skatteborgere her i Byen og deres fornødne Varer ingen andens steds end derfra igjen indkjøbe.

— 9. Og som denne Bys Næring og Bjering fornemmelig bestaar udi Sildefiskeri og dertil behøvende Salt, hvorpaa her ofte stor Mangel forefalder, idet til vor Fiskeris Fornødenhed ikke i Tide forskaffes efter kgl. May. allern. Forordning, Eders kgl. May. til denne forsvækkede Bys Igjenopkomst af højkg. høje Naade og Mildhed allern. vilde be-naade Borgerskabet her i Aalborg med nogle Læster spansk Salt fra andre Steder sig at forsyne, imod saadan Tolds Erlæggelse, som de mindre Defensionsskibe allern. bevilget er.

Den 23 Juli 1680 (smst.).

Advarsel til fremmede mod at udhøkre deres Varer i smaat og til Borgerne mod at logere dem.

Saasom fornemmes, hvorledes endel fremmede Kjøbmænd, her til Aalborg ankomme, Tid efter anden understaa sig imod Toldordinansens 23 Art. deres hidførte Varer i smaa Vægt saavel til inden som uden Bys boende at forhandle, item deres Varer opskibe og det udi endel Borgeres Huse opføre og der udhøkre, til hvem det begjærer, forfares og, Hans Øder nu fra Lybæk med et anseligt Parti Varer her til Aalborg at være ankommen, hvis Agt skal være sine Varer under Aalborg Borgeres Frihed at udsælge, da han dog hidtil ikke i nogen Maade med Borgerskabet har kontribueret enten udi en eller anden Skat, meget mindre sig til Borgerskab at tage har villet bekvemme, da, som saadant henstrækker til Borgerskabets Nachdel og Skade, saa ville vi hermed have for^{ne} Hans Øder advaret, at han ikke maa understaa sig sine hidførte Varer til Udenbys at sælge, ikke heller udi smaa Parti til Borgerskabet her forhandle, men det ved helt og halvt hundrede Pd. af Skiberummet udsælge, og hvis Varerne ikke saa strax af Skiberummet kan blive forhandlet, tilstedes det udi et Pakhus at oplægge under deres Medlukkelse, som Borgmestere og Raad dertil ville beordre, saafremt (hvis herimod gjøres) bem.^{te} Hans Øder efter Toldordinansen derfor ikke vil staa til Rette og have Varerne forbrudt. I lige Maade forbydes Johan Gisler logerende til Peder Pedersens

ved Vesteraa, at I ikke, som hidtil er passeret, eders Varer udi smaa Vægt til nogen enten inden eller uden Bys forhandler, i Synderlighed forbydes ikke til nogen fremmede noget af eders Varer maa afhænde, saafremt I ikke, naar det betrædes, vil derfor staa til Rette, og skal I ikke maa oplægge eders Varer udi nogens Huse, men I skal tilbeplygtet være det af Skiberummet at sælge under Konfiskation, som vedbør. Og som Povl Sternberg her og er ankommen med sine Varer fra Lybæk, saa, endog han har vundet Borgerskab, men dog ikke lige med andre Borgere her paa Steden kontribuerer, saa tillades ham vel sit Gods til Borgerskabet her paa Steden i smaa og stort Parti, eftersom det begjæres, at maa afhænde, men han ikke maa understaa sig noget til Udenbys (som han hidtil har gjort) at sælge, saafremt han ikke derfor vil staa til Rette, med mindre han erbyder sig lige med andre Borgere her paa Steden at skatte og bære borgerlig Tynge. Til alt saadant, som forskrevet staaar, at forekomme ville vi og hermed have advaret eder Hans Reimer, Peder Pedersen og Sidsel Diriksdatter samt sal. Bagge Laursens Enke Jacobi Schøtt, at I som Borgere her paa Steden vil betænke eders borgerlige Ed, som I om saadant at afværge, saavelsom alt andet eders Medborgere til Skade høver aflagt, og hvis I eder imod Forhaabning understaar eder de fremmedes Gods, naar derom inkvireres, at anmasse, saa skal I vide deraf at skatte og kontribuere, saavelsom ellers at staa til Rette som den, der sin borgerlig Ed ikke har villet agte. Og paa det vi kan være forsikret, at dette for eder er forkyndet, have I selv herpaa at tegne, I det at have læst og det for eder at være forkyndet.

Den 16 August 1680 (smst.).

Det gamle Kjøbmandsgilde, Guds Legems Lav eller Papegøjegilde, (se ovenfor S. 273), vedblev vel at bestaa efter Reformationen, men undergik i Tidens Løb flere Forandringer og var oftere i Færd med helt at gaa ind. Dette var især Tilfældet efter Byens Besættelse af Fjenderne i Krigens i det syttende Aarhundrede, hvorfor det blev fornyet den 5 Maj 1651 under Navn af Kompagniet, men uden synderlig Fremgang, hvorpaa det igjen blev fornyet den 2 Novbr. 1680, efter at der den 1 Septbr. s. A. var vedtaget følgende

»Kjøbmænds Lavs Politi og Punkter udi Aalborg«.

Borgmestere og Raad i Aalborg gjør vitterligt, at eftersom her udi Byen i gamle Tider af vore kristelige Forfædre berømmelig stiftet er et hæderligt Lav, som er kaldet Guds Legems Lav, fornemmelig til den Ende, at indbyrdes god Fortrolighed og Endrægtighed skulde holdes og stadfæstes, som baade udi Levnets Tid med kjærlig Omgængelse og i Døds Tid med Hæder og Ære til kristelig Jordefærd Led-sagelse hverandre kunde bevise, til des Bekvemmelighed og et smukt Hus opbygget er, som nu kaldes Kompagni-Huset, og som udi samme Lav ikke alleneste af borgerlig og Kjøbmænds, men og af høje og adelige Standspersoner saavel gejstlige som verdslige have behaget at interessere, og nu den største Del af Kompagni-Brødrene ved Døden afgangne ere, da saadan af Forfædrene lovlig indstiftede Værk fremdeles i sin Esse at holde og kontinuere, inviteres velbenævnte Standspersoner respektive underdan-, tjenstvill- og venligst herefter som tilforn, medens som bemeldte Lavs Statuter foruden saadanne Standspersoner ingen andre end Kjøbmænd, som ærlige med retfærdige Kjøbmandskab berge og handle, og ingen Embedsmænd, i hvad Embede de af ere, tillader, da er for raadsomt eragtet nogle Artikler at forfatte, hvorledes rette Kjøbmænd, som derudi annammes kan, skal være konditionerede og sig i Kjøbmandskab forholde, saasom vi og hermed efter Recessens Tilladelse paa hans kgl. Maysts vor allernaadigste Arveherres og Konges allernaadigste Behag efterskrevne anordnet forskrevne hæderlige Lavs af Arilds Tid konstituerede og som for et ærbart Kjøbmands Lav forklaret og stiftet have vil, hvilket med Guds Hjælp til denne Bys Flor og Opkomst tjenligst eragtes, helst eftersom daglig forfares her sammesteds stor Uskikkelighed udi Handel og Vandel begaas, idet naar nogen fremmede deres Varer enten til Lands eller Vands hid at sælge indføre, de da understaa dem imod denne Bys Privilegier det mere til Udenbys end til Kjøbmændene her i Byen boende at sælge og afhænde, saavel hemmelig som aabenbare denne Bys Kjøbmænd til stor Skade, som først Varerne burde at tilbydes; item og at endel Dreng, som enten ikke have tjent nogen Kjøbmand og fordi udi Kjøbmandskab ukyndige eller og deres Drengaar, som det sig burde, ikke have tjent, sig her paa Steden

nedsætte og med aaben Krambod udstaa, uanset de ikke have vundet Borgerskab og saaledes til hemmelig Handel at drive sig indsnige dem selv til Ruin og andre dermed Indpas gjøre, hvorover de fleste, som en Tidlang her paa Steden have været nedsatte, deres Næring og Brug mærkelig svækkes og daglig aftager; i lige Maade komme og udi Erfaring, hvorledes endel Borgere her udi Byen boende imod deres borgerlige Ed og denne Bys Privilegier en stor Handel med fremmedes Penge bruge, saa de opkjøbe Varerne af Landet kommende de fremmede til Gavn og Bedste og deres Medborgere til Skade, saa paa det saadant og andet mere kan afskaffes, derudi en Gang for alle Anordning gjort er og udi efterskrevne Poster forfattet, hvilke udi Kjøbmandsstanden og iblandt Kjøbmændene ubrødelig skal holdes og efterkommes under den Straf og Mulkt, som de med sig føre. Og skal herefter som tilforne saa mange, som blive bevilgede udi dette hæderlige Kompagni at maa indkomme, give til Kompagni-Husets Skaffer saasom Oldemand for Kompagniet 5 Rigsort, som andre Kompagni-Brødre sædvanlig have udgivet, som saaledes udi Kompagniens Bog ved Personernes eget Navn og Indskrivelse skal antegnes, og ingen udi Kompagniens Bog at indskrives, førend Pengene ere betalte og erlagte. Skal og altid være en Overkjøbmand med tvende andre Kjøbmænd som Bisiddere og en Skriver, hvilke ere avtoriserede alting Kjøbmandskabet vedkommende at slette, undtagen hvad kriminale Sager angaar, og ellers udi Handelen god Politi at stifte og underholde, og skal bemeldte Overkjøbmands Bestilling og Myndighed, foruden hvis udi Recessen expresse nævnes, i efterskrevne Punkter Kompagniet til Bedste bestaa.

1. Naar en Husbonde af Kompagnibrødrene har antaget en Dreng først paa en Forsøgelse og siden agter at indgaa en Kontrakt med ham og dets Forstander, da skal Husbonden være tiltænkt tillige med Drengen og Forloverne samme Kontrakt for Overkjøbmanden at fremvise, og efterat Overkjøbmanden Drengen til alt godt har formanet og Drengen hans Husbonde udi Overværelse af Overkjøbmanden med tilbørlig Erbydelse Flittighed og Troskab tilsiger, skal Kontrakten for bemeldte Overkjøbmand og de tvende Bisiddere oplæses og af dem til Vitterlighed underskrives.

2. Skal og ingen Kjøbmand eller Kræmmer maa antage nogen Dreng i deres Tjeneste, uden han af ærlige ægte og af ærlige ærbare Haandværksfolk er født, han og kan vel regne og skrive og saa skikkelig, at der kan forhaabes med Tiden at blive en ærbar og skikkelig Kjøbmand af ham.

3. Og som ofte fornemmes, at en Kjøbmand enten en Dreng paa nogle faa Aar udi Tjeneste antager, eller og Drengen sine foresatte Aar ikke udtjener, men af dem forløber, og naar han har lært noget lidet af Kjøbmandskab, begynde de for dem selv at handle, saa maa efterdags ingen af Kompagnibrødrene antage nogen Dreng udi Tjeneste paa kortere Tid end 8 Aar; men i vidrige Fald, om nogen med deres Dreng om mindre Aar enten for deres Alder eller Færdighed i andre Maader kunde kontrahere, skal det ske med Overkjøbmandens og hans Bisidderes særdeles Bevilgning med Erlæggelse en Andel Penge til samtlig Kompagniens Kasse.

4. Hænder det sig saa, at nogen Forskjel imellem Husbonden og Drengen og des Forældre eller Formynder i værende hans Drengaaars Tid kunde forefalde, som ej i Venlighed under dem selv kunde slettes, skal saadant Overkjøbmanden tilkjendegives, som saadant i Venlighed eller med billig Straf kunde i Lave sætte og Husbonden saavelsom Drengene informere i de Ting, som de synes at have faut, og hvis Forseelsen hos Drengen er saa stor og vigtig, at Overkjøbmanden den ej kan bilægge, skal det det ganske Kollege tilkjendegives, i Synderlighed om det angaar Utroskab og modvillig Gjenstridighed.

5. Understaar sig nogen Dreng, i hvad Tilfælde det er og være maa, sig udi sine Dreng- og tilforpligtede Aar, naar han og hans Forstander skriftlig Kontrakt i Overkjøbmandens Overværelse og Paahør med sin Husbonde gjort haver, sin Tjeneste at opsigte eller deraf undviger, skal han aldrig tilstedes udi denne By at handle og bo, uden han af nogen særdeles Haandværkslav kan for god antages, men ikke han i dette Kompagnis Broderskab at annammes maa tilstedes.

6. Skal rigtig Bog holdes over de Dreng, som antages, deres Navne, naar og paa hvad Tid de ere antagne, hvor længe og paa hvad Kondition og Kjøbmandskab de skal tjene, saa og, naar de igjen erloves og for Svende erklæres,

hvorfor skal gives til Indskriverpenge en Rigsdaler og til de fattige 1 Mk. danske.

7. Fornemmes og, at en disse Kjøbmænd, naar deres Dreng fra dem forløbne ere, de enten for Penge eller Drengegenes Afkomst Skyld hemmelig Passer og Afskeder dem tilstiller, saasom de allermest ærlig og tro havde tjent dem deres Drengaar ud, da hvis sig nogen Husbonde understaar, som er i Kjøbmands Kompagniet, at give nogen Dreng ærlig Pas og Afskeden, som i nogen mærkelig Utroskab eller Faut er befunden, skal have forbrudt derfor til Kompagniets Kasse Penge 20 Rdr. og til de fattige 4 Rdr., og hvem sig til saadan Strafs Udgift uvillig befinder, erklæres som den der utro Folk selvillig underholder, og Kompagniets Broderskab opsiges.

8. Naar nogen Dreng sine forpligtede Aar har med Flid og Troskab udtjent, som det sig bør, skal hans Husbonde paa Kompagni-Huset udi samtlige Kompagnibrødrenes Overværelse erklære ham for Gesell, hvilket da af Skrивeren udi Bogen skal indskrives, og derfor skal dito Gesell give Indskriverpenge 2 Rdr. og til de fattige 2 Mk., hvorpaa han med Lykønskelse og Ærbødighed af de andre Svende i deres Selskab antages.

9. Naar nogen sin Svend eller Dreng ganske af sin Tjeneste fra sig forløver, skal saadant ske i Overkjøbmandens Nærværelse og med hans Vidskab, og skal Husbonden sig edelig erklære, det han ikke véd nogen mærkelig Faut eller Utroskab med sin Tjener, men at altting med ham sig saa befinder, som hans underskrevne Pas indeholder, hvorpaa da samme Pas ogsaa af Overkjøbmanden til Vitterlighed skal underskrives.

10. Og som det hænder sig ofte, at en som uden Bys haver tjent med nogen Kjøbmands Handling og for sig selv i Kjøbmands Handling haver negotieret, begjærer sig her udi Byen at nedsætte og vinde Borgerskab, da skal saadant ham ikke nægtes, ikke heller med ubillig Udgift til Kompagniet besværges, men han i Kompagniet antages, naar han tilforn sit Borgerskab hos Borgmestere og Raad har vundet; men derhos er at agte, at dersom saadan en kan eragtes værdig i det ærbare Kjøbmands Kompagni at maa træde og en Handelsmand, Kongl. Mayest., Byen og Landet til Nytte

at være, skal han til Kompagniets Kasses Formerelse erlægge en hæderlig Styr efter hans Kondition og Vilkaar 30. 20. 5. og 10 Rdr. eller mere, anseende han tillige med de for ham værende Kompagnibrødre nyder samme Nytte og Anseelse i Kompagniet som de ældre Brødre.

11. Og som det alt for meget fornemmes, at Haandværksfolk her i Byen boende, som ikke have lært Kjøbmandskab, sig med Kjøbmandskab bemenge, da dog enhver har nok i én Handel og ét Haandværk at forestaa og saadant for dem selv skadeligt er, eftersom de ikke forstaa Kjøbmandskabet, derover blive ruinerede, eftersom en, der Kjøbmandskab med Flid og Forstand oprigtig bruger, kan bedre betjene Folk end som de, derudi flikke og sværme og forlade og glemme underdessa det, de havde lært, saa bliver og saadant hermed afskaffet under Varernes Konfiskation, som de med handle, og maa sig ingen understaa her udi Byen nogen Handel at drive, som ikke er udi dette ærbare Kjøbmands Kompagni, med mindre han derudi annammes og god derfor eragtes. Det samme er og at forstaa om kongelige Betjente, som uden deres Bestilling nogen Handel drive og ikke skatte derfor, andre dermed Indpas gjøre, med hvilke forholdes og tiltales efter Recessen og højlovlig Ihukommelse Frederici tertii denne By allernaadigst meddelte Privilegier af Dato Hafnise d. 9 November 1669, som udi Kompagniets Bog til Efterretning skal indføres.

12. Naar nogen fremmede med deres Varer enten til Lands eller Vands hidkomme og det her agte at forhandle, maa de ikke, som hidtil alt for meget sket er, noget af deres Varer til nogen inden Bys, meget mindre til den uden Bys boende afhænde, førend det tilforn hos Overkjøbmanden er angiven, som det siden menige Kompagnibrødre har at kommunikere og tilkjendegive, hvilke derover have at deliberere, hvad de for Varerne give ville og kunne, og til det gemene Bedste endelig med den fremmede et Kjøb slutte om alle Slags Varer, at siden enhver af Kompagnibrødrene kan bekomme saa meget af hvert Slags, som han anstaar og kan tilkomme, og hvis Partiet er saa stort, at det ikke saa snart af Skiberummet kan forhandles, som den fremmede gjerne vilde, enten fordi Liggedagene kan være ude eller og han sær Kontrakt med Skipperen kunde have oprettet, saa skal

Varerne udi Kompagniets Pakhus opskibes under Overkjøbmandens Medlukkelse, at deraf intet til nogen fremmede forhandles, og skal Kompagnibudene flittig have Indseende, naar de fremmede deres Varer udskibe, at ingen uden Bys boende sig tilsniger og deraf sig noget hemmelig tilforhandler, saa fremt de derfor, om saadant vides at ske, ikke vil straffes og staa til Rette, som vedbør.

13. Og som fornemmes, at endel fremmede, som her hidkomme, selv deres Maaletønder med sig føre og dermed saavel Salt som andre Kornvarer lade af Skibene udmaale, ej vidende, om saadanne Tønder kunde være saa lovlige, som det sig vel burde, saa skal herefter al Udmaaling, som sker af Skibene, ske med denne Bys tilforordnede Maaletønder, og hvis Maalerne understaa dem med anden Tønde at maale, skal de af deres Bestilling afsættes og straffes, som vedbør.

14. Det sker ogsaa, at imellem det almindelige Pintsemarked, her holdes, endel Hamborger, Hollænder, Lybsker og fra andre Steder kommende Kjøbmænd adskillige fine og grove Varer, saasom Lærred, Kammerdug, Silke, Baand, Tobak, Humle etc. og andet saadant her i Byen indføre og udi Borgernes Huse, hvor de logere, saadanne Varer ligge og hemmelig i Alental og i smaa Vægt udhøkre, saavel til inden som til uden Bys boende, da skal dermed saaledes herefter forholdes, at saasomt den fremmede her med saadanne Varer ankommer, da skal den Borgermand, hvis Hus den fremmede udi logerer, strax tilholde ham sig for Overkjøbmanden at angive med en rigtig Fortegnelse paa, hvis Varer han med sig fører, og hvis Borgerne sig herudi forse, skal han for hver Nat, han samme Mand logerer uangivendes, have forbrudt til Kompagniets Kasse Penge 1 Rd., og dersom findes, at nogen med samme Mand handler eller studser, førend det er angivet, have forbrudt til Kompagniet 4 Rd.; end findes, at samme fremmede til nogen udi smaa Partier eller ogsaa til anden udenbys Mand samme Varer at forhandle sig tilfordrister, da derpaa efter Toldordinansens 23 Artikel hente Dom og være konfiskeret.

15. Belangende ulovlig Kjøbmandskab, Opsnapperi uden Portene, item Kjøb og Salg før Prædiken om Søndagene og Bededagene, saa og Vinkjælderne og Kramboderne at holde lukte om Søndagen og Bededagene, til Prædiken er ude, haver

enhver sig under den i Recessen og seneste udgange Forordning om Sabbatens Helligholdelse forordnede Straf at rette og forholde, og skal Kompagnibudet efterdags dermed have Indseende, at ingen ulovlig Kjøbmandskab uden Portene drives; men alt det, som hidtil Byen fra Landet at sælges hidføres, skal efter gammel Sædvane bringes paa Torvet og der det fal holde, og hvis Borgerskabet, efterat dette er bleven dem vitterligt, selv nogen Kjøbmandskab med Bønderne uden Portene drive, skal de derfor tiltales og straffes, anseende det til alles Gavn og Bedste henstrækker og det en stor Ubillighed er, at nogle faa skal opkjøbe til Forprang det, som den gemene Mand skal have Nytte og Tarv af. Ellers er enhver Kompagnibroder skyldig efter sin borgerlige Ed og Pligt denne Bys Skade og Nachdel at afvende og de overbydende at tilkjendegive dem, som i ulovlig Kjøb noget forvirke.

16. Og som i dette saavel som i al begyndt og velbeskikket Kompagni næst sand Guds frygt den ædle fortrolig Endrægtighed til god Lykke, Forfremmelse og Opbygning udkræves og enhver ikke aleneste sin egen Fordel, men endogsaa den gemenes Bedste betragter og sine Medborgeres Gavn med sin egen beforder, Uenighed og Avind derimod fordærver og nedbryder, saa skal under Kompagnibrødrene altid god Enighed i alle Forfælde konserveres og underholdes, og de Borgere derfor, som i ulovlig Kjøbmandskab med fremmedes Penge og Fordel og denne Bys Skade omgaas, skal have forbrudt sit Kompagnibroderskab og derforuden straffes som den, der Mened har begaaet.

17. Dersom og nogen Borger og Indvaaner her i Byen betræffes at antage sig nogen fremmede Varer i sit Hus og bevare samme under det Skin, som de vare sin egen, eller og nogen fremmede til gode tilforhandler sig nogen Varer, saasom Sild, Smør etc. eller hvad Navn det have kan, under den Prætext det at være for sig selv og det siden til den fremmede afstaar eller ham hjemler, skal samme Borger tiltales som den, der haver gjort imod sin borgerlige Ed, og som en Meneder straffes.

18. Og paa det nogle til Agters kommende fattige sig dette Værk og i nogen Maade kan have at trøste, da om nogen af Kompagnibrødrene og -Søstrene, det Gud naadelig

afvende, ved nogen ulykkelig Hændelse eller ved en eller anden af Gud paalagt eller tilstedt Modgang i Armod geraader, skal den eller de samme da af det samtlige Broderskab med en kristelig Almissee forsynes, eftersom han eller hun sig skikkelig, lydagtig, flittig i værende deres Velmagtstid haver forholdt; men de, som med Galenskab, Svælgen og Drikken og andre Udyder sig selv under Ulykke have styrtet, kan og derefter akkommoderes, og skal saadan Almissee gives af efternævnte: 1) Først af det, som tilforn meldt er, naar nogen i Kompagniet eller deres Tjeneste indtræder; 2) skal paa hver Søndag eller nogle visse Søndag tvende eller en dertil af Kompagniet fortroet maa omgaa til det samtlige Broderskab med en Sølvskaal i Haanden, som enhver efter sin gode Villie og Middel kan lægge en hæderlig Almissee udi; 3) skal dertil og noget vist tillægges af det, som ellers til de fattige gives og forbrydes og ikke ved nogen særdeles Stævning til nogen visse Steds arme eller Armehuse er henlagt; 4) af hvad enhver af kristen Medlidenhed hertil vilde give, og skal alt saadant udi en dertil beskikket Kassa aparte forvares og derover Bog holdes og udi Borgmesteres og Raads samt menige Kompagnibrødres Overværelse uddeles.

19. Hænder det sig saa, at nogen af det ærbare Broderskabs Børn ved Forældrenes utidige Henfald og Armods Hændelser, som meldt er, ej kunne til Skole og ærlige Haandteringer holdes af egen Middel, saa skal man dem da af Kompagnimidlerne med en kristelig Styr at hjælpe og undsætte, eftersom ingen er vis paa, hvem saadant kunde hænde, og skal Kjøbmandsskriveren holde Bog over alt, hvis i Kompagniets Affaires forrettes og handles, saavelsom og over des Indtægt og Udgift.

20. Skal Kassen være i Kompagniforstanderens Forvaring og Overkjøbmanden derover have at disponere.

21. Naar Kjøbmandslavet af Overkjøbmanden ved Kompagnihusets Bud bliver advaret ved visse Klokkeslæt at komparere, hvor paa Lavets Vegne noget kan være at proponere, da skal den, som herudi findes nachlæssig og ikke til visse Klokkeslæt møder, have forbrudt til Lavet 8 Sk., og den, som aldeles udebliver, 1 Mk., med mindre han beviser, han var udi saa lovlig Forfald, han til bemeldte Tid ej kunde møde, dog ingen partikulær Næring eller Brug herudi at

anses; derforuden hver Onsdag, efterat Prædiken er til Ende, skal hvo af Kompagnibrødrene, som tilstede er, lade sig finde udi Kompagnihuset, om der kunde findes noget at forrette.

22. Dersom imod Forhaabning nogen af Lavsbødrene ikke ville godvillig deres Straffældighed betale, da uden nogen Dom eller Rettergang maa Lavets Bud med den yngste Lavbroder den derfor pante.

23. Skulde nogen af Borgerskabet eller andre denne Bys Indvaanere, som bliver anmodet om at komme i dette hæderlige Kjøbmandslav, ikke godvillig hertil lade finde baade sig at lade indskrive i Kompagniets Bog saavel at give og gjøre Kompagniet sin Rettighed, den samme skal være tilfortænkt efter denne Dag uden særdeles efter Lavsbødrenes Benaadning ikke derudi at maa komme og i det allerringeste at give til Kompagniet dobbelt saa meget, som han nu ellers skulde have givet, og dersom enten han eller nogen af hans Hus desimidlertid ved Døden afgik, da Lavets Brødre ham ingen Tjeneste at være skyldig, hverken med at følge Liget eller det at bære til sin Lejersted, og dersom han begjærer Lavets Ligklæder, skal han derfor som en fremmed betale og ikke i ringeste Maade tilegne sig Lavsrettighed, men Penge forud betale; den samme skal og forstaas om udenbys Folk, som begjære Kompagniets Ligklæder, skal strax være tilfortænkt derfor til Kompagniskafferen, førend det annames, at erlægge den Afgift, deraf er ordineret, og derforuden indlevere deres Seddel til Kompagniskafferen, at dersom Ligklæderne blive noget at skade, da derfor at gjøre og give Kompagniet sin Fornøjelse.

24. Naar nogen ved Døden afgaar, være sig Mand eller Kvinde, som udi Kompagnibogen er indskreven, eller ogsaa deres Børn og Tyende, da skal samtlig Kjøbmandskompagniet, saafremt de ere udi Byen, uden Sygeseng og høje Øvrigheds Befaling eller andre billige eller lovlige Forfald det forhindrer, være forpligtet at følge den afdøde til sit Hvilested og udi Betimelighed, førend Liget udbæres, lade dem finde for de Steder, Liget udtages, saafremt som hvilken en herudi findes forsømmelig, ikke hver Sinde, saadant sker, vil have forbrudt 1 Mk., som strax til Forstanderen uden videre Modsigelse skal overleveres og Kompagniet til rigtig Regnskab føre; og skal Mændene tilholde deres Hustruer og Børn,

at de flittelig og det meste muligt, Tiderne og Lejligheden vil tilstede, i lige Maader følge den afdøde til Begravelse og Hvilested.

25. Belangende den Orden og Skik, som skal holdes, om Papegøjen en Gang igjen kunde blive opbygget og for godt blive anset at afskydes, dermed forbliver, indtil Gud vil, Kompagniet faar noget i Forraad, og vi ere nogenledes forsikrede paa fredelige Tilstande her i Landet. I det øvrige forholdes med alting efter Guds Legems Lavs af Arilds Tid indstiftede Statuter og Anordning i alle Maader. Og at alle forskrevne Punkter og Artikler, saasom forskrevet er, skal holdes og efterkommes, konfirmeres med vor Stads Sigillo.

Datum Aalborg d. 1 September Anno 1680.

(smst.)

Af den 9 Oktober 1680 haves følgende.

Forbud mod Kjøbmandshandel paa Landet :

Vi Kr. 5 gjøre vitterligt, at eftersom nogle vore Underaatte paa Landet boende saavel de ved Søsiden (hvilke med Sandskuder og andre Skiberum imellem Rigerne, Provinserne og videre fraliggende Steder sejle) som endel andre adskillig Kjøbmandskab og Handel bruge, hvorved Borgerskabet i Kjøbstæderne i deres Haandtering og Næring imod de dem forundte Privilegier største Afbræk og Svækkelse tilføjes, eftersom de, paa Landet boende ere, formedelst den Frihed, de for borgerlig Tynge og Konsumtion nyde, deres Varer for ringere Kjøb end Borgerskabet kan afhænde, da byde og befale vi, at alle og enhver her i vort Rige Danmark, som paa Landet bosiddende ere (undtagen paa vore Lande Samsø og Læsø), hvad heller de ved Sejlads eller i andre Maader Handel og Kjøbmandskab bruge, at de strax eller med allerforderligste enten i Kjøbstæderne indflytte, sig der bosætte og med Borgerne efter deres Middel og Lejlighed i alle Paalæg gjøre og give, hvis dem med Rette bør, eller bemeldte Skiberum og Næring strax og aldeles afskaffe. (smst.)

Under den 29 Oktober s. A. hedder det i Svar paa Forespørgsel, at Kjøbmændene for at forhindre fremmedes Handel og Skibsfart paa Riget ville obligere dem med Guds Hjælp denne By og omliggende Egn uden nogen Manquement med efterskrevne Varer at forsyne,

nemlig Humle, Hør, Hørfør, Hamp, Tjære, Jærn, Staal, Beg samt Knapholt, Vognskud, Skibs- og anden Bygningstømmer og saa andre Varer, som kan behøves, og derimod af Landet igjen antage Landets Afgrøde efter den Pris, som det efter Tidernes Forandring kan gjælde, saa ingen skal have med god Føje at klage i nogen Maader (smst.).

Da Thistedes Borgere vilde gjøre Indgreb i Aalborg Borgeres Handel, indgav disse under den 19 Maj 1681 nedenstaaende Ansøgning til Kongen:

Endel Thisted Indbyggere samt en Strandridder ved Navn Henrik Meinertsen understaa sig Aalborg Borgeres Næring og Brug, som de af Arilds Tid have haft i Limfjorden, at formene og det imod de kgl. Privilegier, som Aalborg allern. meddelte ere, saasom de nogle af vore med de bedste Skatteborgere, nemlig Jens Eriksens og Jens Himmerrigs Skiberum i en Havn kaldet Doekiel [ø: Dover Kiil i Ydby Sogn i Thy], hvor de dem for Is og Vinter have maattet salvere og den ganske Vinter ligget indefrossen, afvigte Marts angrebet har under Prætext, at de deres Korn i deres Bys Frihed skulde have kjøbt og paa ulovlige Havne indtaget, alt skjønt det paa Herregaarde er opkjøbt mere end 4 Mil fra Thisted, hvis Frihed sig ikke længere end 3 Mil strækker, og ikke paa ulovlige Havne er indtaget, som de ko. Maj. allern. sidst udgangne Forordning om Udhavne vrangelig vil fortolke, hvilken aldeles intet melder om Limfjorden ovenfor Aalborg, hvor ingen Told eller Kongens Interesse falder, men om de Udhavne, Ladesteder, som ere beliggende bedre ud imod Søkanten end Kjøbstæderne, hvor Told oppebæres, eller langs Søkanten eller i Fjorden imod Stranden uden for rette Toldsted, hvor ko. Maj. Told og Rettighed let forsviges, hvorimod alt det, som kjøbes oven for Aalborg, uomgængelig skal og maa forbi Aalborg og der fortoldes, saa derved ikke fragaar ko. Maj. en eneste Skilling, alt dette uanset har Thisted Mænd og bemeldte Strandridder stævnet forskrevne Aalborg Borgere til Thisted Raadhus, der fældet Dom over dem, Kornet (140 Tdr.) at være Pris der, som det laa, og da Skipperen ikke vilde føre det til dem i Thisted, skulde Skiberummet og være konfiskeret — hvilket vil geraade Aalborg By til største Forsvækkelse og være Landboen hel præjudicerlig i Henseende, at nogle

faa Thisted Mænd, som kan være af nogen Middel, alene vilde drive Handelen, saa de kunde komme til at sælge deres Varer saa dyrt, som de vil, og tvinge Landboen til at kjøre med det, som han skal sælge til sine Udgifter, 4 à 6 Mil og give ham for hans Korn og Varer saa lidt, som de selv vil. (smst.)

Udfaldet af Sagen kjendes ikke.

I Forordn. af den 28 Januar 1682 om Kjøbstæderne i Danmark nævnes i Jylland som Byer, der maa bruge udenlandsk Handel: Fredericia, *Aalborg*, Aarhus, Ribe, Horsens, Ringkjøbing og Varde, og som Byer, der skal have 2 Borgmestere og 3 Raadmænd: Fredericia, *Aalborg*, Aarhus, Viborg og Ribe. (smst.)

1685 den 19 September indberettede Borgmester og Raad til Politimester Rasch i Kjøbenhavn, at der fra Byen ^{23/7} 1680 var indgaaet Supplikation til Kongen og desuden nogle Poster opsatte til Kommercekollegiet angaaende Politiet, hvorpaa endnu intet Svar var kommet, ligesom ogsaa, at Borgerskabet for kort Tid siden havde klaget over »den store Indpas, dette fattige Borgerskab tilføjes udi deres Handel og Næring af en Del paa Landet og Fiskerlejerne boende og der sig opholder«, hvorpaa heller intet Svar var givet; dernæst indstillede de »hvis mere Byen til Fremtarv tjenlig kunde være«, nemlig 1) om Pintsemarkedets Afskaffelse, som kunde geraade Borgerskabet til god Nytte, 2) at det maatte tillades Borgerskabet fra de bekvemmeste Steder spansk Salt at indhente imod billig Tolds Erlæggelse, 3) at alle de Skibe- rum, som her til Byen ankomme, maatte tilholdes her at losse og lade og ingen andensteds her i Fjorden enten paa Fiskerlejerne eller andre Havne, 4) at det ingen fremmede tillades deres Varer at oplægge her i Byen, men deres Skibe- rum alene til Borgerskabet at forhandle, 5) at alt Kjøbmand- skab paa Fiskerlejerne og paa Landet hos alle og enhver, som det der fal har, ganske maa vorde afskaffet, og de, som Kjøbmandsvarer behøve, det her i Byen hos Borgerskabet at kjøbe. (smst.)

Ogsaa herpaa mangler Svaret.

I Kristian den femtes Brev af 17 Marts 1688, hvori det efter Klage fra Indbyggerne i Nibe over, at Borgerskabet i Aalborg vil forbyde det, tillades, at »alle vore Under-

saatter maa herefter, som det tilforn brugeligt og tilladt været har, uforment fare op med deres Skiberum ad Limfjorden paa Fiskeriet osv.«, tilføjes sluttelig: »og ville vi hermed have forbudt, at de under den Prætext ej nogen Handel der oppe paa Limfjorden med andre Varer maa drive«. (smst.)

1690 ²⁵/₁₀ kgl. Reskr. om Indpas, som Thisted Kjøbstad af Aalborg, Nibe og Løgstør samt Landprangere gjøres, at Stiftsbefalingsmanden skal assistere Thisted Indbyggere mod sliq ulovlig fremmedes Handel og Landprang efter Loven. (Fogtm. Reskr.)

Som Svar paa en Forespørgsel om Skibsfarten paa Frankrig erklærer Borgm. og Raad ²¹/₂ 1691, at der herfra ingen Skibe var i Fart paa Frankrig, og at Borgerskabet heller ikke havde i Sinde at udrede nogle til samme Fart; »thi her er ingen Skiberum Byen tilhørende, som ere af den Størrelse og dertil dygtige, men alene nogle faa smaa Skuder; de noget større, som have været her ved Byen og dertil tjenlige eragtede, ere paa to Aars Tid forulykkede, nogle denne fattige Bys Indvaanere til mærkelig Skade« (smst.).

I Anledning af Aalborg Borgeres Forbud ansøgte Nibingerne ²⁵/₄ 1693 om Ret til at salte i Nibe, forskrive og sig tilforhandle Salt, Hamp, Tjære, Steg og andre Varer til Fiskeriets og Salteriets Fornødenhed af Kjøbenhavns Borgere og andre, som ankomme til Aalborg og hvem det er tilladt at sejle op for Nibe og der losse Salt, Tømmer og andre Varer efter kgl. allern. Privilegier, mod derfor at give saltede og tørre Sild og andre Varer og rede Penge, hvilket Aalborg Borgere ogsaa ville forbyde. Denne Ansøgning paa-tegner Dr. Niels Jespersen i Stiftsbefalingsmand Meiercrones Fraværelse med Henvisning til 1) Aalborgs Privilegium af 1546 Art. 12, 10 og 7, 2) Kristian den fjerdes Forbud af ³/₇ 1598 mod at handle paa Løgstør, 3) Frederik den tredjes Privilegium af ³/₁₁ 1669 mod Prangeri og Handel paa Landet og Fiskerlejerne ved Aalborg, hvilke Privilegier alle vare blevne konfirmerede af Kongen, hvorimod Nibingerne paa-beraabte sig Privilegier af 1545 og ¹⁷/₃ 1688, hvilke dog intet beviste, da de blot angik Ret til at sælge deres ferske Fisk og ikke til anden Handel. (Geh. Ark.)

1693 ³/₁₁ Aab. Brev, at al Prangeri og Handel paa Landet

og Fiskerlejerne i Byens privilegerede Distrikt skal være forbudt.

1696 udskibedes fra Aalborg fra 2 September til 9 November 3,957 Tdr. Rug, 2,648 Tdr. Malt, 769 Tdr. Byg og 1,112 Tdr. Havre (Aalb. Raadst. Ark.).

1696 den 25 Marts giver Borgm. og Raad paa Forespørgsel om Markeder i Aalborg, følgende Svar: Her udi Aalborg holdes aarlig et Marked, som kaldes Pintsemarked; det begynder den første Søgnedag efter de 3 Pintse hellige Dage og varer saa samme Uge og næstefølgende til Ende, hvilket Marked er denne fattige By hel meget skadeligt i Henseende, at aarlig til samme hidkommer mange fremmede, Lybsker og andre med temmelige Partier af adskillige Varer, som de sælge mest til udenbys Folk og føre saa Pengene ud af Landet, hvorover Byens Indvaanere udi deres Næring og Handel stor Skade tilføjes, derfor de underdan. ønske, at samme Pintsemarked maatte naadigst vorde afskaffet, saa ville de formode, at det skulde vorde dem mærkelig til Forbedring i deres Næring og Brug. — Desuden holdes Tise Marked næste Fredag efter Paaske hellige Dage, Dronninglunds Marked 5 Dage før St. Hansdag, Lerups Marked den 9 og 10 September og Bjørnsholms Marked næste Fredag efter Michaelis (Aalb. R. Ark.).

For at forebygge de Ulejligheder og store Bekostninger, som hidtil vare foraarsagede med den ny Maal og Vægt at forskikke fra Kjøbenhavn, fremkom under den 29 August 1696 kgl. Forslag til, at Magistraten i Aalborg, for Aalborg og Viborg Stifter, ligesom i andre af de større Byer selv skulde lade gjøre, justere og forhandle samme ny Maal og Vægt efter visse Metal-Originaler og en given Instrux, hvorpaa Magistraten gik ind i Erklæring af 9 September s. A. I Følge Forordn. om Maal og Vægt af 10 Januar 1698 vare alenefølgende Byer berettigede til at gjøre og justere Maal og Vægt: Kjøbenhavn, Aarhus, *Aalborg*, Kristiania og Bergen (smst.).

Angaaende Fiskeri og Handel paa Nibe udstedte Frederik den fjerde under den 2 September 1699 følgende Brev: Eftersom Indvaanerne i Nibe i vort Land Nørrejylland os allerunderd. have ladet andrage og sig beklage over den store Fortrængsel og Nærings Forhindring, som dem af Borger-

skabet i vor Kjøbstad Aalborg paa nogle Aars Tid skal være tilføjet, idet de skal hindre Nibe Mænd at sælge deres saltede Sild til andre end Aalborg Kjøbmænd og at købe deres Salt af andre end af dem, og naar de derimod kunde handle, skal ikke alene Varerne være blevne prisgjorte, men endog den kjøbende saavel som sælgende til Straf anset, saa at Nibe Indvaanere allerund. formene, at Borgerskabet i Aalborg paa den Maade skal selv kunne sætte Pris paa Nibe Sild og deres eget Salt og forpligte Nibe Mænd til at sælge Sildene for hvad Pris Aalborg Kjøbmænd lyster og betale dem deres Salt saa dyrt, som dem selv behager, da have vi efter bemeldte Nibe Bys Indvaaneres herom allerund. gjorde Ansøgning og Begjæring allern. bevilget og tilladt, at alle og enhver af Undersaatterne i vore Riger og Lande maa med deres Skiberum tilføre forbemeldte Nibe Bys Indvaanere til Fiskeriets Fornødenhed Salt saavel som og Fisketønder, naar samme efter vor den 10 Januar 1698 allern. udgangne Forordning om Vægt og Maal ere indrettede, saa og at Nibingerne maa sælge og afhænde deres Fiskevarer til saadanne for Nibe ankommende Skiberum og ellers med egne Skibe udføre deres Fiskevarer til Aalborg og andre Stæder i vore Riger og Lande for at afsætte og forhandle, naar de efter vor allern. udgangne Toldrulle sig ved Toldstedet angive og vor Told og andre Rettigheder deraf rigtig erlægge og betale. Dog ville vi hermed have forbudt dem under den Prætext nogen Handel der oppe paa Limfjorden med andre Varer at drive. Herforuden have vi og allern. for godt befunden at bevilge og anordne, at ved forbemeldte Nibe By maa her- efter aarlig tiende Dagen før Mikkelsdag og næstfølgende 3 Dage, eller om de paa Søndage eller andre hellige Dage indfalde, da paa saa mange Søgnedage der næst efter holdes et Marked med Fæ og deslige for alle og enhver, som der noget i saa Maader kan have at sælge og købe, dog at al- ting dermed skikkelig og tilbørlig tilgaar (smst.).

1704 opgiver Borgmestere og Raad paa Forespørgsel fra Kommercekollegiet Antallet af Skibe i Aalborg saaledes:

1. Anders Jensens Skude . . . . . 9 Læster.
2. Anders Christensens Jagt . . . . . 4 —
3. Albrecht Bjørnsens Galliot . . . . . 11 —
4. Christen Lavs Skude . . . . . 13 —

5. Christen Hansens Skude ...	11	Læster.	
6. Claus Pedersens Skude.....	7	—	
7. Erik Nielsens Skude.....	8	—	
8. Gunder Olufsens Skude	14	—	
9. Hans Henriksens Skude....	17	—	
10. Hans Nielsens Jagt	7	—	
11. Haj Christensens Skude....	4	—	
12. Jørgen Nielsens Skude.....	11	—	
13. Jens Madsens Jagt.....	5 ¹ / ₂	—	
14. Lavrids Pedersens Skude...	13	—	
15. Lavrids Andersens Krejert	20	—	
16. Magnus Svendsen Skibet..	182 (1)	—	
17. Niels Sørensens Skude.....	19	—	
18. Niels Jørgensens Skude....	15	—	
19. Oluf Hansens Galliot	7	—	
20. Oluf Thomasens Skude.....	4	—	
21. Peder Cortsens Skude	13	—	
22. Peder Christensens Skude ..	12	—	
23. Peder Olufsens Galliot.....	8	—	
24. Peder Sørensens Krejert ...	17	—	
25. Søren Christoffersens Skude	13	—	
26. Søren Cortsens Skude	9 ¹ / ₂	—	
27. Anders Christensens Tjalk..	17	—	(i Norge)
28. Børge Lavrsens Smakke ...	15	—	(i Kjøbenhavn)
29. Carsten Hansens Jagt	4	—	(do.)
30. Jens Madsens Skude.....	15	—	(i Norge)
31. Lavrids Nielsen	18	—	(do.)
32. Mads Pedersens Galliot	7	—	(i Kjøbenhavn)
33. Peder Mogensens Galliot ...	10	—	(do.)

(smst.)

I Anledning af Klager fra Lybæk over slet Maal og daarlig Saltning af Sildene, som Borgerskabet vilde tillægge »Klat-Saltere og løse Folk«, som af Bødkernes Dreng og andre lade sig gjøre for smaa Fustager, skrev Frederik den fjerde 1708 til Stiftsbefalingsmanden i Aalborg, at alle, som vilde salte, skulde melde sig hos Magistraten i Aalborg og Birkefogden i Nibe og indskrives i en Bog og forpligte sig til kun at bruge rigtig brændte Fustager, lægge Sildene med god Pakning og tilstrækkelig Salt (smst.).

Da der 1708 klagedes af Borgerne i Skive over, at Aal-

borg Kjøbmænd gjorde Indgreb i deres Handel, henviste Borgm. og Raad til Frederik den tredjes Benaadning af ²³/₈ 1655 for Aalborg Kjøbmænd til uhindret Handel over hele Limfjorden (smst.).

1719 den 9 Juni udkom en Anordning om Sildefustagers Størrelse m. m., især ved Limfjorden (Tidsskr. f. Fiskeri IV, 37).

1719 den 15 August gjør Borgmester Gjørup en Indstilling til Stiftamtmanden, hvori der klages over, at Pintsemarkedet, der skal holdes den næste Onsdag efter Pintse, af skammeligt Misbrug forlænges, saa at det ej alene begynder før Tiden, men endog ofte varer 3 Uger efter Tiden, hvorfor det ønskes enten ganske afskaffet eller ansat til 3—4 Dage aarlig i det længste; desuden ønskes et Fæmarked afholdt paa Aalborg Bjerge sønden for Byen den 26 Septbr. i 3 Dage og ligeledes øst for Byen et Fæmarked den 16 Oktober i 3 Dage (smst.).

1721 udgik Frederik den fjerdes Brev, at Jøderne af Fredericia, der komme til Pintsemarked, ikke maa omløbe paa Gaderne og i Husene med deres Varer, men skal have Bod paa Markedspladsen (smst.).

1727 indtraf en Begivenhed, som vel ikke angik Aalborg direkte, men dog fik stor Indflydelse paa Byens Handel, idet Frederik den fjerde gav Nibe Kjøbstadprivilegium i følgende Frihedsbrev: Nibe Bys Indvaanere, foruden hvis dem allerede i allern. Brev af 2den Septbr. 1699 er bevilget, maa og skal herefter have og nyde Kjøbstads Privilegier, ligesom endel andre Kjøbstæder der i Landet, nemlig Thisted, Nykjøbing og Skive, have og nyde, saa at de til Lands og Vands maa drive deres Negotie, Handel og Vandel ligesom Indbyggerne i de fornævnte tre og andre Kjøbstæder, dog at de deraf ved Toldstedet rigtig erlægge al Kongen tilkommende Told, Accise og anden Rettighed, saa og at Lugerne af de Skibe, som skulle gaa til Nibe, først af Toldbetjentene i Hals vorde forseglede, hvorefter altid en eller flere af Toldbetjentene i Aalborg skulle følge med Skibet til Nibe og ved Losningen og Udmaalingen have Tilsyn, at Skippersnes ved Toldstedet gjorde Angivelser ere rigtige og ej derunder nogen Underslæb eller Defraudationer foregaa. Det skal ogsaa være Indvaanerne i meromrørte Nibe forundt og tilladt at betjene

sig af Fiskeriet i Limfjorden, forsaavidt ej nogen derved i sin velerhvervede Rettighed vorder præjudiceret (se Approb. af 7de Juli 1730 og Noter). Og skal ligeledes Nibe Kjøbstad i alle Maader nyde den Ret, som Forordn. af 13de Marts 1700 og 27de Marts 1719 samt 30te Decbr. 1700 de andre Kjøbstæder i Danmark forunder; o. s. v.

Da Nibe saaledes havde faaet Kjøbstadfrihed, klagede Nibingerne til Kongen over, at flere Aalborgensere tillige med andre brugte Fiskeri og Salteri, Handel og Bryggen og Brænden i Nibe og ved Sebbersund, hvorfor Stiftsbefalingsmændene Iver Rosenkrantz i Viborg og Chr. Reitzer i Aalborg den 21de Juni 1728 beordredes til at søge at forlige Parterne. De mødte den 4 Avgust i Nibe og eftersaa Stedernes Lejlighed; men da Forlig ikke kunde opnaas, fik Aalborgenserne Nibingernes Klage til Besvarelse, og efter Replikker og Duplikker mellem dem afgav begge Stiftsbefalingsmændene den 15 April 1730 deres Decision, som den 7 Juli s. A. fik kgl. Approbation, hvorved erklæredes, at da Nibingerne grundede deres Prætension til at udelukke Aalborgs Borgere og andre fra Fiskeri og Salteri i Nibe alene paa Frihedsbrevet af 19 Decbr. 1727 og paa, at det skulde være en borgerlig Næring, som derefter ikke maatte drives af nogen udenbys Mand, der ikke havde vundet Borgerskab hos dem (efter Lovens 3 Bogs 3 Kap. 2 Art.), saa blev Kvæstionen alene den, om det var en borgerlig Næring eller ej; men da af Deduktionerne klarlig ses, at alle omliggende Proprietærer, Præster og Bønder fra ældgammel Tid af have haft Ret til at fiske Sild i Limfjorden og salte og forhandle dem, og Aalborgenserne in specie beviste deres Ret 1) af Fred. 2 Privil. af $\frac{5}{9}$ 1570, hvorved dem udtrykkelig tillades Salteri og Fiskeri i og ved Nibe, 2) af Fred. 2 Brev $\frac{9}{4}$ 1581, der tillader alle og enhver, saa længe Fiskeriet og Salteriet paastaar, naar Fiskerne Sildene have ført til Land og Kronens Rettighed deraf er betalt, samme at købe, salte og dermed handle, 3) af det af Nibingerne selv erhvervede Krist. 5 Brev $\frac{17}{3}$ 1688, der giver alle Undersaatterne Tilladelse til paa Fiskerlejerne ved Limfjorden, hvoriblandt Nibe stedse har været regnet for det fornemste, at salte de Fiskevarer, som de sig tilforhandle, 4) af den kgl. Toldrulles Ord saalydende, at enhver af Undersaatterne tillades at tilforhandle

sig Fiskevarer og dem ved Nibe at salte — saa kunde Nibingernes Paastand ikke bifaldes og det kjendes for en borgerlig Næring, især da Nibes Frihedsbrev af ^{19/12} 1727 udtrykkelig tilføjer: »Forsaavidt ej nogen derved i sin velerhvervede Rettighed vorder præjudiceret«. Derfor bør Salteriet ogsaa som hidtil være frit for alle. Derimod bør ingen, som ikke har Borgerskab i Nibe, opholde sig længere i deres Salteboder i og ved Nibe, end Fiskeriet og Salteriet varer og det udkræver, langt mindre holde der nogen Krambod eller bruge borgerlig Næring, som hidtil sket er, med Bryggen og Brænden til at sælge eller dermed Kro at holde. Saa synes ogsaa billigt, at Salterne aarlig gav noget til Nibes Fattige og andre publikke Udgifter lige med de bedste Borgere i Byen (smst.).

1730 den 15 Maj andrager Magistraten om Tilladelse til, at der maa blive holdt et Marked vesten for Byen i 3 Dage, som skulde begynde den 12te Dag efter Mikkelsdag, da Indbyggerne have stor Bekostning med at faa Slagtefæ og andre Smaakreaturer til deres Vinterhusholdning, hvilken Tilladelse blev givet under den 20 Juni s. A. (smst.).

1731—2 klagede Magistraten og Borgerskabet til Kongen over den store Indpas, som gjordes i deres Handel af Lybskerne, der førte hertil i Kvantiteter Hør, Hamp, Tjære, Beg, Specerier og andre Varer, som ikke ere voxede, faldne eller fabrikerede paa deres Grund og Territorium, tvertimod Forordn. af ^{10/12} 1726 og ^{12/12} 1727, ja de gjorde endog Oplag deraf i deres Pakboder og Pakkamre og falholdt det for alle som til et offentligt Marked og i smaa Portioner og sælge til udenbys, endog i Pund og Lod imod Aalborgs Privilegium af ^{19/5} 1604, som kun tillader dem at handle de 14 Dage i Pintsemarkedets Tider. Syv Kjøbmænd af Lybæk kom to Gange aarlig, til Pintsemarked og ved Mortensdag, med 4, 5, 6 Skibe foruden de Skibe, som af dem forskrives, mens de ere her, og hvad de ikke strax af Skibene i 14 Dage kan sælge, opføre de i deres Pakboder; derpaa tillade de Skibene og gjøre dem sejlfærdige til Lybæk, men blive selv tilbage 10—12 Uger og sælge endog i Pund og Lod imod Forordningen af den 16 April 1681 (smst.).

Ligesom Aalborgenserne saaledes klagede over, at Lybækkerne gjorde dem Indpas i deres Handel, førte ofte Ind-

byggerne i de andre Limfjordsstæder og Omegn samme Klager mod Aalborgenserne. Saaledes klagede den 14 Marts 1733 otte Borgere i Holstebro over, at endel smaa Kjøbmænd fra Aalborg indlagde for Struer med Fartøjer og Ladninger af Tømmer, Jærn, Salt, Hør, Hamp, Tjære og andre Kjøbmandsvarer og der solgte og udstykkede det til Bønder og Landmænd og igjen indkjøbte i stort og i Smaapluk Smør, Flæsk, Talg, Vox, Korn og andre Landmandens Produkter, ja oplagde endog deres Varer der, mens de hentede mere, og brugte Struerboerne som Høkere og Forprangere baade ved Indkjøb og Salg, hvorfor Holstebro Mænd ved Kirkestævne og gjennem Stiftamtmanden i Ribe og Amtmanden lod aflyse sliig Forprang; men de tilbød dog, for at ikke de store og fornemme Kjøbmænd i Aalborg, som deslige Varer fra andre Steder til Aalborg lode indbringe, skulde tage nogen Hinder ved saadan uordentlig Handels Afskaffelse, at handle med dem i Aalborg og der indkjøbe fornemmelig, foruden sædvanlig Handel paa Aalborg af andre Slags Varer, Tømmer, Jærn, Tjære og Salt m. m., saa meget de fattes til at furnere deres Distrikt med, og samme Varer selv til Struer at lade indfragte. S. A. den 6 Avgust indgav Holstebro Borgere et Andragende til Kongen om, at Aalborg Borgere ej enten ved Struer Strand eller paa en Mil nær maatte inddrage med deres Kjøbmandsvarer og handle i Holstebro Friheds Distrikt, ja end ikke med deres Fartøjer der indlægge, med mindre de ere fragtede af Holstebro Indbyggere eller omgrænsende Proprietærer. Herpaa indstillede Aalborg Magistrat, at som der til Holstebro ingen anden Indsejling er end ved Struer, er det venteligt, at de lidet formuende og fattige Borgere og Landmænd, som ikke have Lejlighed til at befragte Fartøjer, skulle enten komme til at savne de fornødne Varer eller og betale dem desto dyrere, naar de skulle købe dem af de mest formuende, og desuden har Fred. 3 givet Aalborg Privilegium af $23/s$ 1655, hvorefter Aalborg Indbyggere maa frit handle i Limfjorden, ligesom et Tingsvidne af Holstebro Borgere af $28/s$ 1733 havde udsagt, at Aalborgs Borgere af Arilds Tid uden mindste Paaanke hidtil havde besejlet Struer Strand og haft deres fri Handel med Varer at sælge og købe. Sagens Udfald kjendes ikke (smst.).

- I en Indberetning af den 22 September 1735 om Hande-

len klages der over dens Aftagelse, dels fordi der her betales højere Skat af fremmede Varer end i Kjøbenhavn, dels fordi Sildefangsten i de senere Aar er aftagen paa Grund af det stærke Fiskeri med Pulsvaader, hvorved mange smaa Sild fanges, som ikke kan bruges til Saltning, men kastes for Svin, og af, at enhver kan bruge Fiskeri, som tidligere alene var i Kjøbmændenes Hænder, især efterat Nibe har faaet Kjøbstadprivilegier, dels fordi Landprang tager Overhaand blandt Fiskerne og Søfolkene langs Havet fra Tversted til Vestervig, der fare med Varer til og fra Norge, blandt Beboerne i Sundby og Løgstør, hvilke sidste tvertimod kgl. Befaling af $\frac{3}{7}$ 1598 holde aaben Krambod og fare med Varer til Norge, dels paa Grund af Omløb af Bissekræmmere o. s. v.; desuden handle 6 lybske Kjøbmænd, især ved Pintsemarkeds Tider, med alle Slags udenlandske Varer tvertimod kgl. Forordning af $\frac{12}{12}$ 1727, idet de holde sig til Toldrullen af $\frac{23}{2}$ 1732. Fremdeles meldes, at uagtet Aalborg tidligere havde baade Spanie- og Fransksfarere, har Borgerskabet maattet afhænde dem, siden Defensionsfriheden blev ophævet, og nu har det kun mindre Skibe, nemlig Krejterter, Gallioter, Skuder, Smakker, Tjalker og Jagter, i alt 32, hvoraf 4 Krejterter fra 9—24 Læster, 19 Gallioter fra 7—29 Læster, 2 Skuder à 18 Læster, 2 Smakker og 1 Tjalk fra 8—20 Læster og Jagter fra 5—7 Læster. De udenlandske Varer bringes derfor nu paa udenlandske Skibe. Ingen Fabrikker findes her uden Tobaksspinderi og et lille, til en Prøve paa et Par Aars Tid begyndt Uldenfabrik i de fattiges Hus til uldne valkede Strømper, som dog ikke har stor Fremgang. For 70 Aar siden var her et Sukkerkogereri, som var godt, især til hvidt Sukker paa Grund af, at Vandet var dertil tjenligt, og nogle tusende Pund gik til Hamborg og Lybæk; men en Befaling siges at være udgaaet, at Manden ikke mere maatte koge her, men det skulde flyttes til Kjøbenhavn, saa at det igjen gik over Styr. Her fandtes 19 Lav, af hvilke det første var Kjøbmændenes, som handle i Flæng med alt, som de have Lyst til, uden at være indskrænkede til visse bestemte Grene, i alt 120, hvoriblandt Apothekeren, 3 Farvere og 2 Garvere, og blandt hvilke 2—3 anslaaes til 16—20,000 Rdr., 2—3 til 10—12,000 Rdr., 4—6

til 4—6000 Rdr. o. s. v., og det andet var Skippernes, i alt 36, hvoraf kun faa selv eje Skib o. s. v. (smst.).

1737 den 23 Septbr. udstedte Magistraten i Aalborg følgende Plakat: For at den saavel for sælgende som kjøbende i Svang gaaende fornærmelige Forprang, som uden for denne Bys Porte skal drives, dog en Gang kan blive hemmet, lader Magistraten nu hermed en Gang for alle advare dem, som Korn, Fedevarer, Slagtekvæg, Svin, Gæs, Ænder, Høns, ferske Sild og Fisk samt Ildebrand og Foring hidbringe til Byen at sælge, at de dermed i allerund. Følge af Lovens 3 B. 13 K. 26 Art. føre deslige Korn, Kvæg og Varer ind i Byen paa de offentlige Torve og der samme falholde og sælge. Skulde nogen denne Advarsel uagtet efter Dags befindes enten at falholde eller sælge deslige Varer uden Porten og det ej er i den bestemte Markedstid, bør deslige Varer uden Porten være kgl. Maj. hjemfaldne efter Loven, og blive desuden de Prangere, baade af Mænd og Kvinder, som efter Dags befindes at opkjøbe saadanne Varer uden Porten, nu hermed alvorlig advarede at lade sligt Prangeri fare under Straf at miste deslige Varer, naar de befindes dermed at drive Prangeri, samt lide Mulkt paa Penge til de fattige eller Straf paa Kroppen efter dessen forefindende Beskaffenhed (smst.).

1739 den 23 Dcbr. tilskriver Stiftsbefalingsmanden Magistraten om i Anledning af Loven, Forordn. og kgl. Reskript af $^{11}/_{12}$ s. A. at bestemme to Dage ugentlig til Axeltorv. Magistraten foreslaar da den 15 Januar 1740 Onsdag og Lørdag, og at det maatte befales Landsaatterne fra Himmersyssel at holde paa Torvet, men dem fra Vendsyssel eller nede fra Fjorden med Kaage at anlægge i Østeraa, og at alt Forprang med Opkjøb paa Gaderne eller uden for Portene maa forbydes under Mulkt. Herpaa faldt Stiftsbefalingsmandens Approbation den 25 Januar s. A. med Befaling til at ryddeliggjøre Torvene for Tømmer m. m. (smst.).

1742 den 6 Novbr. klagede Magistraten paa Foranledning af Overkjøbmand A. Nysom til Stiftsbefalingsmanden over, at nogle Nibe Indbyggere imod Forordn. af $^{28}/_{1}$ 1682 1 Art. og Nibe Kjøbstads Privilegier befattede sig med udenrigs Handel (smst.).

Fra 1746 den 7 Maj havest følgende Fortegnelse over Skibe hjemmehørende i Aalborg:

Ejerne.	Skib.	Læster.	Hvor og naar bygt.
1. Mads Bertelsen	1 Skib	42	tagen som Vrag ved Læsø næstafvigte Vinter, bygget 1733, vides ej hvor.
2. do.	1 Skude	17	i Norge, men vides ej, naar.
3. do.	1 Galliot	19	Thorseng 1729.
4. Chr. Poulsen Ravnstrup	1 Krejert	19	Lybæk 1723.
5. Jens Simonsen	1 do.	16 ^{1/2}	ved Tjellerup, uvist naar.
6. Jens Mikkelsen Høxlev	1 Skude	17	Læsø 1720.
7. Søren Jørgensen	1 Galliot	13	Lolland 1731.
8. And. Nielsen Fladstrand	1 do.	10	Lybæk 1734.
9. Jens Thagaard	1 do.	12	Aalborg 1737.
10. do.	1 do.	8 ^{1/2}	do. 1736.
11. do.	1 Jagt	7 ^{1/2}	do. 1746.
12. Chr. Ørsnæs	1 Galliot	13	do. 1737.
13. do.	1 Jagt	8	do. 1726.
14. do.	1 do.	5	do. 1717.
15. Hans Christensen	1 Galliot	12	Rudkjøbing 1715.
16. Lavrs Bjørnsens Enke	1 do.	9 ^{1/2}	? ?
17. Børge Hansen	1 do.	9 ^{1/2}	Kappel 1734.
18. Peder Toft	1 Smakke	19	Fortømret i Grimstad 1733.
19. Søren Juuls Enke	1 Jagt	7	Fort. i Hals 1742.
20. do.	1 do.	4	Aalborg 1737.
21. Jakob Himmerig	1 do.	6 ^{1/2}	i Holland, fort. i Aalborg 1741.
22. Rasmus Nielsen	1 do.	5 ^{1/2}	Lolland 1716, fort. i Aalb. 1743.
23. Jørgen Engelbretsen	1 Galliot	13	Thorseng, uvist naar.
24. Chr. Friis	1 Krejert	18	Læsø, fortømret i Lybæk 1745.
25. do.	1 Jagt	ubrændt	Aalborg 1745. (smst.)

1748 den 12 Oktober udgik Frederik den femtes Brev, at ingen Markeder maa holdes en Lørdag, Søndag eller Mandag, men de skulle henlægges til Tirsdag og ligeledes næste Søgnedag efter andre Helligdage (smst.).

1749, den 22 August blev givet kgl. Bevilling til at holde et Væder- og Honningmarked ved Aalborg den 16 September. I Andragendet derom havde Magistraten erklæret, at det var for silde ved Markedet den 10 Oktober, der var bleven bevilget $\frac{20}{6}$ 1730, at indkjøbe Vinterprovision og Forraad af Smaakreaturer, Faar og Vædre, ligesom ogsaa Bonden medio September optager sine Bier for at sælge Honningen (smst.).

1750 forandredes det gamle Kjøbmandsgilde »Guds Legems Lav« eller »Papegøjegildet«, som den 5te Maj 1651 havde antaget Navnet »Kompagni« og var bleven fornyet den 2den Novbr. 1680 (se ovenfor S. 306), til et nyt Kjøbmandslav, som den 24de Marts d. A. fik følgende Lavsartikler :

Vi Frederik den femte o. s. v. gjøre alle vitterligt, at eftersom en Del Borgere og Indvaanere udi vores Kjøbstad Aalborg for os allerund. haver andraget den Uorden, som sig sammesteds i Handelen skal have indsneget, samt hvorledes dennem udi deres Handel og Næring stor Indpas i adskillige Maader tilføjes, saa have vi til saadant at forekomme allern. for godt befundet bemeldte Aalborgs Borgere efterskrevne Lavsartikler at give og forunde, hvorefter de selv saa vel som alle andre, saa vidt dennem kan vedkomme, sig allerund. have at rette og forholde og ej efter denne Dag understaa sig nogen ny Vedtægt eller anden Anordning imellem sig selv at gjøre, saafremt de ikke derfor vil stande til Rette og straffes som vedbør.

1. Det tillades enhver at drive Kjøbmandskab udi stort eller en gros, saavel af Korn, som andre inden- og udenlandske Varer, naar de alene der paa Stedet have vundet Borgerskab og sig ellers den til Kommerciens Befordring allern. udgangne Forordning af 4de August 1742 allerund. holde efterrettelig.

2. Ingen maa sig af Kjøbmandshandel ernære eller nogen Krambod holde uden de, som allerede tilforn have eller og herefter ville derpaa tage deres Borgerskab og derfor udi Kjøbmandslavet indskrevne. Gjør nogen derimod, bøde han første Gang til Byen og Lavet 50 Rdlr., anden Gang dob-

belt og tredie Gang miste alle de Varer, som han haver med at handle.

3. Som Handelen her udi Aalborg ikke vel uden Fornærmelse for en Del af dem, som for Kjøbmænd bør og kan anses, kan efter Byens Beskaffenhed til visse Varer sorteres eller udi visse Klasser inddeles, saa forbliver det herefter som forhen, at enhver af dem, som ere i Lavet, med alle inden- og udenlandske tilladelige Varer kan og maa handle baade en gros og i smaa Partier, dog saaledes, at de, som vil sælge en gros af deres Huse og Pakboder, ej maa sælge udi mindre Vægt og Maal end den allern. Forordning af 4de Avgust 1742 dens 11te Artikkel tillader, og at ingen maa sælge Kjøbmandsvarer i smaa Partier af deres Huse, undtagen at de holde aabne Kramboder, begge under slig Straf, som i den anden Artikkel er ommeldt. Skulde de fleste af Kompagniet ved Lavets Begyndelse eller derefter finde tjenligt at sortere dem i tvende Klasser for at holde aabne Boder og sælge i smaat, da tillades samme saaledes, nemlig i den første Klasse kunne de indtages, som vil handle med alle Varer af Silke og Klædekram og det dertil hørende, og i den anden Klasse de, som vil handle med Resten af alle andre Slags Varer, dog begge Klasser derfor ej forbuden at handle en gros, som før er meldt, hvilken Vedtægt bliver i Lavsprotokollen indført, og det special, hvad hver Klasse bliver akkorderet, og er enhver i Lavet tilladt at forandre sin Handel fra en Klasse til en anden, naar han vil og han det ved Lavet angiver. Hvad Varer, som den ene Klasse haver, bør den anden Klasse at imodtage, nemlig den Klasse, hvorfra en træder, og derunder henhører, efter Indkjøb, saa længe det er ej af det Parti, der under Gros dependerer. Men er det forgjemte Varer, sker derom billig Akkord, og hvis de ej kan forenes, da ved offentlig Avktion, hvor enhver kan købe deraf til eget Brug. Hvo, som overtræder slig Akkord, straffes efter forbemeldte anden Artikkel.

4. Alle de handlende, som ere i Lavet, haver uden Forskjel Frihed at handle med Vine, Brændevine og andre Slags Drikkevarer, samt at holde Vinkjælder og Kroeri.

5. Eftersom i fordums Tider for Kjøbmandsstanden her i Byen er given Ejendom og Bygning, Kompagnihuset kaldet, og sammes Forstandere paa nogle Aar tillige have været

Overkjøbmand, saa sker Kjøbmændenes Samling efterdags paa samme Sted, og for at holde over Lavsartiklerne beskikker Magistraten første Gang en Overkjøbmand eller Oldermann, som tillige skal være Kompagnihusforstandere. Men samtlige Lavsbrødre foreslaa fire, hvoraf Magistraten anordner tvende til Bisiddere, og naar Overkjøbmanden har været 6 Aar i sin Tjeneste, afgaar han, og ældste eller øverste Bisiddere bliver igjen Overkjøbmand, og saaledes yngste Bisiddere den ældste, og til yngste Bisiddere foreslaar Kompagnibrødre 3, af hvilke Magistraten beskikker en, og saaledes forholdes dermed hver 6te Aar, og ved paakommende Dødsfald sker paa lige Maade Valg, undtagen det ganske Kompagni ved samtlige Vota enten vil forandre Tiden noget kortere, eller og Overkjøbmanden eller Oldermannen haver Aarsag at forestille dem, at han ej enten har Lejlighed eller anden lovlig Undskyldning, bør det konsidereres.

6. Otte Uger efter at disse og efterfølgende Artikler af hans kongelige Majestæt allern. ere blevne konfirmerede, møde alle de, som efter foranførte Artikler bør være i Lavet, for Magistraten paa Aalborg Raadstue og sig der angive, da tillige Overkjøbmanden og de tvende Bisiddere efter 5te Artikkels Formel beskikkes, og bør herefter ikke nogen fra dette Lav ekskluderes, som Stiftsbefalingsmanden holder kvalificeret til derudi at indtræde.

7. Til Lavets Protokoller, Brevskaber og Penge skal indrettes en vel beslagen Kiste, som paa Kompagni- eller Lavshuset udi god Forvaring bliver staaende, og skal samme have trende differente Laase, hvortil Overkjøbmanden og de tvende Bisiddere skal have hver sin Nøgle, og om en Skriver skulde forlanges eller behøves, udvælges han af Lavets fleste Stemmer, som møder ved Samlingen, da med hannem om Lønnen akkorderes, saaledes som billigst kan eragtes og Kassen kan taale.

8. Over dem, som udi Kjøbmandslavet antages, holdes en Protokol, hvorudi indføres saavel de, som første Gang udi Lavet indtegnes, som de, der sig derefter anmelde, alt ved Dag og Datum. Endnu holdes en Bog, hvorudi Dreng og Karle ind- og udskrives, hvilke tvende Bøger skal være igjennemdragne og af Magistraten avtoriseret samt med vedbørlig stemplet Papir forsynede.

9. Oldermænden skal have alle de gamle og unge Kjøbmænd, som nu ere eller herefter i Lavet indkommer, ved deres Navne og Bopæl antegnede, paa det han des bedre kan vide dennem at finde, naar noget enten i vort, Byens eller Lavets Ærinde forefalder at forrette.

10. Naar Lavsbrødrene af Oldermænden bliver tilsagt udi Byen eller Lavets Forretning at møde, og han det forsømmer, da bør han bøde til Lavets Kassa for hver halve Times Udeblivelse en Mark dansk og for hver Time dobbelt, men kommer han, naar Forsamlingen er til Ende eller og bliver ganske borte, og han ej tilforn haver hos Oldermænden bevisligen ladet forebringe sit lovlige Forfald, da bøder han til Lavets Kassa en Rigsdaler, derforuden skal og Udrejse fra Byen og Svaghed for lovlig Forfald regnes og holdes.

11. Dersom nogen af Lavsbrødrene skulde vægre sig godvillig at erlægge de Bøder, som de kunde findes skyldige til, beordrer Magistraten, saasart Oldermænden dem det skriftlig anmelder, Raadstuebudet tilligemed tvende Mænd samme Bøder hos den eller de skyldige at udpante, hvorfor Raadstuebudet og Mændene nyder billig Betaling, som af Magistraten determineres, naar Vedkommende ikke derom kan blive enige. Dersom den skyldige ej inden fjorten Dage løser det udpantede, stilles samme til offentlig Avktion paa den skyldiges Regning, da hvis, som for Bøderne og Omkostningerne bliver tilovers, kommer den skyldige til gode.

12. Alle de, som ere udi dette Lav, skulle forpligtede være at forskaffe sig Varer fra første Haand eller fra saadanne Steder, som Forordningen af 4de Avgust 1742 tillader, og det under sammes Konfiskation og anden vilkaarlig Straf i Følge af allerhøjstbemeldte allern. Forordnings Indhold.

13. Omløber Mands eller Kvindes Person udi Aalborg By med Kramvarer at sælge, da haver de dennem forbrudt til Hospitalet, ligesaa skal og Liggere, enten han er Indvaaner eller fremmed, have forbrudt de Varer, som de udi Huse og Vinkler hemmelig udi Alne-Tal og smaa Vægt og Maal udsælge; end bruger enten Grosserer eller Kjøbmænd selv Omløbere eller Liggere, da skal de foruden at miste Varerne, som sagt er, bøde 20 Rigsdaler, Byen og Kjøbmandslavet til lige Deling.

14. Fremmede, der ikke ere af Landets Indbyggere, som

bringer Kjøbmandsvarer eller andre udenrigs faldne Varer til Aalborg By, uden for Markedstid, tillades 10 Søgne- og Lossedage til at holde deres Varer fal og sælge af deres Fartøjer til Byens Indvaanere, dog ej uden i hele Partier og Stykker efter enhver Sort Vares Natur, undtagen indenlands Korn fra Provinserne i smaa Partier, saaledes som tilforn om Kommerciens Befordring meldet er; skulde en saadan efter fornævnte 10 Dages Forløb endnu have Varer i Behold usolgt og vil ej straks fra Byen dermed afsejle, da bør han til Overkjøbmanden eller Oldermænden at levere en Fortegnelse paa samme Varer, som enten skal forsegle dem, at de da kan henstaa, indtil han finder sin Magelighed dem andendsteds at henføre, eller og imod billig Leje lade dem udi Lavets Pakbod henlægge under Tilsyn af en af Lavsbrodrerne, som samme endog, om det forlanges, kan tage udi Kommission Partivis at forhandle. Men i Fald han dette ikke efterlever, da skal Varerne, hvor de findes, være Byen, Lavet og Hospitalet hjemfalden til lige Deling, naar de ved offentlig Avktion ere bragt i Penge.

15. Paa samme Maade og under lige Straf skal denne Bys Skippere sig forholde, om de fra en eller anden Rejse skulde have nogle Kjøbmands- eller andre uden Riget faldne Varer hjem med sig, og om de udi deres Fartøjer kan have noget Gods, som fra andre Kjøbstæder her i Provinserne kan være forskreven, skal de ved deres Ankomst give Oldermænden eller Overkjøbmanden sligt tilkjende, og det med deres Konnossementer eller andet nøjagtigt Bevis godtgjøre.

16. Overkjøbmanden eller Oldermænden drager al mulig Omsorg for, at al til Fornærmelse for Byens Handlende i Svang gaaende Land- og Forprang samt utilladelig Handel saavel i Byen som udenfor bliver hemmet, saa at ingen saakaldet Bissekræmmere paa Landet maa holde nogen Slags Kram fal eller nogen Omløbere tillades. Skulde nogen saadan antræffes, da, om han er bosat, skal han lovlig aktioneres til sit Værneting og over hannem hentes Dom; er han en med Kram-Kurv omløbende, da maa han føres til Aalborg og der efter foregaaende lovlig Omgang ej alene hans Varer konfiskeres til lige Deling imellem Lavets Kassa og de fattige, men han og de, ham Varerne have leveret, ligeledes bøde paa den Maade, som i foregaaende 13 Artikkell er meldt, og

iøvrigt forholdes hermed efter Loven og desangaaende allern. udgangne Forordninger.

17. Saa længe en Lavsbroders Enke sidder udi et ærbart Enkesæde, bruger hun uforment den Sort Handel, hendes afgangne Mand haver ført, og gifter hun sig igjen enten med en skikkelig Kjøbmandskarl, naar han haver udtjent for Dreng, endskjønt han ikke haver opnaaet sine 25 Aar, eller en anden brav Mand eller Karl, der ikke er i noget Haandværkslav, ej heller Sejlingsmand, som farer ved Søen for Sætte-Skipper, Styrmand eller Baadsmand, kan hannem ikke nægtes at komme i Lavet, naar han er over sine 25 Aar og plejer som andre den vedbørlige Rettighed, saa og holder sig forberørte 2 Artikkel efterrettelig. Samme Frihed haver og en skikkelig Kjøbmandskarl eller en anden brav Mand eller Karl, som ikke, som meldt, er i Haandværkslav, ej heller af berørte Slags Sejlingsfolk, naar han giver sig i Ægteskab med en Lavsbroders Datter, som er uberygtet, og han fuldbyrder dernæst ovenskrevne Poster. Men er den, som befrier saadan en Enke eller Mands Datter, i Rangen eller Magistratsperson, nyder han den Frihed, som følgende 18de Artikkel ham giver.

18. De af Rangen, som vil bruge og føre Handel, bliver forskaanede for Examination, samt Lavets Betjening, saa og for at møde ved behørende Forsamlinger, uden de godvilligen vil, med mindre det angjælder dennem selv; dog bør de at betale til Lavets Kassa, naar de antages, 10 Rigsdaler; og bør med deres Karle og Drengene ligesom med andres i Lavet at forholdes. Ej alene samme Rettighed og Frihed have og de nuværende og efterkommende Magistrat, som vil handle, men i Henseende de haver Besværing ved adskillige Poster, som disse Artikler indeholder, befries de for at lægge noget til Kassen for Indskrivelsen med videre.

19. En Dreng, som Handel vil lære, maa ikke længer tages paa Forsøg end et halvt Aar, efter hvilken Tids Forløb i det længste skriftlige Kontrakt, som er oprettet imellem Kjøbmanden, som ham antager, og Drengens Venner, som ham i Lære sætter og for hans Troskab og Tavshed gaar i Borgen, skal i Lavets dertil indrettede Bog ved Lavets Samling næste Søgnedag efter hvert Aars 11te Februar Ord for Ord indføres, hvorfor Drengens Paarørende betaler 1 Rigs-

daler. Naar en saadan Dreng trolig og vel haver udtjent sine Drengaar, som ikke maa være ringere end 7 Aar fra den Dag at regne, da Kontrakten er sluttet, skal hans Husbonde fremstille ham paa Lavshuset, hvor bemeldte Dreng, før han som Dreng vorder udskreven og for Karl igjen indskreven, af Overkjøbmanden udi Bisiddernes og 8 Lavbrødres Nærværelse examineres efter Maaden af den Handel, paa hvilken han haver lært, og paa det ikke nogen ved sli^g Examination enten for Vid eller Venskab, Had eller Avind skulde vorde enten føjet eller fornærmet, skal Overkjøbmanden eller Oldermændene med Bisidderne og de 8 kyndigste Lavbrødre forfatte en Formular af Kvæstioner til saadan Examination efter enhver Handels Beskaffenhed og samme til Magistratens videre Examen og paafølgende Approbation indlevere, og naar den erholdes, skal samme agtes ligesaa gyldig, som den Ord fra Ord her var indført. Og naar da den til Udskrivelse præsenterede Dreng har udstaaet sin Examen, bliver han som Dreng udskreven og for Karl igjen indskreven, hvorfor han betaler til Lavets Kasse 2 Rigsdaler, til Overkjøbmanden 1 Rigsdaler og til Aalborg Bys fattige hvad Gud giver ham i Sinde.

20. Skjønt næst forbenævnte 19de Artikkel melder en Drengs Læreaar, skal det dog ikke være forbuden, 1mo at jo en Lavbroders Søn eller Slægt, naar han haver opnaaet sine 18 Aar og derover, maa for Kjøbmandskarl indskrives, enten han har tjent ved sin Faders Handel eller ikke eller og øvet sig i Studeringer eller ved Pennen og paa Kjøbmands Kontorer her eller og paa fremmede Steder, naar Faderen, førend han ved Døden afgik, førte den Handel, som gav Sønnen Rettighed til at komme i Lavet, ja og om saadan en Person har rejst udenlands og erhvervet ovenstaaende Kyndighed og er myndig, maa han antages i Kjøbmandslavet og være fri for Examen samt at betale efter den 18de Artikkel; 2do En skikkelig ung Person, der haver opnaaet sine 17 eller 18 Aar og forhen haver tjent noget ved Pennen, samt haver Lyst til Handelen, maa af en Lavbroder antages i Lære som for Dreng et eller to Aar ringere end ellers en anden Dreng skulde tjene, og ligesom hans Husbond befinder hans Kapacitet, dog skal disse tvende Slags baade være den udi

19de Artikkel benævnte Examination undergiven saa og betale, hvis samme Artikkel ommelder.

21. Den, som haver udstaaet sine Læreaar som Dreng og haver udstaaet sin Examen med videre, bør i det mindste tjene ved Handelen i 4 Aar for Karl enten her i Byen eller andre Steder, førend han for Kjøbmand i Lavet antages, undtagen dennem, som forbemeldte 18de Artikkel giver Frihed, saa og en Lavbroders Søn efter næst foregaaende 20de Artikkel; dog skal det ikke være saadan en Karl forment, naar han ingen Tjeneste kan erholde, at han jo maa for Kjøbmænd her paa Stedet betjene Kommissioner og selv have et Par Læster Rum med, naar han gjør sit Indkjøb og Udsalg med en her i Byen en gros. Men Landprang maa han aldeles ikke øve eller bruge, med mindre han foruden i forestaaende 16de Artikkel mentionerede Straf tillige vil have sin forventende Lavsrettighed forbrudt, ej heller maa han rejse til Markeder og der opsætte Bod eller i andre Maader drive Handel.

22. Den Lavbroders Søn, saa og saadan en, som udi forestaaende 20de Artikkel 2 Post ommeldes, er berettiget at komme i Lavet, om det var kun et Aar, efter at han for Karl er indskreven, naar han alene erklærer sig, hvad Handling han vil føre.

23. Med den Examination, der bør ske med dennem, der blive antagne i Lavet og ikke for Examen ere befriede efter den 18de Artikkels Indhold, omgaas paa lige Maade, som den 19de Artikkel ommelder, dog at den, som for en Lavbroder antages og indskrives, skal forinden betale til Lavets Kassa 6 à 8 Rdlr., ligesom deres Vilkaar anses, samt til Overkjøbmanden eller Oldermændene 3 Rdlr. og de fattige, hvis Gud bøjer deres Hjerter til.

24. Ankommer nogen fremmed Karl her til Byen at søge Tjeneste og med rigtigt Pas beviser at have lovlig udtjent ved Handelen, da angiver han sig hos Overkjøbmanden eller Oldermændene, som imod at han underkaster sig den forhen ommeldte Examination efter al Mulighed forhjælper ham til Tjeneste. Kan han ham ingen Tjeneste skaffe, maa ham tillades at betjene Kommissioner fra Kjøbmændene her paa Stedet med den Frihed og under den Straf, som foregaaende 21de Artikkel ommelder, indtil han har udholdet de 4 i for-

benævnte Artikkel foreskrevne Aar, til hvilken Tid, om han da er over sine 25 Aar, hannem ikke maa nægtes at komme i Lavet, om han kan svare til Examen.

25. Som enhver Lavbroder er forbunden at oprette Kontrakt med sine Dreng, men ikke med sine Karle, saa depender det i den Sted af ham selv at forsyne sig med saadan Forbindtlighed og Kavtion for Utroskab, Ulydighed, Forsømmelse og Tyveri med videre, som han kan finde sig prækaveret ved, og saalænge deslige Forbindtligheder ikke strider imod Loven og Ærbarhed eller nogen af disse Artikler, staa det hannem frit for efter Loven og kongelige Forordninger at faa saadan Forøvelse afstraffet efter Forseelsens Beskaffenhed.

26. Saa strikte, som en Lavbroders Karl eller Dreng forbydes, saa længe de ere i Tjeneste, at handle med noget for dem selv eller tage noget i Kommission for andre at forhandle uden deres Husbonders Samtykke under deslige Varers Konfiskation og derforuden at betale ligesaa meget, som deslige Varers Værdi kan bedrage, til lige Deling imellem Husbonden og Lavets Kassa, saa tilladeligt er det derimod, at en Kjøbmandskarl i sin Husbondes Handel maa noget indskyde og de saaledes med hverandre participere, som de derom kunne enig vorde; dog skal en saadan Kjøbmandskarl i slig Fald ved Indkjøb og Udsalg holde sig den foregaaende 21de Artikkel efterrettelig.

27. Ingen Kjøbmand maa forlokke eller gjøre en anden Kjøbmandskarl eller Dreng afspænstig, mindre samme udi Tjeneste antage, førend han fra hans Husbonde lovlig er afskediget. Forser sig nogen herimod, da bør den Kjøbmand, som herudi findes skyldig, bøde til Lavets Kassa 10 Rigsdaler. Er det en Karl, som sniger sig ulovlig af sin Tjeneste, da bør han for hver Maaned, han ej udtjener, bøde til Lavets Kassa 4 Rigsdaler og derforuden miste sidste Aars Løn, hvilken, om han enten alt eller for en Del forud haver oppebaaren, bør han sin fornærmede Husbonde samme igjen at erstatte. Skulde derimod nogen Kjøbmand uden lovlig Aarsag forholde sin Kjøbmandskarl sin lovlige Afsked over 14 Dage uden derfor at give hannem Sag, som først skal ske for Overkjøbmanden eller Oldemanden og Bisidderne for om mulig at se Disputen i Mindelighed afgjort, bør han erstatte samme

Karl al den Skade, som hannem derover foraarsages; er det en Dreng, som uden skjellig Aarsag forløber eller kvitterer sin Husbondes Tjeneste, bør han ej af nogen anden i Kompagniet antages, langt mindre uden sin første Husbondes Villie blive i hans egen Tjeneste eller godtgjøres de Aar, han haver tjent. Men dør enten Drengens Husbonde eller kvitterer Handelen, eller hans Enke den ej vil vedblive, da har saadan en Dreng Forlov at søge sig en anden Husbonde, hvortil Overkjøbmanden eller Oldermænd hannem muligt forhjælper, og i saadan Fald bør den Tid, han allerede haver tjent sin afdøde Husbonde, hannem af den nye Husbonde godtgjøres. Skulde han ellers der paa Stedet ingen Husbonde kunne faa, og han dog haver Lyst til Handelen, samt i sin forrige Tjeneste haver forholdet sig, som en ærekjær Dreng egner og anstaar, bør han, paa det ikke hans Lavsrettighed ellers i Fremtiden des Aarsag skulde vorde forskjærtset, forhjælpes til Kommissioner efter den Maade og under den Straf, som foregaaende 21de Artikkel formelder; dog bør der i saa Fald ikke at være over et eller to Aar tilbage af hans Læreaar, og han bør have aflagt sine 18 Aars Alder.

28. De Kjøbmænd og andre, som ved dette Lavs Stiftelse for Lavsbrødre kan og bør anses, ligesom og deres Kjøbmænds Karle og Drengene haver først ved Indskrivelsen at forevise de Kontrakter og Akkorder, der forhen med og imellem dem ere oprettede, som skal staa i deres fulde Vaaleur og, saavidt deres Drengene angaar, speciel indføres udi dertil indrettede Bøger, undtagen en Dreng, som havde kun 1 à 2 Aar tilbage og havde ingen Kontrakt, bliver kun annoteret. Og bør Husbonden at angive for Overkjøbmanden eller Oldermænd og Bisidderne, hvor længe hans Karl haver tjent og hvor mange Aar hans Dreng haver tilbage af sine Læreaar, som ligeledes bliver anført, og de, som efter første Indskrivelse bliver Karle, skal ej for den siden paafølgende Examen og Udgift være forskaaned, og som der bliver en Del Udgifter ved Tiltrædelsen og ingen Kjøbmænds Lavs Kassa endnu er, saa vil der følgelig begyndes med noget, hvortil enhver Kjøbmand giver efter Formue og saa meget, som han vel behager, dog ingen mindre end som 1 Rigsdaler, hvilket sker ved første Indskrivelse, som Overkjøbmanden eller Oldermænd modtager og gjør Regnskab for.

29. Vil nogen fremmed Kjøbmand, som beviser sig at have været Borger paa et andet Sted, samt at han der sit Borgerskab lovlig haver opsagt, nedsætte sig i Aalborg at handle, da, naar han fuldbyrder de Poster, som foregaaende anden Artikkel forbinder en Lavbroder til, saa og erklærer sig til, hvad Handling han vil føre, samt erlægger for Indskrivelsen til Lavets Kassa 8 Rdlr., til Oldermænden eller Overkjøbmanden 2 Rdlr. og noget til de fattige efter egen Behag, bør det ham ikke nægtes udi Lavet at vorde antagen.

30. Enhver Handlende i Aalborg By bør være forsynet med de efter den allern. Forordning af 31te Januar 1738 anbefalede igjennemdragne, numererede, forseglede og avtoriserede Kjøbmænds Bøger under vedbørlig Straf.

31. Alle Kjøbmænd i Aalborg By skal over deres Handedler og Vexler holde rigtige Bøger saavel med Journaler paa deres Indkjøb og Udsalg som med Kassa- og Hovedbøger, desligeste over Societeter, Maetscapier og andet, som Fornødenhed kunde udkræve, hvilke ikke alene skulle være numererede, men endog derhos af Byens Magistrat paa det første Blad paaskrevne, baade Tiden, naar samme Bøger ere indrettede, saa og hvor mange Blade udi Bogen findes, og skal de deres Bøger saaledes under 50 Rdlrs. Straf til Byen til førstkommende Nytaarsdag have indrettede, hvorudi de og for des større Rigtighed skulle indføre Extrakt af deres forrige Bøger, som de hidindtil haft haver.

32. Udi alle Journaler, være sig enten paa, hvad som er indkjøbt og udsolgt, eller ogsaa paa de Vexler, som enten kan være udgivne eller trukken, skal de skrives udi Orden Dag efter Dag, uden nogen Rum neden under at give, men straks, naar Summen er gjort, slutte, ej heller maa der noget udi Bredden skrives.

33. Hverken Svend eller Dreng maa nogen Tid, under Straf at forjages af Lavet og Tjenesten og ikke nogen Handel at drive eller udi noget Lav udi vore Riger og Lande at indtages, aabenbare sin Husbonds Bøger, Sager eller Handel, men alt, hvad hannem bliver betroet, skal han med Tavshed hos sig holde, med mindre det kunde være noget, som imod Loven og Forordningerne kunde stride; samme Straf skal de og være undergIVEN, som udi nogen Utroskab eller Tyveri betrædes.

34. De Svende, som bliver betroede deres Husbondes Bøger at holde, skulle deri være flittige, ærlige og tro, og skulle deres Husbondes Bøger enten over deres Forsømmelse og Efterladenhed eller og deres Utroskab komme i nogen Urigtighed eller Miskredit, da skal de ej alene betale den Skade, deres Husbonder derover tilføjes, men endog som for Utroskab efter næst foregaaende Artikkel straffes, end kunde de ej betale Husbonden Skaden, da lide paa Kroppen i Fængsel efter Sagens Beskaffenhed og Dommerens Sigelse.

35. De Disputer, der maatte forefalde imellem Lavsbrødrene indbyrdes og ikke koncernerer mere end 20 Rigsdalers Værdi, maa, naar de ej i Mindelighed kan vorde afgjorte, decideres paa Lavshuset i en dertil holdende Samling i Overværelse af tvende Magistratspersoner samt Oldermænd eller Overkjøbmanden, Bisidderne og 8 af de ældste Lavsbrødre, og maa deres i saa Maade gjorte Decision ej videre paaankes, ikke heller maa nogen af Parterne i Sager af saa liden Betydenhed antage nogen anden Forsvar end en af dette Lavs Interessenter, om han ej trøster sig til for sig selv at svare. — Thi byde og befale vi hermed vor Stiftsbefalingsmand i Aalborg Stift samt Borgmestre, Raad og Byfogden i Aalborg By saavel som alle andre Vedkommende, som disse Artikler under vor General-Land-Oekonomie- og Kommerce-Kollegii-Segl tilsendt vorder, at de dennem paa behørige Steder til alles Efterretning lader læse og forkynde og siden enhver for sig, saavidt dennem vedkommer, derover alvorligen holder.

S. A. indsattes der en Torvefoged for at forhindre den saakaldte Forprang uden for Byens Porte og holde Orden paa Torvet og Gaderne. Hans Instrux, udfærdiget af Magistraten den 30 Novbr., er af følgende Indhold: 1) Han skal daglig nogle Gange indfinde sig ved Byens Porte for der saavel selv at opagte som af Konsumtionsbetjentene lade sig informere og oplyse, om nogen af Byens Borgere eller Indbyggere lade opkjøbe Korn eller nogen anden Slags Varer, førend Bonden kommer dermed ind i Byen, og om nogen sligt gjør, da er deres Straf saaledes: for hver Td. Rug 3 Mk., 1 Td. Byg 2 Mk., 1 Td. Havre 1 Mk. 8 Sk. og hver Ol ferske Sild 4 Sk., 1 Læs Hø 2 Mk., 1 Læs Træ, Bygge-, Tønde-, Stavre-, eller Bark 1 Mk., 1 Læs Lyng eller Tørv

8 Sk. og af hver Td. Kul 4 Sk. 2) Disse Bøder deles mellem Torvefogden og Konsumtionsbetjentene saaledes: Forbrydes Mulkten ved Øster- og Vesterport, hvor der er tvende Betjente, da deles samme i 3 Parter mellem Torvefogden og Betjentene hver lige meget; men ved Urbansport, hvor der er ikkun 1 Betjent, i 2 lige Dele, og dersom nogen hjemfalder til Mulkt og ikke godvillig vil betale Torvefogden, da har han sligt skriftlig Magistraten at andrage, at saadant hver Mandag paa Raadstuen til Undersøgelse og Udpantning efter befindende Omstændigheder af Magistraten kan blive befordret. 3) Torvefogden saavel som Konsumtionsbetjentene skal med det gode formane Bønderne, at naar de ikke har deres visse Kjøbmand at navngive eller og deres Korn etc. kan være af visse Folk tinget, da skal de kjøre dermed paa Torvene samme at falholde og ikke som hidtil at kjøre Gade op og ned med deres Varer at udbyde, og skal Torvefogden undersøge, naar en eller anden Bonde siger, at han kjører til den eller den Mand med sit Korn, om det i sig selv saa er, eller han gjør det kun for at undslaa sig fra Torvet. 4) Han skal have vedbørlig Opsigt med Bønderne paa Torvet, at de holde i god Orden saaledes, at den ene ikke hindrer den anden i at komme frem med sit Læs, at der altid er en fri Fart over Torvet, at om nogen Rejsende eller Borgervogn kommer kjørende, de da kan komme igjennem, ligesom og Torvefogden skal have vedbørlig Opsigt, at Bønderne under 1 Sk. Straf til ham ikke ryge Tobak paa Torvet eller Gaderne for ulykkelig Ildebrand ved Guds Naade at forekomme. 5) Han bør efterse, at ingen Bonde spænder fra sin Vogn at bede paa Gaden eller nogen Mands Fortov enten gaaende eller kjørende til Hinder under 1 Mk. Straf for hver, som herimod bryder; de 8 Sk. betales af den, for hvis Gade eller Fortov saadan Vogn maatte holde, fordi han imod god Skik sligt tillader, de andre 8 Sk. af Bonden, fordi han ikke beder paa Torvet eller kjører med en Mands Tilladelse i hans Gaard at bede; dog er hermed ikke en Bonde forbunden, at han jo maa bede for Stangen, mens han bliver af med sit Læs, men ingenlunde, som meldt, maa han spænde fra og lade Hesten staa paa Siden af Vognen at bede, kjørende og gaaende til Hinder. Disse Bøder tage Torvefogden alle ene. 6) Alle Slags ferske Fisk, hvorunder ferske Aal

er forstaaet, som komme til Byen paa Vogne, skal advares at søge et af Torvene deres Fisk at falholde og ikke kjøre Gade op og ned under 1 Mk. Straf til Torvefogden. 7) Han skal have vedbørlig Opsigt, at ingen om hellige Dage komme i Byen med nogen Slags Ildbrand eller andre sælgende Varer at falholde; sker det, maa han pante dem første Gang for 8 Sk., og sker det oftere, da 1 Mk. hver Gang, om det er samme Folk. 8) Alle Børsdage anmelder Torvefogden ved Kjøbmændenes Forsamling paa Kompagnihuset for Overkjøbmanden, til hvad Pris Korn af alle Slags sælges for paa Torvet. Til Slutning skal Torvefogden, saafremt han agter at blive ved Betjeningen og nyde den ham akkorderede Løn 3 Rd. maanedlig samt de Mulkter, denne Instrux ommelder, omgaas alle og enhver med Høflighed og særdeles advare Bønderne om, hvis de bør iagttage, og ikke udpresse Mulkt af nogen Bonde for den første Forseelse, uden han er virkelig advaret om denne Instruxes Indhold til Efterlevelse, og saaledes meddeles Jakob Bragnetz denne Instrux til Efterlevelse under vore Hænder og Raadstuesegl. (Aalb. Raadst. Ark.)

S. A. udkom under 15 Dcbr. en Forordning om Limfjordsfiskeriet.

1752 indgav Overkjøbmanden tillige med hans Bisiddere ved Kjøbmandslavet følgende Forslag til Magistraten om, hvorledes de smaa Kræmmers Negotie skulde reguleres og hvori bestaa: I Anledning af Deres velædle og velbr., velædle og velvise Herrers respektive Skrivelse af 24 Januar 1752 angaaende smaa Kræmmere her i Aalborg, hvorvidt det bør anses, hvilket og ved Kjøbmandslavets Stiftelse er reserveret i Tiden at faa en Orden i, desaaarsag har jeg med Bisiddere samt de 8 kyndigste Lavsbrodre været paa Lavshuset forsamlet for at give vore formenende billige Tanker derover, som herved ydmygst insinueres. At de Borgere, der have eller herefter tage Borgerskab paa smaa Kræmmeri og svare Byens Onera, efter Omstændighederne bør jo billigen have et Slags Næring og Brød for dem selv og Familie, naar det ikke strider imod allern. Lavsartikler eller til Lavets Præjudice, som til Dato af endel er overtraadt; synes derfor allertjenligst, at deri maatte stiftes en Orden, hvorefter de og andre kunde regulere sig, og at samme deres Handel

maatte bestaa af efterfølgende Poster og Konditioner: 1) Bemeldte Smaakræmmere eller Høkere bør ikke at handle med andre end som følgende Landets Produkter, nemlig: Træsko, Skovle og Grebe, Stauseltræer (?), Skauler af gammelt Tovværk eller Bastreb, Vogn-, Torve- og andre her i Landet forarbejdede Kurve, Hestepuder, Gryder, Potter og Kar af Ler, Limer, Tønder, Svovlstikker, gl. brugt Jærn; af andre Fedevare i smaa Partier, saasom Smør, Fidt, Talglys, Ost, Flesk, Gryn i Pund og Marker Tal samt Skjæppe og mindre Maal, Tran i Potte og Pægle, men ej i Tøndetal eller mindre Fustager, Tørfisk for at bløde og udsælge i smaa Partier, Korn eller Salteri, saa vidt som de behøve til deres Husholdning; 2) hvorimod de ikke maa gjøre nogen Forprang med Korn, Salteri eller andre Varer til nogen reel Kjøbmandshandel, ligeledes ikke at holde nogen aabne Boder for benævnte Varer, men alt at sælge i deres Huse, hvor de ere bosatte. 3) Ikke at handle med nogen Slags Alenkram, som enten Kattun, Lærreder etc., som alt er Kjøbmandshandel, eller andre Sorter, enten Isenkram, Farvevarer, Specier, Salt, Humle, Tjære etc., som alt er Kjøbmandshandel og derfor Kjøbmændene til Præjudice; thi under Forevendinger, som tilforn kan være passeret med Stubber Kattun etc., er ikke saa; thi naar et Kvarter eller Alen er skaaret af et Stykke, hedder det strax at være en Stubbe, og deraf betjene de sig. 4) De, som rejse til Markeder og bruges af Kjøbmænd, saa længe Markederne vare, med et eller andet Smaakram enten ved Salle (?) eller Flatte at udsælge, var ikke at nægte dem, naar de bruge det ikke længere, end Markederne vare, og derfor ej at tillades siden enten i eller uden By til Landet eller Forprang at bruge.

Endvidere maa vi ydmygst erindre, at endel baade inden og uden Portene her boende, som ikke have Borgerskab paa Kræmmeri, men bruge dog ovenstaaende og særdeles lade sig og bruge uden Portene at købe Korn og andre Varer, hvormed det jages i Pris og ikke kommer til Torvs, ja og endel Kroersker bruge baade Salt, Humle, Tjære og Tobak at sælge, hvorvel de ofte derom ere advarede, hvilken Uorden vi vil haabe de velædle og velbr., velædle og velvise Herr. Magistrat formener et Reglement for med Straf og Exekution for dem, som samme overtræde; thi ellers hemmes det

ikke, hvorfor vi underskrevne paa egne og samtlige Lavets Vegne ydmygst vil have dette rekommenderet undes Deres retsindige Foranstaltning (smst.).

1753 den 22 Septbr. gjorde Kjøbmandslavet følgende Indstilling til Magistraten:

Ved sidste Kjøbmandslavdag den 12 Febr. er vedtaget, at Dagen efter Michaelis hvert Aar skal Lavet samles for at sætte Korntaxt efter Tidernes Beskaffenhed; men som den allerhøjeste gode Gud har givet en velsignet og tidlig Høst, hvorfor Tiden ikke saa længe dette Aar kan udsættes for medelst den (som tilforn) i Svang gaaende Land- og Forprang, der sker i og uden Byen samt ved Portene med Korn og andre Varer, hvorover Kornet ej alene jages i højere Pris, end det koster paa andre Steder, men Bonden derover hindres at komme til Axeltorv, som Lov og Forordninger befale, Byen saavel som Negotien til stor Skade, hvoraf der flyder mellem de handlende saavel som andre Misforstaaelse og Uorden, er i den Anledning det samtlige Lav i Dag den 15 September tilsammen kaldet for at overlægge og vedtage det nødvendige, der bestaar i følgende Poster: 1) Den gode Guds naadige og for Landet givne rige Kornvelsignelse foruden temmelige gamle Beholdninger baade her og andre Steder har gjort, at Kornprisen paa de Steder, hvor de handlende skal bringe det hen, er saaledes, at det maa sælges med stort Forlis af Aarsag, at endel kjøber af Bonden og opdriver Kornet i urette Tid, som siden hen paa Aaret bedre kan kjøbes af Proprietærene og andre, saa for slig Uordens Hemmelse samt Egalité mellem de handlende og Tidernes Beskaffende ere følgende Priser vedtagne af samtlige, nemlig

1 Td. god ny Vinterrug . . . . . 6 $\frac{1}{2}$ Mk.

1 - Vendsyssel eller anden uren Vaarrug 6 —

1 - Byg . . . . . 5 —

med sit Opmaal, som ordinært gives af Proprietærene efter hvert Steds Beskaffenhed.

1 Td. stor hvid Havre Knog og Topmaal 4 Mk.

1 - graa Vendsyssel Havre - — 3 Mk. 8 Sk.

Skulde Priserne blive bedre, forstaaer det sig selv, at enhver betjener sig af bedste Kjøb, men ikke højere, undtagen at Tilførselen skulde blive umaadelig eller ekstraordinære Tilfælde maatte paakomme, da de, som dermed handle, hver

Onsdag eller Lørdag det anmelde ved Kompagnihuset eller dets Forstander, som strax tillige med de 8 Bisiddere samme efter billige og forsvarlige Omstændigheder Priserne forandre.

1 Kande Honning 1 Mk. 8 Sk. Siden Honningtiden allerede er for Haanden, før dette kan blive publiceret, ej heller ved sidste Lavdag er bleven aftalt, beror det med den Post til paafølgende Aar.

2) I Anledning af højstbemeldte allern. Befaling samt Kjøbstadprivilegierne bør Bonden at møde med sine Varer, som han har at sælge, til Torvs, hvilke ere de publikke Steder her i Aalborg, Gammel- og Nytorv og fra Vendsyssel ved Øster- og Vesteraas Brygger.

3) Hvem af Lavet der enten selv eller ved andre paa deres Vegne direkte eller indirekte paa nogen Slags Maade paa Vejene uden Portene eller indenfor handler eller opkøber de Produkter, som Bonden fører, hvorved han hindres fra at komme til Torvs, og overtræder den nu satte Taxt eller den, som herefter maatte blive sat, bøder første Gang 10 Rd., anden Gang dobbelt og tredje Gang efter Lavets Sigende. Hvem som saaledes af sin Lavsbroder eller andre bliver beskyldt og Angiveren det ikke kan godtgjøre vidnesfast, maa den angivne fri sig med sin Ed; vil han det ikke eller trøster sig ikke dertil, betaler han ovenmeldte Straf i Lavsforstanderens og Medhjælperes Overværelse, hvilke Bøder deles i 3 Dele, Kjøbmandslavet $\frac{1}{3}$, enten det er af Politiet eller andre Angivere $\frac{1}{3}$, de fattige $\frac{1}{3}$.

4) Hvad Korn som enten en eller anden af Proprietærerne, Præster, Forpagtere saavel som af andre Kjøbstæder her i Landet indkøber eller er forbunden til (efter foregaaende Kontrakter) til visse Priser eller Kapitelskøb, er herved ikke ment, men alene Bonden, som kjører selv sit eget Korn til Kjøbstad og sælger til nogen Lavsbroder, maa ikke overgaa Taxten uden formeldte Straf, og som endel er af den Formening, at Axeltorv eller offentlig Marked skulde forstaaes ved hver Mands Dør inden Kjøbstadporten, da indstilles dette til Stadens Politimester, hvorvidt han det ifølge allern. Lov vil forstaa eller administrere, som derfor aparte er tillagt Løn af Byen. Til hvilken Ende velædle og velbyrd. Hr. Kancelliraad Fuglede tjenstlig heraf skal blive meddelt Kopi og Underretning, naar Forandring sker paa Priserne.

Herpaa taldt Magistratens Resolution den 1 Oktober saaledes: Siden det højfornemme Kjøbmandslavs Brødre ere blevne enige om forestaaende Priser paa Varer at betale og den overtrædende at bøde, saa have vi intet imod denne deres Forening at erindre uden dette, at som hans Exc. Hr. Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand Baron Holck har approberet de af os forestillede 13 Poster for velædle og velbyrd. Hr. Kancelliraad og Byfoged Fuglede imod den tillagte Løn at lade iagttage, hvoriblandt findes dette, at en Mand, naar en Bonde er kommen til Byen, ikke er forment at handle med ham for sin Dør, saa kan vi ikke tilstaa, at Hr. Kancelliraad Fuglede, som gjør Politimesters Embede, anderledes maa forklare Ordene om dette Kjøbmandskab for Dørene, end som de af os underdan. ere forestillede og af højstbemeldte hans Exc. naadigst approberede (smst.).

1755 den 12 Dcbr. gaves kgl. Bevilling paa, at Pintsemarkedet herefter skulde begynde anden Onsdag efter Pintse og ikkun holdes i 8 Dage. Magistratens Andragende herom var begrundet paa, at da Markedet hidtil holdtes første Onsdag efter Pintse, maatte de handlende fra Hamborg, Fredericia og andre Steder, som vilde besøge Markedet for der at sælge deres Varer, anvende Helligdagene paa Rejsen og opsætte deres Boder paa tredje Pintsedag, og paa at Markedet, som oprindelig var bevilget at vare i 14 Dage, i den senere Tid kun holdtes i 4 Dage, saa at der næsten ingen Handel var i den øvrige Tid (smst.).

1759 den 9 Febr. fik Aalborg Kjøbmænd kgl. Tilladelse til at fare med Kram til det saakaldte Skive Julemarked den 3 Januar, saaledes som Skik havde været fra gammel Tid, hvilket Byfoged C. P. Rothe i Skive vilde forbyde (smst.).

1765 den 13 Septbr. fik Jens Thagaard, der allerede havde 2 Skibe paa Robbefangst ved Spitzbergen og agtede at udrede 2 til i Forening med nogle Medinteressenter, kgl. Privilegium paa, at der for hver af Skibenes Kommercelæster i 6 Aar maatte udbetales ham 5 Rd. af Commercii Fonden, og at Skibene skulde være fri for Losse- og Havnepenge og for Told dels af de hjembragte Varer og dels af de Materialer, der medgik til deres Udredning (smst.).

1768 den 22 April blev givet kgl. Bevilling paa, at der paa Nytorv maatte holdes 2 Hestemarkeder aarlig, det ene

8 Dage før Randers Fastelavns Marked, det andet 8 Dage før Randers Midfaste Marked, og begge vare i 2 Dage, da der ikke holdtes noget Hestemarked i Himmersyssel og enhver derfor maatte søge til de 2 Randers Markeder paa en Aarstid, da baade Veje og Vejrlig falde vanskelige, og da Hestehandlerne sjælden opholde sig søndenfyjds for at købe Heste, men søge til Vendsyssel (smst.).

1770 aabnedes Kompagnihuset ifølge Overkjøbmandens Foranstaltning som en »Børs« for de handlende hver Onsdag og Lørdag Kl. 11—12, hvor da en edsvoren Mægler (David Graah) var tilstede til enhver Kjøbmands eller Skippers Betjening med Kjøbmandskab og Befragtning. (Smlgn. Bekjendtgjørelse i J. Efterr. 1770 Nr. 31.) Her blev og samme Aar holdt offentlig Avktion over det aalborgske grønlandske Kompagnis 3 Skibes dette Aar hjembragte Ladning, som udbragtes til 6797 Rd.

1771 den 17 Juli forlangte Finansraad Øder, som skulde gjøre Forslag til Søfartens og Fiskeriernes Forbedring, Svar, som afgaves den 2 Septbr. s. A., paa følgende Spørgsmaal:

1) Hvor mange Skibe pleje om Aaret at lade og udgaa? Svar: Næsten aarlig 380—400 store og smaa Baade paa $1\frac{1}{2}$ til 2 Kommercelæster, dels med hel Ladning, dels med halv Ladning, dels ballastede.

2) Sammes Størrelse efter Læster eller Tønder samt Besætning af Folk. Sv.: De største kan være paa 80, 70, 60, 50, 40, 36, de øvrige fra 30 Læster til Baade paa $1\frac{1}{2}$ Læst. Besætningen af Mandskab kan være paa de største med 80—40 L. fra 20—9 Mand, paa de middel Sorter paa 30—16 L. fra 8—5 Mand, Jagter og Baade paa $16-1\frac{1}{2}$ L. 4—2 Mand.

3) Hvor mange deraf ere indenlandske og hvor mange udenlandske? og 4) fra hvilke Steder især ere de sidste? Sv.: De allerfleste ere indenlandske fra Danmark og Norge undtagen nogle faa Jagter og Baade fra Sverig, som undertiden komme hertil og lade med Viktualier.

5) Hvor mange Skibe pleje om Aaret at indløbe og losse? Sv.: C. 3—400.

6) Størrelsen af disse Skibe samt Besætning. Sv.: Som ved Post 2 anført.

7) Hvor mange indenlandske og hvor mange udenlandske?

De allerfleste ere indenlandske undtagen 4—5 engelske Skibe, som komme med Stenkul, og 4—5 svenske Fartøjer med Tjære og 2—3 svenske Jagter med Allun, Potaske, Brædder m. m.

8) Hvor mange her har hjemme? Sv.: 50 store og smaa.

9) Af hvad Bygningsmaade og Takkelage? Store Brigger, Huggert-Gallioter, Gallioter, Galeaser, Jagter og Baade.

10) Hvorhen den meste Fart gaar? Paa Provinserne i Danmark og Norge med Korn og Fedevarer, og fra sidste hjemhentes Tømmer, Brædder, Jærn, Tørfisk, Tran m. m., nogle faa gaa til Portugal efter Salt, 1—2 til Frankrig efter Vin, Svedsker, Terpentiniolie etc., 2—3 til Hamborg og Amsterdam efter Kryderi-, Drogeri- og Materialvarer, nogle faa til Sverig med Viktualier og Skind, 5—6 til Lybæk efter Humle, Isenkram- og grove Materialvarer og 7—10 efter Hør, Hamp, Roe- og Linolie, Potaske og Tømmer til Riga, Narva, Petersborg, Danzig, Memel og Königsberg.

11) Hvor mange in loco og hjemmehørende Skibe ere ude paa Kobotage (Kystfarten)? Sv.: Omtrent 50—60 smaa Jagter og Kaage, som hente Tørv og Brænde, saa og Korn, Flæsk, Ost, Smør og andre Landets Produkter fra Herre- og Præstegaarde oppe ved Limfjorden.

12) Om der ligger nogle ved Pælen uden at blive brugte? Sv.: 3 nu sidst fra Robbefangst hjemkomne Huggertgallioter paa 12 Læster.

13) Om der paa Stedet bygges Skibe? Sv.: Ingen Skibe bygges her i Byen, men meget sjælden bygges en liden Jagt paa 3—4 Læster. De smaa Fartøjer repareres her, men de store blive alene kjølhaledede, da de, naar stor Reparation skal gjøres eller de skal fortømres, maa rejse til andre Steder i Holsten.

14) Om og hvilke Materialier til denne Skibsbygning er indenlandske eller hentes fra fremmede Steder? Sv.: Tømmeret, saasom Knæer, faas i de omliggende Skove, men Egeplanker fra Lybæk eller Østersøen, fra hvilke sidste Steder Masterne hentes.

15) Om der findes Sejldugsfabrikker? Nej.

16) Hvorledes Havnen og Reden er beskaffen? Sv.: Reden er en i Landet opløbende Fjord $\frac{1}{4}$ Mil bred og god for temmelig store Skibe; Havnen nogenledes, dog ikke ret stor,

men kan modtage de til Byen hørende Skibe, som og der om Vinteren kan ligge temmelig sikre.

17) Hvorledes Lodsvæsenet er beskaffent? Lodsvæsenet er i forsvarlig Stand indrettet efter den kgl. approberede Ordonans for Hals og Aalborg af 18 Marts 1735, hvorefter Lodsvæsenet forrettes af en Lodsoldermand og 6 Underlodser, der alle skulle bo i Hals, hvor Indløbet til Limfjorden er.

18) Om deres Navigations- eller Styrmandsskole. Sv.: Her er en Styrmandsskole, som holdes i et Værelse i Skolegadens Fattighus af en Navigationsmester, der lønnes af Fattighuset og derfor skal informere de Drengbørn, som i Fattighuset opdrages og agte at søge deres Brød ved Søfarten, uden Betaling; men af andre, som søge Skolen, nyder han Betaling. Til den Skole er af de fattiges Inspektører anskaffet foruden adskillige saavel danske som hollandske Styrmandsbøger, Sø- og Landkort, 1 Jord- og 1 Himmeglobus, 1 Hængkompas, 1 Pejlkompas, 1 Gradstok med 4 Krydser, 1 Søkvadrant med 2 Krydser, 1 i England forfærdiget Astrolabium af Messing, 1 tremastet Skib med fuld Takkelage m. m.

19) Hvor meget Matroserne kan faa i Hyre, og hvor højt Skibets Approvisionnement kan løbe? Sv.: Paa Portugal og Frankrig akkorderes almindelig maanedlig en Styrmand i Hyre 12—16 Rd., en Tømmermand 9—10 Rd. og Matroser 6—7 Rd. Til Holland og Østersøen nyder i Hyre for Rejsen en Styrmand 10, 12—16 Rd., en Tømmermand 8—10 Rd. og Matroser 6—7 Rd.; paa Bergen og Trondhjem i Hyre for Rejsen en Styrmand 10—12 Rd. og Matroser 7—8 Rd.; østerpaa i Norge og mellem Rigerne nyde Matroser for Rejsen i Proportion af dens Længde 3, 4—5 Rd., og regnes almindelig i Approvisionnement paa hver Mand maanedlig 4 Rd.

20) Fragts Størrelse og Forhold med Udrustningens Bekostning. Sv.: At bestemme Fragternes Størrelse og Forhold mod Udrustningens Bekostning er en vanskelig Sag og næppe til nogen vis Proportion, saaledes at det kan lægges til paalidelig Grund for en vis, derpaa gjørende Slutning; den kan bestemmes endog af de handlende, saasom naar Skibene ere udrustede for at søge en Fragt, maa de tage, hvad Fragter de kan faa, hvilke, ligesom de falde, kunne

være undertiden til Tab, og undertiden kalkuleres, at en Rejse, som akkorderes om en vis Fragt, kan gøres i 1—2 Maaneder, hvorimod den formedelst Vindens Foranderlighed tager 3—4 Maaneder, og saaledes flere Omstændigheder, der gjøre Kalkulen usikker.

21) Hvad der kan fattes i og findes tjenligt til Søfartens Opkomst her? Sv.: Dette saa saare vigtige og for Rigets Vel særdeles interessante Spørgsmaal med Grundighed og til Nytte at besvare kræver en vidtløftig og grundig Kundskab om Kommercen saavel i Almindelighed som hvert Lands og Steds i Særdeleshed med Erfaring og en temmelig Praxis i Negotien for med nogen Vished at kunne udfinde, hvad Fordel et Land eller et Handelssted enten ved Landets Exportvarer at omtuske med de Fornødenheder, som af et andet Lands Produkter behøves, eller ved adskillige Landets Produkter at bringe samme i sit eget Land for at omdele til andre Lande og vice versa. Paa Grund af Mangel paa Kundskab m. m. vil vi kun meddele vor Formening, at til Skibsfartens Opkomst vilde det særdeles kontribuere, at Landets Produkter, Korn, Smør, Ost m. m. kunde forøges til større Udførsel. Særdeles for dette Sted kunde være gavnligt, at de ved Vesterstrand paa nogle Aar til et anseligt Tal forøgede Sandskuder bleve afskaffede, hvis Ejere, som ere Landsbymænd og Selvejere, strax efterat Kornet er kommet i Hus, begynde at købe det af Bonden for at overføre det til Norge, hvor de paa saadan sildig Aarstid, da Norge i Frygt for paakommende Vinter ikke tør udsende sine Skibe, kan faa det vel betalt, hvorved Kornet sættes her i høje Priser, og senere tabes paa det. Ligeledes at al udenrigs Humles Indførsel til Lands, paa hvad Maade det end skete, blev forbudt, saa at de saakaldte Humleførere, som vel er forbudet at indføre Humle paa Kane og i des Henseende ligesaa stærkt som forhen indføre paa store Vogne med Heste og dermed rejse omkring i Landet, ikke maatte komme længere ind i Landet end til Kolding og hverken de eller nogen fra det Sted indføre udenrigs Humle.

Paa de forskjellige Spørgsmaal vedkommende Fiskerierne lød Svaret: Her til Byen er aldeles intet Fiskeri, der kan kaldes Fiskeri, men alene fanges endel Flyndere og Aal, som ikke engang er saa tilstrækkeligt, at Indbyggerne kan blive

forsynede med de behøvende ferske; men i Nibe er et anseeligt Fiskeri, som dels afhændes ferske, dels vindtørres, røges og nedsaltes; men siden 1750 har Velsignelsen af Sild aarlig formindsket sig, saa der nu ikke gaar til den halve Part mod forhen, siden Silden er falden saa stærk til den svenske Kyst. Ligeledes har og Aalefiskeriet i Nibe forhen været important, men nu delt lige Skæbne med andre Fiskerier her i Landet og i Norge, som alle ere i anseeligt Aftagende, der tildels maa have sin Aarsag i Vindens og Vejrligets Foranderlighed. Forøvrigt findes vidtløftig Oplysning i den kgl. Forordn. af 15 Dcbr. 1750 (smst.).

1771 den 27 Novbr. bortsolgtes ved fjerde og sidste Avktion de 3, det grønlandske Kompagni i Aalborg tilhørende Skibe, til Chr. Ryberg og Medinteressenter for 5200 Rd., og har saaledes det forrige og nu ophævede Kompagni taget derved en stor og betydelig Forlis. (J. Eft. 1771 S. 446.)

1772 den 8de April blev det ved offentligt Trommeslag bekjendtgjort, at ingen maa understaa sig enten at købe eller sælge noget uden for Byens Porte eller ved Toldboderne, men alene paa de dertil indrettede Torve, hvor alle Slags Korn-, fede og Fødevarer samt Ildebrand med videre skal henbringes og der offentlig falholdes, undtagen hvad fersk Fisk angaar, som ej andensteds end ved Stranden kan faas. (J. Eft. 1772 Nr. 15.)

1775 den 21 Maj besluttede Magistraten efter Kæmnerens Forslag og Syns Optagelse af dertil udmeldte Mænd, at Pintsemarked flyttes fra Østeraa til Nytorv med Undtagelse af Pottemagerne, som skal staa paa Gammel Torv, dog saa, at Boderne ikke komme for nær til Vagthuset. (Aalb. Raadst. Ark.)

1776 den 21 Dcbr. blev af Magistraten bestemt en Plan for Stادهpengene ved Pintsemarked, som fik kgl. Approbation. (smst.).

1778 den 7 Avgust bevilgedes, at da Pintsemarked ved den ved Viborg Omslagstermin skete Udsættelse for det meste indfalder paa samme Tid som bemeldte Viborg Omslag, maa det flyttes, før at de handlende kunne komme baade til Viborg Omslag og Aalborg Marked, til den 25 Maj og holdes i 8 Dage, og om samme Datum enten indfalder paa

Pintselørdag eller Pintsedagene, da skal Markedet fastsættes til næste Dag efter disse (smst.).

1805 den 11 Januar udkom paa Grund af Andragende fra endel i forskjellige Kjøbstæder bosatte Jøder et kgl. Reskript, at Pintsemarked fra 1806 af og fremdeles skal begynde den 6 Juni og holdes i 8 Dage.

Om Torvedagene haves en Politiplakat af den 12 Juli 1813, approberet af Stiftamtmand Pentz, hvorved anordnes følgende: 1) Til egentlige Torvedage bestemmes Onsdag og Lørdag; 2) de, som ankomme til Byen bemeldte Dage med Levnetsmidler til Udsalg, skulle henstille sig paa Nytorv, saaledes som enhvers Plads af Politiet anvises, og uden at Passagen over Torvet derved spærres; 3) de, som maatte ankomme til Byen med Levnetsmidler en af de andre Dage i Ugen, ere ligeledes forpligtede til samme Sted at falholde deres Varer, og 4) udenfor bemeldte Nytorv maa intet Opkjøb af Fødevarer, som indbringes til Byen, ske, saafremt vedkommende ikke ville vente at blive ansete i Overensstemmelse med Lovene og kgl. Anordninger. — Dog var det efter Forordn. af 25 August 1741 og senere 25 Juli 1815 tilladt enhver, som ikke handler med de Varer, som paa Landet kan kjøbes, at købe hos Bønderne selv (men ikke paa Landevejene), hvad der behøves til eget Husbrug. I Plakaten omtales det, at det tidligere havde været Skik, at Byen hver Morgen var ligesom blokeret af Prangere og Sælgekærlinger, der i Skarer gik halve og hele Mile ud paa Landevejene for at afkjøbe Bønderne deres Varer, og at disse, forlokkede af hine Landevejskræmmere, ved Ankomsten foregav, at deres Varer vare bestilte af en eller anden bosiddende, som enten var Prangeren selv eller en anden, hvis Navn han laante til Dække for sine ulovlige Handlinger.

1814 den 15 Juli fik J. G. Galster i Nørresundby Bevilling paa at drive Bondehandel med at sælge til Landmanden Jærnvarer, Hamp, Hør, Salt, Tjære, Trælast, Stenkul og indenlandske Alenvarer og indkjøbe Skind, Huder, Uld o. s. v. til Forædling ved sine Fabrikker. Herimod nedlagde Borgmesteren i Aalborg Protest som stridende mod Aalborgs Privilegier og androg om, at ingen flere saadanne Bevillinger maatte udstedes i Fremtiden. Desuagtet fik forrige Maanedsløjtnant P. Bech i Hals den 25 Juli 1817 Bevilling paa, at

det ham bevilgede Høkeri i Hals maatte udvides til Handel med Hør, Hamp, Jærn, Tjære og Tømmer, mod at han tog disse Varer i Aalborg. (Aalb. Raadst. Ark.)

Omtrent 1830 læstes i »Statstidenden« følgende om Aalborgs Handel: Aalborg var en Gang i sin Tid Jyllands første Handelsstad; men den har lidt saa store og betydelige Tab i kommerciel Henseende, at den absolut maatte synke, i det mindste for en Tid, til et lavere Standpunkt. Et stort Tab led Byens Handel ved Amternes Deling 1794. Hjørring Amts Beboere skulde indtil da i det mindste 4 Gange aarlig til Aalborg med deres Kvartalskatter, hvilket gav Anledning til betydelig Handel og Omsætning. Forhen var Aalborg Stapelstad for alle Kjøbstæder langs Limfjorden; ingen Skipper fra dette hele betydelige Opland vovede sig udenfor Hals Tønder, men nu sejle de direkte paa Kjøbenhavn, Østersøen og flere Steder og hente selv deres Varer fra første Haand. Ved Norges Adskillelse fra Danmark led Aalborgs Handel et uopretteligt Tab; de første Handelshuse i Byen havde deres vigtigste Handel med Norge og Sverig; ved Begivenhederne 1814 standsede samme pludselig, foraarsagede flere Huses Undergang, indjog dem, som overstod Krisen, en panisk Skræk og efterlod hos de fleste et tærende Onde, som mer og mer undergrov Handelsmandens Velstand. De gamle og endnu formuende Handelshuse kunde ikke paa den sædvanlige Handelsvej eller ved deres hidtil bevante Spekulationer gjøre nogen Affære. Den betydelige Kornafsætning til Sverig og Norge var stoppet. Forbavsede saa de Tidens politiske Omvæltning, saa al Tillid og Kredit forsvinde af Handelsverdenen; de inddrog Levningerne af deres fra det almindelige Skibbrud reddede Formue, og hvo kunde fortænke dem deri? Handelen maatte tage en anden Retning, ny Kilder aabnes, ny Forbindelser indledes og knyttes. Vore Kornvarer, Byens vigtigste Udførselsartikkel, vare af den Beskaffenhed, at de ikke kunde udholde Konkurrencen med andres paa fremmede Korntorve. Først nu, efter næsten 20 Aars Forløb, er dette til Dels hævet formedelst Skattekornsleverancen og enkelte Kjøbmænds prisværdige Maade intet Korn at købe uden efter Vægt. Endelig er nu den eneste Kilde udtørret, nemlig Sildesalterierne, som i den sidste Tid dog satte lidt Liv i Handelen. Efter dette saaledes bemærkede har Aalborg i

en Række Aar Slag paa Slag lidt overordentligt paa sin Handel, hvilket Aarhus og Randers ikke i den Grad have været udsatte for. Beboerne i Aalborgs saa indskrænkede Opland kunne paa ingen Maade sættes i Ligning med hine hverken med Hensyn til Antal eller Formuesomstændigheder, hvilket sidste især maa komme Handelsmændene til Fordel; thi med Rigdom og Velstand følge altid flere Fornødenheder, virkelige eller indbildte, end hvor det modsatte er Tilfældet.

Da de Kjøbmandsstanden i Aalborg under 24 Marts 1750 forundte Lavartikler (se ovenfor S. 330) paa Grund af de forandrede Tidsomstændigheder og den nyere Lovgivnings Bestemmelser ej længere kunde anses for aldeles passende, fik Lavet efter Repræsentantskabets Ansøgning nye, under 2 Juni 1830 kgl. konfirmerede Lavartikler. Disse ere aftrykte i Kolleg. Tid. for 1830 S. 545—62, hvortil derfor henvises. Dog fik de ikke nogen lang Varighed, idet Lavet 1863 under Navn af Handelsforeningen fik ny Vedtægter, hvis første Afsnit bestemmer Foreningens Formaal saaledes, at den 1) skal »virke til Fremme af Handel og Skibsfart samt Industri, saavel i Almindelighed, som hvad Byen og dens Omegn i Særdeleshed angaar«, og 2) »virke i veldædige, hjælpende Øjemed«; men allerede paa Generalforsamlingen den 17de April 1872 vedtoges nye Vedtægter, som fik kgl. Approbation den 8de Juli s. A. Disses første Afsnit bestemmer Foreningens Formaal paa samme Maade som Vedtægterne af 1863, medens de øvrige Afsnit efter deres Overskrifter handle om: Adgang til og Udelukkelse af Foreningen, Foreningens Formue og Delagtighed i denne, Formuens Bestyrelse og Regnskabsføringen, Bestyrelsen, Generalforsamlinger, Medlemmernes Forhold til Foreningen og Bestyrelsen og forskjellige Bestemmelser. — Foreningens Virksomhed er altsaa nu en dobbelt, dels at fremme alle til Handelens og Skibsfartens Opkomst sigtende Foretagender, hvortil det efter § 13 nærmest paahviler Bestyrelsen at fremkomme med Forslag, og i hvilken Henseende der i de senere Aar er truffen forskjellige hensigtsmæssige Foranstaltninger, og dels at bestyre den ikke ubetydelige Formue i veldædig Retning. Denne bestaar for Tiden af: 1) Ejendommen »Kompagnihuset« paa Hjørnet af Østeraagade og Bispensgade, brandforsikret for 64,200 Kroner, der, som tidligere paavist, er en Arv fra

det oprindelige »Guds Legems Lav« eller »Papegøjegildet«, og som nu er bortlejet til Klubben Enigheden med Undtagelse af et Par Værelser, hvori Foreningen har sit Lokale, 2) 2 Nationalbankaktier à 200 Kr., 3) og i Aalborg Diskontobank c. 1600 Kr. — Den med Foreningen fra gammel Tid forbundne Ligkasses Formue bestaar af 1) en Obligation paa 800 Kr., 2) i Aalborg Sparekasse 5000 Kr., 3) Ligvogn m. m. — Under Bestyrelsen henhøre endvidere: 1) Den i Juli 1856 oprettede »Aalborg Kjøbmænds Hjelpekasse«, hvis Formue udgjør 30,000 Kr., 2) »det Bernstorffske Legat« paa 2800 Kr. og 3) »De 8 Kjøbmænds Legat« paa 8000 Kr.

Tillæg til Side 236.

Ved D. H. Wulff.

Til Oplysning om Leerbæk og dens Ejere efter Fr. Virenfeldt (Würnfeldt) tjener følgende:

I Jydske Efterr. 1769 Nr. 44 for den 3dje November bekjendtgjør Stiftsbefalingsmand i Aalborg J. Holck som Skifteforvalter i Boet efter afgangne sal. Hr. *Friderich Würnfeldt* til Leerbæk, at Gaarden skulde bortsælges ved Avktion den 6te Marts n. A. med underliggende Bøndergods, Kirker, Konge- og Kirketiender. I den vidtløftige Avktionsbekjendtgjørelse hedder det, at Hovedgaardstaxten af Ager, Eng og Skov er ansat til Hartkorn 30 Td. 2 Sk. 2 Fdk. Til Gaarden kan aarlig saas, ligesom Aarsgjøderne falde, 60—70 Td. Rug, 20—30 Td. Byg, 60—80 Td. Havre, avles 400 Læs Hø og staldes 104 Stude, fødes 62 do., 30 Køer, 50 Faar, 40—50 Bæster. Gaardens Bygninger ere i overmaade god Stand og ligge i en plaisant og fordelagtig Egn med Skov og Grave omkring Borggaarden, nylig rensede. Ved Gaarden ligge 2 smukke Frugt- og Køkkenhaver; af Skoven, saavel ved Gaarden som den saakaldte Birkens Skov, kan haves fornøden Ildebrændsel og Bygningstømmer af Eg, Bøg og El. Af Havet, som gaar tæt op til Gaardens Mark og Enge paa den nordre Side (hvoraf Græsset paa Engene er en Art Marskhø) kan daglig haves alle Slags fersk Havfisk, Østers iberegnet. Med Gaarden følger baade efter gamle Adkomster og Landmaalingen Forstrandsrettighed saavel paa Endels som fælles Forstrande. Under Leerbæk

ligger endnu en upriviligeret tiendefri Sædegaard, Skaarupgaard kaldet, hvortil kan saas 30—40 Td. Rug, 12 Td. Byg, 30—40 Td. Havre og avles 200 Læs Hø, fødes og græsses 70—80 Stude og Fæhøveder, 20 Bæster, 100 Faar; deraf svares aarlig Forpagtning 300 Rd. I Landgilde af Godset kan aarlig have 200 Rd. baade i Penge, Korn, Mel og Fisk m. v. efter Jordebogens Formelding. Bøndergodset, som er i god Stand og vel forsynet med ungt Mandskab, bestaar af Ager og Engs Hartkorn 222 Td. 7 Sk. 3 Fdk. 1 A., Møllekyld 3 Td. 5 Sk. 3 Fd. og Skovskyld 6 Sk. 2 Fd. Med Gaard og Gods sælges under Et Elling Kirke-Tiende 8 Td. Hartkorn, Tolne Sogns Kirke-Tiende 10 Td. Hartk., Aasted Sogns Konge-Tiende 26 Td. Hartk., hvilke Tiender alle paa Kjærnen oppebæres. Videre følger Elling og Tolne Sognes Kirke-Kvæg-Tiender, som importere aarlig 20 Rd., og Raabjerg Sogns Kirke, som staar for Hartk. 7 Td. med sin Korn- og Kvægtiende, imod at deraf aarlig betaales paa Aalborg Amtstue 4 pCt. Rente af den Kapital 681 Rd., som hos Ejeren af Kirken efter det kgl. Skjøde stedse skal blive staaende. Med disse 3 Kirker følge jura patronatus og vocandi. — Efter at Gaarden er bortsolgt, fortsættes Avktionen med Dødsboets Møbler o. s. v. tillige med Besætningen paa Leerbæk og ved Forpagtningen paa Dronninglund af 3—400 dels overstaldede, dels enkelt staldede og Føde-Stude, samt Stutteribæster af unge og gamle Hingste, Hopper, Plage og Føl, 90 Stykker og derover, 34 Køer, 100 Faar, 4—5 Svin.

Smst. 1770 Nr. 11 for den 16de Marts læses: I forrige Uge blev Leerbæk Hovedgaard med underliggende Bøndergods ved offentlig Avktion bortsolgt til Sr. *Jakob Severin Würnfeldt* for 34,470 Rd., og i Nr. 28 for den 13de Juli indkaldes Boets Kredi- og Debitorer til at melde sig i Enken Mad. Würnfelts Gaard i Sæby den 18de September, da Skiftet til den Tid bliver endelig sluttet.

Dernæst bliver der sammesteds 1772 Nr. 4 og følg. berammet en ny Avktion over Leerbæk til den 10de Marts s. A., paa hvilken intet »fornøjeligt« Bud maa være sket, siden en ny Avktion ansattes til Onsdagen den 8de Juli, og hedder det da, at dersom intet antageligt Bud sker, bliver Leerbæks og Skaarupgaards Afgrøde for Aaret saavel som begges Avling i de to næste Aar stillet til Avktion over Forpagtnings-

afgiften, og til den 3dje Marts 1773 ansættes Avktion over en Del Ind- og Udbo paa Leerbæk formedelst Gaardens Bortforpagtning. Endelig bekjendtgjøres 1774, at Arvingerne i Dødsboet efter afgangne Fru Ide Marie *Gesmel*, sal. Kancelliraad Niels *Sørensens*, som Ejere af Leerbæk, lade Gaarden tillige med Skaarupgaard m. m. bortsælge ved Avktion den 10de Juni, hvorved tilføjes, at der af begge Gaarde svares aarlig i Forpagtning 1300 Rdr., og blev Gaarden da bortsolgt for 24,860 Rdr. til Sr. Søren *Bragaard* fra Stensbæk.

(J. Eft. 1774 Nr. 24 S. 233.)

Om Grove Kirke.

Af Ewald Tang Kristensen.

Der er ingen nulevende, som kan paavise, hvor *Grove Kirke* har ligget; men med nogenlunde Bestemthed kan man dog sige, at Stedet maa have været i Nærheden af Gaarden Grove i Haderup Sogn. Denne Gaard ligger godt fem Fjerdingsvej sydøst for Haderup Kirke og skal i gamle Dage have været en Herregaard; men det er og det hele, man véd at fortælle herom. Rundt om i Egnen er der mangfoldige gamle Vejspor i Lyngen hid og did, uden at man deraf kan blive klog paa Kirkens Beliggenhed. Ligeledes er der overalt Spor af gamle Agerrene og altsaa fordums Opdyrkning. Hele Egnen deromkring er forhen bleven kaldet Grove Sogn, og den Benævnelse kan de gamle endnu huske. Naar man fra Grove gaar vest paa ad Graasand til, kommer man lige østen herfor over en Bæk, der saa drejer noget om i Nordvest. Paa den østlige Side af denne Bæk, men omtrent Nord for Graasand, ikke uden en god Agers-Længde derfra, findes en Brink, som endnu kaldes Kjærkhyw (Kærkhyw), og der omtrent maa vel Beliggenheden søges. Altsaa er det et Steds paa den nu og i lange Tider opdyrkede Mark, og heri maa da Grunden til Udslettelsen af ethvert Spor søges, ligesom og Sandflugt kan have bidraget sit dertil. Graasand har ikke noget med Navnet Grove at gjøre, da det udtales Graasaaend, men Grove udtales Grow.

Anmeldelse af nye Skrifter

vedk. jydsk Historie og Topografi.

»*Diplomatarium Vibergense*. Breve og Aktstykker fra ældre Viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200—1559. Udg. for d. kong. da. Selskab f. Fædrel. Hist. og Sprog af A. Heise. Med 9 Afbildninger (af Segl og Ligstene).« LX + 450 Sider. Pris 7 Kr. — Dette med overordenlig Omhyggelighed udgivne Værk indeholder efter sin Plan Aftryk i kronologisk Orden af Dokumenter, som nu findes i Viborg, altså ikke af dem, som nu opbevares i københavnske Samlinger. Ligeledes ere Dokumenter, som tidligere ere trykte nogenlunde rigtigt og i tilgængeligere Skrifter, ikke optagne; dog ere de anførte på det Sted, hvorhen de efter deres Tid høre, med en kort Angivelse af deres Indhold og Henvisning til de Skrifter, hvor de findes. — Fra den første Regel er der dog gjort en Undtagelse med Hensyn til de Dokumenter, som oprindelig have tilhørt Viborg By, men 1853 bleve afleverede til Gehejme-Arkivet i København, imod at dette gav Rådhusarkivet Afskrifter af dem. Forøvrigt er Antallet af disse Dokumenter vedkommende Viborg By forholdsvis mindre stort. Også den katholske Bispestols og Domkapitlets ældre Brevskaber ere desværre for den allerstørste Del gæde tabte, dels ved Ildebrand, dels ved Vanrøgt. Ikke Lidet af Interesse er dog bevaret. Blandt de interessanteste Rækker af Dokumenter må regnes en righoldig Samling vedkommende Læsø, hvilken Ø tidligere i sin Helhed

tilhørte Viborg Domkapitel. Man får ved den god Oplysning om den store Salttilvirkning, som navnlig i Middelalderen fandt Sted på denne, dengang med Skov (tildels Fyrreskov) bevoxede Ø, på hvilken i Anledning af denne Virksomhed i en Del af Året en stor Mængde Mennesker fra det nordlige Jylland og fra Halland opholdt sig. — En anden Række af interessante Dokumenter angår de kirkelige Forhold og den gejstlige Jurisdiktion i den første Tid efter Reformationen. Man må i den Henseende kun beklage, at Værket ikke har kunnet fortsættes længere ned i Tiden; men måske kan man håbe, at en Fortsættelse snart kan følge, selv om det måtte være nødvendigt, i en sådan kun at levere et Udvalg af de bevarede Brevskaber i deres Fuldstændighed og at give et Udtog af de andre. Lige så meget kunde dog et andet Supplement ønskes, indeholdende de Dokumenter, som nu opbevares andensteds end i Viborg, navnlig i Hovedstadens Arkiver og Bibliotheker.

C. Nyrop: »Dansk Jern« (»Hist. Tidsskr.«, 4de R., VI, S. 125—162) handler for en stor Del om Jærns Tilvirkning af Myremalm her i Jylland i ældre Tid. Navnlig ved Hjælp af gamle Jordebøger, i hvilke »Jærnkloder« findes anførte som Landgildeydelse, bestemmes Omfanget af denne Tilvirkning, som i Middelalderen har været temmelig almindelig i visse Egne, navnlig i Hammerum og Ginding, Lysgård, Hids og Vrads Herreder, og må være dreven af Bønderne som et Bierhverv. I det 16de Århundrede var den, som det eftervises, allerede i Tilbagegang og havde i Begyndelsen af det 17de tabt al Betydning, hvortil Forfatteren vistnok med Rette søger en Hovedgrund i Skovenes dengang stærkt fremskredne Ødelæggelse. — Det kan bemærkes, at Jærnkloder også forekomme som Landgildeartikel i nogle Brudstykker af Viborg Biskoppers Jordebog fra Tiden kort for Reformationen, som findes i det ovenomtalte »Diplomat. Viberg.«, også her fra Lysgård Herred (S. 303). Et Minde om samme Industri i det nordlige Sønderjylland er rimeligvis bevaret i Byen Jærnhys Navn i Hammelev Sogn.

H. Rördam: »Præsterne i Nørrejylland i Året 1584« (»Kirkehist. Saml.«, 3die R., II, S. 200—217) indeholder en Liste over den allerstørste Del af Præsterne i Jylland på den angivne Tid, affattet efter de Fuldmagter, som udstedtes

af Gejstligheden i de forskjellige Herreder for dem af deres Midte, som på dens Vegne skulde møde i Viborg for at hylde Prinds Kristian (den senere Kristian den Fjerde) som udvalgt Konge.

H. Rördam. »Peder Christensens Almanakoptegnelser 1584—95« (Smst., S. 472—522). Disse Optegnelser af en Mand, som var født i Ribe og senere (1603) blev Præst i Vejle, begynde ved hans Afgang fra Ribe Skole til Universitetet og indeholde, især for de første År, en Del Bidrag til jydsk, og da navnlig ripensisk, Personalhistorie. Udgiveren har af sit rige Kjendskab til det 16de Århundredes Historie tilføjet adskillige oplysende Anmærkninger.

I »Nordisk Tidsskrift for Fiskeri«, 4de Årgang, findes fortsatte Bidrag til Limfjordsfiskeriets Historie af *D. H. Wulff* og *A. Feddersen*. Anmelderen har ikke haft Lejlighed til at gjøre sig bekendt med disse Behandlinger af en for Jyllands Historie og Beskrivelse så vigtig Sag.

I »Danske Samlinger for Historie osv.«, 2den R., 6te Bind, hvormed desværre dette Tidsskrift, som har indeholdt Meget af Interesse, har måttet afsluttes, findes blandt Andet Slutningen af »Rigsråd *Eske Brocks Dagbøger* for 1604, 1609, 1619 og 1622«, meddelte af Overauditor *L. Molkte*. Begyndelsen af disse Dagbøger fandtes i 2det og 3die Bind, så at Slutningen har ladet vente temmelig længe på sig. — Af Rigsråd *Eske Brock* til Estrup (Gammel-Estrup) og Vemmetofte, som fra 1596 til sin Død 1625 var Lensmand på Dronningborg ved Randers, haves foruden de ovennævnte 4 Dagbøger endnu 3 andre, som tidligere have været trykte, fra Årene 1608, 1612 og 1613. Hans Dagbøger høre til de indholdsrigeste, som ere bevarede fra ældre Tid, og give særdeles gode Bidrag til Kundskab om Tilstande og Forhold på hans Tid. De 4, som her omtales, ere af Udgiveren forsynede med meget omhyggelige, oplysende Anmærkninger, væsentlig dog af personalhistorisk Art.

I samme Bind af »Danske Samlinger« findes (S. 289—297) nogle Efterretninger om Begivenheder og Tilstande i Jylland under *Krigen* 1627—29 efter nogle håndskrevne Blade, som findes i det svenske Rigsarkiv, men ere forfattede af en dansk Mand. Egentlig indeholde disse Blade kun nogle Tillæg til en, som det synes, udførligere, nu tabt Beretning.

Forfatteren har opholdt sig i Salling, hvilket ses deraf, at de fleste Opgivelser angå denne eller de nærmest omliggende Egne.

J. B. Løffler: »Bispegravene paa Sjørring Kirkegaard« (»Aarb. for Nord. Oldk. og Hist.« 1877, S. 83—100). Forfatteren henfører dette her i Landet temmelig enestående Mindesmærke til omtr. den sidste Halvdel af det 13de Århundrede, men kan ikke oplyse, hvem der er begravet under det, da Sagnene derom ere upålidelige.

C. Paludan-Müller: »En Bemærkning om Vestervigstenen« (Smst. 1878, S. 304—310) fastholder, såvidt muligt, Læsningen af Indskriften på den gamle Ligsten på Vestervig Kirkegård, under hvilken efter Sagnet »Prinds Biris og liden Kirsten« ligge begravne, således som den findes hos Resen, og mener, at Indskriften må være ældre end Midten af det 12te Århundrede, altså ældre end Valdemar den Stores Tid. Dette Sidste kan dog ikke sluttes af Indskriftens poetiske Form, således som den ærede Forfatter gjør¹⁾.

Henry Petersen: »Gravstenen paa Timgaard, »Dyvekes Ligsten« kaldet« (Smst. 1879, S. 56—86). — På Timgård nordenfor Ringkjøbing fandtes tidligere en Sten, hvorpå var udhugget en kvindelig Figur. Efter Sagnet var det Dyvekes Billede, som den daværende Ejer af Timgård, Knud Pedersen Gyldenstjerne, havde ladet udhugge og opsætte i sin Port, for der at lide enhver Art af Besudling; han havde næmlig været indviklet i Sagen mod Torben Oxe angående Dyvekes formentlige Forgivelse. — Stenen var senere bleven slået i Stykker; men efter at disse havde lidt forskjellige Skjebner, er det nu lykkedes at samle dem næsten fuldstændigt. Forfatteren efterviser da, at det er en Ligsten fra Begyndelsen af det 16de Århundrede, udhugget med tydsk Indskrift over en »Sibrecht Villums dochter« (Sibr. Villumsdatter), og fører et meget godt Bevis for, at denne Kvinde ikke kan være nogen Anden end Dyvekes Moder, den berygtede »Moder Sigbrit«. Som bekjendt, døde denne først senere i Nederlandene, efter at have forladt Danmark i Selskab med

---

¹⁾ Se f. Ex. en Indskrift på en anden Ligsten i Vestervig fra År 1217 (i Årb. f. nord. Oldk. og Hist., 1876, S. 29) foruden mange lignende Exempler.

Kristjern den Anden. Det må da antages, at hun i levende Live, medens hun endnu var her i Landet, har ladet denne Sten udhugge, for at den i sin Tid kunde lægges på hendes Grav. En sådan Forsynlighed var ikke ualmindelig, og Antagelsen bestyrkes derved, at Slutningen af Årstallet såvel som Dagen for hendes Død ikke ere udfyldte på Stenen, men have været bestemte til senere at tilføjes. Efter hendes Flugt må da Stenen været falden i Knud Gyldenstjernes Hænder og af ham være bleven anbragt på Timgård på den ovenanførte Måde. —

De Afhandlinger, som findes i dette Tidsskrift, og de Skrifter, som ere udkomne med Understøttelse af vort Selskab, skulle ikke omtales her, da de antages at være Læserne bekendte. — Jeg véd ikke, om noget andet Skrift fra det sidste Par År vedkommende jydsk Historie og Topografi skulde være forbigået af mig; men Forfatterne ville for Fremtiden kunne sikre sig en nærmere Omtale af sådanne Værker ved at indsende dem til dette Selskabs Bestyrelse.

Ribe i September 1879.

J. Kinch.

Regnskab
 over
det jydsk historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter
i Aaret 1878.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning	Kr.	17. 57.
2. Saldo hos M. M. Schultz		142. 1.
3. Restancer		388. 4.
4. Medlemsbidrag af 288 Medl. à 4 Kr.		1152. 4.
— af 2 — à 10 —		20. 4.
		1172. 4.
		i alt Kr. 1719. 58.

UDGIFT.

1. Honorar til Forfatterne	Kr.	297. 4.
2. Fabricius's Horsens Beskr. og Hist. 5-6 H. . . .		263. 90.
3. Rosenørns Grev Gert og N. Ebbesen 5 H.		101. 50.
4. Boghandler Schultz for Ex. af »Samlingerne« ..		362. 50.
5. Bestyrelsesomkostninger :		
1. Bogbinder Asmussen	Kr.	7. 40.
2. Aalborg Stiftsbogtrykkeri		25. 50.
3. Porto og Fragt		9. 46.
		42. 36.

6. Saldo hos M. M. Schultz	96. 59.
7. Tab ved to Fallitter	27. «.
8. Restancer	400. «.
9. Boghandlernes Rabat	113. 30.
	<hr/>
	i alt Kr. 1704. 15.
Kassebeholdning 1 Januar 1879	15. 43.
	<hr/>
	Balance Kr. 1719. 58.

Aalborg den 30te Avgust 1879.

D. H. Wulff.

Ovenstaaende Regnskab med samtlige tilhørende Bilag har jeg gennemgaaet og intet fundet at bemærke ved samme.

Kjøbenhavn den 2den September 1879.

A. G. Juel.

Foranstaaende Regnskab approberes herved.

Aalborg den 8de September 1879.

L. K. Kier.

Liste over Selskabets Medlemmer

1879.

- Aagaard, J. B., Telegrafist, Kjøbenhavn.
 Ahlmann, M., Proprietær, Gammel Striben.
 Ahnfeldt, Proprietær, Store Rugtved.
 Albrechtsen, N. V. B., Provst, Ellidshøj.
 Ammitzbøll, Proprietær, Postgaarden.
 Andersen, A., Præst, Vrensted.
 Andersen, Gaardejer, Skjøngaard.
 Andersen, E. T., Kjøbmand, Aalborg.
 Arkiv, det kgl. antikvar. topografiske, Kjøbenhavn.
 Athenæum, Læseselskab, Kjøbenhavn.
 Attrup, C. G., Lærer, Farstrup.
 Baagøe, Candidat, Thestrup.
 Balslev, Biskop, Ribe.
 Bang, Justitsraad, Kasserer i Privatbanken, Kjøbenhavn.
 Bang, V., Præst, Bækbølling.
 Barfod, F., Cand. phil., Kjøbenhavn.
 Barfod, H. P., Hospitalsforstander, Aalborg.
 Barfod, J., Præst, Vaabensted.
 Bartels, Oberst, Aalborg.
 Bay, N. R., prakt. Læge, Brørup.
 Bech, Præst, Lem.
 Bentzen, Prokurator, Aalborg.
 Bentzon, L. J. N., Distriktslæge, Ulfkjær.
 Boeck, Th., kgl. Fuldmægtig, Kristiania.

- Brammer, Biskop, Aarhus.
 Brandorff, P., Kjøbmand, Kolding.
 Branth, A., Overkrigskommissær, Klarupgaard.
 Branth, Præst, Elling.
 Brask, J., Prokurator, Holstebro.
 Bricka, C. F., Cand. mag., Ass. v. d. store kgl. Bibl., Kbhvn.
 Broberg, Carl, Kjøbenhavn.
 Brodersen, J. P. B., Distriktslæge, Randers.
 Bruun, C., fhv. Redaktør, Kjøbenhavn.
 Bruun, L. I., Kammerassessor, Toldforvalter, Ærøskjøbing.
 Bruun, Legationsraad, Kjøbenhavn.
 Bruun, M. P., Etatsraad, Jægergaarden.
 Bruun, R., Proprietær, Boelsgaard.
 Brøndum, Telegrafist, Randers.
 Brønnum, Forpagter, Gudumlund.
 Busch, Sagfører, Aarhus.
 Carøe, Proprietær, Haraldinesminde.
 Christensen, C., Kjøbmand, Holstebro.
 Christensen, J., fhv. Skolelærer, Iller.
 Clausen, Præst, Store Brøndum.
 Colding, Provst, Kjæng.
 Cour la, N. P. G., Kaptajn, Aarhus.
 Dahl, Kammerherreinde, Mosgaard.
 Dahlerup, Præst, Øster Ulslev.
 Dalgas, E., Ingeniørkaptajn, Aarhus.
 Dorph, H. P. K., Præst, Øster Egesborg.
 Dragsgaard, A., Landvæsenselev, Rødby.
 Dragsted, Postmester, Frederikshavn
 Due, Løjtnant, Postexpediter, Esbjerg.
 Echardt, Løjtnant, Ørumgaard.
 Engelstoft, Biskop, Odense.
 Erslev, E., Professor, Kjøbenhavn.
 Estrup, Godsejer, Skafføgaard.
 Eude, von, Præst, Fredericia.
 Faber, C. G. G., Byfoged, Viborg.
 Fabricius, Cand. jur., Rødebæk pr. Silkeborg.
 Fabricius, O., Provst, Magleby.
 Fabricius, Forpagter, Nørre Elkjær.
 Fangel, H. R., Proprietær.
 Feilberg, Præst, Darum.

Fløe, Palle, Landmaalerfuldmægtig, Vostrup.
Fogtmann, L., Forpagter, Pilgaard.
Forchhammer, J., Rektor, Herlufsholm.
Friis, P. J., Cand. theol., Skaarup.
Fønss, Præst, Romdrup.
Gaardboe, A. P., Gaardejer, Raabjerg,
Gjedde, Candidat, Charlottedal pr. Roskilde.
Glud, Proprietær, Dragsgaard.
Godskesen, Kæmner, Aalborg.
Grüner, G., Kammerjunker, Kjøbenhavn.
Gullev, Chr., Murmester, Viborg.
Hald, G. T. V., Præst, Overlund.
Hammer, Præst, Karlby.
Hammershøi, Lærer, Hobro.
Hannover, Universitetsbibliothekar, Kjøbenhavn.
Hansen, Heinr., Professor, Kjøbenhavn.
Hansen, J. P., Distriktslæge, Hjørring.
Hansen, M., Mørch, Præst, Vonsild.
Hansen, H. A., Præst, Ørum.
Harder, Fr., Kancellist i d. kgl. Civilliste, Kjøbenhavn.
Heiberg, Læge, Aalborg.
Heilmann, L. C. D., Præst, Aaby.
Heise, Dr. phil., Adjunkt, Viborg.
Herbst, Justitsraad, Museumsinspektør, Kjøbenhavn.
Herlufsholms Skolebibliothek.
Herskind, P., Godsforvalter, Enggaarden.
Hjorth, J. P., Kjøbmand, Aalborg.
Holm, P. E., Professor, Kjøbenhavn.
Holm, Tømmermester, Kolding.
Holm, Etatsraad, Toldinspektør, Kjøbenhavn.
Holst, J. P., Præst, Ringkjøbing.
Holt, P., Proprietær, Sandal.
Horsens lærde Skole.
Hou, Fuldmægtig, Hjørring.
Husted, A. C., Konsul, Ringkjøbing.
Hvass, F., Forpagter, Randrup.
Hvass, Justitsraad, Frederiksdal.
Høm, N. C., Redaktør, Aalborg.
Høst, Fuldmægtig, Svanike.
Høyer Møller, Præst, Kjølstруп.

Ishøy, C. F. A., Præst, Viksnæs.
 Jacobsen, Dyrslæge, Vedsted.
 Jacobsen, Præst, Bjergby.
 Jantzen, Præst, Gjentofte.
 Jensen, A. Præst, Aulum.
 Jensen, J., Konsul, Viborg.
 Jensen, Distriktslæge, Grindsted.
 Jermiin, Kaptajn, Kjøbenhavn.
 Jermiin, S., Haslevgaards Mølle.
 Jessen, Chr. v., Kammerherre, Borgmester, Horsens.
 Johannsen, Cl., Skolelærer, Gunderup.
 Juel, A. G., Adjunkt, Kjøbenhavn.
 Jørgensen, B. S., Professor, Kjøbenhavn.
 Kampmann, C. P. G., Provst, Hjørring.
 Kathedralskolen i Aalborg.
 Kathedralskolen i Aarhus.
 Kathedralskolen i Nykjøbing paa Falster.
 Kathedralskolen i Ribe.
 Kathedralskolen i Viborg.
 Kempel, Godsforvalter, Vorgaard.
 Kier, Overrettsprokurator, Aarhus.
 Kier, L. K., Kjøbmand, Aalborg.
 Kierckebye, fhv. Skolelærer, Store Andst.
 Kierkegaard, P. C., Biskop, Aalborg.
 Kinch, J., Overlærer, Ribe.
 Kjellerup, J., Proprietær, Visborggaard.
 Kjer, E. E., Tobaksfabrikør, Aalborg.
 Klubben Enigheden i Aalborg.
 Klubben Enigheden i Varde.
 Klubben i Kolding.
 Klubben i Randers.
 Klubien, Højesteretsadvokat, Kjøbenhavn.
 Krag, F., Fabrikant, Aalborg.
 Krarup, F. F. S., Præst, Lønborg.
 Krieger, A. F., Etatsraad, Kjøbenhavn.
 Krieger, de, Rentier, Kjøbenhavn.
 Kruuse, L. F., Birkedommer, Sallinge.
 Krøyer, H. A., Præst, Taarnby paa Amager.
 Køster, S. V., prakt. Læge, Randers.
 Lassen, C. F., Kjøbenhavn.

- Lassen, H. C. F., Professor, Rektor, Kolding.
 Lassen, N. V., Byfoged, Nysted.
 Lassen, V., Bureauchef, Kristiania.
 Lassen, Proprietær, Hørbylund.
 Launy, Cand., Distriktsfattigforstander, Kjøbenhavn.
 Leth, A., Præst, Middelfart.
 Lichtenberg, F., Jægermester, Løjstrup.
 Lorentzen, A. B., Kjøbmand, Hjørring.
 Lundsteen, D. M., Præst, Gjørding.
 Lunøe, C. V., Sagfører, Nykjøbing i Sjælland.
 Lüttichau, C. D. v., Hofjægermester, Vingegaard.
 Læseforeningen, den theologiske, Thy.
 Malling, Dampskibsexpeditør, Aalborg.
 Mansa, Premierløjtnant, Sø.
 Meinert, A. E., Præst, Tostrup.
 Mourier, Herredsfoged, Horsens.
 Muus, Byfoged, Nykjøbing i Sjælland.
 Münster, G. A., Adjunkt, Aalborg.
 Møller, Candidat, Kolding.
 Møller, S., Distriktslæge, Nørresundby.
 Møller, Landinspectør, Egeberg.
 Møller, Herredsfuldmægtig, Kjellerup.
 Nansen, Præst, Aller.
 Neergaard, J. C., Læge, Gjersløv.
 Neergaard, Enkefrue, Oxholm.
 Nielsen, A. H., Pastor emer., Aalborg.
 Nielsen, Chr. H., Konsul, Hjørring.
 Nielsen, Redaktør, Aarhus.
 Nielsen, Præst, Odden, Sjælland.
 Nielsen, O., Dr. phil., Kjøbenhavn.
 Nielsen, Cand. theol., Askov.
 Nygaard, Præst, Blidstrup.
 Nyholm, H. C., Proprietær, Baggesvogn.
 Olesen, T. P., Brænderiejer, Hjørring.
 Olsen, C., Kancelliraad, Prokurator, Randers.
 Olsen, N., Præst, Gudum.
 Olsen, V., Tømmermester, Viborg.
 Otterstrøm, H., Bankbogholder, Aarhus.
 Ottesen, O. J. C., Præst, Jungshoved.
 Petersen, Lærer, Bolle.

- Petersen, A., Skolelærer, Valløby.
 Petersen, Præst, Asminderup.
 Petersen, K. T., Apotheker, Kjøbenhavn.
 Petersen, Kn., Sagfører, Aalborg.
 Plesner, Præst, Vedersø.
 Pontianus, Læseselskab, Kjøbenhavn.
 Poulsen, J., Gaardejer, Danisbo.
 Rasmussen, Justitsraad, Jettehøj.
 Rasmussen, V. Thorlund, Lærer, Ingstrup.
 Rasmussen, Kall, Præst, Butterup.
 Rebstrup, S., fhv. Lærer, Øster Uttrup.
 Regenburg, T. A. J., Etatsraad, Skanderborg.
 Reiersen, C. F. K., Præst, Karlslunde.
 Reisz, Dr. med., Professor, Kjøbenhavn.
 Repsdorph, Præst, Aalborg.
 Richter, Præst, Kolding.
 Rigsarkiv, det norske, Kristiania.
 Rist, Premierløjtnant, Helsingør.
 Rosenkrantz, Baron, Kammerherre, Viborg.
 Rosenkrantz, H. H., Kammerherre, Rosenholm.
 Rosenørn, M. H., Kammerherre, Amtmand, Randers.
 Rosenørn-Lehn, Baron, til Hvidkilde.
 Rybsahm, Herredsfoged, Odinsgaard.
 Rybsahm, J., Præst, Rubjerg.
 Ræder, Proprietær, Dyrehavegaard.
 Rørdam, H. F., Dr. phil., Præst, Brændekilde.
 Rørdam, P., Præst, Lyngby.
 Røykjær, Lærer, Hllum.
 Sallings ny Læseforening.
 Sandberg, A. V., Kjøbmand, Viborg.
 Saxild, Justitsraad, Herredsfoged, Kolding.
 Scavenius, Godsejer, Vorgaard.
 Schade, A. H., Konsul, Nykjøbing p. Mors.
 Schilden, Berner-, Kammerherre, Clausholm.
 Schødte, A. F., Præst, Aarhus.
 Schlegel, Gehejme-Etatsraad, Kjøbenhavn.
 Schmidt, Sagfører, Hjørring.
 Schou, C. M., Distriktslæge, Skive.
 Schou, F. C., Toldforvalter, Holstebro.
 Schultz, M. A., Boghandler, Aalborg.

- Schultz, M. M., Boghandler, Aalborg.
 Schwartz, G. F. S., Ritmester, Randers.
 Secher, V. A., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Segelcke, A. R., Brænderiejer, Hjørring.
 Seminariet i Jelling.
 Siemsen, Oberst, Ebeltoft.
 Simonsen, Politifuldmægtig, Skagen.
 Skeel, V. S., Kammerherre, Landsoverretsassessor, Kjøbenhavn.
 Skeel, E., Kammerherre, Dronninglund.
 Sommer, Læge, Kjøbenhavn.
 Sorø Akademis Bibliothek.
 Speyer, L., Kjøbmand, Aalborg.
 Spleis, Præst, Thorning.
 Steenstrup, K. J. V., Assist. v. Univers. min. Museum, Kjøbhvn.
 Steenstrup, M. G. G., Dr. phil., Kjøbenhavn.
 Steenstrup, J., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Steemann, J. A. v., Kammerjunker, Store Restrup.
 Stephens, G., Professor, Kjøbenhavn.
 Stephensen, Avdøtør, Aalborg.
 Stiftsbibliotheket i Aalborg.
 Stochholm, Provst, Ulstrup.
 Strandgaard, Lærer, Selde.
 Stricker, Etatsraad, Borgmester, Aalborg.
 Strøyberg, J. J. K., Apotheker, Aalborg.
 Studenterforeningen i Kjøbenhavn.
 Svégaard, Lærer, Højbjerg.
 Søltøft, H. C. L., Jensgaard.
 Sørensen, Lærer, Allerup.
 Sørensen, M., Bogholder, Aalborg.
 Sørensen, O. Chr., Kjøbmand, Frederikshavn.
 Tang, C. N., Konferentsraad, Viborg. . . 10 Kr. aarl. Bidr.
 Tang, Etatsraadinde, Nørre Vosborg.
 Termansen, C. N., Ribe.
 Thaning, Præst, Lunde.
 Thiele, Candidat, Kjøbenhavn.
 Thomle, E., Cand. jur., Kristiania.
 Thorsen, Professor, Kjøbenhavn.
 Thostrup, N. C., Partikulier, Kjøbenhavn.
 Thyregod, C. A., Lærer, Ans.
 Toft, S., Kammerraad, Louisendal.

- Trap, J. P., Gehejme-Etatsraad, Kabinetssekretær, Kjøbenhavn.
 Tønnesen, H. B., Præst, Hjørring.
 Ulrich, H. F., Præst, Taarnby.
 Universitetet, Det kgl. norske Frederiks, Kristiania.
 Vahl, J., Provst, Karrebæk.
 Valeur, Cand. jur., Aalborg.
 Walther, V. T., Professor, Aarhus.
 Warming, L., Præst, Sal.
 Vaupell, Præst, Lunde.
 Vedel, F., Præst, Søllerød.
 Veile Amtsskole i Kolding.
 Vemmetofte Klosters Bibliothek.
 Westenholz, Proprietær, Retsnæs.
 Wewer, J. Chr., Cand. pharm., Odense.
 Viberg, Præst, Jordløse.
 Viborg, Højskoleforstander, Kvissel.
 Wibroe, H., Kjøbmand, Aalborg.
 Winde, Adjunkt, Aalborg.
 Wineken, Cand. jur., Assistent i Kultusministeriet, Kjøbenhavn.
 Winkel, Forpagter, Avnsbjerg.
 Winstrup, L. A., Justitsraad, Bygningsinspektør, Kolding.
 Winther, N. C., Prokurator, Hjørring.
 Winther, J., Højskoleforstander, Lyngby.
 Vogelius, Redaktør, Frederikshavn.
 Wolters, N. T. M. G. R., Distriktslæge, Amager.
 Worre, J. B., Justitsraad, Kjøbenhavn.
 Worsaae, J. J. A., Kammerherre, Kjøbenhavn.
 Wulff, D. H., Adjunkt, Aalborg.
 Wulff, H., Provst, Aalborg. . . . . 10 Kr. aarl. Bidrag.
 Wulff, Garver, Kjøbenhavn.
 Zahn, Prokurator, Kolding.
 Østergaard, J. A., Kammerraad, Postmester, Frederiksborg.
-

Navne- og Sagregister til VII. Bind.

Ved D. H. Wulff.

- Aadum** 142 ff.
Aalborg, Frue Kloster 179 ff. By 255—6. 271 ff.
Aalborgshus 183.
Aalbæk 123 ff.
Aale Sogn 130.
Aalum, Hans, til Teglggaard 184.
Aarhus Domkirke 195—6. By 289. 318. 320.
Aasted 127.
Aggersund 278.
Albertin, Amtmand 18.
Alrum, Else Chr. Christiansdatter, g. m. Præst M. Gundesen 174.
Alsing, C., til Ellinggaard 229. 234.
Alting, P. C., Degn i Aardestrup 187. Chr., i Skjærping 187.
Ankersen, Anker Sørensen, Præst i Sønderbork 56. Jens, Ridder 181. M., Biskop i Ribe 42. 56.
Arenfeldt, Ellen, Frue, til Leerbæk 236. H. L., Kancelliraad 236. Otto, Kommandør 236, til Knivholt 250. St. H., til Leerbæk 250.
Asdal 233.
- Baassen (Boesen), P. J., til Teglggaarden** 185.
Bagger, Biskop i Sjælland 174.
- Baldersbaal, Baldersfest** 3.
Ballum 144. Birk 104. 107 ff.
Bang, Chr., til Bannerslund 238. Mads, Agent, til Bannerslund 236. 238. R. H., Præst i Elling 251.
Banner, E. E., til Ellinggaard 226. 230. 233. 236—8. Erik, Rigsraad, Marsk 289. N. Eriksen, til Asdal 267. Otto, til Vorgaard 292.
Bannerslund 226 Anm. 229. 233. 237 ff.
Barfod, Jens, til Sæddinggaard 12. Kl. Lavridsen, Præst i Sneum 12.
Baumgarten, Anna Techla von, g. m. Ritmester P. Riisler 191.
Bayer, Grosserer, til Buderupholm 185. 194.
Bech, K., Frue, til Ellinggaard 233. P., Maanedsløjtnant, fik Bevilling paa Handel i Hals 353—4.
Below, Henrik, Lensmand paa Koldinghus 97. 101.
Benzon, Margrete, g. m. T. R. Teilmann 49. Thøger, til Buderupholm 192.
Bergen 320.
Bergen, Claus og Petter 192. Pieter de Lange von, til Buderupholm 192.
Bering, M., til Eget 248.
Bielefeldt, J. K., i Khhn. 47.

- Bigum, Mads, oprørsk Bonde i Hanherred 91.
- Bilde, Eske, til Ellinggaard 232. Jørgen, til Ellinggaard 233. Kirstine Birg., g. m. S. V. Greve af Holck 233. Maren, g. m. J. Lykke 189.
- Bircherod, J. M., Præst i Elling 250. Math., Præst i Højelse, Provst 250.
- Bjelke, H., til Ellinggaard 233.
- Bjærn, N., Kancelliraad, til Buderupholm 185—7. 192—3.
- Bjørnsen, E., Ridder 262.
- Bjørnsholms Marked 320.
- Bloch, N., Præst i Hemmet 17. U., Præst i Aal 17.
- Blokhuset, Bløkhuse 242. 255—6.
- Blome, Anna, g. m. Hans Schack 156. F. D., til Lydumgaard 30.
- »Bogsed«, at »binde« 255.
- Borch, Chr., Mag., Præst i Fredericia 170.
- Bording, Chr., Dr. med., Ærkedegn i Ribe 145.
- Bork, Nørre- 19 ff.
— Sønder- 32 ff.
- Bork, Anker, Degn i Sønderbork 57. Anker Lavesen, Præst i Ringgive 56. O., Læge 45. 55. 175. Søren, Præst i Sønder Bork 56. Byfoged i Ringkjøbing 50.
- Borris, Søren, Præst i Bork 53. 55.
- Borry, Jes, Væbner 258.
- Bovbjerg 265.
- Braagaard, S., til Leerbæk 236. 359.
- Brahe, Preben, til Grubbesholm og Hvedholm 14. 29. Susanne, g. m. F. Hein 29.
- Bramming, A., g. m. Præst J. G. K. Lemvig 18. Jens, til Lydumgaard 61.
- Brandt 257 Anm.
- Brandt, Rentemester 157.
- Branth, J. S. D., Præst i Elling 252. N. C. B., Toldforvalter i Nykjøbing p. M. 251.
- Bredsten Kirke 39.
- Bringstrup o: Brinkegaard 109.
- Brock, Esge 363.
- Brockenhus, Jakob, Lensmand i Aalborg 289. Johan, til Seberkloster og Buderupholm 190.
- Brockmand, Jesper 24.
- Brorson, J. H., Provst i Lunde 64.
- Bruun, H. H., Præst i Hemmet 19. P. N., Præst i Hemmet 17. 57. Rasmus, fra Hagsholm 202. 207.
- Brændevin 95—6. 117 ff.
- Brøndum, N. J., til Grubbesholm 30. Buderupholm 179 ff.
- Bugge, N., til Hald 265—6.
- Bull, St., i Lejrskov 97.
- Buurgaard 135.
- Bygum, Kirstine Marie, g. m. S. S. Sterm 62. Konstance, g. m. Kr. Krarup 62. Niels, til Viunggaard 16. 62.
- Bygdemænd, Opkrævning af bedste 268.
- Bæhr, Lucie, g. m. ¹⁾ Præst Th. Todberg, ²⁾ Præst E. A. Müller 250.
- Bødicher, A. Christensen, Collega scholæ i Vejle 171.
- Bøgeskov 212. 219.
- Bøggild, J. D. F., Præst i Elling, Provst 251. J. L., Præst i Sønderbork 57. Th., Præst i Ellidshøj 251.
- Bønder bespises, naar de gjøre Hovveriarbejde 93—4.
- Børlunkloster 231.
- Bøvel 132—3.
- C**apperman, Jonas, Løjtnant 60.
- Charnizki, polsk General 195.
- Christensen, Anders, Præst i Vind 164. P., Præst i Vejle 363.
- Clausen, Villum, Præst i Hemmet 15.
- D**aa, Gregers Pedersen, Degn i Skjørping 184.
- Dahl, F. A. B., til Buderupholm 185. 194.

- Dalum Amt i Fyn 26—7.
 Danstrup 215—6.
 Defensionsskibe 300. 303.
 Dejbjerg-Hanning 130.
 Dejbjerg, L. Enevoldsen, Præst i Hemmet 15.
 Deichmann, Præsteenke i Julstrup 192.
 Dokkedal 282. 284.
 Dronninglunds Marked 320.
 Due, Bernt, Kancelliraad til Torstedlund 191.
 Dumreicher, S. F. K., g. m. Præst J. S. D. Branth 252.
 •Dyvekes Ligsten• 364.
- Eckhoff, Præst i Julstrup 183—4.**
 Egense Kloster 26. 278. 282. 284—5.
 Egholm Slot, Hellum Herred 179 ff.
 Ehrenfeldt, Stefan Nielsen 49.
 Ellidshej og Svenstrup 172.
 Elling Sogn 224 ff.
 Elling, H. Christensen, Præst i Elling 250.
 Ellinggaard 127. 226. 229 ff.
 Enevoldsen, Gr., Præst i Hemmet, Provst 15.
 Engberg, J. F., Præst i Hemmet 19.
 Eriksen, E., Ridder 262. N., til Tim 269.
 Ernst, Henrik, Rigsraad 190.
 Eskil, Biskop i Ribe 181.
 Eskilsen, C., Korsbroder 262.
- Fangel, H. Olufsen, Præst i Guldberg 168.**
 Fanø 151.
 Felding 162—3.
 Filipine, at spise 255.
 Fjandhus 257 ff.
 Fjender i Landet 55. 363.
 Fladstrand 123.
 Flechner, A. K., g. m. Kancellibud H. Teilmann 251.
 Flensborg 294. 296.
 Flyvesand 270.
- Fogtmann, H. B., Præst i Sønderbork 56—7. Lavgette, g. m. Degn S. K. Sommer 58. N., Biskop i Aalborg 57.
 Foss, David L., Præst i Ribe 151. M., Biskop i Aalborg 88.
 Frausing, J. J., Underdommer ved Landstinget 18.
 Fredericia 318.
 Friis, Christian, til Friisholt 202. 217. M., Præst i Hemmet 17. Mette, Friherreinde, til Friisholt 202. 217. 221. Mogens, Rentemester, til Faurschou 183.
 Friisholt 201 ff.
 Fris, Jep, til Lyngholm 269—70.
 Frisenborg Gods 222.
 Frost, Anders 266. Esge 264 ff. Sofie, g. m. Bo Høg 265—6.
 Fruegaard, P. Jensen, Præst i Elling 250.
 Fuglede, Kancelliraad, Byfoged i Aalborg 347.
 Fuglsig 45. 47.
 Fæstebønders Tilstand 201 ff.
 Fæster, D. K., g. m. Præst E. Heyland 19.
- Gadbjerg 129.**
 Galster, J. G., fik Kjøbmandsbevilgning i Nørresundby 353.
 Galt, Anna, g. m. S. Friis 60. Birgitte M., g. m. ¹⁾ H. Povisk 48, ²⁾ Kr. Hvas 48. 60. Folmer 60. Gjord, til Viiumgaard 48. 60. Knud, til Viiumgaard 60. Knud Henrik 60—1. Regitse 60.
 Germel, S. M., g. m. Prokurator J. Schjerp 250.
 Gersdorf, E. M., g. m. H. V. Rosvinge 64. Joakim 55. Rudolf, Stiftsbefalingsmand i Sjælland 192. S. A., g. m. T. R. Teilmann 49.
 Gesmel, Ide Marie, Frue, til Leerbæk 359.
 Ginding Herred 362.
 Gjede, Knud, Amtmand 62.

- Gjærning 214 ff.
 Gjessing, J. Sørensen, Præst i Tversted 121.
 Gjøst handler med Gjøst 298.
 Gjøe, Helvig, g. m. Eske Bilde 232.
 Gjøel 278.
 Gjørding, Bur og Vem 140.
 Gleerup, Bagge, Kommerce-Assessor 67. Elisabet, g. m. Kancelliraad M. J. Wederkink 67 ff. J. J., til Sebberkloster 67 ff. Marie, g. m. 1) Prokurator P. Lund, 2) C. P. Svindt 67.
 Glud, S. Nielsen, Præst i Hemmet 15. 16.
 Goiske, P., Præst i Vestervig 87. P. Rosenstand, Prof. theol. 87.
 Gravengaard i Hemmet Sogn 10.
 Gregersen, Iver, Præst i Hemmet 15. Iver, Præst i Skjærn, Provst 15.
 Grindstedhede 129.
 Grove Kirke 360.
 Grubbe, Jakob, til Grubbesholm 14. 23 ff. 31. 43. Lavrids, til Røgle 24.
 Grubbesholm 10 ff. 23 ff.
 Grøftebjerg 26.
 Gudstjenesten 149 ff. 153 ff.
 Guldberg, H. Hansen, Hører i Kolding 167. 169.
 Gullev Kirke 204—5. By 213 ff. 220.
 Gundersen, Mogens, Præst i Velluf i Skaane, siden i Ellidshøj 172 ff.
 Gyldenstjerne, H. 91. Just Nielsen 232. Knud Pedersen, til Timngaard 364. Mouritz Nielsen, til Ellinggaard 231. 234.
 Göteborg 126.
- H**ads Herred 95.
 Hammerum Herred 362.
 Hals 278. 282. 285. 289. 350. 353.
 Handel 123 ff.
 Hanherred 91.
 Hansen, Amtmand i Ringkjøbing 19. Kr., til Lønborggaard 14. 29, og Skrumsager 50. Lambert, Slots-
- skriver i Ribe 80. N., Kancelliraad, til Lønborggaard 30. 40. 54. Rasmus, Præst paa Manø 148.
 Hegelund, A. Jacobsen, Præst i Vinding 164.
 Heiberg, E. K., g. m. Provst J. Teilmann 251.
 Hein, Etatsraad, til Grubbesholm 14. 29.
 Heinsvig Bakke 130.
 Helsingborg 173.
 Helsingør 298.
 Hemmet Sogn 8 ff. 28.
 Hemmet, Iver, Biskop 13. 15. Iver Hansen, Rektor i Ringkjøbing 15.
 Hennegaard 64.
 Hermansen, H., Hofslagter, 120.
 Hestrup i Børlum Herred 45.
 Hexe 1 ff. 249.
 Hids Herred 362.
 Himmerig, Vibeke, g. m. N. Mørk 184.
 Hindsgavl 27.
 Hirtsholmene 248—9.
 Hjermitslevgaard 231.
 Holck, B. G., til Vraa, Sønder Elkjær og Lengsholm 233. S. V., Greve af, til Ellinggaard 233. 238.
 Holm, J. Jakobsen, Præst i Hemmet 15. Karen M., g. m. Præst J. M. Bircherod 250. N. Lavridsen, Præst i Nykjøbing paa Mors 174. P. Jakobsen, Dr. th., Professor 16.
 Holst, J., Herredsfoged 65.
 Holstebro 285. 326.
 Hornemann, C., g. m. F. D. Blome 30.
 Horsens 318.
 Hose, Mette, Hex 249.
 Hov 282.
 Hunde, Forbud mod 92.
 Hvas, Kristoffer 48. 60—2.
 Hvid, H. Larsen, Præst i Elling 249.
 Hvide, Edel Mogensd., g. m. Christopher Lykke 190.
 Håk, Niels, 20. 22.
 Høg, Anne, g. m. Axel Rosenkrands

190. Bo 11. 257 ff. 264 ff. Gunner, g. m. Erland Kalf 266. Helvig, g. m. J. Lykke 189. Kristen Bosen 267. Mogens, til Kjærgaardsholm og Buderupholm 190. Stygge, til Vang 190.
- Høgh, Anne, g. m. N. Jensen Rotfeld 269. Bo, til Tandrup 267. Eskil, til Lyngholm 267. Helvig, g. m. J. Fris 269. Niels 267. Niels, til Eskjær 269. P., Ridder 260 ff. Sofie, g. m. N. Eriksen Banner 267.
- Hørbylund 60.
- Hørup, J. Jacobsen, Degn i Ballum 144.
- Høyland, E., Præst i Hemmet 19.
- Ingeborg, Fru, g. m. Otto Banner til Vorgaard 292.
- Ipsen, P., Præst i Nørre Bork 31.
- Iversen, Anders, Foged i Romsdalen 14. Hans, Præst i Skjærn 15. Iver, Bisp i Ribe 142. Niels 11—12. Niels, Ridder 181. N., Præst i Sønder Bork 54.
- Jakob, Biskop i Viborg 181—2.
- Jakobsen, A., Ridder 262. Jon, Væbner 181. M., Præst i Elling 249.
- Jellinghøjene 129—130.
- Jens, Provst i Viborg 182.
- Jensen, Ib, Præst i Vinding 163. 165. Mogens, Ridefoged paa Aalborgshus, til Teglgaard 183. N., Broder i Tvis 263.
- Jepsen, E., Borgmester i Viborg 262.
- Jermin, T. J., Konsistorialraad, til Avsumgaard 49.
- Jerne 130.
- Jerup 117. Mose 225—6.
- Jochumsen, Anders og Søren, til Teglgaard 184.
- Jonsson, Niels, Væbner 181.
- Jordgravne Huse 223.
- Juel, Birgitte, g. m. K. Galt 60. Ellen, g. m. Axel Rosenkrands 190. Erik, til Hundsbæk 144. Niels, til Kongstedlund 60.
- Jul, Jes, Væbner 258.
- Julstrup Præstegaard 189.
- Junghans, Malthe, Mag., Rektor i Kolding 169.
- Jærns Tilvirkning 362.
- Jøderne fra Fredericia søge Marked 323. 353.
- Jørgensen, E. F., Præst i Sønderbork 57.
- Kaalund, B. M., g. m. Provst M. Bircherod 250. J. J., Præst i Hemmet 18—9.
- Kaas, Anne, g. m. I. Lykke 190. Bertel 232.
- Kalf, Erland 266.
- Kattesundet, Gadenavn 255.
- Keylle, M., Væbner 262.
- Kilder, hellige 4 ff.
- Kingo, Th., Biskop 168 ff.
- Kjeltringer• 93.
- Kjærgaard i Aal Sogn 22.
- Kjærgaardsholm 26.
- Kjærshou, L., Præst i Hammer og Horsens 250.
- Kjøbenhavns Belejring 1658-9 25—6. Iidebrand 1728 17.
- Klavsen, M., Præst i Sønder Bork 54. O., Præst i Nørre Bork 31. 45—6. 54.
- Klein, Inger Larsd., g. m. Præst H. C. Elling 250.
- Klippe, Major, Generaladjutant, i Glückstad 40. L., Etatsraad, til Lundenæs 39.
- Klitgaard 278.
- Knivholt 123. 236.
- Knuds, St., Kloster i Fyn 26—7.
- Knutzen, M. M., g. m. Præst J. D. F. Bøggild 252.
- Kolding 285. Skole 168.
- Koldinghus Len 97 ff. 101. 105. 110
- Kongens Søn af England•, Folkevisen 264—5.

- Kornudførsel forbudt 290.
 Korsholt 237—8.
- Krabbe, C., Landstingshører i Nørrejylland 262. Gregers, Lensmand i Ribe 146. 148. 151. O., til Bjerre 47. 60; til Vamdrupgaard 61. Oliva, g. m. J. Lykke 189. Tyge, Marsk, til Bustrup 189.
- Krag, E., Sekretær 42. 46. Kr., til Lydumgaard 38.
- Kragsskov 241.
- Krarup, Kr., til Dejbjerglund 62.
- Kristensen, Jens, Amtsforvalter i Ribe 29. Mads, Overfører 48.
- Kristiania 320.
- Kristiansen, N. J., Degn i Hemmet 19.
- Kristjerner, Provst i Hardsyssel 20.
- Kruppen, Otte, Rigsraad 289.
- Krumstrup 27.
- Kruse, Anna, til Juleberg 24. Enevold 12. 24. Erik 23 ff. Gabriel, Admiral 24. Ingeborg, g. m. Jakob Grubbe 14. 24. 31. Jørgen, til Hjermelevgaard 24. Karen, g. m. O. Parsberg 24. Sigvard 65. Tyge, til Viumgaard 59.
- Kvitzov, H., til Lydumgaard 38.
- Kyø 67 ff.
- Kähler, N. V., til Ellinggaard 234.
- Laanefond, det ekstraordinære 194.**
- Lange, Anders, 46. Barbara, g. m. Gjord Galt 60. Gunde, Ridder, til Lydumgaard 21. Landsdommer 25. H., til Fuglsig 45. H., til Dejbjerglund 60. Kirsten, g. m. L. Povisk 45. 6. Kr., til Bramming 44. Kr., til Rønnoholm 45. N., til Skrumsager 44.
- Lassen, B., Herredsfoged i Nørre-Horne Herred 41. C. M., g. m. Præst N. Bloch 17. Frederik, Kapitajn 28. Henning, til Lønborggaard 51. Ida Cathr., g. m. N. Bjørn 185. 192—3. Jens, Landsdommer, til Grubbesholm 23. 25 ff.
- Karen Vraa, g. m. N. Møllerup til Ellinggaard 233. Thøger, til Vester Ladegaard 193.
- Lavridsen, Las, Herredsfoged 21 ff. 31.
- Leerbæk 113. 226. 234 ff. 357—9.
- Lejrskovhøjene 130.
- Lemb 182.
- Lemmiche, Mariane, g. m. ¹⁾ Søren Jochumsen, ²⁾ Hans Aalum, ³⁾ Præsten C. Schalesin 184. 192.
- Lemvig By 276. 282. Hospital 46.
- Lemvig, J. G. K., Præst i Hemmet 17—8. K. J., Skolemester i Kbhn. 17.
- Lengsholm 241.
- Lerups Marked 320.
- Lewetzou, G. D., Ritmester, til N. Elkjær 121.
- Lichtenberg, Henrik, i Horsens 62.
- Linæa 92.
- Lindenau, Christoffer, Etatsraad og Landsdommer 221.
- Lodberg, Chr., Dr. Biskop i Ribe 160. 168.
- Lund, Frans, »Skjærn Skomager« 134. Hans, Præst i Rødding 87. Margrete, g. m. J. Lassen 25. P., Prokurator 67.
- Lundenæs 28. 39.
- Lundsmark 65.
- Lunge, Erik, til Stougaard 94. Maren, g. m. N. Rosenkrands 190.
- Lybsk Alen indført 296.
- Lybækernes Handel i Aalborg 290—1. 296—8. 305—6. 325. 327.
- Lydom 130.
- Lykke, Anna, Jomfru, til Buderupholm 190. Beate, g. m. E. Kruse 24. Christopher, til Buderupholm 190. Iver 179 ff. 189. 190. Jochum, Ridder 189. Jørgen, Ritmester, til Buderupholm 190. Karen, g. m. G. Kruse 24. Kirsten, g. m. M. Nielsen Tornekrands 189. Peder 179.
- Lyne 130.
- Lysgaard Herred 362.

- Lysterøre 278.
 Lützov, Marskalk, til Vernergaard 46.
 Læse 316. 361—2.
 Lødese 126.
 Løgstør 288. 295—6. 319. 327.
 Lønborggaard 10 ff. 28. Stamhus 51.
 Lønne 79 ff.
- Maabjærg, P. Chr., Præst paa Vens** 134 ff.
Maal, kjøbenhavnsk, indført i Aalborg 299. 320.
Madsen, O., Præst i Elling 249.
 Palle, Præst i Raabjerg 121—2.
Manø 145 ff.
Margrete, Dronning 163. 179 ff.
Mariager Kloster 99.
Mariager, H. Christensen, Præst i Vinding 164. 167.
Marked ønskes afskaffet 301. 304. 318. 320. 323.
Marquardsen, Jens, til Kragsskov 241.
Marschalck, J. Fr., Kansler i Norge 155. **Sophia Dor., g. m. O. D. Schack** 155.
Marsvin, Else, g. m. E. Kruse 24.
Mehrens, P., til Bannerslund 238.
Meiner, D., Birkedommer 29.
Miller, Avg., Præst i Sønderbork 23. 27. 53. 55—6.
Mjels nedbrudte Kirke 187.
Møllerup, N., til Ellinggaard 233.
 P. Nielsen, til Ellinggaard 233.
 P. Thøgersen, til Ellinggaard 233—4.
Monrad, Erik, Bisp i Ribe 151 ff.
Mormand, Maren, g. m. Gjerd Galt 60.
Morten, Præst i Elling 249.
Mortensen, Kl., Præst i Sønder Bork 54. L., Degn i Hemmet 19. L., Præst i Elling 249.
Mov 232. 285. 289.
Muff, P. K., til Grubbesholm 30.
Munch, A. F., g. m. Stiftsprovst Schjerup 251.
- Munk, Chr. 95, Iver, Biskop i Ribe** 163. Iver, til Ellinggaard 232.
 Jens, til Ellinggaard 232. Ole 163. Oluf, Rigsraad 289.
Muus, Biskop 176.
Müller, E. Andersen, Præst i Elling 250. H., Amtmand, til Lønborggaard 14. 15. H., Rentemester 14. 66. Selio, Amtmand, til Lønborggaard 14. 28. 62—3. 66.
Mø, Eger, Kantor i Ribe 14.
Møller, E. M., g. m. Præst C. Valear 251. N. P., Præst i Elling 251. P., Prokurator i Helsingør 251.
Mørk, Niels Jensen, til Teglgård 183—4. 192.
Møsting, K. G., Generalmajor, til Rønnovsholm 49.
- »**Nappe nyt** 256.
Nibe 276. 278. 283. 291—5. 318—21. 323 ff. 328.
Nicolaus, Præst i Hemmet 15.
Nielsen, A., til Søvig 47—8. I, Præst i Nørre-Bork, Provst 31. P., Præst i Sønder-Bork 54. P., Præst i Elling 249. P., Præst i Wedrum 263. Peder, Væbner 181.
Nykjøbing paa Mors 173. 276. 282. 323.
Nyløse 126.
Nymindegab 32.
Nødild 2—3.
Nørholm, Stamhus 49.
Nørkjærgaard 22 ff. 27. 29.
Nørresundby maa ej drive Handel 299. 327. Jfr. 353.
Nørup Kirke 39.
- Oksviggaard** 96.
Oldenborg, P. Hansen, Rektor i Vejle 171.
Oldsager 9. 20. 32. 132. 227—8. 248—9.
Olufsen, B., Degn i Hemmet 19.

- Omstørfende Folk, Forbud mod, 93.
 Orning, Jørgen 236.
 Ovenbjerg 265.
 Overkjøbmand 308 ff.
 Oxe, Torben 364.
- P**åle, F., til Starup 44.
 Påske, T. Eriksen, Præst i Hemmet 16.
 Pabe, Væbner 11.
 Parsberg, O., til Jernet 24. M.,
 Lensmand paa Silkeborg 92.
 Passau, J., til Viiumgaard 63. 66.
 Pedersen, A., Præst i Elling 249.
 Gregers, Præst i Hemmet 14. Jep,
 Præst i Dybek 263. Lavge, Mag.,
 Præst i Sønder-Bork 56. Oluf,
 Præst 1511 i Mygdal 232. Svend,
 Degn i Ballum 144. Villum, Præst
 i Hemmet 13. 15.
 Pelt, Anna, Frue 157.
 Permoser, Ritmester 61.
 Peter, Biskop i Aarhus 181.
 Pflug, H. O., Godsforvalter paa
 Grubbesholm 28. 31.
 Pipering, Henrik, Borger i Aal-
 borg 290.
 Plessen, K. Ludvig 48.
 Podebusk, Mouritz, til Kjørup og
 Leerbæk 235. Predbjørn 232.
 Poulsen, Chr., Præst i Buderup 189.
 J., Præst i Snedsted 250.
 Povisk, Hans 46. Hartvig 179.
 Henning 46—7. 60. Henrik 179.
 Juline K. 46—7. Karen, g. m.
 1) A. Lange, 2) S. Ratlov 46. L.,
 til Skrumsager 41—3. 45—7.
 Niels 46—9. 62. Otto 47. 236.
 Prip, Kr., 44.
 Pæsz, Kr., Ridder 21.
- Q**uistgaard, J. P. O., Præst i Hem-
 met 19.
 Qvalen, Josva von 96.
- R**afn, K., g. m. Præst C. Valeur 251.
 Rahbæk, K., g. m. Præst J. G. K.
 Lemvig 17.
 Randbøl Kirke 130.
 Randers 286. 289.
 Rantzau, Magdalene, g. m. O. D.
 Schack 155. Peder, til Trøjborg
 107 ff.
 Ratlov, Sivert, Oberst 46.
 Ravn, L., Præst i Torstrup 84—5.
 Rebild 190—1.
 Rehfeldt, C. A., g. m. Præst R. H.
 Bang 251. F. C., Dr. med., Hof-
 kirurg 251.
 Reenberg, K. M., g. m. Etatsraad
 K. H. Teilmann 49. T., Lands-
 dommer, Digter 49.
 Rehders, J. G., til Bannerslund 238.
 Reitzer, Chr., Stiftsbefalingsmand i
 Aalborg 192. 324.
 Resen, Peter Hansen 160 ff.
 Rhumann, J. W., Præst i Aarhus 195.
 Ribe 79 ff. 142 ff. 197—8. 285 ff.
 318. 363. Bispestol 265. Dom-
 kirke 20 ff. 40—1.
 Riberhus 104—5.
 Riis, N. J., Præst i Hemmet 16.
 Riisler, Anna Barbara, g. m. M.
 Suhr 191. N. F., Løjtnant 191.
 Peiter, Ritmester, til Buderup-
 holm 191.
 Rindumgaard 46.
 Ringkjøbing 318. Skole 56.
 Ringkjøbing Fjord 78.
 Rodsteen, Erik, Justitsraad, Lands-
 dommer 235. Ide, Frue, til El-
 linggaard 233. Jens, Admiral 236.
 Lauge, til Leerbæk 236. Lisbeth
 226. Lisbeth, g. m. Jørgen Or-
 ning 236. Marquar, Oberst 235.
 St., til Leerbæk 226. 235—6.
 Roesteen, J. Andersen, Hører, siden
 Rektor i Vejle 172.
 Romdorp, Anders, Mag., Domskole-
 mester i Ribe 144.
 Rosborg, Hans, paa Haraldslund, til
 Friisholt 203. 217. 222.
 Rosenberg, H., Mag. 26.

- Rosenkrands, Anna, g. m. Christopher Lykke 190. Anne, g. m. T. Krabbe 189. Axel, til Buderupholm 190. Iver, Stiftsbefalingsmand i Viborg 324. Kirsten, g. m. Johan Brockenhus 190. Niels, til Rydhave 190. Niels, Skibshovedsmand, til Buderupholm 190. Ove, paa Raakilde 190.
- Rosenstand, Bodil M., g. m. Præst P. Goiske 87. P., Ritmester, til Hessel 87.
- Rosenvinge, H. V., til Viumgaard 64.
- Rostgaard, Hans 25.
- Rotfeld, N. Jensen, til Brodskov 269—70.
- Rothe, C., Etatsraad, til Buderupholm 185. 194. C. P., Byfoged i Skive 347.
- Rud, Lene, til Udbygaard 113.
- Rusk, Jens H., Præst i Lønne 79 ff. Ry 102—4.
- Rübner, M. T., til Buderupholm 185. 189. 194.
- Ryssensten 28. 41.
- Ræve skal forfølges og udryddes 105.
- Rød, Lage, Væbner 257—8. Lave 266.
- »Røglen« 131.
- Rønnovsholm 45.
- S**abro, A. S., Præst i Sønderbork 57.
- Sagn 66. 132—3.
- Sal Kirke 203—4. By 206 ff. 218.
- Salling 363.
- Salthandel 303.
- Samsø 316.
- Sandberg, U., Lensmand paa Lundesnæs 21. 142 ff.
- Sandflugt 9. 33—4. 50. 56.
- Saxesen, P., Kancelliraad 66.
- Sack, Hans, Greve, Feltherre 155.
- O. D., Greve til Schackenborg m. m. 155. Hans Børn: Hans, Johan Frederik, Bertram, Ulrik Frederik og Charlotte Amalie 155.
- Schalesin, Chr., Præst i Ellidshøj 184.
- Schmidt, L. B., til Bannerslund 238.
- Schultz, Marie, g. m. ¹⁾ St. N. Ehrenfeldt, ²⁾ K. H. Teilmann 49.
- Schøller, Etatsraad 170.
- Sebberkloster 67 ff.
- Sebbersund 278. 324.
- Seerup, Jørgen, Mag., Rektor i Ribe 176.
- Sehested, Kl., Lensmand i Ribe 38.
- Sejrup, Kl., til Viumgaard 64.
- Schierup, J., Prokurator 250. P. M. G., Stiftsprovst i Aalborg 250.
- Serup, J. H., c. th., Degn i Hemmet 19.
- Sigbrit 118. 364—5.
- Sildefiskeri 275. 277 ff. 282. 284. 288. 290—1. 293—4. 352.
- Silkeborg Len 105.
- Simonsen, Prokurator, Raadmand i Ribe 40.
- Sjørring 364.
- Skaarupgaard 242. 358.
- Skagen 117. 120. 123 ff.
- Skeel, Albert, Lensmand i Ribe 80.
- Ingeborg, til Vorgaard 24.
- Skibelund 211.
- Skinkel, Agnete og Anna Helvig 24.
- Skive 322—3. 347.
- Skjern 130.
- Skjerne, N., c. th., Degn i Hemmet 19.
- Skjærum 5—6.
- Skjörping 185—6.
- Skov, forsvunden 186. 229. 236.
- Skovshoved 282.
- Skovtyveri 222.
- Skram, Anna, g. m. Kl. Strangesen 44. E., til Rammegaard 44. L., til Hastrup, Lensmand paa Koldinghus 93. 96. P., til Strandbygaard 44. Spend 44.
- Skrumsager 44 ff.
- Slettemose 226—8.
- Snedsted, C. Jensen, Præst i Elling 249.
- Sommer, S. K., Degn i Sønderbork 58.
- Span, Admiral 170.

- Sparre, Sv., Mag., Præst i Thorsager 48.
- Stadel, C. Pedersen, Præst i Vinding 164.
- Staffensen, L. (Skriver), Byfoged i Ribe 80.
- Stavning 130.
- St. Hans Aften 1 ff.
- Sterm, Søren, til Viunggaard 62. 66. T. R. 63.
- Stoere, P., til Ellinggaard 234.
- Stokholm, N., Degn i Hemmet 19.
- Storch, A. R., g. m. Præst N. P. Møller 251.
- Strandbylund 229. 237—8.
- Strangesen, Kl., til Nørholm 44.
- Strucr 326.
- Suhr, M., Lejtnant, til Buderupholm 191.
- Svane, Hans, Ærkebiskop 25.
- Svend, Biskop i Børlum 181.
- Svendsen, Morten, Lensmand paa Koldinghus 97. Thomas og Laurits, til Ellinggaard 232.
- Svindt, C. P. 67.
- Svolebjerg 129. 132—3.
- Sæbesyderi i Aalborg 193.
- Sædding 131.
- Sø, Hans Iversen, i Buurgaard 135.
- Søervad, J. Povlsen, Præst i Vinding 164.
- Sørensen, Anker, Mag., Præst i Bork 53. 56. Chr., til Buderupholm 191. Hans, Tolder i Aalborg 297. Mikkell, Præst i Rådum 142. Niels, Kancelliraad, til Leerbæk 236. 359.
- Sørup nedbrudte Kirke 187.
- T**agesen, Ove, Væbner 262.
- Tandrup 266.
- Teglggaard, Skjærping Sogn 179 ff.
- Teilmann, A. C., til Nørholm 49. E., g. m. Præst J. F. Engberg 19. H., Bud i Kancelliet 251. Hans, Lejtnant i Sæet: 49. Ingeborg K., g. m. Sekretær Wormskjold 49.
- J., Præst i Elling, Provst 251. K. H., Etatsraad, til Skrumsager 49. 52—3. 178. Magdalene, g. m. Konsistorialraad Jermin 49. Morten, Justitsraad, til Skrumsager 50. 53. T. R., Kaptajn, til Endrupholm 49.
- Tejlmænd, Kr. Nielsen, Handelsmand i Ribe 178. N. Chr., Præst i Kalslund 177—8.
- Terkelsen, Ture, Præst i Hemmet 13. 16. 61—2.
- Thagaard, J., Kjøbmand i Aalborg 347.
- Thisted 298. 317—9. 323.
- Thisted, I. Thomsen, Præst i Hemmet 15.
- Thorlevsen, Niels, til Tveden 232.
- Thorsen, L., Borgmester i Varde 41. Thorsminde 262.
- Thott, Agnete, g. m. ¹⁾ L. Grubbe og ²⁾ G. Kruse 24.
- Thygesen, Landvæsenskommisær, til Randrup 193. Nis, Borgmester i Holstebro 258.
- Thøger, Broder 15.
- Timgaard 262. 364.
- Tise Marked 320.
- Tjerred (Rønnoholm) 45.
- Todberg, Th., Præst i Hjortshøj 250. Th. B., Præst i Elling 250.
- Tommerup, J., Kaptajn 28.
- Tornekrands, M. Nielsen, til Kyø 189.
- Torstedlund 193.
- Torvedage indføres i Aalborg 328. 353.
- Torvefoged indsættes i Aalborg 341—3.
- Trolddom 79 ff.
- Tromsø Kirke 2.
- Trøjborg 108—9.
- Tulsted nedbrudte Kirke 187.
- Tychsen, N., Overinspektør paa Schackenborg 156.
- U**dby, til Ellinggaard 234. Uggerby 127.

- Ulve 47.
 Unger, Eva, g. m. Gjord Galt 60.
 H. W., til Villerrup 60. Klavs,
 til Villerrup 61.
 Universitets Bibliothek 161—2.
 Urne, Kr., til Marsvinsholm 41.
 Margrethe, g. m. St. Rodsteen 235.
 Uttermøhlen, Kaptajn, til Elling-
 gaard 233.
- V**aagild 4—5.
 Valdemar III., Konge 181—2.
 Valeur, C., Præst i Elling 251. J.
 M., til Langholt, Tolder i Aal-
 borg 251.
 Vandflod 147. 270.
 Varbjerg 126.
 Warburg, A., til Ellinggaard 234.
 Varde 16. 318.
 Varde, N. Nielsen, Præst paa Manø
 145 ff.
 Vedel, Lave Andersen, Præst i Ribe
 154.
 Wederkink, M. J., Kancelliraad, til
 Sebberkloster 67 ff.
 Vejle 171. 363.
 Vendelbo, Christiern 181. Ingeborg,
 g. m. Pr. Podebusk 257—8 267.
 Kristen, til Vosborg 267.
 Venø 138 ff.
 Vernerigaard 46.
 Vessenberg, J., g. m. Præst H. H.
 Bruun 19.
 Vestervig 364.
- Viborg 276. 282. 285. 298. 361—2.
 Kirke og Bispestol 181.
 Wiffert, Jon Madsen, til Torsted-
 lund 189.
 Vibbjerg, N. Pedersen, Præst i Vin-
 ding 164.
 Willer, Ane, g. m. ¹⁾ Præst L. Kjær-
 schou, ²⁾ Præst J. M. Bircherod
 250.
 Vind 164.
 Vind, Barbara, g. m. Kr Lange 44.
 Ivør, til Nørholm 144. 148.
 Vindekilde, Præst i Vilstrup v. Ha-
 derslev 18.
 Vinding og Vind Sogne 162 ff.
 Virenfeldt, F., til Leerbæk 236. 246.
 357.
 Vium, Sønder- 58 ff.
 Viunggaard 59 ff.
 Vognsen, Jesper, til Hestrup 45.
 Juline, g. m. ¹⁾ Sp. Skram, ²⁾ N.
 Lange 44.
 Volbjerg Hovedgaard 44.
 Wolff, A. M., g. m. Præst J. P.
 O. Quistgaard 19. H. Jeremissen,
 Mag., i Veile 172.
 Worm, Math, Præsident i Ribe 156.
 Vormskjold, H. K., Sekretær, til
 Bramminge 49.
 Vrads Herred 362.
 Wulff, Søren Madsen, og Søren Sø-
 rensen, til Teglggaard 183—4.
 Würnfeldt, J. S., til Leerbæk 358.
- Ø**rum i Thy 265—6.
 Østersfiskeri i Ringkjøbing Fjord 28.